

Cemal Süreya

“Güvercin Curnatası”

BÜTÜN YAPITLARI

Hazırlayan: Nursel Duruel

YKY

“GÜVERCİN CURNATASI”

Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları

Cemal Süreya (Cemalettin Seber; 1931, Erzincan-9 Ocak 1990, İstanbul) 1954'te AÜ SBF Maliye ve İktisat Bölümü'nü bitirdi. Maliye Bakanlığı'nda müfettiş yardımcılığı ve müfettişlik görevlerinde bulundu; 1982'de müşavir maliye müfettişliğinden emekli oldu. 1960'ta başladığı (dört sayı) *Papirüs* dergisini 1966-70 arası 47, 1980-81 arası iki sayı daha çıkardı. 1978'de Kültür Bakanlığı'nda Kültür Yayınları Danışma Kurulu üyesi olarak görev yaptı. Emekli olduktan sonra, yayınevlerinde danışman ve ansiklopedilerde redaktör olarak çalıştı. *Oluşum*, *Türkiye Yazıları* ve *Maliye Yazıları* dergileri ile *Saçak* dergisinin kültür-sanat bölümünü yönetti. *Politika*, *Aydınlık* ve *Yeni Ulus* gazeteleri ile *Yazko Sonut* ve 2000'e *Doğru* dergilerinde köşe yazıları yazdı. İkinci Yeni hareketinin önde gelen şair ve kuramcılarından sayılan Süreya'nın ilk şiiri “Şarkısibeyaz”, Ocak 1953'te *Mülkiye* dergisinde yayımlanmıştı. Ölümünden sonra adına bir şiir ödülü kondu. Feyza Perinçek ve Nursel Duruel, bir biyografik inceleme hazırladılar: *Cemal Süreya / “Şairin Hayatı Şiire Dahil”* (1995). 1997 yılında da *Cemal Süreya Arşivi* yayımlandı.

Kitapları:

Şiir: *Üvercinka* (1958; Yeditepe Şiir Armağanı), *Göçebe* (1965; 1966 TDK Şiir Ödülü), *Beni Öp Sonra Doğur Beni* (1973), *Sevda Sözleri* (Uçurumda Açan ile birlikte toplu şiirleri: 1984), *Sıcak Nal* ve *Güz Bitigi* (1988; Behçet Necatigil Şiir Ödülü), *Sevda Sözleri* (bütün şiirleri: 1990, ö.s.; YKY 1995). **Düzyazı:** *Şapkam Dolu Çiçekle* (1976), *Günübirlik* (1982), *Onüç Günün Mektupları* (1990, ö.s.; YKY 1998), *99 Yüz* (1991), *999. Gün / Üstü Kalsın* (1991), *Folklor Şiire Düşman* (1992), *Uzat Saçlarını Frigya* (Günübirlik'in yeni basımı: 1992), *Aydınlık Yazıları / Paçal* (1992), *Oluşum'da Cemal Süreya* (1992), *Papirüs'ten Başyazılar* (1992), *Günler* (999. Gün'ün genişletilmiş basımı: YKY 1996), *“Güvercin Curnatası” / Cemal Süreya ile Konuşmalar* (haz. Nursel Duruel, YKY 1997), *Toplu Yazılar 1: Şapkam Dolu Çiçekle ve Şiir Üzerine Yazılar* (YKY 2000).

Cemal Süreya ayrıca iki antoloji (*Mülkiyeli Şairler* ve *100 Aşk Şiiri*) hazırladı; pek çok çeviri yaptı. Çeviri şiirleri (*Yürek ki Paramparça*, haz. Eray Canberk, YKY 1995) ve *Çocukça* dergisi için yazdığı yazılar (*Aritmetik İyi Kuşlar Pekiye*, haz. Necati Güngör, 1993; YKY 1996) derlendi.

Nursel Duruel 1941'de Şarki Karaağaç'ta doğdu. İstanbul Kız Lisesi'ni, İÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nü bitirdi. 1965'te TRT'nin ilk prodüktör kadrosunda yer aldı; başta edebiyat-sanat olmak üzere çeşitli alanlarda radyo programları hazırladı. Reklam yazarlığı, televizyon yazarlığı, BRT Radyosu'nda müdür yardımcılığı yaptı. Şimdi dış yapımcı. İlk öyküsü 1979'da *Türk Dili*'nde yayımlanan Duruel, *Geyikler Annem ve Almanya* (1982) ile 1981 Akademi Kitabevi Öykü Ödülü'nü ve 1983 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, *Yazılı Kaya*'da yer alan (1992) “Burgaç” adlı öyküsüyle de 1990 Yunus Nadi Yayınlanmamış Öykü Ödülü'nü aldı.

*Cemal Süreya'nın
YKY'deki öteki kitapları:*

Yürek ki Paramparça (*çeviri şiirler, 1995*)

Sevda Sözleri: Bütün Şiirleri (1995)

Günler (*günlük, 1996*)

Onüç Günün Mektupları (*mektup, 1998*)

Toplu Yazılar I:

Şapkam Dolu Çiçekle ve Şiir Üzerine Yazılar (2000)

Doğan Kardeş

Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi (*çocuk yazıları, 1996*)

CEMAL SÜREYA

“Güvercin Curnatası”

Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları

HAZIRLAYAN:
NURSEL DURUEL

Yapı Kredi Yayınları - 849
Edebiyat - 199

“Güvercin Curnatası” - Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları / Cemal Süreya
Hazırlayan: Nursel Duruel

Kitap Editörü: Selahattin Özpabalıyınklar
Düzeltili: Birhan Keskin

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel
Baskı: Şefik Matbaası

1. baskı: İstanbul, Haziran 1997
2. Baskı: İstanbul, Nisan 2002
ISBN 975-363-697-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1997

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.yapikrediyayinlari.com>
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://www.estore.com.tr/bulvar/yky>

İÇİNDEKİLER

Önsöz (Nursel Duruel) • 9

“GÜVERCİN CURNATASI”

KONUŞMALAR

Cemal Süreya ile Konuştum (Hilmi Yavuz) • 15

Üvercinka Dedi ki... (Halis Acarı) • 19

Hikâye Üstüne (*Papirüs*) • 24

Cemal Süreya ile Konuşma (Anıl Meriçelli) • 40

Cemal Süreya (Can Kolukısa) • 43

Cemal Süreya ile (Behzat Ay) • 49

Küçük Oturum: Dergicilik... (*Türkiye Yazıları*) • 51

“Yönetenler ve Sanatçılar” (Necati Güngör) • 57

Cemal Süreya ile... (*Yusufçuk*) • 61

“Genç Şairler Arasında Çok Büyük

Benzeşme Var” (Doğan Hızlan) • 64

Yaş ve Şiir Üstüne Söyleşi (Tomris Uyar) • 69

“Toplu Şiirler”i Yayımlanan İki Ünlü Şair:

Cemal Süreya, Turgut Uyar (Ayça Atikoğlu) • 86

- Cemal Süreya ile Her Şey Üzerine (*Günümüzde Kitaplar*) • 88
- Şiirin Labirentinde (Tuğrul Tanyol) • 97
- "Aşk Meşru Bir Şey Olamaz, O da Şiir Gibi
Meşrulaşınca Ölü." (Zeynep Oral) • 103
- "Mutluluğun Şiiri Yazılamaz" (*Renault Magazin*) • 112
- "Şair Bir Tavırdır ve Şiirinin de Üstünde
Bir Yerdedir..." (Enver Ercan) • 114
- Cemal Süreya'ya 3 Soru (*Saçak*) • 124
- "Mavi Bir Şey Değildir, Halkın Dostları
Bir Şeydir" (Akif Kurtuluş) • 129
- "Sabancı'nın Şairi Olmaz" (Ece Ayhan) • 139
- Sarışın Cumhuriyet (Cemal Süreya-Ece Ayhan) • 142
- Kargalar ve Nilgün Marmara (Ece Ayhan-Cemal Süreya) • 145
- Kıyı Bucak (1) (Cemal Süreya-Ece Ayhan) • 150
- Kıyı Bucak (2) Çanakkale Günleri
(Ece Ayhan-Cemal Süreya) • 155
- Kıyı Bucak (3) Bilecik, Erzurum ve Sakızağacı
(Cemal Süreya-Ece Ayhan) • 158
- Kıyı Bucak (4) Yangınlar (Ece Ayhan-Cemal Süreya) • 162
- "Sivil" İzmir Günleri (Ece Ayhan-Cemal Süreya) • 167
- "Dergiler Edebiyatın Laboratuvarı" (Atilla Özkırmı) • 170
- "Şairlik Dervişlik Değil mi Zaten?" (Enver Ercan) • 173
- "Şiir Kapitalist ve Sosyalist Sistemlerde Geriledi"
(Ayça Atikoğlu) • 177
- "Kişi, Kendi Yüzünü Göremez" (*Milliyet*) • 179
- "Şiir Görüntüye Yenilmeyecek" (Atilla Özkırmı) • 181
- "Alın Terime Altın Bulaşmadı" (Necati Güngör) • 184
- İkinci Yeni (Ahmet Oktay) • 190
- Tırnağa Yazılan Ödül (Yurdagül Erkoca) • 197
- "Behçet Hoca Kalktı ve Alnımdan Öptü" (Orhan Kahyaoğlu) • 200
- "Şiir Bir Karşı Çıkma Sanatıdır" (Ali Koçman) • 203
- "Aslında Hiç Parmak Kaldırmadım" (Necati Güngör) • 222

- “Her Şey Şiirde” (Enver Ercan) • 227
Cemal Süreya’yla Çırlıçıplak, Başıbozuk
Ama Uygarca (Ece Ayhan-Cemal Süreya) • 231

SORUŞTURMA YANITLARI

- Dilin Sadeleşmesi • 237
Şairler Şiirlerini Savunuyor • 238
Neler Hazırlıyor? • 240
Deneme Üzerine • 242
Yazarların Toplumsal Güvencesi • 246
Ortaöğretimde Edebiyat Dersleri ve
Kompozisyon Üzerine • 248
Şiir Çevirisi • 250
Batıda Sanat Dergileri • 251
1981’de En Beğendikleri • 254
Nasıl Yaşıyor, Nasıl Yaratıyor? • 255
Okumanın Erdemleri • 257
Yaratma Özgürlüğü • 259
Kadınca Dergisinin Soruları ve
Cemal Süreya’nın Cevapları • 260
Tüm Zamanların Ünlüleri Konuşunuz Olsaydı • 261
Mevsim Bahar Konumuz Aşk • 263
Ekonomik Koşullar ve Sanat • 264
En Beğendiği Beş Polisiye Roman • 265
Tarih, Gelenek, Evrensellik • 266
“Bir Piyangodur Şiir Çevirisi” • 268
“Niçin mi Yazıyorum?” • 270
Sanatta Hegemonya • 272
Âşık Olmanın İyi Tarafları • 273
Nasıl Yazıyorlar: “Tükenmez Çıktı Mertlik Bozuldu” • 274
Kitap İmhası Üzerine • 276

Önsöz

Cemal Süreya ile farklı zamanlarda, farklı yayın organlarında (dergi, gazete, radyo, TV) yapılan konuşmaları ve onun çeşitli soruşturmalara verdiği yanıtları bir araya getiren bu kitap için ne söylenebilir? Bu tür derlemelere neden gereksinim duyulduğunu, duyulması gerektiğini, yararlarını Cemal Süreya çok önceden yazmış. Deneme kitabı *Günübirlik*'te yer alan "Sanatçılarla Konuşmalar" başlıklı yazısında şöyle diyor:

"(...) Bence, sanatçılarla, yazarlarla yapılmış konuşmaları, hatta soruşturmaları, dergi ve gazete sayfalarında bırakmamalı. Bunların hepsini toplamalı. Hatta yalnız bu işi yapan yayınevleri olmalı. Niçin önem veriyorum buna?

"Şundan: Sanatçıyla yapılmış bir konuşma, ileriye doğru, onun üstüne yapılmış on eleştiriden daha aydınlatıcıdır. Eleştirilere de ayrıca katkısı olmaktadır.

"İkinci olarak, sanatçının görüşlerini, kendini açımlayıcı, çağdaşlarını değerlendirci sözlerini öğrenmek yalnız kitaplıklara dadanan araştırmacıların değil, düz okurun da hakkıdır. Ben sözgelimi, Ataç'ın Nâzım Hikmet üstüne düşüncelerini asıl eski dergi sayfalarında kalmış bir iki konuşmada görmüşümdür. (...) Bu konuşmalarda, yayımlandıkları sırada dikkati çekmeyen, aslında belki konuşmacının da o kadar önemsemediği öyle yönleri, öyle ayrıntıları oluyor ki anlamını on beş yirmi yıl sonra buluyor.

"(...) Konuşmaların çekici bir yanı daha var: Bunlar ayrı bir tatla okunuyor. Okur, yazara daha kolay bir yerden yaklaşma

olanağı buluyor, sorunları daha iyi yakalıyor. Homeros'la bir konuşma yapılmış olsaydı, kimbilir ne kadar önemli olurdu bugün? Homeros konuşmuş olsaydı, belki de onun üstüne yazılanlar günümüzde başka bir nitelik kazanırdı.

"Bir edebiyat, ancak kurumlarını kurduğu ve benimsettiği zaman gelişkin bir aşamaya giriyor. Ya da gelişkin bir aşamaya erişmiş bir edebiyat kesenkes bütün kurumlarını kurmuş, benimsetmiş edebiyattır. Yapıtların yanı sıra, dergileriyle, eleştirisiyle, anısıyla, röportajıyla, soruşturmasıyla, konuşmalarıyla, denemesiyle, özeleştirisiyle, biyografisi ve otobiyografisiyle bir edebiyat... Bugün bizim edebiyatımız bunu kurma aşamasındadır. Bu yüzden de, dergi, gazete, sayfalarında kalmış konuşmaların değerlendirilmesi gereklidir."

Feyza Perinçek'le birlikte yazdığımız *Cemal Süreya / "Şairin Hayatı Şiire Dahil"* (Kaynak Yayınları, 1995) başlıklı biyografik araştırma üzerine çalışırken temel dayanaklarımızdan biri de Cemal Süreya'nın ayrı bir dosyada topladığımız konuşmaları, soruşturma ve anketlere verdiği yanıtlardı. Kitabın sistematığı gereği, alıntı yaparken, zaman zaman bağlamlarından koparmak, ilişkin oldukları alanlara göre bölmek zorunda kaldığımız konuşmaları bütünlüklerini koruyarak yayımlamak mutlaka ödenmesi gereken bir borçtu. Cemal Süreya'ya, onunla konuşma yapan şairlere, yazarlara, gazetecilere ve elbette hepsinin amacı olan okurlara ödenmesi gereken bir borç...

Bu kitapta Cemal Süreya'nın bütün konuşmalarının yer aldığı iddia edilemez. Gözden kaçan ya da bulunamayan dergi ve gazete röportajları dışında, kayıtları silinmiş radyo ve TV konuşmaları, oturumlar, paneller olduğu biliniyor. Eksikliklerin, sonraki baskılarda, Cemal Süreya'nın yazar dostlarından, tutkulu okurlarından gelecek katkılarla giderilmesini umut edelim.*

Nursel Duruel

* Bu baskıya, Alpay Kabacalı'mn bulduğu iki söyleşi ve 16 soruşturma yanıtı eklenmiştir (Ed.N.)

“GÜVERCİN CURNATASI”

KONUŞMALAR

Cemal Süreya ile Konuştum

Hilmi Yavuz

— “Folklor Şiire Düşman” adlı yazınızın bir yerinde “çağdaş şiir geldi kelimeye dayandı” diyorsunuz.* “Aslan Heykelleri” adlı şiirinizde** bunu daha iyi görüyoruz. Bu konuda daha ne düşünüyorsunuz?

— Bu konuda tam anlamıyla ayrı düşüneneğini umduğumuz Melih Cevdet Anday da bir dergide geçenlerde aynı kanıda olduğunu söylemedi mi. Ama dikkat etmişseniz onun dediğiyle benim demek istediğim arasında önemli bir ayrılık var. Melih Cevdet Anday eski ve olağan bir doğruyu tesbit etmekle yetiniyor. Cahit Sıtkı da aynı şekilde düşünüyordu. Şiir elbette şimdiye dek kelimelerle yazılagelmiştir. Bense o sözümle kelimeyi de, kelimenin türlü imkânlarını da zorlayan bir şiir anlayışına dokunmak istemiştım. Bunu da çağdaş şiirde gözlemlediğim bir uç (bir *extrême*) olarak göstermişim. Çağdaş şiir nerelelere gitti, oysa bizde hâlâ folklor gibi sığ, derinliksiz bir plânda hareket etmek çabasında olan sanatçılar, şairler var demiştım.

— O yazınız sanat pazarında yankılar uyandırdı. Sizden yana ve size karşı yazılar çıktı. Meselâ Ataç, Sezai Karakoç. Sezai Karakoç’un sizi çürüttüğünü ileri sürenler var. Ne diyorsunuz?

— Folklor konusunda söyleyeceklerim daha bitmedi, önü-

* Bu yazı için bkz. *Toplu Yazılar I: Şapkam Dolu Çiçekle ve Şiir Üzerine Yazılar* (YKY, 2000), s. 192 (Ed.N.)

** Bu şiir için bkz. *Sevda Sözleri* (17. baskı, YKY, 2002), s. 31 (Ed.N.)

müzdeki günlerde a'da yazacağım. Dediğiniz gibi Ataç, *Son Havadis* ve *Ulus* gazetelerinde bir iki satırla beni desteklemiş. Daha doğrusu beni değil de, bu konuda benim Ataç'la olan ortak bir nokta vardı, onu desteklemiş, Sezai Karakoç'a gelince, Sezai Karakoç'un yazımı iyice okumadığı anlaşılıyor. Gerçi yazısında haklı olan kısımlar eksik değil. Ama ne var, ne demek istediğimi hoyrat bir şekilde bir yana iterek, yazımın kuru ifade ve bağlantıları arasında boşluklar, çelişmeler aramış. Meselâ, ona göre yazımın birinci ve ikinci kısımları arasında bir boşluk bırakarak kişilik konusuna atlamışım. Dikkat etseydi o kısımda şiirde kişiliğin öneminden bahsetmenin nedenini kolayca anlayabilirdi. Çünkü folklorcu şiirle kişilik kazanmanın güç olduğunu anlatırken, şiirde kişiliğin nice önemli bir yer tuttuğuna da dokunmak da gereken birşey değil miydi? Kişiye bir yazısının ya da bir fikrinin yanlış anlaşılması hüznün veriyor. Hele yanlış anlayan Sezai Karakoç gibi Türk ve Batı fikir hayatını yakından izleyen bir arkadaş olursa bu hüznün katmerli olacağına şüphe yok.

Sezai Karakoç Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleri için yaptığım varsayımı da kökten yersiz buluyor. "Bir kere", diyor, "Kızılırmak Kıyıları şiirinin başka bir şaire ait olması imkânsız birşey." Oysa ben Fazıl Hüsnü'nün o şiirinin başkasına ait olabileceğini mi anlatmak istemiştim? Amacım şiirde kişiliğin bunca önemini belirtmek değil miydi? Sezai Karakoç böyle beni daha çıkış noktasında anlamazsa ne zaman anlayacak? Şairin bugün şiire göre ön plânda olduğu fikrime karşı yönelttiği sözler de aynı dikkatsizlikten doğmuyor mu?

Sezai Karakoç'u ayrıca yanıtlamayı düşünüyorum.

— Bugün çokları "İkinci Yeni" ya da yalnızca "Yeni" diye adlandırdıkları şiirin kurucularından biri olarak da sizi anıyorlar. Şimdilerde Orhan Veli Kuşak'ı ya da öncüler kuşak'ı şairlerinin yapıtlarından kesin olarak ayrılabilmiş bir şiir var mı? Hangi noktalarda ayrılıyor?

— Bugün şiirimiz kendine yeni bir çıkış noktası bulmuştur. Şiire kendi bağımsızlığını kazandıracak bir çıkış noktası da diyebiliriz. Orhan Veli Kuşak'ı şairleri şiire kasket giydirdiler, portakal yemesini öğrettiler. Şiiri insan içine çıkardılar. Ama işte bu

kadar. Orhan Veli Kuşluğu şairlerinin şiir metodları düz yazı metodu, hikâye metoduydu. Dilin en olağan imkânlarını olay açısından işlediler... Çıkış noktalarındaki "Esbab-ı mucibe" ithal malı olduğu halde, tamamiyle Türk kaldıklarını hesaba katarak başarıları da vardır. Fakat başarıları sınırlı bir başarıydı. Çünkü şiiri herşeyden önce şiir olarak ele almak öyle değerdirmek gerekir. Fransız sürrealistlerinin herkesçe bilinen şu sözleri bir bakıma benim söylemek istediğimi de açıklayacak sanıyorum: Şiir edebiyata karşıttır. Bu lâf size bir şeyler anlatmıyor mu? Şüphesiz bunu ortaya atanlar daha başka amaçlar da güdüyorlardı. Akılcı olan diğer edebiyat dalları karşısında şiire akıl dışı, hattâ akla karşı, bilinç altılı, bir durum kazandırmak, amaçları buydu. Ama ne olursa olsun bu lâfta ben büyük bir doğru payı buluyorum.

Bugün böyle bir şiirin ilk iyi örneklerini görüyoruz.

— *Fakat bu suretle yapmacık, kalabalık, kelime panayırı şiirlere daha sık rastlamayacak mıyız?*

— İzin verirseniz bu soruya verdiğim yanıtı bir ad takayım: "Altın bağlantı". Her sanat yapının bir altın bağlantı noktası, ya da bölgesi vardır. Estetik kitaplarının klâsik deyişle; seksiyon dor (*section d'or*) sadelikten ayrılmakla mutlaka yapmacıklığa düşürüldüğünü size kim söyledi. Altın bağlantınızı kurduktan sonra kim ne diyebilir. Hem şuna inanın ki, bu yolda yapmacığa düşmek, ancak sadelik asıl olarak alındığı zaman basitliğe düşmek kadar olabilir.

— *Şiirden başka nelerle uğraşıyorsunuz?*

— Tiyatroyla. Bitmemiş bir iki piyesim var. Başka şeylerle de uğraşıyorum.

— *Fransız şiiri hakkında neler düşünüyorsunuz?*

— Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa'daki şiir akımlarını iki grupta toplamak mümkündü. Biri Mallarmé'yi izleyen Paul Valéry'nin temsil ettiği akılcı şiir, gelenekçi şiir. Öbürü de köklerini Rimbaud'dan, Lautréamont'dan alan yenilikçi şiir, devrimci şiir. Devrimci şiir deyince de hemen akla sürrealistler gelirdi. Ama bugün böyle kesin ayrımlar yapamıyoruz. Çünkü-sü var; bugün okulların dağıldığı, yeni okulların eşaslı bir şekilde kurulamadığı bir çağdayız. Her şair ayrı bir şiir alanı bugün.

Hepsinin demir gibi kişiliği var. Sürrealizmi devam ettirenler, lettristler, gerçekçiler hep aynı çizgi üstünde gidiyor. Fransız şiirinde bugün gözlemlenebilen iki nokta bu şiirin çok yönlü ve güç bir şiir olduğudur. Meselâ Charles d'Orléans'ın:

*Le temps a laissé son manteau
De vent, de froidure et de pluie*

mısralarının bulunduğu şiirler gibi şiirler artık kişilik için pek yeterli sayılmıyor. Sürrealist hareket her şairin özel bir dili olması gerekliliğini öyle bir perçinledi ki başka türlü davranmanın imkânı yok zaten.

Péguy'den Claudel'den sonra vaftizci kilise şairlerinin ardı arkası kesilmiş görünüyor. Bréton sürrealizmine bağlı, Michaux büyük yalnızlığıyla başbaşa, "Şiirsiz şair" dedikleri Pierre Mac Orlan ve Jacques Prévert de halk deyimleri ve türkülerin dolup taşıdığı "Troubadour" şiirleri yazıyorlar.

a, 1957

Üvercinka Dedi ki...

Halis Acarı*

Bir ara Muzaffer Erdost, Cemal Süreya için "genç ozanlarımızın en güçlülerinden biri" diye yazmıştı. O günlerde pek aşırı bulmuştum bu yargıyı. Gelgelelim, Üvercinka'yı okuduktan sonra başka türlü düşünür oldum. Hele, Cemal'in kendisiyle tanışınca daha da değişti kanılarım. Gerçi şimdi bile takıldığım yanları çok, ama gene de söylemeliyim: Erdost haklıymış! Cemal, kuşağımın en güçlü şairlerinden biri, hatta en güçlüsü.

H. A.

— Önce kitabınızın adından başlayalım işe. Ne demek Üvercinka, açıklar mısınız?

— Ne demekmiş gibi geldi size acaba?

— Güvercinle ilgili olacak...

— Tamam. Üvercinka anılması güvercinle karışık bir ad. Bir kadın adı. Barışa, aşka, dayatmaya dönük bir kavram: Kitabı ad olarak seçmeme gelince bunun iki nedeni var. Birisi belli: günümüz şiiri ve bu arada benim şiirim kelimeyi zorlayan bir şiir. O adla şiirimi özetlemiş ya da bir parça belirtmiş oluyorum. Şiirimden ufak, ama anlamlı bir kesit vermiş oluyorum galiba. İşin ikinci nedeni son derece özel, salt günlük yaşamama ilişkin bir şey.

* Asım Bezirci'nin takma adı.

— Yazılarınızda hep yenilikten yana görünüyorsunuz. Soralım: Öz ve biçim yönünden, şiirimize ne gibi bir yenilik getirdiniz Üvercinka'nızla?

— *Üvercinka'yı* bir kelimeyle özetliyorum: şok. O kitaptaki çok şiirimde şok etkisi aradım. Sonra dile büyük bir yaslanışım var. Humour var. Kusurlu şiirler, biliyorum. Kusurlu olmalarını istedim.

— *"Külliyetli miktar, dahil, seda, kıyamet, hüzn, nehir, allah, garanti, mahzun, şahane..." gibi eski ve yabancı sözlerin yanısıra "kural, çevre, önceleyin, evrensel, kutsal, alımlı, tanrı, denge..." gibi yeni ve Türkçe sözler kullanıyorsunuz.*

— Haklısınız. Bir iki yerde eski sözlerle, o sözlerin olanaklarıyla mısra kurmaya gitmişim. Ama dikkat ediyorsanız örnek aldığınız eski kelimelerin çoğunu kullanırken onlardan özel bir faydalanışım var. Söz gelimi *"İngiliz"* adlı şiirde *"Karanlık bastırmış üstümüzü külliyetli miktarda"* demişsem onunla eski bir hava, bir başka yoğunluk elde ediyorum. Bazan humour da kazanıyorum. Sonra bu pek çok şiirimde yok, ekleseniz ekleseniz dediklerinize bir iki tane daha eklersiniz. Hem eskileri şiirlerim için kusur sayacağınız yerde yenileri kazanç saysaydınız ne olurdu? Karşılığı olan eski sözlerden kaçınıyorum elbet.

— *Kullandığınız yabancı sözlerden dilimizde karşılıkları olanlara, sandığınız gibi, bir iki değil, daha birçok kelime eklenebilir: taraf, şekil, تنها, üryan, laf, meşhur, lâzım, kalp, bazan, kaybetmek, ilâve etmek, hatırlamak, raslamak... gibi. Her neyse... Şimdi bir başka soruya geçelim:*

Şiirimizin yeni bir anlatış ardında koştuğunu görüyor, seviniyoruz. Artık Orhan Veli biçim ve havasıyla şiir yazılmadığını ve yazılamayacağını söyleyen umutlandırıcı gençler artıyor. Bunlardan biri de sizsiniz. Nedir getirmek istediğiniz yeniliğin özellikleri, eskiden ayrılan yanları, üstünlükleri?

— Bunu çok yazımda dedim. Genç kuşakla yeni bir anlam döneminde girdik. Yeni şairler şiirin araçlarını yalnız kullanmıyorlar, o araçlarla oynuyorlar da. Çok kere ipin ucunu kaçırdıkları, şiirlerinin niteliklerini o araçların kuru bağlantılarına düşürdükleri görülüyor değil. Ama bu konuda iyimser olmak gerek. Şiirimizin bugünkü genel çizgisi dünküne göre yu-

kardadır. Yeni şairler Fazıl Hüsnü, Behçet Necatigil, Melih Cevdet, Oktay Rifat gibi ustalardan çok şey öğrendiler. Bu işin elbet üstesinden gelecekler.

Yeni şiir soyut bir şiir olmaya gidiyor. Sanatlar, özellikle biçim sanatları soyutlaştıkça kişiliğin önemi, çünkü payı, artar. Daha doğrusu zaten olan kişiliğin sanatlar soyutlaştıkça daha çok farkına varırız. Diyeceğim soyut olmayan şiirler tam bir kişilik taşımasalar da durumu kurtarabilirler. Ama soyut şiirde öyle mi dersiniz. Değil, hem hiç değil. Edip Cansever'in "Kaybola" şiirine bizi bağlayan şey daha çok onun ayrı stilizasyonu oluyor. Stilizasyon, yani başka bir türlü ele alış olmasa o şiirde ne bulurduk ki. Soyut şiirde şiir şairden öncedir. Şiiri yaratan, besleyen bir o vardır. O şiiri ancak onunla çözebilirsiniz. Kişilik yeni şiir için her şeydir. Yeni şiir davranışında ancak şiirlerini kişiliklerine yaslayabilen şairler seslerini bugünden yarına duyurabilecek, öbürleri bunca gürültüler, kelime yağmaları, mısra talanları arasında toz olup gidecekler. Şiir araçlarıyla oynarken kendini bu konuda büyük bir güçlüğü düşürmekte, ama o güçlük aşıldıktan sonraki durumu çok daha "avantajlı" olmaktadır. Yeni şiirin düzlemi bir incelikler düzlemidir. Şiirsel gerginliğin daha yüksek, şiirsel potansiyelin daha doğurgan, yaratıcı, zengin nitelikte olduğu bir incelikler şiirine doğruyuz.

— *Peki nereye varır, bunun sonu? Kovadis?*

— Burada yeni şiir davranışını çok yakından kavrayan bir soru ortaya çıkıyor; soyut şiirin gerçekte ilgisi diye bir soru. Soyut şiirin gerçekte ilgisi ne olmalıdır. Sınırları nereye kadar gidebilir. "Abstrait, resim gibi abstrait bir şiir yapılabilir mi? Olursuz şey yok ama, bu çok güç bir iş gibi gelir bana. Gerçi şu son yıllar resmin olanaklarıyla şiirin olanakları birbirine yakın gelişmeler gösterdi. Ama unutmamalı ki resim resimdir, şiir de şiir. Yeni resmin birimi renktir. Tek boyutlu bir şeydir renk. Şiirin birimi kelime ise bir hacimdir. Ele aldığımız anda bir tarihi, birtakım çağrışımları, serüvenleri vardır. Onu nice değiştirmiş olursak olalım yine de pek fazla değiştirmiş sayılmayacağızdır. Renkleri bir ressam bir yüzeye nasıl vurursa vursun, bu o renklerin doğalarına aykırı düşmez. Ama kelimeler eninde sonunda gerçeğin en ufak parçaları oluyor, unutmamalı. Hele varlıklara

ad olan kelimelerde bu daha çok görülür. Renk bir nitelik olarak gerçeği kavrar, kelime ise çok defa bütünüyle kavramak durumundadır. Resimdeki renk bir izlenim, şiirdeki kelime bir yorumdur. Bir niteliğin izlenimine karşı bütünün yorumu, işte ayırım burda. Kelimeler canlıdır. Soluk alır, kâat oynar, şarap içer, hürlük olsun isterler. Onlarla çok oynayabiliriz, ezip bukebiliriz, ama kendi doğalarına aykırı düşecek gibi daha fazla kullanırsak, sık boğaz edersek onları öldürebiliriz de. Elimizde kalan parçalar ölü parçalar olabilir. Onun için yeni şiirde, her an şiirsel gerginlik sıfırla en üst sayı arasında gidip gelme durumunda ya da geleneğinde olacaktır.

— *Yani resimdeki gibi bir soyut şiir...?*

— Yani resimdeki gibi abstrait bir şiirle kişilik yapmanın çok güç olduğu kanısındayım. Öyle bir şiir olabilir mi, diye soranlara siz de şu soruyu yöneltin: "O türlü şiirle kişilik yapılabilir mi?"

— *Ece Ayhan, Özdemir İnce gibi gençler yapmak istediğiniz yeniliği çok daha ilerilere götürüyorlar. Şiirin biçimi üzerinde aşırı değiştirimler (déformations) yapıyorlar. O kadar ki bu yolda özü çiğnemeği ve anlamsızlığa düşmeği dahi göze alıyorlar. Öze boş verip salt biçimle uğraşan böylesi bir davranışı doğru ve sonuçlu görüyor musunuz? Nereye kadar onlarla beraber, nereden sonra onlardan ayrısınız?*

— Bu konuda düşündüklerimi ayrıca yazacağım. Şiiri bütün bütüne anlamsız olarak pek düşünemediğimi demin açıklamıştım.

— *Toplumsal yönlü bir sanatçı bilirdik sizi. Oysaki, Üvercinka'da çoğunlukla kişisel duygu ve izlenimleri dile getirmişsiniz. Bireysel yanınız pek ağır basmış. Ne dersiniz?*

— Toplumsal ya da toplumcu bir yön var benim şiirlerimde. Ama doğrudan doğruya değil de dolaylı olarak. "Bun", "Kanto", "Üvercinka", "Hamza Süiti" gibi şiirlerde bunları daha belirgin olarak göreceksiniz. Kitabın aşk şiiri yönünün ağır basmasına gelince, o tip şiirlerimde daha bir başarı sağladığımdan seçmede en çok öyle şiirleri bir araya getirdim de ondan.

Bununla birlikte şiirin toplumsal olması diye kesin bir zorunluluk yok. Geçende Pablo Neruda bile bir gazeteyle yaptığı

konuşmada, bir zaman başka türlü şiirler yazacağını söylüyordu. Onun dediği gibi şiir yaşamamızın her yanıyla ilgili olabilir. Niye sadece "dâvâ" aracı niteliğiyle sınırlayalım onu.

— Evet, şiirin toplumsal olması için bir zorunluluk yok. Ama toplumsal olmaması için de bir zorunluluk yok. Şairin kişiliğine, eğilimlerine bağlıdır bu. Zorla olmaz. Belli bir yaşantı, öğrenim, bilinç, ilgi ve istek sonucu şair şu, ya da bu yolu seçer. Öte yandan, dediğiniz gibi, eğer sadece "dâvâ aracı niteliği" taşımak sınırlıyorsa, sadece "aşk aracı niteliği" taşımak da sınırlar şiiri. Neruda doğru söylüyor: Yaşamamızın her yanıyla ilgilenebilir şiir. Gelgelelim, bu "her yan" yalnızca "aşk" değildir elbette. Yalnızca "toplum" olmadığı gibi!

Bir başka soru: Hikâye ve romancılığımızdaki gelişmeye karşılık, şiirimizde genellikle bir duraklama, —daha keskin konuşalım—, bir bunalım olduğu söylenebilir mi?

— Evet öyle diyorlar, şiirimizde bir bunalım var diyorlar. Geçende birisi de "şiir durdu" demişti. Oysa ki şiirimiz bir bunalım değil, yeni bir arama, devinme içinde şimdi. Yukarda bir iki dokundum bu konuya. Varsın bazı arkadaşlar şiir durdu desinler. 1848 baş kaldırmasının restorasyona bağlandığı günlerde bir Fransız yurtdaşı da "sosyalizm öldü" demişti.

— "ki şekli bozulmasın diye Akdenizin", "ki Karaköy köprüsüne yağmur yağarken" gibi mısralarınız! F. H. Dağlarca'yı ansıttı bana. Dağlarca'nın etkisi oldu mu üstünüzde? Yerli ya da yabancı hangi şairlerin etkisinde kaldınız çoğunlukla?

— Gördüğüm her güzel şiir bana dokunur. Kendimde etkilerini en çok seçebildiğim şairler Melih Cevdet'le, Oktay Rifat. Mısra kurmasını, dile yaslanmasını onlardan öğrendim diyebilirim. Onların yanı sıra İlhan Berk'i, Turgut Uyar'ı, Sezai Karakoç'u da sayacağım. Bir ara Attilâ İlhan da etkilemişti beni. En önemli şair bildiğim halde Fazıl Hüsnü'nün mısralarıyla benimkilerin hiç ilişkisi olmadı galiba.

- Şimdilerde ne üzerine çalışıyorsunuz? Yeni eserleriniz var mı?
- Var. Çıkınca görürsünüz.
- Soruşturma bitiyor, bir mısra söyler misiniz?
- "Sevmek ne uzun kelime.."

Hikâye Üstüne

Katılanlar: Bilge Karasu, Rauf Mutluay, Adnan Özyalçiner, Mehmet Seyda, Cemal Süreya, Haldun Taner, Turgut Uyar

Rauf Mutluay: Konumuz “Bugünkü hikâyemizde bir kriz var mıdır?” olduğuna göre önce bir sınır koymamız gerek. Bugünkü hikâyemiz derken ne kastediyoruz? Son on yılda yazılmaya başlanan hikâyeyi mi?

Adnan Özyalçiner: Evet, Rauf Mutluay’ın söylediği gibi bir sınır koyalım. Bu on yıl içindeki hikâyecilerimiz üzerindeki düşüncelerimizi söyleyelim. Tabî bu on yılın içinde kalmayacağız bunu söylerken. Yani eski hikâyeye de gideceğiz; çünkü söz konusu olan, bir duraklama, bir krizdir. On yılın dışındaki hikâyede de çok mu büyük bir gelişme olmuştur, çok ileri şeyler mi söylenmiştir, bunu da inceleyeceğiz; onları tartışmak imkânı da olacak.

Mehmet Seyda: Buna ben de şu bakımdan katılıyorum: şimdi önümde Demir Özlü’nün “Hikâye-Roman Üzerine” adlı bir incelemesi var. Diyor ki: “Benim kuşağımmüzyazı yazarları, Ferit Edgü, Orhan Duru, Onat Kutlar, Adnan Özyalçiner, Bilge Karasu –kendimi de katıyorum– sözünü ettiğim bu basamaklardan öteye gitmiş değiliz.” Bu basamak yargısını bir yana bırakırsak, böyle bir sınırın sözünü ettiğimiz sanatçılarca da kabul edildiği ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, on yıllık bu dönemi göz

önüne alırsak, her bakımdan daha derli toplu bir tartışmaya gireceğiz.

Cemal Süreya: Bence de birdönemden söz ettiğimize göre, önce o dönemin öbür dönemlerden ayrıldığı noktaları belirtmemiz gerekiyor. O ki bugünkü hikâyeciliğimiz diyoruz ve aşağı yukarı belli bir tarihle dünkü hikâyeden onu ayırıyoruz o halde dünkü hikâyeden bugünkü hikâyeye geçiş nasıl olmuştur, bugünkü hikâyenin özellikleri nelerdir, öncede oradan başlarsak belki daha kesin bazı sonuçlara varırız.

Rauf Mutluay: Konuyu sınırlamanın gerektiğini öncelikle söylerken ilk gözde tuttuğum şey, konunun her sanat dalının konusu gibi kendiliğinden büyük tohumlar taşımasına olan inancımdı. Şimdi bence halledilmesi gereken kinci kelime (o da tabii bir sınır yapacak) kriz kelimesiyle ya da duraklama kelimesiyle anlatmak istediğimiz acaba aynı kavram mıdır? Bazıları için bugünkü hikâyedeki kriz yeteri kadar hikâye kitabı basılmamış, satılmamış olmasıdır. Bazıları için bu kriz bir büyük yıldız hikâyecinin ve başyapıtların çıkmakta bulunuşudur. Bazıları için kriz, hikâyenin dergilerde, gazetelerde yer bulmayışı, okuyucusuyla ilgilerini koparmış oluşudur. O bakımdan bugünkü hikâyemizde mevcut olduğunu farzettığımız ve belki bir an sonra bazılarımızın "evet, vardır" diye onaylayacağı, bazılarımızın "hayır, yoktur" diye reddedeceği krize de aynı anlamı vermemiz gerektiğini sanırım.

Mehmet Seyda: Burada bazı sorunlar temel bir soruna bağlanarak ortaya çıkıyor. O da şu: eğer büyük bir atılım, büyük bir yıldız sanatçı doğsa onun kitaplarının basıldığını, okunduğunu göreceğiz. Dolayısıyla hikâyede kriz diyeceğimiz durum, birbirine yaklaşık, kültür ortaklığı içinde bulunan bir ekibin birbirini pek uzun şekilde geçmeden, aşmadan ortaya çıkışıyla belirleniyor.

Adnan Özyalçın: Seyda'nın hangi ekipten söz ettiğini ben pek anlayamadım. Bence böyle bir ekip yok aslında; gerçi 1955'den sonra bir çıkış noktası var, genç birtakım yazarlar çıkmış ortaya, ama bunların bir ekip görünümü yok. Sözü edilen kriz bir ekibin krizi mi, yoksa hikâyenin krizi mi, o karıştı... Bence bir ekibin krizi falan değil. Zaten bana kalırsa bir kriz

meselesi de yok. Birtakım şeyler yazılıyor, birtakım şeyler yapılıyor, bunlar okuyucuya gidiyor mu, gitmiyor mu, önce bunu tartışmamız gerek.

Mehmet Seyda: Demir Özlü'nün bu yazısında belirttiği, Memet Fuat'ın da birkaç yerde yazdığı gibi, atılım yapan hikâyeciler diye tanımlanan bir ekibi kastettim. Bunların arasında elbette kişilik ayrımları var. Bununla beraber çıkış noktaları aynı. Meselâ bir dergide buluşuyorlar, ondan sonra kişilik kazanmaları, ayrımlaşmaları başlıyor. Bunalım derken de, genellikle bu hikâyecilerin getirdikleri yenilikler ve bu yenilikler karşısında toplumumuzun gösterdiği birtakım davranışları, anlaşılamamayı, uzağa düşmeyi göz önünde tutmak gerekiyor. Tartışıldıkça bunların ortaya çıkacağını umuyorum.

Rauf Mutluay: Bugüne verilecek anlamın değişik bir yanını belirlemek için söylüyorum: Elimde Tahir Alangu'nun antolojisinin üçüncü cildi var. Bu, 1940-1950 arasındaki Türk hikâyesinin öncüler kuşağını kapsamakta... Arka kapağında, kitabın içindeki isimler sıralanmış. Benim bildiğime göre, adlarını okuyacağım kişilerden yalnız bir tanesi son beş yılda bir hikâye kitabı çıkararak bugün de hikâye yolunda düşünüp eser veren bir yazar olarak devam etmekte. Kemal Tahir (kimse onu artık hikâyeci diye anmıyor), Ahmet Hamdi Tanpınar (öldü), Oktay Akbal (devam ediyor), Aziz Nesin (yalnız mizah hikâyesi yazarak devam ediyor... kendi sınırlarını kendisi belirleyerek. Büyük tutkusunun tiyatro olduğunu biliyoruz), Faik Baysal (tek hikâye kitabından sonra hikâyeye ilgisi yok), Haldun Taner (on yıldan beri hikâyeye ilgisi yok), Orhan Hançerlioğlu (tek hikâye kitabı var), Tarık Buğra (yeni baskısını yaptığı kitaba üç tane yeni hikâye koymuş; onbeş yıldır hikâye yazmıyor), Necati Cumalı (1963'de bir kitap çıkardı). Demek ki, 1955'e gelen hikâyecilerden bugün eser veren birkaç kişi var; ama bugünün hikâyecileri diye bir liste yaparsak apayrı isimler çıkacak karşımıza. İzin verirseniz tartışmanın dışında kalacak olan, yani bugünün hikâyecisi saymakta birleşeceğimiz isimleri belirleyelim: Sait Faik, Sabahattin Kudret Aksal, Kemal Bilbaşar, Tarık Buğra, Memduh Şevket, F. Celâlettin, Hacıhasanoğlu, Halikarnas Balıkcısı, Kenan Hulûsi, Bekir Sıtkı, Sabahattin Ali... Bunların bir

kısmı öldü, bir kısmı tür değiştirdi, bir kısmı edebiyatı bıraktı... Haldun Taner, Tanpınar, İlhan Tarus, Naim Tıralı, Erdoğan Tokmakçioęlu... Bugünün hikâyecileri olarak ben şöyle bir çalışma yaptım: 1955'ten sonra eser vermeye devam eden kişilerin (hikâyeye çok önce başlamış olsalar bile) listesini çıkardım. Liste, alfabetik sırayla şöyle: Samet Ağaoğlu, Oktay Akbal, Dursun Akçam, Fakir Baykurt, Sevim Burak, Muzaffer Buyrukçu, Necati Cumalı, Orhan Duru, Behiç Duygulu, Tarık Dursun, Ferit Edęü, Leylâ Erbil, Feyyaz Kayacan, Samim Kocagöz, Nezihe Meriç, Afet Muhteremoęlu, Orhan Kemal, Mahmut Özay, Demir Özlü, Adnan Özyalçınır, Mehmet Seyda, Şahap Sıtkı, Kâmuran Şipal, Saadet Timur, Cengiz Yörük, Tahsin Yücel. Bu büyük listenin içinde birbiriyle yanyana getirilmesi çok güç, temaları, tipleri, anlatım stilleri bakımından birbiriyle hiç uyuşmayan birkaç grup teşkil etmek mümkün. Biz, bugünkü hikâyeciliğimiz derken sadece 1955'den sonra hikâyeye yazmaya başlayanlarda mevcut olduğu iddia edilen bir krizi konuşacaksak konu apayrı bir istikamete gidecek demektir. Seyda ile Özyalçınır arasında bir ekipte mevcut olduğu söylenen özellik yüzünden konuşma hemen o istikamete doğru yönelecek gibi.

Cemal Süreya: O halde, konuyu şu şekilde değiştirebiliriz: "Bugünkü hikâyeciliğimizde bir kriz var mıdır," değil de, "hikâyeciliğimizde bugün bir kriz var mıdır?" desek daha geniş bir çerçeve elde etmiş oluruz.

Adnan Özyalçınır: Bugünkü hikâyeciliğimizde hem bir kriz vardır, hem de bir kriz yoktur, demek bana doğru gibi geliyor. Bir yazar olarak ve başka yazar arkadaşlarımla durumlarını da göz önünde tutarak diyorum ki: bizim açımızdan hikâyede hiçbir kriz yok. Biz oturup hikâyeye yazıyoruz, bunları sanat dergilerinde yayımlıyoruz. Ama hikâyelerimizi kitap haline getirip sanat dergilerini okuyan 2000 kişinin dışına taşıma olanağımız yok. Yazdıklarımız dergi sayfalarında, belirli bir sanat çevresinde kalıyor. Yayınevleri hikâyeye kitabı yayımlamıyorlar, onun yerine roman istiyorlar. Bence bu hikâyeye kitapları düzenli olarak yayımlansa bu kriz ortadan kalkar. Bu mesele biraz da yazar-yayımcı ilgisine dayanıyor.

Rauf Mutluay: O halde şu soruya olumlu ya da olumsuz

cevap vererek konunun ana sorununu bulmuş olacağız: Ben, Rauf Mutluay, hikâyeciliğimizde devam edegelen bir kriz diyorum. Bu krizin görünüşünün verdiği tablonun ayrıntılarını konuşmamız mümkün. Gazetenin politikayla dolması, edebiyata yer vermemesi, eskiden âdet olan hikâyeye türüne hiç yer ayırmaması hikâyeye türünü halktan uzağa iten sebeplerden biridir. Ayrıca, halkımız son on yılda büyük sosyal olayların çalkantısı içinde pek çok şeyle avunup oyalanma imkânı bulmuş, edebiyatın ona verdiği zevke yabancı kalmaya başlamıştır. Bu anlamda, edebiyatımızın bir krizi vardır, hikâyeciliğimizde bu krizin bir parçasıdır. Gene diyorum ki: edebiyatta başka birkaç tür, hikâyenin önüne geçmiş, önem kazanmış ve halkın ihtiyacı olan edebiyat zevki bu türlerle karşılanmaya başlamıştır, hikâyenin zararına olarak. Söz gelimi: gazete fıkrası, tiyatro, sinema, roman, hattâ radyo oyunu. Gene diyorum ki: son on yılda hikâyeye alanında yıldız ve öncü karakterinde büyük yazarlar ve başyapıtlar ortaya çıkmamıştır. Dil özleşmesinin yarattığı bir uzaklık, yeni hikâyecilerin soyut ve karanlık temalara girmeleri, yeni anlatım teknikleri arama çabaları okuyucuyu hikâyeyi küstüren öğelerdendir. Gene diyorum ki: Türkiye’de hikâyeye bir başlangıç türü sayılır, pek çok kişi ilk heves olarak şiir yazdığı gibi hikâyeye de yazar ve ondan sonra hemen hikâyeyi terkeder. Birçoklarının var sandığı bir şeyin yokluğuna daha dokunacağım. Türkiye’de birkaç ödül var; ama benim kanımca bu ödüller zararlı işlemektedir. İsterseniz biraz sonra bir liste verebilirim size. Türkiye’de hikâyeye yazıp da ödül almayan kimse kalmamıştır. Demek ki bu ödüllerin teşvik edicilik ve o yolda diretme gibi bir yararları yok. Okuyucularımız güven veren büyük çeviri eserlere yönelmişlerdir, yerli esere iltifat etmiyorlar. Genellikle hafif ve sürükleyici eserler tek okuma tipi olarak mevcut memleketimizde. Ben ayrıca hikâyecilerimizin bir yenilik akımı içinde yeni bir öz getirmediğine inanıyorum. Hikâyeye yazarların büyük bir bölüğünün tema ve tipler batımından muayyeniyet içinde bulunduklarını ve toplumun birçok olay ve sınıflarını ihmal ettiklerini iddia ediyorum. Yazar olarak kısır olduklarını, çok sayıda eser veremediklerini söylüyorum. Dergilerde kaldıklarını, hattâ bazı dergilerin bile hikâyeye

onurlu yer vermediklerini ileri sürüyorum. Son on yılda Türk okuyucusuyla hikâyeye arasındaki hemen bütün bağlar kopmuştur.

Adnan Özyalçiner: Türkiye’de şartlar öteki ülkelerden daha çabuk değişiyor. Bu şartların getirdiği değişiklikler de birtakım sanat yapıtlarına doğal olarak etki ediyor. Bu etkilerden birtakım yeni yollar ortaya çıkıyor. Yeni birtakım teknikler bence yeni bir öze doğru gidişi getirmiştir. Belki bu arada yıldız hikâyeci ya da bir başyapıt çıkmamıştır. Bence bir yıldız hikâyecinin, bir başyapıtın ortaya çıkmamasının sebebi yazarla halk arasındaki bir kopuş değil, yazarla halkın arasındaki ilgiyi kuracak kurumların yanlış davranışlarıdır.

Rauf Mutluay: Aslında konuyu on yıl içine sığdırmakla yanlışlık yapıyoruz. On yılda yeni bir kuşak da gelmez, yeni özler de çıkmaz. Ancak, son yirmi yıldır yalnız bir tane hikâyeye kitabı yazan ve bizim hikâyeci olarak andığımız pek çok yazar var. Bu yazarlar hikâyeye yazmaya devam edecekler mi (ben sadece kitabı ölçü olarak kabul ediyorum)... Son on yılda sadece birer kitap vermiş hikâyeciler: Abdullah Aşçı, Yusuf Atılgan, Demirtaş Ceyhun, Meral Çelen, Bilge Karasu, Kemal Tahir, Onat Kutlar, Erdal Öz, Nevzat Üstün, Yaşar Kemal, Adnan Ardağı, Sunullah Arısoy, Burhan Arpad, Başaran, iki kitabıyla Vüs’at Bener (hikâyeyi artık kesinlikle bıraktığı için anıyorum), Halıcı, Körükçü, Memet Fuat, Ziya Osman, daha eskilere gidilirse başkaları, yenilerden Dursun Akçam, Leylâ Erbil, Sevim Burak. Bu kişilerin birer küçük hikâyeye kitabı vardır. Biz bu isimleri, hikâyeciliğimizin içinde birer varlık olarak saymakta, ne ümit keserek, ne ümit bağlayarak, haklı olmayayız.

Mehmet Seyda: Hikâyenin arka plâna itilmesinin bazı nedenleri bunlardır. Ben de şunları eklemek istiyorum: Burjuva toplumunun yeni ve kendine özgü sanat biçimi, gerçekçi roman, gerçekçi hikâyedir. Doğalcılığın da giderek uyduruk sanat biçiminde yozlaşması, bunun tamamlayıcısı olarak soyutlama eğilimi ve bireyin toplumdan kopması, ileri dönemdeki kapitalizmin kültürel biçimi olan kozmopolitliğin belirtileridir. Toplumlara göre kozmopolitliğin her ulusal kültürde en iyi olana saygı duymak ve değer vermek temeline dayanan enternasyo-

nallikle de hiçbir ortak yanı yoktur. Ereği ulusal kültürü yıkmak, yerine tümüyle gerçekten uzaklaştırılmış ölü bir düzey koymaktır. Burjuva toplumu sanatçısı isyancı olduğunda, isyanı kendine özgü ve sınırlı olmaktadır. Kişi olarak kendisiyle ve çalışmalarıyla ilgilenmeyen düşman bir dünyada yaşadığını sezmektedir. Sanatçının bu yalnızlığı, hiç değilse başlangıçta, bu karşı çıkmanın kişisel bir sorundan öteye geçmesini önler, ya da en olumlu örneğinde sanatçı kendini özellikle toplumu değiştirmekle görevlendirilmiş, gene de bu toplumun dışında kalan seçkin ve üstün değerde küçük bir azınlığın kişisi olarak görür. Bunalım sözlerine ve bunalımın var olduğuna bu nedenlerle inanıyorum. Sözü, yakın günlerde sanatının açıklamasını genellikle edebiyat sorunlarına değinmek suretiyle belirtmeye çalışan Demir Özlü'ye getireceğim. Demir Özlü şöyle diyor: "1950-60 baskı düzeninde yetiştik biz. Bugün de baskı politikaları bitmiş değil." *Yeni Dergi*'de bir yazısı daha var. Orada da şunları yazmış: "Yeni kuşağın yol açıcılarından Ferit Edgü'nün negativist hikâyeleri, Adnan Özyalçiner'in şimdi toplumsala kayan mitosçu dünyası, Onat Kutlar'ın kendi üzerine kapalı edebiyatı, Orhan Duru'nun yurdumuzdaki us dışı çılgınlığı anlatan hikâyeleri, Bilge Karasu'nun özel evreni..." Burada nedense Sevim Burak'ı unutmuş; olur. Daha sonra kendisine getiriyor sözü: "Bugün de salt görümsel olanı denemeye cesaret edebildim ben de," diyor. Demek ki salt görümsel olanın betimlemesine giden bir yol tutturmuş. Ancak, geçen gün Hans Bender'in yeni Alman edebiyatı üzerine bir incelemesini okudum. Yazısının bir yerinde şunları yazıyordu Bender: "Yalnız Almanya'da değil bütün Avrupa edebiyatında, özellikle Fransa'da Yeni Roman (nouveau roman) yazarlar için yeni davranış biçimleri getirmiş ve yeni betimleme metodlarının kullanılmasına yol açmıştı. Örnekler artık Hemingway, Faulkner, Sartre, Camus değildi. Örnekler şimdi Beckett, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Nathalie Sarraute idi." Buradan bir örneğe geçeceğim. Alain Robbe-Grillet'nin *La Jalouise* adlı romanından bir parça okuyorum: "Şimdi sütunun -çatının güney-batı kanadını tutan sütunun- gölgesi, taraçanın karşı köşesindeki açıyı iki eşit parçaya bölüyor. Bu taraça, evin üç yanını çevreleyen, üstü örtülü

geniş bir sofa biçiminde. Taraçanın genişliği ön yakada da, yanlarda da aynı olduğundan, sütunun gölgesi evin tam köşesine vuruyor; ama orada bitiyor, çünkü henüz gökte oldukça yüksekte duran güneş, yalnızca taraçanın döşeme taşlarına ulaşabiliyor.” Şimdi de Demir Özlü’nün *Bir Sevginin Başlangıcı* adlı hikâyesinden bir bölüm alıyorum: “Karşıya, önündeki, aşağıya düştüğünden sadece damlarıyla yan duvarları görünen yapıların ötesindeki denize doğru uzanan bir balkon burası. Dar bir geçiti andırıyor; ötede yapının arkaya düşen bir uzun yüzeyini sarmak için kıvrılıyor geçit. İyice açık ön yan. Balkonun üstüne düşen duvarın genişliği iki metreyi biraz aşıyor, tabanı da öyle balkonun, tabanıyla tavanı arası dört metreyi buluyor.” Burada zaman kipine varıncaya kadar bir öykünme görüyoruz; bu yaratıcılık olmuyor bence. Okuyucuyla yazar arasındaki bağları koparan sebeplerden biri de bu. Bizden sonra gelen kuşağın bir aceleciliği var; özümlemeden okuduklarını hemen aktarmak istiyorlar. Ben buna öncülük diyemiyorum.

Turgut Uyar: Ben başka birşey söylemek isteyecektim. Hikâyede bir krizin Türkiye’de var olduğunu kabul edelim. Aca-ba bu kriz, hikâyenin kendisinden mi gelmektedir? Hikâye, işlevini kaybetmekte olan bir sanat türü müdür? Meseleyi böyle almak gerekiyor, Bir de su var: Hikâyede bir kriz gerçekten var. Bunun sebebini şöyle açıklamak istiyorum: Hikâyeye kaldıramayacağı bir öz yüklenmek isteniyor, hikâye sınırları içinde başarılamayacak bir öz... Aslında hikâyenin kendisi üzerinde konuşmak gerekiyor. Son on yılın Türk hikâyeciliği üzerinde değil de, hikâye artık olmalı mıdır, olmamalı mıdır, bunun üzerinde konuşmalıyız. Mesele burada gibi geliyor bana.

Cemal Süreya: Ben de Turgut Uyar’ın söylediklerine katılıyorum. Simdiye kadar hikâyede kriz var mıdır diye konuştuklarımız daha çok hikâyenin alım-satım krizi oldu. Yani okuyucu tarafından okunması, okunmaması, kitap haline gelmesi halkla bağlantısı, vb... Bence, hikâye bir sanat olarak kriz içinde midir, yan sorunlarıyla birlikte, bunu da konuşmalıyız.

Adnan Özyalçın: Hikâye nedense bizde hep bir basamak sayılmıştır. “Bir yazarın iki-üç hikâye kitabı yazdıktan sonra romana geçmesi beklenir. Hikâye tek başına varlığı olan bir şey-

dir bence. Bazı düşünürlerin, eleştirmenlerin küçümsediği gibi hikâyeyi küçümsemiyorum ben; aksine büyümsüyorum, çünkü hikâye de şiir de “kendiliğinden” bir yapısı olan bir türdür, iki-üç sayfasıyla var olur ve orada bir dünya yaratır. Romanla da hiç ilgisi yoktur. Roman belki çağı anlatır, çağın sorunlarını tartışır, ama hikâye o küçüklüğü bir durum koyar ortaya, bir durum çıkarır. Roman bir olayı, bir masalı, bir efsaneyi söyler; hikâye bir durumu anlatır. Plâstik bir örgüdür.

Turgut Uyar: Benim demek istediğim de buna yakın bir şeydi zaten. Kriz derken hikâye anlayışındaki krizden söz açmalı. Çünkü hikâyenin yapısı değişmekte, bütün tıkanıklık bundan geliyor.

Mehmet Seyda: Özyalçınır’le Uyar’ın konuşmalarında birleşik bir yargı değil, ayrışık bir yargı görüyorum. Özyalçınır, yapmak istediği hikâyeyi plâstik bir dünya içinde, kendi sınırlarına kapalı, şiire yaklaşıp, içerik bakımından da eski hikâyeden değişik bir biçim olarak aldı. Uyar ise bugünkü hikâyenin bunalımının bunlardan geldiğini söyledi.

Turgut Uyar: Hikâyeye kaldıramayacağı birtakım yükler yüklenmekte...

Cemal Süreya: Seyda ile Mutluay, hikâyenin bir kriz içinde bulunduğuna inanıyorlar. Onlara sormak istediğim bir şey var. Henüz gelişim halinde bir hikâye var. Kendisini yapan, kendi diyalektiğini getiren, belki de ilerde başyapıtını verecek olan bir hikâye. Bu hikâye daha gelişim halinde olduğu için, bir krizden söz açılmaz. Ama eski hikâye, yani 1955’den önceki hikâye bir kriz içindedir. Bu hikâyede yeni yönsemeler görmüyoruz. Bu hikâye halktan kopmadıklarını söyleyenler tarafından yazıldığı halde halkta bir titreşim meydana getirmemektedir. Bu hikâye o kadar kriz içindedir ki, o hikâyenin yazarları yeni hareketin birtakım etkileri altına girmektedir. 1955’den sonra ortaya çıkan hikâyede ise yaygın bir hareket görüyoruz. Yeni hikâyeyle uğraşanların sayısı eski hikâyeyle uğraşanların sayısından az değildir. Mehmet Seyda yeni hikâyenin bir öykünmeden çıktığını söyledi. Bir örnek verdi. Demir Özlü’nün bir hikâyesini, yeni hikâye girişiminin bütünüyle ilgilendirmek bence çok doğru olmasa gerek, çünkü Demir Özlü kendisi bile,

kendisinin hikâyeci olarak anılmasını istemiyor bir yazısında, "ben yazarım" diyor. Yeni hikâye başlangıçta bir öykünmeden değil, eski hikâyenin tıkanmasından doğmuştur. Şiirimiz gibi, yeni hikâyemiz de ilk çıkışını Batı edebiyatından almıştır.

Rauf Mutluay: Hikâye başlıbaşına bir türdür, hiçbir zaman tür olarak krizi söz konusu değildir. Ama Türkiye'de bugün hikâye yeterince yazılmıyorsa (ileri sürüyorum ki yazılmıyor), satılmıyorsa (satılmıyor), okunmuyorsa (okunmuyor), anlaşılmıyorsa (anlaşılmıyor), yazarlarında bile bir kısırlık varsa bunun adına kriz denir. Ama doğum bile bir krizdir, arkasından nurtopu gibi evlâtlar gelir. Bu krizin arkasından da neler geleceğini biz bugünden kestiremeyiz.

Turgut Uyar: Ben meseleyi başka türlü almak istiyorum. Bana kalırsa dünyadan okuyucu kalkıyor. Hikâyenin krizinden değil de, edebiyatın krizinden söz açılmalıyız. Şimdi hikâyenin krizini konuşuyoruz, beş yıl sonra, on yıl sonra şiirin, romanın krizini konuşacağız. Halktan kopmadıkları ileri sürülen sanatçılarınhalkla ilişkileri ne kadardır? Bunu bilmek gerekiyor. Söz gelimi, çok okunan Faulkner'ın Amerikan halkıyla ilişkisi nedir; ne kadar okunmaktadır? Meseleyi ortaya böyle koymak daha iyi olacaktır.

Cemal Süreya: O ki hikâyedeki krizi konuşuyoruz, gelin yine hikâyede bir kriz var mıdır'ın çevresinde dönelim. Eski hikâyede tam bir kriz vardır, yeni hikâye ise yaşama güçlükleri içindedir. Dıştan birçok sebepler bizim hikâyeciliğimizin bünyesini de etkisi altına almış, onu zedelemiştir; söz gelimi kitap halinde yayımlanamaması, uzun hikâye yazılamaması... Gerçi Ömer Seyfettin, Sait Faik çok güzel hikâyeler yazmışlardır, ama yeni hikâyeci kendiyile başbaşa kaldığı anda çok yalnız kalmıştır; faydalanacağı kaynaklar yoktur. Eskiden, hikâyenin silik bir biçimi vardı, hikâyeci onu sadece biçim olarak biliyordu, yazılacak şeyler aşağı yukarı belliydi; ama bugünkü hikâyeci, Demir Özlü'nün dediği gibi bir lâbirent içindedir, hikâyesi hakkında hiçbir şey bilmiyor, hiçbir malzemesi yok, malzemesini bu yırtılıştan çıkarmak zorunda. Yani, bir türün ilk eserlerini verir gibidir. Kendi kendini doğuruyor. Bu başlangıçtan ne doğar? Bu başlangıca kriz diyebilir miyiz?

Adnan Özyalçiner: Bugünkü hikâyeci, klâsik ölçülerin dışında bir hikâye yazıyor. Olayı yadsıyor, kişiyi yadsıyor... Bugünkü hikâyeci anlatıcı değil, bir organizma ortaya koymak istiyor. Betimleme yaparken bile klâsik bir betimleme yapmıyor; betimlemesini yaparken insanı ortaya koyuyor.

Cemal Süreya: Bugünkü hikâyeden, eski hikâyeden beklediğimiz şeyleri beklersek, bugünkü hikâyede birkriz vardır. Bugünkü hikâyeyi dünkü hikâyenin yöntemleriyle görmeye çalışmayalım.

Mehmet Seyda: Öyleyse Özyalçiner'e şunu sorayım: Bugün yazılmakta olan hikâyeye "hikâye" mi diyelim, yoksa ona başka bir ad mı koyalım?

Adnan Özyalçiner: Ben yazdığım bazı hikâyelere "alıştırma" dedim. Yadırğanmasın diye yaptım belki bunu.

Cemal Süreya: Demek ki günümüz hikâyecisi yeni bir şey yaptığının farkında. Bunun eski hikâyeyle karıştırılmamasını, onun yöntemleriyle adlandırılmamasını istiyor. Demir Özlü belki de bunun için hikâyeci değilim, "yazar"ım diyor.

Rauf Mutluay: Geriye baktığımız zaman görüyoruz ki, Tefik Fikret'in *Yağmur* şiiri, Cenap'ın *saat-i semenfam* terkibi büyük gürültüler doğurmuş. *Abes-muktebes* kafiyesinden, hükûmetin müdahale edeceği büyük tartışmalar doğmuş. O günün insanları bu konulara ne büyük önem vermişler... Şimdi o denemelere gülerek, dudak bükerek bakıyoruz, "Ne yenilik, ne yenilik." diyoruz. On yıl sonra bugünün denemelerine dudak bükerek bakmayacağımız nereden belli? ben demin, yeni hikâyeciler büyük bir öz getirmediler derken, yeni anlatım olanakları peşinde olan ve hattâ yeni hikâye türünün tür adını bile okucuya karşı bir sorumluluğunu hesabını önceden vermek düşüncesiyle "alıştırmalar" diye değiştirerek kullanan yeni kuşağın önce hikâyeyi reddederek bir krize girdiğine inanıyorum. Bunun sebeplerinden en önemlisi yaşamamızın küçüklüğü, yaşamamızın kısırlığı... Yenilik çok zaman sanatın zararına oluyor. Yeni olmak diye bir çabayı, gerçi sanat yapay bir şey ama, ben sanatın daha büyük bir yapaylığa düşüşü olarak düşünüyorum.

Adnan Özyalçiner: Demin olayı, kişiyi yadsımak dedim. Galiba yanlış anlaşıldı. Olayı, kişiyi yadsıma, insanı yadsımak

değildir. Olayı ve kişiyi yadsımak, kalıplaşmış olayı ve kişiyi yadsımadır.

Turgut Uyar: Biraz önce Mutluay, hayatımızda çok büyük birşeyin olmadığını söyledi. Bence doğru bir söz bu. Ama ben bu sözün açıklamasını istiyorum. Sanatçıyı sanatçı yapan şeylerden biri de bu galiba.

Rauf Mutluay: Bu, büyük olaylar içine karışmamış, büyük heyecanlar duymamış, barış dönemi kuşaklarının bir kaderi. Gerçi yalnız olaylar büyük yapmaz kişiyi, ama olayların getirdiği dramları görmenin yarattığı sarsıntılar da önemlidir. Cumhuriyetinde doğmuş sanatçılar bugün kırk yaşındadır. Bu kırk yıl içinde, Türk toplumundaki ağır aksak gelişmeyi biz hep tepeden görmüş durumdayız, yani aydın olarak. Anadolu halkının Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı bizi ilgilendirmez, Varto depremi sadece bir ürperti yaratır, Kıbrıs davasında hiçbir şairin gerçekten yüreği ürpererek bir şiir yazma hevesine düştüğünü görmedik. Yani içinde yaşadığımız topluma eski, yeni her türlü hazzı ve heyecanı veren olaylara karşı aydın yetişmiş olan kuşağın bir uzaklığı var. Toplumun yaşadığı tekdüze hayat içindeki farazî felâketleri, meseleleri düşünüyoruz hep. Türk edebiyatçısı köylüyü yazıyor, köylünün ağzından yazıyor... Aydın yazmak istiyor, ama bugünkü edebiyatımızda aydın kişinin kendi bulunduğu toplumdaki dramını, yarı aydını, taşra hayatının sıkıntılarını çok kalıplaşmış şekiller dışında bulmamıza imkân yok. Savaş yabancı, toplama kampları yabancı... Son yüzyılda dünya edebiyatına büyük eserler kazandıran gerilimler bizim dışında kaldığımız şeyler. İşte o zaman dünyadan ayrı bir dünya içindeymişiz gibi yanılgıya düşüyoruz ve kendi hayatımıza bir önem kazandırmak için de sanatın yeniliklerine sığınıyoruz.

Turgut Uyar: Başka önemli şeyler de var yaşamada. Yaşamamızda başka büyük şeyler de var. Onu sormak istemişim.

Rauf Mutluay: Yaşamamızda başka büyük şeylerin de olduğu söylenemez. Söz gelimi ülkü yok yaşamamızda. İçimizde filân sisteme inandığı halde, mevcut sistemin yüz yıllık plânına göre hayatını düzenlemeye girişmiş kişiler var. Bir yabancılik dönemi bu, bunalımlar da yabancı. Ben okuduğum bunca kitap

içinde gerçek Türk aydınının dramını bugüne kadar bulamadım. Ben demin takıldığım bazı noktalara dokunacağım. Her sanatçı kuşağı değişen bir toplum şartı içinde yetişmiş olma şansını getiriyor kendi içinde. 1955'den sonra hikâyeye yazanların da önce büyük bir korkuları vardı. O korku, yazılmış, yaratılmış şeylerin benzerini yazmamak, yaratmamak gibi bir handıktı. İşte belli bu korku onları yeni anlatım denemelerine itmiş olabilir. Ben inanıyorum ki, sanatta eskiyen şey sadece tekniklerdir, tekniklerin dışında sanatın özü katiyen eskimez. Bu teknik denemeler de hangi sonuçlara gidecek, bugün için bilemiyorum. Yine klâsik kaynaklara yönelmek gerekiyor. Kişiyi, olayı, insanı, kısaca hayatı anlatmak, böylece okuyucuyla kendi arasında ortak bağıntılar bulmak yoluna gidecektir Türk hikâyesi; buna ihtiyacı var.

Haldun Taner: Biraz geç geldim, ama arkadaşlarım konuşulanları özetlediler. Bu konular üzerinde ben de çokdüşünmüştüm. Bence söylenenlerin çoğu doğru. Ben Türk hikâyesinde bir krizin olduğunu kabul etmeyeceğim. Hikâyenin okunmadığı doğru. 1955'den önceki hikâyenin kalıbı büyük kitlenin kolay algılayabileceği bir kalıptı. O kalıpla yazılmış hikâyeler okuyucuyu kavrayabiliyordu. Bugün bir Adnan Yalçın'ın yazdığı...

Adnan Özyalçın: Adnan Özyalçın'ın...

Haldun Taner: Adnan Özyalçın'ın yazdığı bir hikâye geniş bir okuyucu kitlesini kavrayacak nitelikte değil. Okuyucu eksildiyse, bu biraz okuyucunun kafa tembelliğine verilebilirse de bir yandan da hikâyeciliğimizin bambaşka bir yolda gelişmekte olduğundan ileri geliyor bence. Kısaca şunu söylemek istiyorum: hikâyeciliğimiz gerilemiyor, hikâyeciliğimiz kriz içinde değil, hikâyeciliğimiz bozulmuş değil. Rağbetsizliğin sebebi bu değil. Rağbetsizliğin sebeplerinden biri, 1955 öncesi okuyucusunun o zamanki seviyesini bile bugün yitirmiş olması. Günümüz politik ortamının günden güne seviyesizliğe gitmekte oluşu doğurmuştur bunu. Bugün aydın dediğimiz insan biraz daha kalitesizleşiyor. Sait Faik o güzel hikâyelerini şimdi yazsa o günkü kadar ilgi toplayamaz. Edebiyata genellikle bir ilgisizlik var. Bir yandan da hikâyecilerimiz halka kolay gelen kalıplar-

dan uzaklaştılar. Çok iyi yaptılar. Bu, sanat bakımından hayırlı olmakla beraber rağbeti kesen bir hareket oldu. Yalnız bizde değil, bütün dünyada bu böyle. Böll'ü, Grass'ı Almanya'da çok az kişi okuyor. Okuyucu kolaycı olmuştur.

Turgut Uyar: O zaman hikâyenin bunalımı basbayağı kahramanlık oluyor hikâye için. Hikâye kendini korumaktadır.

Adnan Özyalçın: Hikâye direnme içinde...

Mehmet Seyda: Okuyucu kolayı, hikâyeci zoru arıyor...

Haldun Taner: Daha sözümü bitirmedim. Durumu okuyucu açısından ele aldım. Bir de sanatçının açısından ele almak istiyorum. Sanatçı, kolay biçimlere girmemekle bir çeşit kahramanlık gösteriyor. Doğru bir davranış bu. Ama bazı sanatçılar da, halkın istediği kolaycılığa karşı sanatın muhakkak bir alış-veriş gerçeği olduğunu göz önünde tutarak ayak uydurmaya çalışıyorlar. Söz gelimi, biz tiyatrodaki kolayla alışık halkın kolay algılayabileceği bazı biçimleri deniyoruz. Bile bile seviyeyi aşağı indiriyoruz, bir etki yapabilmek, tiyatroyla onlara bir şey söyleyebilmek için. Bu, bazılarınca "taviz" sanılıyor. Bile bile yapıldığı için "taviz" değil bence, aradaki bağı koparmamak hevesinden gelen bir iti. Tiyatrodaki yaptığımız bu iş biraz bağışlanabilir gibime geliyor, çünkü tiyatro kitleye hitap eden bir sanattır. Şiir, hikâye ve roman bu kullardan biraz dışarıda kalıyor. Ama şiirin de, romanın da, hikâyenin de iyisi büsbütün rağbetsiz kalmaz. Şimdi biraz ilgisizlik varsa, bu belki de hikâyeye yeni başlamış arkadaşlarımızın daha en iyi eserlerini vermemiş olmasından da gelebilir.

Turgut Uyar: Günümüz okuyucusu sabahın sekizinden akşamın beşine kadar çalışıyor. Kazandığı parayı da başka alanlarda harcıyor. Bir hikâye kitabı, bir şiir kitabı alacağına futbol maçına gidiyor, sinemaya gidiyor. Bu, bir çeşit umutsuzluk veriyor bana. Güzel bir umutsuzluk.

Haldun Taner: Tek başına kalmış bir insanın doğru bildiği yolda yürümesi yani... Ama Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede değerli sanatçıların fildişi kulelerine çekilmelerini de benim ruhum bir türlü kabul edemiyor.

Turgut Uyar: Ben buna fildişi kuleye çekilmek diyemiyorum; basbayağı bir Donkişotluk bu. Ama çok olumlu bir Donkişotluk. Sanatçı eski biçimler içinde kalmış olsaydı bile aynı ilgi-

yi görmezdi bugün. Koşullar değişmiştir, insan başka bir şekilde biçimlenmiştir bugün.

Bilge Karasu: Burada bir mal olarak söz açılıyor hikâyeden, bir yandan da Donkişotluk ya da direnme kelimeleri kullanılıyor. Bunlar birbirlerine karıştırılmış kavramlar gibime geliyor. Malın alıcısı olmadığı halde bir direnme varsa, niye direniliyor; bir türlü malın alıcısı varsa, millet de başka türlü bir mal yaratmak için direniyorsa o zaman bunun sebeplerinidüşünmek zorundayız. Soracağım başka sorular da var: Kalıp derken, on dokuzuncu yüzyılın hikâye kalıplarını düşündük. Bugün hikâyede bir duraklama olup olmadığını araştırırken o biçimlerden gelen bir hikâye düşünüyorsak, başka sonuca varacağız; değişik biçimlerden gelen bir hikâye düşünüyorsak, daha başka bir sonuca varacağız. Sonra hep batıdan örnekler verdik, batıdaki okuyucuyla sanatçı arasındaki ilişkileri öne sürdük. Acaba bizde de bu karşılaştırmaların yapılabilmesi için şartlar aynı mı? Şartlarda değişiklikler varsa bu değişiklikler nerelerdedir? Önce bunlar üstünde durmak gerekir.

Haldun Taner: Batıda sanatçıyla okuyucu arasındaki alışveriş bizdeki sanatçıyla okuyucu arasındaki alışverişten daha çoktur. Türkiye'deki uçurum, sanatçıyla okuyucu arasındaki uçurum, daha büyük. Bu uçurumu, sanatçının Batı sanatına öykünmesiyle büyümüştür biraz da. Bizde, kitleye hitap ettiklerini sananlar bile kitleden uzaklar bir bakıma. Sonra, Türk yazarının da kendisini anlayacak bir okuyucu yetiştirme problemi var. Nasıl sansürle, mahkemelerle uğraşıyorsak bu problemle de uğraşıyoruz. Bizi anlayacak bir okuyucu kitlesini yetiştirmek istiyoruz. Ben kendi adıma, bunu da yapmak istiyorum eserlerle. Gerekirse "taviz" de veriyorum. Hepimiz önce seyircimizi, okuyucumuzu, yetiştirmek, ondan sonra ona bir şey yazmak durumundayız. Bu, bir bakıma büyük bir talihsizlik.

Turgut Uyar: Ben batıdaki okuyucunun da birtakımyeniliklere karşı yetişmiş olduğunu sanmıyorum. Edebiyat, uzmanlık isteyen bir şey haline gelmekte. Ben bunu kabulleniyorum.

Cemal Süreya: Ben diyorum ki, birtakım şartlar üst seviyelerde değişirse alt seviyelerde de muhakkak görünmez şekilde değişiyor. Bu handa bir kahveci var: Ahmet Dilek. Şiir meraklı-

sı. Şiirden başka bir şey okumaz. Okuduğu şiirler perişanlık, gurbet şiirleriydi. Biz ona yeni şiir kitapları, antolojiler verdik. Kendisi de herhalde kabiliyetli olmalı ki, birdenbire yeni şiirin atmosferine, eski şiirin örneklerini de okumadan, yeni şiirin imkânlarına girdi. Demekki, edebiyat arızî sürtüşmelerini yok edebilirse halkla bir irtibat kurabilir. Şimdi şiir yazmaya başlayan Ahmet'in getirdiği şiirlerden biri şöyle bitiyor: *Kahveciyiz, bizim de Allahımız var / Elbet bir gün bir kısmet çıkar / Leylâ, Aynur, Canan / Şiirimiz tamam*. Demek ki, edebiyatın halkla ilişkisi çok fazla da zor değil aslında.

Rauf Mutluay: Hepimiz edebiyatın, gerek dünya, gerek Türkiye çapında bir krize girdiğini, bu krizin okuyucu kaybetmek anlaşılmamak sınırlarına kadar gittiğini kabul ettik. Türkiye'de de son on yılda başlayan yeni bir hikâye atılımı var. bu yeni hikâye atılımının alışılmış, klâsik hikâyenin gerek kuruluş, gerek kişi, gerek teknik, gerek olay gibi okuyucu tarafından tamamen hazmedilmiş ve okuyucuya güç gelmeyen koşulları dışına taşan bir özelliği var. Bu özellik dil bakımından kendini gösteriyor, onu burada hiç söz konusu etmedik. Sadece tekniğin ve hikâyeye yeni bir anlam, yeni bir içerik, yeni bir görev vermenin koşullarının yarattığı sonucu konuştuk. bu sonuç şu oluyor: hikâye, okuyucu tarafından hemen özümlenen bir konu değildir. Hikâye okuyucusu yayınevlerinin hikâye kitabı basmaması, başka türde kitapların ön plâna geçmesi, politik olayların karışımı gibi sebeplerden hikâyeden uzaklaşmıştır. Bu arada, bir de hikâyede yenileşme başlamıştır. Okuyucuyu iki taraflı iten bir etki... Yani hepimiz şunda birleştik: edebiyatta bir kriz vardır ve bu dünya çapında bir krizdir; hikâyede bir değişme vardır, belki bu hikâye bir öykünmeyle başlamıştır ama yeni bir öz getirme gibi bir tohumu da içinde taşımaktadır. Bu sorun çözülmüş bir sorun değil, zaten burada bir çözüm aramak için değil, bazı tesbitlerle ortaklıklar kazanmak için toplanmıştık. Kendi adıma ben bu konuşmadan çok kazançlı çıktım. Teşekkür ederim.

Papirüs, Ekim 1966

Cemal Süreya ile Konuşma

Anıl Meriçelli

— *Sanat hayatınızı özetler misiniz?*

— 1931 yılında doğdum. Annem çok küçükken öldü. 1948’de Dostoyevski’yi okudum. O gün bugün huzurum yoktur.

— *Üçüncü şiir kitabınızı ne zaman çıkaracaksınız?*

— Ben sık şiir kitabı çıkarmaya karşıyım. Ama yeni kitabımı gelecek yıl çıkarmak istiyorum. Bir de “Fırat” adlı uzun bir şiir var, bir türlü bitmiyor, onu da tek kitap halinde yayımlayacağım. Ne zaman, bilmiyorum.

— *Şiir dışında?*

— Şiir dışında birçok çalışmam var. Bu yıl şiir üstüne bir deneme kitabı: “Şapkam Dolu Çiçekle”. Uğrak’ta çıkacak.

— *Son yıllarda okur-yazar ilişkilerinin zayıflaması konusunda neler düşünüyorsunuz?*

— Okur-yazar ilişkisi Türkiye’de ötedenberi kopuktur. Son yıllara özgü bir şey değil bu. Ne var ki son yıllarda türlü koşulların oluşmasıyla dergilerin ve sanat verimlerinin tirajlarında bir artış beklenebilirdi, bunun olmadığını görüyoruz. Hattâ oran olarak düşünürsek artış yerine bir eksilişle karşı karşıyayız.

Okurun oluşması Türkiye’de düzenli bir şekilde gelişmektedir. Sözelimi Yahya Kemal’in okurları daha sonra Necip Fazıl’ın, Faruk Nafiz’in okurları olmuşlar, ondan sonra da şiirle ilgilerini kesmişlerdir. Orhan Velî’nin yeniden yaratmak zorun-

da olduğu okur kitlesi ise 1955'ten sonra okur olmaktan çıkma-ya başlamıştır. Böylece uzun bir süreden beri Türkiye'de her kuşak, her sanat girişimi kendi okurunu sıfırdan başlayarak kurmak zorunda kaldı. Ortalama okurun her yeni sanat davranışını benimsemesi gerekmez. Ama dünyanın her yerinde ne olursa olsun belli bir okur sayısı hiç yitirilmez. Bu sayı yeni, genç okurların miktarıyla birleşince de artan bir hareket içinde gelişir, zenginleşir. Bizde böyle olmuyor. Edebiyatın ara kurumları iyi işlemiyor bizde. Bugün edebiyata okur hazırlaması gereken iki kaynak var: okullar ve gazeteler. Okullardaki programların edebiyat sevgisini geliştireceği yerde öldürecek şekilde düzenlendiğini hep biliyoruz. Gazeteler de okuru edebiyata yöneltecek niteliklerden yoksun. Hattâ son yıllarda meydana gelen gazeteci tipi, edebiyatı titizlikle kovmaya çalışıyor sütunlardan. Okur normal yollardan edebiyatı bulamıyor. Gazete okurunun binde biri bile edebiyata akamıyor.

Bu yüzden edebiyatın kendi okurunu aracasız bir şekilde yaratması gerekiyor. Üstelik bugün Türkiye'de bir okur değil, bir okur-yazarlık dâvası söz konusudur. Öte yandan soyut plana kaymış olan edebiyatımızın şu sıralar halka kavuşmak için türlü handikaplar taşıdığı da kuşkusuz. Ama halkın rahat anlayacağı tipteki sanat yapıtlarının da sürümsüz olduğunu görüyoruz. Orhan Kemal niçin beş binin üstünde satış yapmıyor? Bütün sorun ara kurumlarda. Ara kurumlarda sürtüşme var. Hattâ bir parça da sabotaj var. Öncü yapıtlar dünyanın hiçbir yerinde fazla satmaz. G. Apollinaire'in ilk kitabı Fransa gibi bir yerde, ve bu ülkenin şiirle en dolu olduğu bir sırada kaç basılmıştı sanırsınız? Sadece beş yüz. Ama o sıralarda Baudelaire kaç basıyordu acaba? Türkiye'deki bunalım ise genel bir bunalımdır. Yalnız öncü edebiyat verimleri için değil, edebiyatın tümü için söz konusudur.

— *Yeni çalışmalarınızda ayrı bir yönseme içinde misiniz?*

— İçinde bulunduğum ortam ve genel formasyonum beni insanın insanla ilişkilerini anlatmaya götürüyor. Bu yüzden bundan sonra yayımlayacağım şiirlerde daha değişik bir hava bulacaksınız.

— *Oktay Rifat'ı nasıl buluyorsunuz?*

- Çok evik.
- *Sezai Karakoç?*
- Bulgucu.
- *Ülkü Tamer?*
- Susuzluėun şiiri onunki.
- *Ya siz?*
- Ben mi? Ben nişancıyım.
- *Ya eleřtirmenlerimiz?*
- Daima nesirde...

Soyut, Kasım 1966

Cemal Süreya

Can Kolukısa

İkinci Yeni akımının en usta, en pırıltılı şairlerinden Cemal Süreya, 1973 için yeni bir şiir kitabını yayıma hazırladı. Ayrıca önümüzdeki aylarda Dağlarca ve Tahsin Saraç'la beraber yeni bir edebiyat dergisini de çıkarmaya başlayacak. Gerçi Cemal Süreya, kendisiyle konuşan arkadaşımıza, bu dergi için "Adını ancak kulağınıza söyleyebilirim" diyor ama, biz de Dağlarca'dan aldığımız kopya ile derginin adının "Yanarca" olacağını ve üç ayda bir yayımlanacağını okurların kulağına fısıldayabiliriz.

— *Şiirimizin dünya şiiri karşısındaki durumunu nasıl buluyorsunuz?*

— Az gelişmiş ülkelerde başka sanat türleri de şiiri doğrudan doğruya kaynak almaktadır. Türkiye'li Yaşar Kemal'in, Guatemala'lı Asturias'ın, Meksikalı Juan Perez'in romanlarına bakınca bunu görüyoruz. Oysa Batı romanı kendi kaynaklarından biri olan denemeye doğru kayıyor son yıllarda. Bu fark, gelişkin ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki insani durumların farklarından ileri geliyor. Dikkat edersek, Batı edebiyatında absürd kavramı bile rasyonel bir yan taşır. Bir yaşantı karşılığı olmaktan çok bir kuram sonucudur. İnsani durumlar da öyle. Bir Alman için cinsel birleşme, yemek üstüne yenen büyücek bir çikolata-

dır; yeri, konumu bilinen, belli bir edimdir; güzel bir şeydir. Bir Türk için ise cinsel birleşmede güzelliğin çok üstünde, hatta dışında bir şey vardır: Bir felaket tadı, bir varlık-yokluk tartışması, bir mahvoluş duygusu.. Tarihsel ve geçici nedenler, bizimki gibi ülkelerde karışık ve yoğun duyarlıklar halinde dibe çökmüştür. Öyle ki artık o tortular, tortusu oldukları olguların dışında birer anlam kazanmıştır. Yurdumuzda insani durumlar Batı'daki kadar billurlaşmamıştır. Birçok yönden daha dolambaçlıdır, daha derinlerde yankılanmaktadır. Ama bunların daha el değmemiş nitelikte olduğunu, bu yüzden de edebiyata (özellikle şiire) daha elverişli olanaklar taşıdığını da hemen belirteyim. Yalnız burada bir ayrım yapmamız gerekecek: Afrika ülkeleri gibi her bakımdan yeni uyanan, çocuk ülkelerle tarihlerinin bazı dönemlerinde bazı kültürlerin yaratıcısı ya da taşıyıcısı olmuş ülkeleri aynı gözle görmemeliyiz. Benim burada sözünü ettiğim ülkeler ikincilerdir. Bugün, gelişkin Batı ülkelerinde, şiir, söz sanatları arasında arka plana düşmüştür. Fransızların gerçek şiir ustalarının hemen hepsi altmış beş, yetmiş yaşını doldurmuş; şiirin yurdu Fransa'da, ne yazık ki, iyi genç şairlere rastlanmıyor. İngiliz şiiri için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Almanya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra şiir parıltısı görülmedi pek. Gerçek şiir, doğurgan şiir, İspanya'da, Latin Amerika ülkelerinde soluk alıyor. Bir de Türkiye ile Yunanistan'da: Akdeniz ülkelerinde.

— *Gelişkin Batı ülkelerinde şiirin durakladığını söylüyorsunuz. Bunun başka nedenleri de var mı sizce?*

— Kapitalist gelişimle şiirin gelişim süreci arasında bir ters orantı olduğu kanısındayım. Kapitalist toplumlarda, şairin önü tıkanmıştır; öyle ki en kapitalist toplumda en çok tıkanmıştır. Kapitalist üretim, sanat verimlerinin de kendi ardılı olarak gelişmesini ister. Şiir, eğlence niteliğini hiç taşımayan bir sanat. Resim, mobilya olarak da kullanılabilir; roman, vakit öldürmek için de okunabilir. Şiir ise, kendi akışı dışında, kapitalist ölçülere göre yararlanılacak yanı olmayan bir sanat türü. Asi bir sanat. Bu yüzden para-mal-para düzenine pek ayak uyduramıyor, "başka özel bir planda" görünemiyor. Kapitalist sistem de kendine elverişli gelmeyen bu uğraş alanını kovuyor, gerilere itiyor.

— *Türkiye gibi ülkelerde ise...*

— Türkiye gibi ülkelerde ise o ülkelerin halklarının benliklerindeki deha en katkısız görünümüyle şiirde beliriyor. Başka türlü söyleyeyim: şiir, bu halklar için, en elverişli dışavurum olanağı olmaktadır. Hiç değilse şimdilik bu böyle.

— *Böyle söylüyorsunuz ama, Türk şiirinin Batı taklidi olduğu ileri sürülüyor. Buna ne dersiniz?*

— Tanzimat'tan bu yana şiirimizin Batı şiirine gereğinden fazla koşullandığı söylenir. Doğrudur bu. Ancak, öyle sanıyorum ki, şiirimizde dipteki zengin tortu, büyük birikim, varlığını ve ağırlığını her zaman duyurmuştur. İkinci olarak, Batı şiirine öykünme, zaman içinde, Batı şiiriyle daha sıkı bir ilişki gereğini doğurmuş, bu da hiçbir ulusun şiirinde görülmedik bir aşamayla sonuçlanmıştır. Birçok büyük sanatçının yanısıra ikinci, üçüncü derecedeki şairlerin kitapları da, Türkçe'ye çevrilmiştir. Böylece Türk şairi yabancı dillerdeki şiirsel atılımlar üstüne geniş bilgi sahibi olmuştur. Türkçe'de dünya şiirinin bir laboratuvarı yaratılmıştır. Çeviriler kimi zaman kötü de olsa, çevirilen yapıtların bir kısmı gereksiz de olsa, böyle bir sonuç çıkmıştır ortaya. Bu durum Türk şiirine ek bir şiirsel otofinansman kazandırmıştır. Gerçi bu olanak çok şey pahasına ve işin sonunda kazanılmıştır, ama bir kere kazanılmıştır artık. Ve bunda o dipteki tortunun büyük rolü olmuştur. Bugün Türkiye'de öykünme dönemi bitmiştir. Üretici bir şiirdir bizim şiirimiz.

— *Batı şiiriyle bundan sonraki ilişkimiz ne yolda gelişebilir?*

— Batı şiiriyle değil de dünya şiiriyle desek daha iyi.. Çünkü siyasal dengenin tersine, edebiyat dengesinde artık küçük büyük devlet ya da ulus farkları ortadan kalkmak üzeredir. Batı şiiri, elbet zengin verimleriyle bizim için ayrı bir ilgi ve yararlanma kaynağı olarak kalacaktır. Ama eşit bir alış veriş olacaktır bu. Öykünmeyle ilgisi yok. Gerçeküstücülük de Batı sanatçılarının Okyanusya sanatını incelemelerinden doğmadı mı? Naif resim, temelde, Kuzey Afrika ve İslâm sanatına gösterilen ilgilerle beslenmedi mi? Bunun için kalkıp Fransız şairleri, ressamı Okyanusya'lılara öykündüler diyebiliyor muyuz? Önemli olan, üretici bilince ulaşmak, eşit koşullarda silahlanmak. Üstelik başka üstünlüklerimiz de var.

— *Neler onlar?*

— Yukarda biraz değinmiştim: Bizde öbür sanatların temelinde şiir var diye. Yeni sanatlar şiirden koparak doğabilir yurdumuzda. Sözelimi Kemal Tahir'in yapıtları hiç de Batılı anlamda roman örneğine benzemiyor.

— *Çok umutlu görünüyorsunuz bu konuda.*

— Evet. Daha ileri giderek söyleyeyim: Türkiye gibi ülkeler Batı'ya karşı ilk rövanşlarını edebiyatla alacaklardır. Hele şiirdeki lirizm olanağı büyük bir üstünlüktür.

— *Lirizm mi?*

— Evet. Güçlüklerle dolu ülkelerde her şey liriktir.

— *Kendi şiirinizi nasıl tanımlarsınız?*

— Erotik bir şiirdir benimki.. Sanırım en belirgin özelliği budur. Dipte tarih içinde uygarlık ve varolma sorunu tartışılır. Mitler, günlük hayatın küçük olaylarına dağılarak somutlaşır. Nişancı bir şairim ben. Ayrıca şiirlerimde Türkiye'nin en iyi portre ressamıyım. Yarattığım her imgenin hem çağdaş duyarlılığı kavramasını hem de şiirimizin en eski örnekleriyle çağrışım bağı kurmasını özlerim. Şiirin kurulu düzene karşı olduğu inancındayım. Çok şeyi konuşma dilinden çıkarırım. İlk sıralarda daha biçimciydim... Şimdilerde insani özün peşindeyim. Ama baştan beri toplumsal bir ağıntı vardır yapıtlarımda.

— *Niçin konuşma dili?*

— Şiir, konuşma dilinden uzaklaşmamalıdır, diyorum. Konuşma dili, düzyazının düşünce dilinin tuhaf bir argosudur. Şiirle düzyazı arasında bir bırakışma bölgesi desek yeri. Bu bakımdan şiirin de düzyazının da özelliklerini taşır. Şiir çemberini ordan geçirirken nesnellikler edinir. Düzyazı, kendinden bir şey koparıp verirken ordan verir. Şiirin ilk ve vazgeçilmez mayasıdır konuşma dili.

— *1973'te yeni hazırlıklarınız var mı?*

— Yeni şiir kitabım bir iki ay sonra yayımlanacak. Pir Sultan Abdal üstüne yaptığım incelemeyi de bitirmiş sayılırım... İki deneme kitabım hazır, yayımlanmayı bekliyor. Bunlar için herhangi bir yayıneviyle anlaşmış değilim daha. Belki de ileri yıllara kalırlar. Ayrıca elimde çeviriler var. Bu yıl bol şiir yayım-

lamak, edebiyatımızı değerlendiren denemeler yazmak istiyorum.

— *Duyduęumuza göre Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Tahsin Saraç'la birlikte yeni bir dergi ıkaracakmışsınız. Adı ne bu derginin?*

— Evet, yle bir tasarımız var. Adına gelince, şimdilik bunu ancak kulağınıza syliyeabilirim.

Milliyet Sanat Dergisi, 13 Ocak 1973

Cemal Süreya ile

Behzat Ay

— İlk şiir kitabınız Üvercinka 1958'de, ikinci şiir kitabınız Göçebe 1965'te, üçüncüsü Beni Öp Sonra Doğur Beni 1973'te yayımlandı. Birinci ile ikinci arasında 7 yıl, ikinci ile üçüncü arasında 3 yıl süre var. Ve bu on beş yıllık süre içinde maliye müfettişliği, dergi yayıncılığı, çevirmenlik gibi işler yaptınız. Geçiminizi sağladığınız bu işlerle yükümlü olmasaydınız daha çok yapıt vermeniz olanaksaldı diyoruz, siz ne dersiniz?

— Ben pek sanmıyorum. Çünkü o işleri yapmasaydım başka bir iş yapacaktım. Diyelim gazeteci olacaktım. Bununla ikinci mesleğin engelleyici durumunu söylemek istiyorsanız, bu herkes için doğrudur. Sözelimi sizin de öğretmenliğiniz var. Yok, benim yaptığım işlerin ayrıca köstekleyici bir niteliği olduğunu söylüyorsanız, diyorum ki "hayır", bu işlerle başka işler arasında pek bir ayırım yok. Yine de daha elverişli ikinci işler vardır herhalde. Biz bulamadık.

— Edebiyata girişiniz nasıl oldu?

— Bu konuda pek belirli bir şey söyleyemeyeceğim. Bir yazgı oldu benim için. Küçük yaşlardan beri büyük bir okuma tutkusu içindeydim. Ancak yönsüz bir tutkuydu bu. Ne bulur sam okuyordum, genellikle de vakit geçirmek için okuyordum. Öyle ki iyi kitapları, yazmaya başladıktan sonra okumaya geçtiğimi söyleyebilirim. Edebiyatla ciddi olarak lise sonda, özellikle de üniversite öğrencilik yıllarımda ilgilenmeye başladım.

Yine de daha ilkokulda ilerde bir yazar olma özlemi, hatta sanki güveni vardı içimde. Boş bir güven elbet. Çünkü uzun yıllar yaşımın gerektirdiği kitapları okuyamamıştım. Sanırım, bizim kuşakta çok yazarın yetişme yılları böyle geçmiştir.

— *Şiirinizde sevi dozunun çok işlendiği, cinsel konulara ağırlık verdiğiniz bir gerçek. Bu konulara eğilenlerin adeta aforöz edildiği, kınandığı bu günlerde bu konuda neler söylersiniz?*

— Bu aforöz lafınız bana pek bir şey anlatmıyor. Edebiyatımızdan on güzel şiir seçsek bunun altısı yedisi kesinkes aşk şiiri olacaktır. Cinsel aşka gelince bunların edebiyatımıza geçişi yenidir. Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'le başlar, ama asıl bizim kuşakta ağırlık kazanır. Toplumumuzda cinsel güdü, baskılardan ötürü, çok büyük ve karmaşıktır. Bu bakımdan aşkın cinsel yanının şiire yansımaması düşünülemez. Cinselliği bütünüyle bir yana atan bir edebiyatın gerçekçi olamayacağı kanısındayım.

— *Eleştirmenlerin sizin üstünüze yazdıkları, yargıları yazdıklarınızı etkiledi mi?*

— Hayır.

— *Hiç de mi?*

— Eleştiriye, edebiyatı zenginleştiren bir uğraş alanı olarak görüyorum. Bu anlamıyla, yani edebiyat olarak eleştirinin benim üstümde çok genel bir etki uyandırdığı bir gerçek. Ama benim şiirimde değişmesi yönünden hiçbir eleştiri etkili olmamıştır bende.

— *Sizin şiirinizi beğenenler...*

— Beğenen olursa sevinirim elbet. Beğenmeyene de aldırmam.

— *Sizce Türkiye'de sağlıklı bir eleştiri var mıdır? Kimlerin eleştirisini beğenirsiniz?*

— İyi eleştirmenler var. Her gün de yenileri çıkıyor. Hatta kimi zaman edebiyatımızın düzeyini aşan eleştirilerle de karşılaşyoruz. Ad saymamı istiyorsanız, sayayım birkaç ad: Fethi Naci, Mehmet H. Doğan, Memet Fuat, Murat Belge, Vecihi Tımuroğlu, Güven Turan, Attila Özkırmılı, Metin Altıok, Füsun Altıok... Daha birçok eleştirmen sayabiliriz. Eleştirinin sağlıklı mı olduğuna gelince genel olarak, pek sağlıklı bulmuyorum.

Edebiyatımızı bütünüyle, bir türü bütünüyle görebilen, çalışmaları araştırmaya, büyük ölçüde edebiyata dayanan eleştirmen az.

— *Siz de eleştiri yapıyorsunuz...*

— Benimkiler eleştiri değil. Ben bir şair ve bir deneme yazarıyım. Yazdıklarım yazar eleştirisi denebilir belki. Ama eleştirmen olmak başka şey.

— *Daha mı güç bir şey eleştirmen olmak?*

— Daha güç.

— *Bu yıl çıkacak yapıtlarınız var mı?*

— *Şapkam Dolu Çiçekle* birkaç güne dek yayımlanıyor. Bu kitapta daha çok sanatçılar üstüne yazdığım yazıları topladım. Bir kitabım daha var: *Homeros'un Telif Hakkı*. Onda da genellikle yazarın, edebiyatın sorunlarına eğilen bazı denemelerimi topladım. Sanırım, o da 1976 içinde çıkmış olacak.

— *Şiir?*

— Şiirlerimi önümüzdeki yıl çıkaracağımı umuyorum: *Taşırın Damla*. Eski kitaplarımın yeni baskıları da yapılacak. *Taşırın Damla*'daki şiirlerden birkaçını yeni çıkacak bir dergide yayımlayacağım.

— *Çeviri?*

— Seçme Kitaplar Yayınevi için *Cinsel Hayat* adlı bir kitap çevirmekteyim şu ara.

— *Darphane işleri çalışmalarınızı engelliyor mu?*

— Her iş kadar.

— *Ama şiire çok uzak bir uğraş.*

— Uzak mı bilmem. Benim şiirime o kadar uzak değil. Darphane'de kabartma sanatı uygulanır (para, altın, madalyon); eh, bizim şiirimiz de kabartma bir şiirdir eninde sonunda. Kabartma olan her şey erotiktir ayrıca.

Sonra biliyorsunuz, şair Nefi de bir zamanlar Darphane yöneticisiydi.

Varlık, 1 Ağustos 1976

Küçük Oturum: Dergicilik...

Katılanlar: Vecihi Timuroğlu, Cemal Süreya, Ragıp Gelencik, Ahmet Say

Vecihi Timuroğlu: Valéry, küçük dergileri edebiyatın laboratuvarı olarak görüyor.

Cemal Süreya: Hangi dergiler küçük dergilerdir? Şöyle tanımlanıyor: Bir yayımcıya, bir koruyucuya dayanmayan, süreli oldukları halde her zaman gününde çıkma olanağı bulamayan, kitapçıların vitrinlerinde boy gösteremeyen, az satan, hatta kimi zaman satış kaygısı taşımayan, batıp batıp çıkan, ya da biri batıp biri çıkan, para sıkıntısı içinde güçlüklerle yaşayabilen dergiler...

Ragıp Gelencik: Bu tanıma göre *Türkiye Yazıları* küçük dergi mi oluyor?

Vecihi Timuroğlu: Zaten, *Türk Dili*, *Varlık* ve *Milliyet Sanat Dergisi* dışında, son otuz kırk yılda çıkmış bütün dergiler "küçük dergi" niteliğini taşımıştır. *Varlık* da başlangıçta küçükdergiydi. Türk edebiyatı, küçük dergilerin yarattığı bir edebiyat olmuştur. Edebiyatın sık sık yenilik aşamasına girmesi, sürekli ataklar içinde olması, eski kültürümüze eğilme zamanı bulmadan, hep şimdiki zamandan geleceğe çıkışlar yapması biraz da bundandır. 40 yılda 400-500 dergi yayımlanmıştır.

Ahmet Say: Ülkemizde dergilerin ömrü genellikle 1-2 yıldır. Ama tek sayı, iki sayı çıktıktan sonra batan dergiler öylesi-

ne çok olmuş ki, ortalama hayat süresi iyice alt düzeyde: altı ay.

Cemal Süreya: Bununla birlikte dergilerin çoğunu birbirinin sürdürücüsü olarak görmemiz de gerekiyor. Birinin bıraktığı yerden hemen öbürü başlamıştır. Özellikle 1940-1960 arasında tam bir bayrak koşusu görünümü var.

Ragıp Gelencik: Ama okunmuyor dergiler...

Ahmet Say: Türkiye’de kaç Türkçe ya da edebiyat öğretmeni var?

Vecihi Timuroğlu: En aşağı 4 bin.

Ahmet Say: Demek onlar da okumuyor edebiyat dergilerini.

Cemal Süreya: Yabancı dil öğretmenlerini de edebiyat öğretmeni sayalım. Onlar kaç kişidir?

Ahmet Say: Basın kartı taşıyanlar kimbilir kaç bin kişidir... Onlar da okumuyor.

Vecihi Timuroğlu: Başka bir soru: Dergilerde, gazetelerde yazı, şiir, öykü yayımlayan, ya da kendi adına kitap çıkaran kaç kişi vardır?

Ragıp Gelencik: Her yıl belki bin imza. Toptan ve ortalama olarak 5-6 bin kişilik bir kitle eder.

Ahmet Say: Buna edebiyat dalını seçmiş yüksek okul ve fakülte öğrencilerini de ekliyelim, büyük sayılara varırız...

Vecihi Timuroğlu: Yani, uğraşları doğrudan doğruya yazı, edebiyat olanların çok büyük bir bölümü okumuyor dergileri...

Ragıp Gelencik: İstatistiği daha da yürütmenin gereği yok. Dergiler okunmuyor işte.

Cemal Süreya: Yabancı ülkelerde de böyle bu. Sartre, *Les Temps Modernes*’in açığını kendi cebinden kapatmasa, o dergi çıkmayacak belki de.

Ahmet Say: Bizim ülkemizde başka sorunlar da var: Dergiler için dağıtım sorunu çetin bir sorundur. Sözelimi *Soyut* gerçek anlamda dağıtılsa, en az dört kat satış yapabilir. Dağıtım örgütleri, kendilerini büyük niceliklere göre ayarlamışlar. 5000 basılmış bir dergiyi kabul etmiyorlar. 5000 fiili satışı şart koşuyorlar. Bunun için 10.000 basmak gerek.

Ragıp Gelencik: Bence bütün dergiler aralarında anlaşıp özel bir dağıtım örgütü kurmalıdır.

Ahmet Say: Var öyle bir örgüt. Tam öyle olmasa da.

Ragıp Gelencik: Tan Dağıtım'dan mı söz ediyorsun?

Ahmet Say: Aylık dergilerin çoğunu orası dağıtıyor.

Ragıp Gelencik: Tam öyle değil benim dediğim. Dergilerin kendilerinin üye oldukları bir dağıtım örgütü olmalı. Ya da dergiler aralarında anlaşarak topluca ve belli koşullar çevresinde bir dağıtım kurumuyla iş görmeli.

Ahmet Say: Yayın organının dağıtımı, basımından da, hat- ta içeriğinin hazırlanmasından da önemli. Kitlelere ulaşamaya- cak olduktan sonra... Antidemokratik koşulların içine hapsedil- miştir dergiler.

Ragıp Gelencik: Kaynakları yok.

Cemal Süreya: Bazı ülkelerde dergiler bu duruma ilginç bir çare bulmuşlar: abonelerin bir bölümü ortak oluyor o dergi- lere. Düşünülemez mi?

Ahmet Say: Dergiler yaşayabilmek için ne yapmalı? Eko- nomik koşullara göre, kendilerine elverişli gelebilecek yolları nasıl bulmalı? Göldeste biçiminde mi olmalı? Yoksa her sayıyla ayrı bir yapıt haline mi gelmeli?

Vecihi Timuroğlu: "Dergi, dergi niteliğini yitirmemeli, ama bir yandan da kitap gibi işlem görmeli" diyenler var. Eski sayıların da kitap gibi aranması sağlanabilir böylece.

Ragıp Gelencik: Liselerde okutulan edebiyat derslerinin öğrenciyi edebiyattan soğutur cinsten olması da başka bir güç- lük doğuruyor...

Vecihi Timuroğlu: Çünkü edebiyat ders kitaplarının planı Cumhuriyetin ilk on yılındaki gibidir. Tanzimattan Cumhuriye- te uzanan edebiyatın değerlendirilişi de o ilk temsilcilerin gö- rüşlerine göre yapılmıştır.

Cemal Süreya: Ve bu plan hemen hemen hiç değişmemiş- tir.

Ahmet Say: Oysa Cumhuriyetin elli beşinci yılındayız.

Cemal Süreya: Ülkemizde organik bir yeni edebiyat asıl onuncu yıldan, özellikle de 1940'lardan sonra başladığına gö- re...

Ragıp Gelencik: Divan edebiyatı için pek sözümüz ola- maz. Ama Tanzimat, Servet-i Fünun edebiyatları ile 1940'lara

kadar olan edebiyatımızı yeniden ele alıp bir değer ayıklaması yapmanın günü gelmiş, hatta çoktan geçmiştir.

Vecihi Timuroğlu: Burda dergilerin yolunu tıkayan birsonuç saklı: Edebiyat öğretim biçimi de dergilere hüküm giydireyor.

Ragıp Gelencik: Batıyor dergiler. Batıp batıp çıkıyor.

Vecihi Timuroğlu: Küllük tek sayı çıkmıştı.

Cemal Süreya: *Meydan*'ı bilir misiniz? Mehmet Kemal çıkarmıştı.

Ragıp Gelencik: *Sokak!* Ne güzel şiirler gördüm orda. Sonra, Muzaffer Erdost'un *Açık Oturum*'u...

Cemal Süreya: Son elli yılın dergilerine kabaca bakıldığında, edebiyatsorunlarının altında bir Anadolu düşüncesinin ne olması gerektiğinin yoklandığı, uygarlık sorununun ele alınmak istendiği görülüyor.

Vecihi Timuroğlu: Edebiyat dergilerini hemen hepsinde, hayatın ve dünyanın değiştirilmesi özlemi görülüyor.

Ahmet Say: Ve edebiyat kavgasını her zaman yenilikçiler, ilericiler kazanmıştır.

Cemal Süreya: Büyük burjuvazinin dergileri tehlikeli sayması için yetmiştir bu. Dergilerin tarihi, ülkemizde, bir bakıma büyük ve küçük burjuvazinin düşünsel çelişkilerinin de tarihidir.

Ahmet Say: Süreli yayınlarda, dergilerin gözüpek ve özgürce çıkışlar yaptığı uzun bir dönem vardır. Gazeteler için aynı şey söylenemez.

Ragıp Gelencik: Konuyu değiştirelim. Dergiler batıyor ve büyük dağıtım örgütlerinin, magazin basının kaldırdığı tozun içinde yitip gidiyor.

Vecihi Timuroğlu: Batmayan dergiler de var ama...

Ahmet Say: *Varlık*'tan mı söz ediyorsun?

Vecihi Timuroğlu: Evet, Başkaları da var. *Türk Dili*, sözgelimi.

Cemal Süreya: *Milliyet Sanat Dergisi*...

Ahmet Say: *Varlık* bugün bile iyi satan bir dergi. Ama hiç satmasa da batmaz. Yayınevine yaslanıyor. *Türk Dili*'ne gelince, o istese de batamaz. Kurum izin vermez.

Ragıp Gelencik: *Milliyet Sanat Dergisi* olumlu bir girişim. Ama o da batar. Gelir-gider hesaplarının olumsuz sonuç verdiği gün. Belki de başabaş geldiği gün...

Vecihi Timuroğlu: Servet-i Fünun'un tirajı 500'dü. *Yeditepe* hiç bir zaman 1000'den fazla basmamış.

Cemal Süreya: Dergiler bugün daha çok satılsa da, marjinal maliyet noktasıyla satış fiyatı arasında nicedir bir dengesizlik var. Maliyet artıyor, buna karşılık dergi fiyatları paralel bir artış gösteremiyor. Okur sayısındaki artış, o açığı kapayacak ölçüde değil.

Vecihi Timuroğlu: Okur dergiyi çok ucuza almak istiyor. Bir paket sigaraya 7,5 lira, bir şişe rakıya 20 lira veriyor da, bir dergiye ayda bir ödediği 10 lirayı çok görüyor.

Cemal Süreya: Rakı fiyatı anlamlı bir ölçü. Ayda yarım şişe rakı parasını bir dergi için esirgememeli okur. Ya da bir paket sigara parasını. Bakın ne düşünüyorum: Yeni Rakı fiyatlarındaki her artış, bizim derginin fiyatına yansımalıdır.

Vecihi Timuroğlu: Fena bir katsayı değil bu.

Ahmet Say: Nüfus artışını, okuma yazma bilenlerin artışını, en önemlisi, ezilen sınıf ve tabakaların sübjektif bilince kavuşma artışını düşünürsek, zayıf tiraj yükselmelerinin pek birşey olmadığını göreceğiz.

Ragıp Gelencik: Bir güçlük de, dergilerin reklâm kaynaklarından yararlanmamasından doğuyor. Özel kurumlar zaten dergileri gereksiz, ya da tehlikeli görüyorlar. Devlet de resmî ilân ve reklâm sistemi dışına itmiş dergileri. Belki bir kültür politikasının sonuçlarındandır bu...

Cemal Süreya: 195 Sayılı Basın İlân Kurumu kuruluş yasası, resmî ilânların dağıtımında genel olarak bütün süreli yayınları yararlandıracak bir espri içindedir. Ne var ki bu kurumun genel kurulu, çıkardığı yönetmeliklerle bu espriyi saptırmış, büyük basının etkisi altında, dergileri devre dışı bırakmıştır. Bunu da ikili bir aşama içinde yapmış, bir süre dergiler içi çok iğreti bir reklâm sistemi uygulamış, sonra onu da yürütmekten vazgeçmiştir. Bence, dergiler yönünden, 195 sayılı yasanın birçok maddesi savsaklanmaktadır. Genel Kurula büyük basının egemen olduğu düşünülürse...

Ahmet Say: Dahası var: Basın İlân Kurumu yeni çıkacak günlük gazetelerin resmî ilânlardan yararlanmasını öyle katı koşullara bağlamıştır ki, ancak on milyonlar, yüz milyonlar dökülebilen kimseler gazete çıkarabilmektedirler.

Ragıp Gelencik: Sözgelimi, basınınızın parıltılı adlarından biri olan bir Çetin Altan hiçbir zaman gazete çıkaramayacaktır.

Vecihi Timuroğlu: Meclislerde bir tasarı var; seninediğni koşullar daha da ağırlaştırılıyor.

Cemal Süreya: Al bakalım!

Vecihi Timuroğlu: İşi bir de başka yönden ele alalım: Demin Gelencik, Çetin Altan'ın hiçbir zaman gazete çıkaramıyacağını söylemişti. Simavi'ler de hiçbir zaman bir düşünce, bir sanat dergisi çıkaramazlar. Para getirmediği içi demek istemiyorum. İsteler de çıkaramazlar.

Ragıp Gelencik: Evet, "Fareler ve İnsanlar"ın önsözündeki ilk cümleyi düşünün: "Bu kitap küçüktür, ama gücü büyük."

Vecihi Timuroğlu: *Karamazovlar* da şu cümleyle biter: "İvan hâlâ deliydi".

Cemal Süreya: Evet, İvan hâlâ deli.

Ahmet Say: Şimdi Timuroğlu o güzel yazısıyla tuttuğu notları bir okusun isterseniz.

Vecihi Timuroğlu: Yazım eskiden daha güzeldi.

Cemal Süreya: Tükenmez kalem çıktı, mertlik bozuldu.

Türkiye Yazıları, Nisan 1977

“Yönetenler ve Sanatçılar”

Necati Güngör

— *Yönetenler sanatçılar ilişkisi üstüne ne düşünüyorsunuz?*

— İsterseniz sorunu daha geniş bir çerçeve içinde alalım ve yöneticilerle aydın ilişkisi biçiminde görelim. Nedir aydın kişinin temel işlevi? Özellikle sınıflı bir toplumda nedir? Bu konuda söylenmiş çok söz var. Aydın, uzun süre kafa çalışması yapan biri olarak tanımlanmıştır. Onu, “ekmeğini kafa çalışması yaparak çıkaran biri” olarak tanımlamak isteyenler de çıkmıştır. Ancak bu ögeye dayanılarak yapılan bir tanım, aydını özellikle de onun işlevini ortaya çıkarıcı bir açıklık taşımıyor. Çünkü doğrudan doğruya kafa jimnastiğine dayanan, nesnelerden ve öbür insanlardan sıyrılmış, bu yüzden insana ilişkin köklerden kopmuş kafa çalışmaları da vardır.

Burda Sartre’ın yaptığı bir ayrımı görmezden gelemeyiz. Ona göre, yüksek memurlar, özel girişim sahipleri, mühendisler, atom bilginleri, hekimler ve öğretmenler de kafa çalışması içindedirler; ama onlar bu çalışmalarından ötürü aydın (entelektüel) sayılamazlar; bu nitelikleriyle, olsa olsa “pratik bilginin teknisyenleri”dirler. Aydın kişinin işlevinde, temelde, siyasal sayılabilecek çok zaman da yüzde yüz siyasal bir tavır (başkalarının, toplumun yazgısıyla ilgilenen bir tavır) vardır.

Aydın kişi, “çabası, egemen sınıfça suç sayılan kimsedir”. Yani eleştiren bir kimsedir aydın.

— *Yani eleştirel bir tavır var aydının!..*

— Hem eleştirel, hem de yaratıcı, bir tavidir bu.. Bakın na-

sıl? Atom bilgini, yaptığı kafa çalışmasının sonuçları üstünde, ya da toplumun sorunları konusunda hiç düşünmüyorsa, aydın bir kişi değil, sadece bir atom bilginidir. Hekim için de, mühendis için de, öğretmen için de aynı saptama geçerlidir.

Kendisini bir başkası gibi görme ökeliği vardır aydında. Onun temel işlevi, kışkırtıcı etkilere karşı koyarak, gerçeği olduğu gibi, hatta olduğundan daha gerçek, daha tam, daha güzel, daha çirkin, daha karışık, daha yalın göstermek olmalıdır.

Burdan alırsak, bir profesörle bir işçinin aydın olma olanağı aşağı yukarı eşittir. Bakın bir yazar bu konuda ne diyor: "Hızlı ve yaygın bir aydınlaşma çağında yaşadığımız kanısındayım. Herkesin aydın olma aşamasına girdiği bir çağ bu. Aydın olma ayrıcalığını yitirme korkusu içinde bulunanlar için iyi bir şey değil bu elbet." Aydın artık 'dorukta' ya da 'köşede' raslanan bir kişi değil; her yerde burun buruna gelebiliyorsunuz onunla: Kitleler aydınlaşıyor.

Bugün, dünyanın birçok yerinde iş adamlarından onlara bağlı hukukçulardan, tecimenlerden oluşan büyük bir topluluk, sözgelimi yazarı bir büyücü gibi görmekte. Bir gözbağcı gibi görüyor, daha doğrusu onu öyle göstermek istiyor.

Neden bu? Aydının eleştirici tavrı hemen her zaman siyasal otoritenin karşısında yer alıyor da ondan. Bunun için de, kendini bir başkası gibi görme tavrının bir sonucu olarak, hemen bütün aydınların tarih boyunca sol'da toplaşmaları bir raslantı değildir.

Buna karşılık; çoğu sağcı olan düşünürler bu aydın tipini yadsımaktadır. Onlara göre, günümüzde aydınlar, kendilerini belirtme, ortaya koyma ayrıcalığını elde tutan bir topluluktur; her gün kendini öneren, sahneyi hiçbir zaman boş bırakmayan, bu konuda oldukça uzmanlaşmış bir topluluk.

Yok mu bizim aydınlarımız arasında böyleleri? Var. Soldaki aydınlar arasında da var. Ne yazık ki ülkemizde aydınlar arasında her iki örnek yan yana; iç içe bulunuyor.

— *Hangi tipe girdiğimizi gösteren bir ayıraç var mı elimizde?*

— Şöyle diyebiliriz. Bu işin altın kuralı, kendine de, başkalarına da yalan söylememektir.

— *Elbet, bu kural yalnız sınıflı toplumlar için geçerli değil...*

— Öyle elbet. Gerçek sosyalist toplumda da aydının o eleştiri tavrını sürdürmesi gerekir.

— *Sözü sanatçıya, yazara getirelim.*

— Sanatçının, yazarın, sözgelimi bir mühendisten daha da özel ve ayrı bir durumu var: O, doğrudan doğruya yaptığı işten ötürü o işleyle karşı karşıya. Bu yüzden daha da sorumlu.

— Şapkam Dolu Çiçekle *adlı kitabınızda genellikle devrim yöneticilerinin giderek şiire karşı bir tutum takındıklarını yazmıştınız. Kuran'daki "Şuârâ Suresi"ni de örnek vermiştiniz.*

— Kuran'ın şairi lanetlemesini yalnızca Müslümanlığın bağnazlığı olarak ele almıyorum. Daha geniş düşünüyorum bu konuda. Her düzen, her devrim, sanatı, özellikle de şiiri lanetlemekle işe başlamıştır. Sözgelimi toplumsal düzensizliklerden sakınmak için eski Grek kurumlarına dönmeyi öneren Eflatun'un da aydınlara bir güvensizliği vardır. Bu güvensizliğini, coşku dağıtıcısı şairleri aşağılayacak kadar ileri götürür, Saint Just'ün tiyatroya karşı koyuşunu, Rousseau'nun şiire çatışını da anımsayalım.

Şiir kendi doğasının gereği olarak kurulu düzenlerin değerleriyle çatıştığından, kurulu düzenleri yıkmak isteyenler, siyasal amaçları uğrunda şiirin biriktirdiği değerlerden de yararlanmışlardır. Yani sıcak devrim düşünceleri ile şiir arasında bir süre sıkı bir akrabalık bağı kuruluyor. Ama, devrim yapıldıktan sonra ne oluyor? Yeni düzen zaferini kazandıktan sonra, yerine oturmaya başladıktan sonra, kendi mantığının amansız kuralları gereğince afaroz edeceği ilk adam olarak şairi seçiyor. Sanırım, şairin bu dikkafalılığı sürüp gidecek. Mayakovski'ler gelecek; daha sonra Jdanov'lar çıkacak. Sonra yeni Mayakovski'ler gelecek.

— *Demirtaş Ceyhun, bugünkü Sovyet edebiyatının XIX. yüzyıldaki edebiyatın gerisinde olduğunu söylüyor. Ne dersiniz?*

— Tam denemez. Sözgelimi bugünkü Sovyet edebiyat eleştirisi (özellikle dünya edebiyatı yönünden) çok yüksek bir basamakta durmakta. Ama Jdanovcu uzlaşıcılığın sözgelimi şiirde bir duraklama, hiç değilse bir tikanıklık yarattığı da bir gerçek. Yine de bunun yalnızca siyasal nedenlere bağlanmaması gerektiği kanısındayım. Sanayileşmiş bütün ülkelerde şiirde bir gerileme görüyoruz. Daha doğrusu bir solma.

— Çin’de, dünya nüfusunun büyük bir bölümünün yaşadığı bu toplumda, o büyüklükle karşılaştırılabilecek bir edebiyat yok. Bu tıkanıklıkta siyasetin bir gölgesi var mı?

— Çin edebiyatı üstüne birinci elden bilgilerimiz yok. Ama şurası da kesin ki, Mao Zedung’un “Yüz Çiçek Açsın” sözlerinin bir kenara atılışından sonra, Kültür Devrimi’nden sonra, edebiyat uzun bir suskunluk evresine girmiştir. Öyle ki beş altı yıl içinde yayımlanan kitapların sayısı bu ülkede dördü beşi geçmemiştir. Ama Kültür Devrimi tarihte görülmemiş bir metamorfozdu. Yalnız sanatın değil, hayatın nirengi noktaları değişmekteydi. Sonuçları ancak elli yıl sonra ortaya çıkacaktı. Sözgelimi resim sanatını ele alalım. Kültür Devrimiyle ressam ortadan kalkıyor, ama yerine resim yapan birtakım yurttaşlar geliyordu.

Aydınlık, 1979

Cemal Süreya ile...*

— *Divan şiirinden başlayalım: Nasıl bir şiirdir Divan şiiri?*

— Divan şiiri imparatorluğun şiiridir. İmparatorluğun yarattığı bir çeşit gurur duygusunu geliştirir. Divan şiirindeki aşk teması hep parlıtlı bir geniş zaman içinde döner. Sevgili, ganimetle, kıymetli taşlarla ya da silah çağrışımlarıyla nitelendirilir. Hükümdardır sevgili, padişaktır. *Neşat*'ı da *gam*'ı da o dağdır. Daha doğrusu şair, neşatı da gamı da bir yerde ona bağlar. Fuzuli'nin lirizmi, Baki'nin renkliliği, Nefi'nin özseverliği, Nabi'nin bilgeliği, Şeyh Galib'in inceliği, Nedim'in uçarılığı gider hep aynı imparatorluk gururuna yaslanır; sevgiliyi onun içinde değerlendirir. Binlerce *tegazzül*'den anlaşılıyor ki şair kurulu düzenden memnundur: Kurulu evren düzeninden, kurulu hayat düzeninden, kurulu imparatorluk düzeninden. (...) Divan şiiri bir hükümdar şiiridir, hükümdar adına yazılan bir şiirdir. (...) Gorkemli bir gramerdir Divan şiiri; gazel, kaside. Bir minyatür sanatıdır. Bir dokuma sanatı. Biçimlerin mimari anlamda oranlarını arar.

— *Tanzimat şiiri üzerine de birkaç söz söyler misiniz?*

— Tanzimat şiirindeki yenileşme hareketi belirsiz bir öz getirmeye çalışır. Batı şiiri örneğine bakarak (...) şiirde bir reform yapma çabası içindedir Tanzimatçılar. Beyit'in yıkılması ve şiirsel yükün bütün yapıya yayılması da şairin çalışmasını değiştirir. Ayrıntılar önem kazanmaya başlar.

* Bu soruşturmanın yanıtları, Cemal Süreya'nın *Şapka Dolu Çiçekle*'sindeki üç yazıdan (1., 2. ve 3. yanıtlar "Sevgilinin Halleri"nden; 4. ve 5. yanıtlar "Sonuna Kadar" dan; 6. yanıt ise "Sevil Berberi"nden) alınmıştır. (Krş. *Toplu Yazılar I: Şapka Dolu Çiçekle ve Şiir Üzerine Yazılar*, YKY, 2000) (Ed.N.)

— *Ya servetifünün şiiri?*

— Servetifünün şiiri ise Tanzimat'la başlayan öz girişimini geliştirmeyi bir yana bırakarak birdenbire aşırı bir biçim araştırmasına girer.

— *Tanzimat'tan bu yana, şiirimizde siyasa ya da siyasal şiir konusunda neler söylediniz kısaca?*

— Tanzimat'tan bu yana şiirimiz hızlı ve toplumsal değişmelere paralel bir gelişme içinde olmuştur. Bu arada yetişmiş şairlerden bazılarının siyasal eylem sahibi olduklarını görüyoruz: Namık Kemal, Tefvik Fikret, Mehmet Akif, Nâzım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek... Listeyi uzatabiliriz: Ziya Paşa, Süleyman Nazif, Hüseyin Siret, Rıza Tefvik vb. Her dönem kendi görüşüne ve çatışmalarına uygun siyasal şiiri sunmuştur. Hatta Tanzimat'tan bu yana uzayan şiirimizde şairin siyasal işlev taşıması açısından bir gelenek kurulduğunu bile söyleyebiliriz. Bu işlev bazan şiirde görünür, bazan da şairin sadece hayatında. Sözgelimi, Tanzimat düşüncesi kendini Namık Kemal'de özetlemiştir. Meşrutiyet, Tefvik Fikret'i yaratmıştır. Bununla birlikte, Nâzım Hikmet'i ayırk tutsak, içlerinde bir dünya görüşünü, bir ideolojiyi, bir eğilimi ayrıntılara indireni pek azdır.

— *Söz Nâzım ustadan açılmışken...*

— Nâzım Hikmet, şiirini hayatıyla doğrulamış bir şairdir. Ama daha önemlisi, siyasal tutumdaki birçok şairin aksine, hayatını şiiriyle eksiksiz bir planda doğrulamayı da bilmiştir. Devrim düşüncesiyle şiirsel yük müthiş bir bütünlenme içindedir onda. Ve bu bizim şiirimizde Nâzım Hikmet'e kadar raslanmayan, dünya şiirinde de seyrek raslanan bir özelliktir. Şiirsel onur yiğitlik tavrıyla bir arada gider Nâzım Hikmet'te. Şiirin en büyük deneylerinden biri.

— *Şiirde "ulusal renk"ten söz edilebilir mi sizce? Bir ulusun şiiri, kendi rengini mi taşır yani?*

— Bir ulusun şiiri demek ondaki ökeliğin en doğru, en arı görünümü demektir. Her ülke şiirinin kendine özgü bir rengi, bir kokusu, bir sesi oluyor. Ayrı koşullarla beslenen bu özellikler kolayca birbirlerine dönüştürülemez; bağımsızdırlar; kendilerine ilişkindirler. Ama her şeyde olduğu gibi birçok ülkelerin şiirleri arasında da alışverişler olmuştur; ortak yönlere, birleşik

noktalara da raslanmaktadır. Yalnız bütün ortak gelişmeleri böylesi alışverişlere bağlamak da doğru değildir. Değişik ülkelerde aynı fiziği bulan zekâlar aynı şiiri niye bulmasın? Türlü ülkeler şiirleri arasında aynı yüksek sorunlar niçin söz konusu olmasın? Hele belli bir şiir düzeyinden sonra her ülkede şiirin yüksek sorunlarının aynı çizgiyi sürdürebileceğini söyleyemez miyiz? Ben bu kanıdayım, şiirini kurtarmış her ulusun şairleri için bu sorunların ortak sorunlar olduğuna, daha doğrusu olabileceğine inanıyorum. Bu yüzden 1940'tan sonra şiirimizin girdiği evreleri salt Batı şiiriyle ilişkileri, ortak yönleri olmuş diye yadsıyan tutucuları anlayamıyorum. Ben de onların Gazali'nin Basra sokaklarında duyup çok sevdiği şu şarkıdan bir şey anlamayacaklarını sanmaktayım:

*Yüzünü her gün değiştirip değiştirip gelmelisin.
Başka türlü olmak çok yakşıyor sana.*

Yusufçuk, Mart 1980
(Cemal Süreya Özel Sayısı)

“Genç Şairler Arasında Çok Büyük Benzeşme Var”

Doğan Hızlan

— *Sayın Süreya, Üvercinka yayımlandığında, şiirimizde bir olay sayılmıştı. Gerek dildeki de formasyonları, gerek içerikteki cesur-
luk bu kitaba ilgi odağını yöneltmişti. Üvercinka’yı bugün nasıl de-
ğerlendiriyorsunuz?*

— Zaman zaman *Üvercinka’yı* açarım. Eskimediğini sandı-
ğım beş altı şiir var orda. Bununla gönenirim. Bence bir kitapta
iyi birkaç şiir varsa, bir de genellikle bir tutarlılık, bütünlük
varsa, o kitap iyi bir yapıttır. Bugün baktığımda, *Üvercinka’nın*
ilgi toplamasında bir iki nedenin ağır basmış olabileceğini dü-
şünüyorum. Bir kere yeni bir kişiyi ortaya koyuyor. İkincisi,
tutku var onda. Ayrıca, ilk yapıt olarak kaba bir acemilik içinde
değil. Yayımladığım bütün şiirleri koymamıştım içine, kendime
göre bir seçme yapmıştım. Belki de bundandı o tür bir acemilik
taşımayışı. Belki de şundan: Şiirde bir acemilik dönemim olma-
dı benim. Geç yayımladım şiirlerimi. Çok şair on yedi, on sekiz
yaşında kitap çıkardığı halde, ben ilk şiirimi yayımladığım za-
man yaşıım yirmiye geçiyordu. Acemilik dönemimi yayına geç-
meden geçirdim.

Yine de *Üvercinka’da* öyle dizeler var ki, bana “tahammül”
edilmez geliyor bugün.

— Beni Öp Sonra Doğur Beni *kitabınızın Üvercinka’dan ay-
rılıkları, onunla benzerlikleri nelerdir? Şiir kavramınızda ikisi arasın-
da bir değişiklik var mı?*

— *Bösodobenî'* de (*Beni Öp Sonra Doğur Beni*) elbet daha us-
tayım. Ayrıca şiirimi daha bir yayıyorum. Tarihsel bir çizgi ya-
kalıyorum. Anadolu'yu divanece dolanıyorum. *Göçebe'*deki so-
yut yalınlıktan, daha "gayrisafi", ama daha ağırlıklı bir aşama-
ya geçiyorum. Bir yerde Şeyh Galib'i, bir yerde Yunus Emre ve
Pir Sultan'ı yoklayışım da bu kitaptadır. Her kitabımda çok
sevdiğim şiirler vardır. Ama en çoğu *Beni Öp Sonra Doğur Be-
ni'* de. En çok öykünülmüş şiirler de ordadır. Başka ne diyeyim
kitabımın üstüne?

— *Yeni şiir kitabınız?*

— Yirmi dört yılda üç şiir kitabım yayımlanmış. Demek az
yayımlayan bir şairim. Buna üzüldüğüm zamanlar da olmuyor
değil. Ama gereksiz çoğaltmaya da karşıyım elbet. Başarı ka-
zanmak için hiçbir zaman bir kaygım olmadı benim. Her konu-
da böyle. Çok gelirse çok, az gelirse az. Yaşarsam, on yıl içinde,
üç şiir kitabım daha çıkar, o kadar. Bunlardan birincisini iki ay
içinde Memet Fuat'a teslim edeceğim. Sanırım Ağustosta falan
çıkarak. İlk üç kitabım çok uzun bir süreden beri tükenmiş bulu-
nuyor. Onların da bu yıl içinde bir arada yayımlanacağını umu-
yorum.

— *Şiir üstüne denemeleriniz çok ilgi çekici sayılıyor. Deneme ya-
zarlığınız konusunda bir iki söz söyler misiniz?*

— Yazılarımda daha çok Türk edebiyatı üzerinde düşün-
meye çalışıyorum. Hem bütün olarak, tepeden, edebiyatımıza
bakmak istiyorum, hem de tek tek sanatçılara yaklaşmak. Sanı-
rım, şair olarak başkalarına en çok açılan kişi ben oldum. Bu bir
kararın sonucu değil elbet. Bir gün baktım ki yazılarım ya da
sanata yaklaşımım öyle gitmekte. Kendim de çok şaşmışımdır
bu işe. Ama, demek, böyleyim ben. Kimbilir bir süre sonra kat-
kısız, tümel, teorik şeyler yazmaya yönelirim. Ama, inanıyo-
rum ki, kendi edebiyatımızı, kendi gerçeğimizi temel almayan,
onun çevresinde dönenmeyen yazılar pek üretici olmuyor. Hiç
değilse bugün günümüzde böyle. Mao ne yazmışsa Çin için
yazmıştır. Hem bir cesaret işidir de bir şairin öbür sanatçılara
bu tür yaklaşması.

Bir de şu var: Yalnız şiir üstüne düşünüyor değilim. Türler,
türlerin ilişkileri, tarihsel dönemlerde karşılıklı durumları bana

çok çekici gelen bir konu. Günümüzde plastik sanatlardaki, müzikteki genel yönelişlerle yazıdaki gelişimler arasında koşutluklar var mı? İletişim araçlarıyla, siyasaıyla ortaya çıkan geçici ya da sürekli sürtüşmeler bunları nasıl etkiliyor? Dün nasıldı? Kısacası, kültürün bütün belirtilerini iç içe, hiç değilse yan yana görmeye çalışmak gönülçelen bir uğraş gibi geliyor bana. Belki de bundan, *Aydınlık*'taki yazılarıma "Paçal" başlığını koymuştum. Sonunda bu beni nereye götürür? Teorik yazılara mı, siyasa ya mı? Başka yazı türlerinde de görünmeye mi (öykü, nuvel)? Bilmiyorum.

Yazdıklarına eleştiri diyenler de var, deneme diyenler de. Kesin olarak bunların eleştiri olmadığı kanısındayım. Eleştir-menlik başka şey. Eleştirmen, ne de olsa, bir plan içinde çalışır, gönlünden çok birtakım "gerekler"e öncelik tanır. Bense hiç sevmeyemediğim bir romanı beş on sayfa sonra kapatabiliyorum. Denemeye gelince, yazılarım daha çok ona yaklaşır gibi. Yine de "değinme" desek daha uygun düşecek. Yanılmayı da göze alarak (bütün yanlışlarımı düzeltmeye her zaman hazırım) her konuda ileri geri düşünen bir adamım. Elbet en çok da şiir üstüne.

— *Denemelerinizde genel olarak şiirlerinizin ilkelerini mi açıklamaya eğilimindesiniz? Yoksa şiirin genel kurallarını mı sergilemeye çalışıyorsunuz?*

— Bir önceki sorunuzu yanıtlarken buna da bir bakıma karşılık vermiş değil miyim acaba? Şiir üstüne düşünüyorum, dünya şiiri, ülkemiz şiiri, şair arkadaşlar üstüne. Kurallar ya da ilkelerden çıkış yapmıyorum. Yapılamaz ki zaten. Şiirin, yerine getirilen kurallarından değil, bozulan kurallarından söz edilebilir ancak.

Yazılarım şiirimin açıklaması, ya da bazı arkadaşların demek istedikleri gibi "savunusu" olabilir mi? Öyle olsaydı benimkine taban tabana ters bazı şairleri bunca anlamaya çalışabilir miydim? Şiir tadı bulduğum her şeye yöneliyorum.

Yazılarıma şiirimin uzantısı olarak bakılabilir herhal. Bir ilişki mutlaka vardır. Ama şiirimin yazılarımı, hem de başkalarının yapıtlarından söz açarken bağlamasını hiç istemem. Sanırım bağlamıyor. Tıpkı yazılarımın şiirimi bağlamaması gibi. Bu sonuncu olasılık bir şair için daha da büyük bir tehlikedir.

Bir şey daha: Yazılarım şiirimin savunusu değil ya, beni başlangıçta düzyazıya böylesine iten bilinçaltı bir zorlama olabilir. Bir süre yurt dışına gitmiştim; döndüğümde gördüm ki adım unutturulmuş.

— *Türk şiirinin bugün vardığı yer, tartışıldığı konum üstüne söyleyecekleriniz?*

— Şiirimiz 1940'tan bu yana büyük bir gelişim göstermiştir. Diyebiliriz ki, bu dönemde de, edebiyatımızın tarihi şiirimiz tarihi olarak görünmüştür. Üstelik şiirimiz yenilerde büyük ölçüde bir çeşitlilik kazanmaya da başladı. Bunun dört koldan gür sonuçlar doğuracağına inanıyorum. Bugün ülkemizde dünyanın neresine götürürseniz "iyi şair" denecek on beş kadar, belki de daha fazla şair yaşıyor. Öbür yazı türleri için bunca rahat konuşabileceğimizi sanmıyorum. Elbet, romanda, öyküde, denemede de büyük atılımlar oldu. Kim yadsıyabilir bunu? Ama şiirin durumu başka. Büyük bir geleneği var onun. Gelişmiş denebilirse, kurumlaşmış, yan türlerini de yaratmıştır. Şiirimizin, bugün geldiği nokta, kendi içinde bir durgunluk noktası mıdır? Yoksa kırk yıllık serüvenin bu ucunda bir aşama mı söz konusu? Ustaların yapıtlarına bakarsanız birinci soruya olumlu bir karşılık vermek gerekiyor. Doğaldır da bu. On kez maksimum yapılamaz. Verebileceği hesapların çok büyük bir bölümünü vermiş bir uygarlık gibi şimdi bizim eski usta. Yeni maksimumları yeni şairler çezecek.

Bütünyle bakarsak, şiirimiz 1940-1960 arasında yaşama sevinciyle ıralanmış; 1960'dan sonra ise bu sevinç siyasal bağlamını genişleterek umut teması haline gelmiş. İkinci Yeni de o temayı dışlamamış pek. Slogan şiiri ise kendini bir bakıma ona indirgemiş. Bütün şairlerin çalışmalarına bakarsak (ikincil sanatçıların konumu bu açıdan daha önemli bence; çünkü onlar kendilerini başat yönsemelere iyice ayarlıyorlar; modaya adanmakıllı uydukları gibi), bunu daha iyi görüyoruz.

Sanırım, trajik öge fazlaca savsaklanmış şiirimizde. Bir de materyalizm adına doğaya yanlış bir yerden sarılınmış. Doğadan söz etmek materyalizm sanılmış. Bu da şairin Anadolu entelijansiyası içinde atabileceği bir iki adımı önlemiş. Ortaya tarihle hiç beslenmeyen bir tarihsel materyalizm çıkmış. Sözcük-

lerin şiirle ağıntısı adların "esassızlığı"nı giderebilir. Şiirimiz hep adlara bağlı görmüş kendini, 1940'tan sonra üst üste gelen üç kuşak biraz da bunu tartışıyor bugün. Gençlerde bu noktadan çıkma eğilimi var.

— *Türk şiirinde gençler olgusu deyimini kabulleniyor musunuz? Böyle bir olgunun ana çizgileri nelerdir sizce?*

— Bugün şiirle uğraşan gençlerin sayısı her zamankinden çok. Bu da şiir adına öğünülecek bir şey. Üstelik genç şairlerin çoğunca belli düzeyin altına düşmedikleri görülüyor. Ayrıca araştırmacı bir tavırları var. Aralarına her altı ayda yirmi otuz şair katılıyor. Bunun içinden mutlaka bir şey çıkar. Zaten bundan sonra "sözü alan"lar da onlar olacaklardır. Şiir birkaç büyük ustanın yanısıra çok sayıda genç şairle soluk alır.

Nedir ki, gençler arasında çok büyük bir benzeşme var. Buna doğal da diyelim, ama benzeşme eğilimi son bir yılda daha da çoğaldı. Hangilerinin işi tam yırtacağı şu anda belli değil. Siyasal ortamla iletişim konusundaki değişmelerin kesiştiği noktada bugün genç şair. Yepyeni bir koşul içinde. Genellikle sözel bir yönseme görünüyor.

— *Ortaya çıkma olanakları yönünden gençler eskiye göre daha mı şanslılar?*

— Bir bakıma daha şanslı oldular. Ağabey kuşaklar onlara sevecenlikle eğiliyorlar. Kitapları daha çabuk, daha kolay yayımlanıyor. Ancak, görünüştedir bu. Ya da şu andaki durumdan ötürüdür. Büyük magazinlerin gelişimi, ve küçük dergilerin yayın olanaklarını hemen hemen yitirmiş olması gençlerin ortaya çıkış, palazlanış koşullarını değiştirecektir. Böyle giderse gençlerin işi daha da zorlaşır diyorum. Bugün bu yayın organlarının gençler için tek güvencesi, başlarındaki yöneticilerdir. Ya onlar değişir, yerlerine başka tutumda kişiler gelirse?

Gösteri, Mayıs 1982

Yaş ve Şiir Üstüne Söyleşi

Açık Oturum

Katılanlar: Edip Cansever,
Cemal Süreya, Turgut Uyar.

Sorular: Tomris Uyar

Tomris Uyar: *Konuyla şöyle girelim isterseniz. Bir süre önce üçünüz de geniş yankılar uyandıran şiir yazıları yazıyordunuz. Akli-
ma ilk gelenler, Edip Cansever'in "Mısra İşlevini Yitirdi", Cemal Sü-
reya'nın "Folklor Şiire Düşman", Turgut Uyar'ın "Çıkmazın Güzel-
liği" başlıklı yazıları. Bunlar o kadar çok yankı yaptı ki, kendileri fikir
üretmeyen birtakım eleştirmenler, bu yazılardaki sloganlarla uzun
süre geçinebildi. Bugünse, Cemal Süreya dışında şiir üstüne yazan
yok içinizde, Cemal de genel olarak edebiyat üstüne yazıyor zaten,
özellikle şiir üstüne değil. Bunun nedenlerini nasıl saptayabiliriz,
dersiniz?*

Edip Cansever: *Değindiğin gibi, bazı yargılarımız gerçek-
ten eleştirmenler tarafından kullanıldı, kullanıldı ama eş an-
lamda kullanılmadı. Sözgelimi ben "Mısra İşlevini Yitirdi" de-
diğim zaman, o gün yazdığım şiire göre, o gün ele aldığım,
ürettiğim, türettiğim şiire göre böyle bir çıkış yaptığımı sanıyo-
rum. Gerçi bu çıkış orada bitmiş değil, son yazdığım kitaplarda
da "Mısra İşlevini Yitirdi" yargısında direniyorum. Ama çıkı-
şım yanlış anlaşıldı. Mısra işlevini yitirdi, öyleyse, mısra şiirin
en küçük birimi olduğuna göre, şiir de işlevini yitirdi gibi kolay
yargılara varıldı. Ülkemizde yazıların karşılığı çoğu zaman*

böyle alınıyor. Yavaş yavaş yazı yazmaktan soğudum. Düzyazıyı çok daha iyi yazanlar var, istediğim birçok şeyi diğer yazılarda buluyorum. Türkiye’de yazılan, Türkiye’yi, Türk edebiyatını ilgilendiren yazıları, sözgelimi Cemal Süreya’nın yazılarını severek okumuşumdur; her birinde kendime ve topluma yarayan özler, değerler bulmuşumdur.

Tomris Uyar: *Yani şu anda, senin, üstüne çok yazmak istediğin, ama başkasının değinmediğini gördüğün bir konu yok mu?*

Edip Cansever: Yalnızca şiir düşünüyorum. Biraz da tembellik denebilir, ama şiirden başka hiçbir yazı biçimi beni ilgendirmiyor artık.

Tomris Uyar: *Şimdi de Turgut Uyar’a soralım aynı soruyu...*

Turgut Uyar: Edip’in demin söylediklerine katılıyorum. Andığın “Çıkmazın Güzelliği” başlıklı yazım, aslında çıkmazın, çıkmazı zorlamanın insaniliğini, güzelliğini göstermek için yazılmıştı ama bunun yorumu şöyle oldu: şiir çıkmazdadır, dolayısıyla Turgut Uyar çıkmazdadır. Bu, beni hiçbir şekilde kırmadı. Bu yaştan sonra –gerçekten böyle demek zorundayım– sadece şiir yazmak istiyorum, şiir üstüne düşünmek değil.

Tomris Uyar: *Deminki soruyu zorlarsak... Senin bütün bir şiir serüveninden sonra kafanda uyanan, özellikle şiire ilişkin birtakım sorunlara eğilen yazılar okuyabiliyor musun? Yazılanlar yeterli mi?*

Turgut Uyar: Hayır, gerçekten değil. Yani şiirin doğrudan kendisine yönelik yazılar görmüyorum ama edebiyatın genelinde çok sağlam yazılar görüyorum.

Tomris Uyar: *O zaman Cemal Süreya ayrıcalıklı bir durumda, en azından ayrı bir konumda. Hemen her konuda yazıyorsun Cemal, edebiyata uzaktan ilişen konular üstüne bile. Bu arada özellikle şiir üstüne yazmamanın nedeni var mı?*

Cemal Süreya: Şiir üstüne çok yazdım. Aslında insanın düşünceleri belli. Yani bir yerde tekrara düşüyor çok fazla yazdığı zaman; ama güncelliğe bağlı olarak şiir üstüne de, –bilirim ki, bu, şiir yazmamı, şiirle fazla uğraşmamı önlemiş– öbür sanatlar üstüne de yazmak bana çekici geliyor. Diretiyor zaman zaman. Eskiden, yazmak, geniş araştırmalar yapmak istiyordum, şimdi yeniden onlara dönmek istiyorum. Bakıyorum da, son sıralar, yazı yazmak da bir çeşit şiir yazmak olmuş benim için, bir baki-

ma onun yerini de tutmuş. Şiir üstüne yazdığım yazılarda, ilk sıralarda hep kendi şiirimi savunduğum ileri sürüldü. Tuhaf bir şekilde, şiirimiz üstüne genel olarak söylemek istediğim şeyler değiştirilmek istendi. Yani Edip'in ve Turgut'un söyledikleri aynen başıma geldi. Sözgelimi "Folklor Şiire Düşman" yazısının –ki belki 25 yıl önce yazılmıştır– folklorun kötüye kullanılmasından söz ediliyordu. Özellikle Oktay Rifat'ın o dönemdeki şiiri ele alınıyordu. Bu, çarpıtıldı ve folkloru ben düşmanmışım gibi bir sonuç çıkarıldı. Son zamanlarda yine buna değinen, yazıyı bilmedikleri halde, aynı düşüncüyü ileri süren arkadaşlar var. Bir, bir buçuk yıldır daha çok şiirle uğraşıyorum, yazı yazmak şimdi bana biraz daha zor geliyor.

Turgut Uyar: Burada katılabilir miyim? Cemal ile benim yazı yazdığımız sıralarda bir şiir savaşı vardı, yeni bir şiir yerleştirilmeye çalışılıyordu. O zaman yazmaya mecbur hissediyorduk kendimizi bir bakıma. Kendi adıma ben öyle hissediyordum. Şimdi öyle bir durum söz konusu değil, özellikle üstüne yazı yazılacak bir şiir ya da şiir gelişimi yok.

Edip Cansever: Benim de değinmek istediğim bir nokta var. Bütün dünya kültürlerini ve edebiyatlarını yakından uzaktan izleyebilme olanağımız yok. Öncelikle, dilimiz yaygın bir dil değil. Ama ülkemizde bir, bazan birkaç yaygın yabancı dili bilen, eleştirmen ya da incelemeci olmayan okurlardan da bir T.S. Eliot çapında deneme yazabilen çıkmadı şimdiye kadar. Diyelim bir Lukacs gibi tezler önce süren bir incelemeci çıkmadı. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Ben de şöyle düşünmüştüm bir zamanlar: böylesine kapsamlı yazılamayacaksa, yazıdan vazgeçmeli dedim ve en iyi bildiğimi –eğer becerebiliyorsam– şiirin daha iyisini yazmayı seçtim.

Tomris Uyar: Burada konu, kendiliğinden bir noktaya geldi. Edip Cansever dışında ikiniz çok az ürün veriyorsunuz. Adları "İkinci Yeni" akımı çerçevesinde birleştirilen şairlerden İlhan Berk'i ve Ece Ayhan'ı da katıyorum Edip'in yanına. Hele biraz daha kıdemli şairleri, Sabahattin Kudret Aksal, Necati Cumalı, Fazıl Hüsnü Dağlarca v.b.'yi gözönünde tutarsak, sizin tutumunuz suskunluk sayılabilir. Nedenleri ne? Türkiye'de sizin şiirlerinizi besleyen kaynakların kurumaya yüz tutması mı?

Turgut Uyar: Şiirin kaynaklarının kuruyacağını hiçbir zaman düşünmedim. Olsa olsa bir doygunluk olabilir ya da şimdiye kadar yazdıklarıyla yetinmek gibi saçma bir duygu olabilir. Biraz da tembelliği katabilirsin (kendi adıma söylüyorum tabii). Ayrıca, bizden daha kıdemli kuşağın yazdıklarının pek parlak olduğunu söyleyemem. Canım istediği zaman, canımın çektiği iyi bir şiir yazmak isterim. O bakımdan kendimi zorlamıyorum.

Tomris Uyar: *Sen ne diyeceksin bu konuda Cemal?*

Cemal Süreya: Ben şöyle yorumluyorum: ben bir ara –özellikle bir beş-altı yıl– şiire pek yaklaşmadım, gerçi hep uğraştım, ama pek yaklaşmadım, yayın da yapamadım...

Tomris Uyar: *Yazmaya mı yaklaşmadın, yoksa...?*

Cemal Süreya: Yayımlamaya yaklaşmadım, onun sonucu olarak yazmaya da. Şöyle sanıyorum: ben düşüncelerimde bir çelişkiye düştüm. Yazdığım şiirle düşüncem arasında bir mesafe belirlediğini gördüm. Düşünün, çıkışımızda bile hepimiz toplumcu şiiri, daha doğrusu toplumcu değerleri seven, onlara bağlı kişilerdik, ama önümüze konan şiir bizi doyurmadığı için başka kapılar açmaya çalıştık. Bu kapılar, İkinci Yeni'nin sonradan yapılmış, o gün yapılmış tanımlarında sözü geçen kapalı ögeler değildi; şiir, her şeyi söyleyebilmek sanatıydı, her şeyi açabilmek sanatıydı. Yanlış eleştiri, bizi –ya da beni, ne bileyim– düşüncelerimden çok şiirimi geliştirme yönünde etkiledi; belki biraz da düşüncelerimi altta bırakarak şiirimi geliştirme zorunda bıraktı. Benim için bir çelişkiydi bu herhal. Belki öbür türlü de yapamazdım. Ama düşüncelerimle şiirim arasında kopma gibi bir şey oldu; ve bu benim için bir bunalımdır diye düşündüm. Sonradan şöyle düşünmeye başladım: ben neysem, şiirim de o zaten. Ve şiirimi seçtim. Düşüncelerim eskisi gibi, ama şiirim bir noktaya gelmiş demek ben buymuşum. Şimdi yaşıyoruz elliyi geçti. Kısaca, şiirden uzaklaşmamı, düz yazıyla çok uğraşmamın yanında, bir de bu nedene bağlıyorum.

Tomris Uyar: *Hep yeni bir şey arama, o güne kadar yaptığın-
dan daha başka bir şeyi aramanın sancısı da etkilemiş olabilir mi sizi?
Ürün azlığı konusunda soruyorum.*

Cemal Süreya: Olabilir: Biz hepimiz yeni kalmak istedik. Bizim için yenilik, öbür öğelerden baskın bir öge oldu hep.

Turgut Uyar: En azından eskimemek.

Tomris Uyar: *Klasik tanımıyla "yenilikçilik" mi yoksa taze kalmak anlamında mı?*

Cemal Süreya: Taze kalmak... Gerektiğinde "yenilikçilik" bile diyebiliriz.

Tomris Uyar: *Yeniden yanlış anlaşılmaya yol açmasın diye sorudum...*

Cemal Süreya: Yoo, artık yanlış anlaşılmalara, bundan sonra çok güzel...

Turgut Uyar: Bana sorarsan, şiir yazmak kriz gibi bir şeydir bende. Sen de bilirsin Tomris. 1964'ten 1970'e kadar çok az şiir yayımladım. Sonra ardarda yazdım. Bir insanın şiir yazma isteği olduğu zamanlar vardır.

Tomris Uyar: *Sanırım Can Yücel'i de bu "krizli şair"ler arasına katabiliriz. Bir-iki kitap üstüste çıkartır, sonra uzun süre hiç okumayız şiirlerini.*

Turgut Uyar: Bir kişilik yapısı bu.

Cemal Süreya: Evet. Mayakovski'nin bir sözü vardır: "Genç şairlerin bitmemiş şiiri azdır," der. Gerçekten de, ilk çıkışında genç bir şair, bütün şiirlerini bitirir hemen. Ortaya koydukları, genellikle zaten yapmak istedikleridir, hiç değilse kendisi o kanıdadır. Ama zaman geçtikçe, kişinin görgüsü arttıkça mı diyeyim, işe bakışı değiştikçe mi diyeyim, başka tasarıları da olabiliyor. Tasarılarını gerçekleştiremiyor. Bitmemiş, henüz başlamamış, tasarıda kalmış bir sürü yapıtı oluyor.

Edip Cansever: Cemal'in demin söylediği, "Şiirimle düşüncelerim zaman zaman kopuştu" anlamındaki söz bana bir şey anımsattı. Çok düşünmüşümdür. Bize –isterseniz bana diyelim– bireyci diyen de oldu, toplumcu diyen de; varoluşçu diyen de oldu, gerçeküstücü diyen de, yani söylenmedik bir şey kalmadı, hepsi olduk. Bir insanda bunca şeyin toplanmasına imkân yok tabii. Cemal'i çok haklı bularak şunu söylemek istiyorum. Bazı şairlerde –ister genç, ister ortayaşlı olsunlar– şunu görüyorum: sesleri yumuşak, rahat hafif olduğu halde (ki bu, şiirde güzel bir özelliktir ayrıca) erkeksi bir ses takınma mera-

kındalar. Bunu da toplumculuk adına yapıyorlar daha çok. Bunun karşısına "dişil" sesi yerleştirecek değilim tabii. Sözgelimi Nâzım'ın erkeksi bir sesi vardır, iridir, gürdür. Ona özeniyorlar. Ama içerik, sese koştur gitmediği için ortaya bir tür "şiiirsel travesti" çıkıyor. Attilâ İlhan kalkıyor, "hırçın dişil" bir sesle "erkeksi" şiir yazıyor. İşte Cemal bunu önleyerek, aynı sesi koruyarak, aynı anlamı yitirmeme kaygısında idi sanıyorum.

Tomris Uyar: *Senin özel bir durumun var Edip. Çok, en azından sürekli yazdığın halde, şiirinde bir düzey düşüklüğü görülüyor kimi verimli şairler gibi. Bu sürekliliği nasıl koruyabiliyorsun, yazma isteğini, itisini nereden alıyorsun?*

Edip Cansever: Doğrusunu istersen, dünyada yazılmamış o kadar çok şiir var ki! İnsan birazcık çalışkan olursa, bunlardan birinin ipucunu yakalayıp çekeştirerek sürekli götürebilir sanıyorum. "Öncü" ya da "yepyeni" olmak, fazla özendiğim bir şey olmadı hiçbir zaman. Hatta zaman zaman, klasik bir şiir üretebilir miyim, ondan bir kitap çıkarabilir miyim, becerebilir miyim diye düşündüğüm de olmuştur. Bunlar uğraklardır. Bir de ben hikâye, roman, oyun öğelerinden yararlanıyorum şiirde. Bunlar şiirimi değiştirmeye yol açıyor; senin dediğin gibi gerçekten bir düzey düşüklüğü yoksa, bunda şiirde başka kaynaklardan yararlanmanın da etkisi var, tabii şiirin "kendisi"nden sapmadan.

Tomris Uyar: *Demin bunu sormak istemiştin. Demek sen kaynaklarını başka alanlarla zenginleştiriyorsun.*

Edip Cansever: Çok hem de. Her şair güzel bir şiirden etkilendir doğal olarak, etkiden de korkmamak gerekir. Ben aynı etkilenmeyi romandan, hikâyeden, oyundan da çıkarabiliyorum. Biliyorsun, günümüzde türler arasında bir yakınlaşma var: birbirlerine yakın seyrediyorlar. Öbür türlerden yararlandığım zaman belki bir çokyanlılık; çokboyutluluk kazanıyorum. Dengeyi o yüzden koruyabiliyorum sanıyordayım.

Tomris Uyar: *Buradan günümüz şiirine gelelim. Burada tek tek iyi ya da umut verici adlar saymak değil niyetim. Bütün olarak alındığında, günümüzde yazılan şiirde hangi genel eğilimleri görüyorsunuz? Yeni şiir, geçmişteki atılımların birikimini yeterince değerlendiriyor mu? Dil ve imge kullanımında bir gelişme görülüyor mu?*

Cemal Süreya: Bugünlerde bir şiir kıpırtısı var. Daha doğrusu bir şair kıpırtısı var. Bu, bizim çıktığımız döneme bazı bakımlardan benziyor, bazı bakımlardan hiç benzemiyor. On sekiz-yirmi yaşlarında bir sürü genç çıkıyor her yıl, şiiri şiir olarak görmeye çalışarak şiire sarılıyor. Ama ne bütün bir geçmişin sentezini yaparak ortaya çıkan bir şair var henüz, ne de yeni bir yönseme "Bir kumaş ilk metresinden bellidir," derler; bir şair de öyledir, gelişinden, adımını atışından bellidir. "Yeni bir şair işte!" dersin. Ahmet Hâşim'in Galatasaray'dayken yazdığı ilk şiir, çok kusurlu bir şiirdi belki, ama Ahmet Hâşim'di. Bunu Turgut için, Edip için, Fazıl Hüsnü için, Nâzım için de söyleyebiliriz. Şu anda benim ilgiyle izlediğim genç şairler var, ama içimde şu duygu da var hep: gelecek yıl, on sekizinden on dokuzuna geçenlerden biri olacak aradığım. Bunlar, sanki gelecek yeni bir şairi müjdeliyorlar gibi geliyor bana. Günümüz şiiri denince, yalnızca genç şairleri kastetmiyoruz burada herhalde...

Tomris Uyar: *Hayır, bütün yazmakta olanları...*

Cemal Süreya: Şiirimiz, bir kuşaklar bütünü olarak düşünürsek, hele şiirle uğraşanlar sayısı oranında, çok zengin bir dönem yaşıyor. Kaç kuşak birden yazıyor, baksanıza: 1940 Kuşağı, Garip Kuşağı denilenler, Acılı Kuşak, bizler, bizden sonra gelen 60 Kuşağı (sonradan 70 Kuşağı oldu), yeni çıkanlar... Hem de aşağı yukarı aynı yayın organlarında oluyor bunların buluşması. Türk şiirinde hiçbir zaman böyle olmamış. Cumhuriyet'ten sonraki Türk şiirini düşünürsek, sözgelimi Yahya Kemal'lerin bulunduğu kuşağın yerleri ayrıdır, Necip Fazıl kuşağının, Garipçilerin dergileri, yayın organları, her şeyleri ayrıdır. Şimdiyse bazı ideolojik ayrılmaları dışta tutarsak -hatta onların bir kısmını da katalım- edebiyatımız bir gökkuşağı görünümünde. Herkes aynı yayın organlarından geçiyor. Bu durumun günümüzdeki saptamasını yaparken... İsterseniz, "40 Kuşağı" demeyelim, öyle ayırmayalım da 1940'larda yazarlar diyelim.. Onların bugünkü durumunu saptamak büyük yarar sağlamaz bence. Çünkü onlar yapacaklarını yapmışlardır, şimdi çoğaltmak durumundadırlar. Bir kısmı, başka türleri denemektedir, bir kısmının jübilesi yapılmaktadır. Ondan sonra bizim kuşak

geliyor. Bizim kuşağın durumu çok ilginç. Şiiri temel alırsak, edebi türler yönünden beğenisi en yüksek kuşak bizim kuşaktır bence; ilk kez bir “edebiyat düşüncesi”ne bu kuşak ulaşmıştır. Şiirde kendinden önceki kuşakları etkileyebilmiş tek kuşak bizimkidir. Yine de edebiyatın yönetimi –öyle bir şey varsa, yönetim ve etki kurumları varsa– bizim kuşak bundan yoksundur. Şiirde baskı gücünü 1940’larda yazanlar ellerinde tutuyorlar hâlâ.

Tomris Uyar: *Baskı derken ağırlık mı demek istiyorsun?*

Cemal Süreya: Evet ama baskı grubu haline de gelebiliyorlar. Bu da, kendi dayanışmalarıyla oluyor. Birbirlerini sevmekten de bir dayanışma var aralarında. Bizde baştanberi o yok. Bu, bir yerde bizim şanssızlığımızdır, bir yerde de gücümüz ve temizliğimizdir diye düşünüyorum. Bakın şu anda üçümüz yanyanayız. Ne zamandır görüşmüyoruz. İlk sıralarda da yine arada bir mektuplaşırdık, yani hiçbir zaman ortaya çıkıp şöyle yapalım, bir takım kuralım diye çabalamadık. Takım kurulduysa, kendiliğinden oldu. Ortaya çıkan şiirle oldu. Ama bizim kuşağın şairleri şu anda biraz dağılmış durumda. Tamamen ayrı ayrı hareket ediyorlar. Ortada görünmeyi bir politika olarak üstlenmiyorlar, benimsemiyorlar hiçbir zaman. Bu tutumun iyi mi kötü mü olduğu, bizim kuşağın jübilesi yapıldığında ortaya çıkacak. Bizden sonra –*Devinim 60’ı* galiba adı– toplumcu sanatı savunan bir dergi çıktı. Orada da etkili şairler görüldü. Her kuşaktan çevresini etkileyenler çıkar tabii. İsmet Özel, Atıf Behramoğlu gibi... Ama onlar, Türk edebiyat tarihindeki şiirsel kayayı yerinden oynatmadılar, başka yönlerden oynattılar. Yenilere gelince, demin dediğim gibi.

Turgut Uyar: Ben günümüz şiiri denince yalnız genç şairleri anlıyorum. Gerçi Cemal’in dediği gibi birkaç kuşaktan gelme şair birlikte aynı dergilerde yazıyor ama ben yine de şiire yeni giren şairleri anlıyorum. Sorduğun bir şey vardı demin: geçmiş şiir üstüne...

Tomris Uyar: *Evet, mirasın değerlendirilmesi.*

Turgut Uyar: Yalnız o mirası kullanıyorlar diyecektim.

Tomris Uyar: *Bence bu, bir harmanlama biçiminde görülüyor.*

Turgut Uyar: Evet, o mirası yeni bir dünya görüşüyle, yeni

bir duyarlılıkla günümüze uyguladıklarını pek görmedim. Söylemek istediğim şu, ad vermeye gerek yok, hiçbirinin şiirinde hata bulamıyorum, mükemmeliyet ararken kişiliklerini harcıyorlar.

Cemal Süreya: Evet.

Tomris Uyar: *Anonim bir mükemmeliyet diyorsunuz. Şimdi sözü Ece Ayhan'a getirmek istiyorum. Yıllar önce şöyle demişti Ayhan: "İkinci Yeni diye anılanlar olsun, o dönemde yazarlar olsun, şiir politikaları birbirine uymasa da hep birlikte öyle yoğun bir şiir serüveni yaşadılar ki kısa sürede, yeni bir kuşağın hemen çıkması biraz güç. İki-üç kuşaklık bir serüvendi bu çünkü."* Ne diyorsunuz?

Edip Cansever: Tabii iyi şiir yazan tek tek şairler var bugün. Tümel açıdan konuşmak olmaz. Ne var ki günümüz şairleri –istersen gençler diyelim– şiirin huyunu ve soyunu pek iyi bilmiyorlar. Soyunu bilmiyorlar, çünkü Cemal'in yazılarında değindiği gibi, hep en son istasyondan atlıyorlar trene. Daha önceki kuşakların, bir önceki kuşağın yaptığını değerlendirmeden, en son atılımın arkasından gidiyorlar. Bu bir hata. Bir de, kendi huylarını, mizaçlarını bilmiyorlar. Kişilik şiirde böyle kurulur oysa. Kişilik, ne şiirin temasında ne konusunda, ne de diğer öğelerindedir, çok derinlerdedir; onu ancak bir huyda, mizaçta bulabiliriz. İşte kişiliğin peşine düşmüyorlar, başka mizaçların, başka huyların peşine düşüyorlar. Bu yüzden diyorum ya, genelde politik bir şiir çıkıyor ortaya.

Tomris Uyar: *Yıllar önceye, sizin ilk şiirlerinizi yazmaya başladığımız yıllara baktığımızda, birtakım eleştirmenlerin sizi bir akım altında ya da çevresinde birleştirmelerini nasıl yorumluyorsunuz? Bir yanlışlığı olsa da, bence yaygın bir yanlışlık bu.*

Turgut Uyar: Ben bir açıklama getirebilirim sanıyorum doğru ya da yanlış. Sanıyorum, ulus olarak birtakım şeyleri kurallara bağlayıp toptan çözmeye alışmışız. Başlangıçta bizim ortak yanlarımız görülebilirdi gerçekten, özellikle dille uğraşma açısından. Ama 50'lerin sonlarına doğru herkesin kişiliği ayrıldı ve kendini belirledi.

Cemal Süreya: Bana kalırsa şöyle: Biz hepimiz "başka" bir şiir, o sırada mevcut olan şiire göre birdenbire başka bir şiir yaptığımız için bir akım altında birleştirildik. Birtakım genç

adamlar, başka bir şiir yazıyorlardı. Şiirleri ayrı ayrıydı, elbet benzer yanları da olacaktı; çünkü gençtiler; birbirlerini etkiliyorlardı, ama yalnızca o “başka”lık onları bir arada görmeye yöneltti herkesi. Bu öyle bir noktaya geldi ki, artık yazılarda herkesin tek tek adından çok “İkinci Yeni” diye bir ad geçiyor... Kimdir bu “İkinci Yeni”, kaç kişidir belli değil. Hiç değilse “Garip” dendiğinde üç kişinin adı geçer, bellidir. Sartre’ın bir sözü var “Ben varoluşçu değildim” diyor, “ama alnıma vurdular, vurdular; sonunda o yaftayı kabul ettim. Oysa neysem yine oyum.” Biz de öyle.

Turgut Uyar: Var mı ötesi, değil mi? Garip’çilerin adları biliniyor dedin Cemal özetlerken. Benim değinmek istediğim de bu. Karışıklık bu kadarla kalmıyor ki. Sözgelimi Oktay Rifat, İkinci Yeni’yi kendisinin “ihdas” ettiğini ileri sürdü *Perçemli Sokak*’la. Oysa bu şiir, ondan çok önce başlamıştı, herkesin o olduğu zamanda. Demek İkinci Yeni denilen akımın ya da yönsemenin kendine özgü bir sesi ve özelliği vardı. Zorlamayla olmuyordu. O zaman yine –üçümüzü, beşimizi, neyse– biraraya getirerek bu işi toptan halletmeye çalıştılar. Teker teker çözümlemeye kimsenin eli varmadı, kimsenin gözü bunu tutmadı. Bir de, mutlaka söylenmesi gerekir: İkinci Yeni Şiiri diye anılanlar o dönemdeki kötü örneklerdir hep. Hiç ilgisi yoktur onların bu eğilimle.

Tomris Uyar: *Zaten eleştirmenler de hem sizi İkinci Yeni’yi kurmakla suçlar hem de o akımdan ayrı tutmaya özen gösterirler nendense.*

Turgut Uyar: İkinci Yeni’yi tanıtırken özellikle kötü örneklerden yola çıkmak gibi garip bir tavır.

Edip Cansever: Bir dakika. Demin dil özelliklerinden söz açtı Turgut. Bunun yanında ülkemizde çağdaş olmanın getirdiği bazı (çok az) benzerliklerden de söz açılabilir.

Turgut Uyar: Ben dil özelliği derken bunları da katmak istedim. Dili büyük bir ortam olarak düşününce...

Edip Cansever: Anladım. Bence şiir bir içgörü eylemidir – bence değil, öyle olması gerekir. Bir de dışgörü olarak bakabiliriz şiire. Çağdaş olmaktan ötürü, dilsel bazı çabalardan ötürü az bir benzerlik (çıkışta elbet – sonraki yılları katmıyorum) var-

sayılacak olursa, bu benzerlikler, kurulan şiirin tamamen yüzeyinde kalan, aslında benzerlik sayılamayacak kadar ufak tefek öğelerdir. Ama şiire böyle yüzeysel bakıldığından, ilk bunlar görüldü ve bizi İkinci Yeni’de birleştirdiler kolaylıkla.

Tomris Uyar: *O döneme kadar Türk şiirinde “trajik” boyutun olmadığı da söyleniyor. Gerçekten de şiirimizde ya mizah baskın, ya betimleme ya da tarihsel betimleme. İkinci Yeni ile ilk olarak insanın, o insan “küçük” de olsa –ne demekse o– bir birey kimliğiyle trajedisi işlenmeye başlanıyor.*

Edip Cansever: Söze karışıyorum. Gerçi sen sorular atıyorsun ortaya, belki sen sözümüzü kessen daha doğru olacak ya..

Tomris Uyar: *Yok canım. Karış.*

Edip Cansever: Önemli olan –“küçük” olsun, “büyük” olsun– insanın trajedisine geçmek, birey olarak ve toplum içindeki konumuna göre trajiğini yakalamak. Ben bunu yapmaya çalıştım, diğer dalların da yardımıyla.

Tomris Uyar: *Peki herkes kendi “birey”ini, kendi kurduğu “birey”in trajedisini yakalamaya çalışıyorsa temelde bir benzeşme, söylemde bir benzeşme olabilir mi?*

Turgut Uyar: Şöyle bir benzeşme olabilir. Yaşadığımız ortamı algılamada, çağdaş insanlarsak, kaçınılmaz bir benzerlik söz konusudur. Çünkü aynı şartları, aynı ortamı yaşıyoruz. Ama birtakım dış şartlar dışında aynı olan ortamı kendi içimizde başka türlü yaşıyoruz. O zaman da toplum içinde o günün şartlarını yaşayan kişinin trajiği çıkıyor ortaya. Ama kişilik ayrılığı da burada başlıyor zaten. Bu noktada dil çabasında benzerlik falan fazla bir şey demek değil.

Tomris Uyar: *Örnek verelim. Senin “Akçaburgazlı Yekta”, Edip’in “Çağrılmayan Yakup” ya da “Ben Ruhi Bey Nasılım”, Cemal’in “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” şiirlerinizdeki şiir kişileri birbirlerine hiç benzemezler ama hepsi, bir toplumun bireyleşme sürecine geçmiş kişileridir. Belki benzerlik ya da yanılğı buradan doğuyor.*

Edip Cansever: Soruyu kapatmadan biraz daha açalım isterseniz. Bizden önce yazanları, Orhan Veli ya da Cahit Sıtkı şiirini ele alalım. Orhan Veli şiirinde birtakım hüznünler, ayrılıklar, zaman zaman espriler, nükteler, sürprizler vardır. Cahit Sıtkı’da da ölüm düşüncesi, karamsarlık, bazan bir coşku, alkol (ama al-

kolün doğrudan doğruya rakı ya da şarap olduğunu düşünerek alkol) vardır. Çoğtur bunlar. Ama bu şairler genellikle iyi şiir yazmak istemişlerdir yalnızca, iyi şiir de düzgün şiirdir, iyi mısralar kurmak, onları iyi monte edebilmek. Bunları iyi yaptıkları zaman, ortaya söylenişi dahil iyi bir şey konduğu zaman şiirin vitrini vardır onlarca, şiir budur. Öyle sanıyorum ki bizim kuşağımız bunu aramadı, şiirde bireyin dramını, kendi özel dramıyla toplum içindeki dramını ele alarak geliştirmek, çeşitlendirmek istedi. Ama enine boyuna ve derinliğine bir inceleme yapılmadı. Biz de konuşmadığımıza göre bu gerçekler ortaya çıkmıyor.

Tomris Uyar: *Yazı yazma konusuna o yüzden değinmiştim.*

Turgut Uyar: Doğru. Bizim kuşağın derdi iyi şiir yazmak olmadı, yaşamın karmaşasını şiire de taşımaktı derdi. Yetkin bir şiir amaçlanmadı demek, şiire önem verilmedi anlamında değil. Biz "mısra döktürme"ye özenmedik. Bir durumu en iyi anlatmak, kimi zaman şiirden vazgeçmek pahasına en iyi anlatmak nasıl mümkünse onu denedik. Kendi adıma konuşuyorum burada.

Tomris Uyar: *Demin Cemal, elli yaşınızı aştığınızı söyledi. Biz de bilmezden geliyorduk.*

Edip Cansever: Çoktan aştık, çoktan.

Tomris Uyar: *Elli yaşı aşmak, genç ve taze şiir yazmak isteyenler için bir sorun olmasa gerek, ama yaşlandıkça yazılan şiirin insanın şiir yaşamında ayrı bir yeri oluyor mu? Burada "yaşlanma" sözcüğünü yalnızca bir birikime sorumlulukla sahip çıkma olarak kullanmıyorum. Düpedüz, yazarken bir değişiklik oluyor mu?*

Turgut Uyar: Şiir yazanda yaşlanmak... Laf olsun diye söylüyoruz, bence böyle bir yaşlanma söz konusu değil. Yirmi yaşında ne kadar heyecanla yazıyorduksam, şimdi de aynı heyecanla yazıyorum. Ne var ki elli yıllık bir geçmiş, bende biraz dikkatli olma duygusu yaratıyor. Kendi ustalığımı kullanıp kolayca kaçmak istemiyorum. Elli yaşından sonra da -tekrar söylüyorum- aynı heyecan var, ama daha temkinli bir heyecan.

Tomris Uyar: *Daha "az hormonal" bir heyecan mı?*

Turgut Uyar: İnsan hormonal etkilerle şiir yazıyorsa, o otuzunda biter.

Tomris Uyar: *Belki düşünceye daha çok yaslanılıyor, şiir daha bir damatılıyor, deneyler gözden geçirilebiliyor demek istiyorum.*

Edip Cansever: Kendi deneylerime bakarak, yüzde yüz inanarak söylüyorum. İleri yaşlarda (bunlar değişebilir) şiir daha iyi anlaşılıyor, daha iyi yazılıyor. Bak, birdenbire açık, net bir şey söylemiş oldum. İnsan, yirmi-yirmi beş yaşında sözgelimi, aşk şiiri yazar. Ama aşklar eskidikçe, eskitildikçe, aşkın tortusu insanda daha başka türlü kalır. Yazarken, aşkı gündemden çıkarıp genele götürebilir, daha anlayışlı olur ve o anlayışlı olmanın verdiği filozofça tavır diyelim, iyi şiire gitmesini kolaylaştırır belki. Nitekim birtakım ustalıklar elde etmiştir zaten, kalemi eline alınca yazabilecek durumdadır, ama bu deneyler birikiminden çıkan şiir daha yoğun olacaktır, inanıyorum

Tomris Uyar: *Cemal Süreya'ya bir sorum var. Son şiirlerinde daha yalın (yalınkat anlamında değil tabii) bir anlatım, dağınık imgelere yer vermeyen bir kurgu göze çarpıyor. Yanılıyorsam, söyle. Bu yalınlık, bilinçli bir arayışın sonucu mu? Yoksa, yaşla kendiliğinden varılan bir durulma mı?*

Cemal Süreya: Yaşın şaire etkisi, deneylerin çoğalmasıyla-
dır, bazı deneylerin anı haline gelmesiyle, bazı anıların geçersizleşmesiyledir. Demin "hormonal" demiştin; gerçekte burada "memorial" bir durum meydana geliyor. Birkaç yıl önce bir şeyler bitti bende. Bir sürü yönden sağlıklı bir adamım, ama eskiden bir sürü idealim vardı, çok küçük, kişisel idealler; birine yeniden rastlama olasılığı gibi... Çocukluktaki bir sınıf arkadaşına sözgelimi (benim şiirim biraz erotiktir de, ondan bu noktaya geldim galiba). Evet, ona yeniden rastlamak, benim için belki mümkün olmayacaktı, ama köşede duran bir şeydi ve şiirimi yazarken belli birileri okusun isterdim; onlar okumasa bile, birileri var diye yazardım biraz da. Bir-iki yıl önce kendi yaşımı düşündüm.. Bir de baktım ki, onların yaşı da benim kadar. Hepsi yaşlanmış. İnan olun böyle. Çevirdiğim *Gönül Ki Yetişmekte*'de var. Sonunda kahramanın karşısına ak saçlı biri çıkıyor. Oradaki konuşmalarda adamın öyle bir vazgeçışı var ki... Yani duyguların bazıları ölüyor. Hangileri ama? Küçük hesaplar falan ölüyor. İnsan, daha filozofça bir kişiliğe bürünüyor. Demin şiirimle düşüncem arasındaki kopukluktan söz ettim,

on yıl önce bunu söyleyemezdim; en azından, şu banda söyleyemezdim. İnsan bir hoşgörü kazanıyor, biraz daha düşünceye yaslanıyor. Bu bizim için bir tehlike olabilir mi acaba? Çünkü biz bir duygu şelalesiyle geldik.

Edip Cansever: Ben burada Turgut'a bir soru yöneltmek istiyorum.

Turgut Uyar: Galiba çaktırmadan yaşlılığın övgüsünü yapıyoruz burada. Tabii yaşlanmadık ama!

Cemal Süreya: Olsun yahu. Konuştuğumuza göre bu da bir yaşlanmadır.

Edip Cansever: Bir konuşmamızda Turgut, "İnsan bir yaşa gelince, bazı temel yapıtları örnek alarak bundan modern bir çoğaltmaya geçebiliyor," demişti. Örnek olarak da Melih Cevdet Anday'ın "Ölümsüzlük Ardında Gılgamış" şiirini göstermişti. Benim kafama takıldı bu. Gerçi böyle bir niyetim yok ama...

Cemal Süreya: Burada sözünü kesiyorum. Bence insan, sonradan düşünce şiirine geçebilir. Değişimlere evet, tabii. Evet ama, insan, altmış beş yaşından sonra büyük çelişkilere düşmemeli. Melih Cevdet, ömrü boyunca lirizmle alay etmiş, şimdi lirizm arıyor. Bu, yaşlanmayı hiç istemiyor demektir, doğaya karşı koyuyor demektir. Zaten şiirinden de belli. Tabii ki bir mizah yapıtında da lirizm olabilir, o başka; ama Melih Cevdet "şinanay lirizm" dediği şeye, bir zaman reddettiği lirizme dadanıyor. Bunun için derim ki Allah kimseyi o duruma düşürmesin.

Turgut Uyar: Bizim için tehlikeli olabilir mi? Bu çok önemli. İnsan, kendindeki şiir kaynağının, gücünün tükendiğini belli belirsiz de olsa fark etti mi...

Cemal Süreya: Belki de fark etmez.

Turgut Uyar: Yoo, eder. O zaman sarılacağı iki şey oluyor. Biri: konuya yaslanmak. Sözelimi Gılgamış'a. Bir diğeri de, biçim oyunlarına girmek. Tehlike, bu. Yoksa Gılgamış yeniden ele alınıp yazılamaz demek istemiyorum, ama Gılgamış'ın yalnızca kendi büyüüne yaslanıp şiir yazmak bir parça tükenme anlamında benim için. Biçim oyunları da aynı şey. Birçok yaşlanmış şair, son dönemlerinde vezinli-kafiyeli, tekrarlı mısralara kapılırlar. Hep gördüğümüz bir şey bu. Ama ben Melih Cev-

det'in kitaptaki öteki şiirlerini sevdim. Yani şair, şiir yazmak için vesile aramamalı diyorum.

Edip Cansever: Katılıyorum sana.

Cemal Süreya: Evet.

Tomris Uyar: *Yarıda kalmış bir soruyu tamamlayalım. Demin Oktay Rifat'tan söz açılmıştı Perçemli Sokak'tan ötürü. İkinci Yeni bağlamında. Bu konuya açıklık getirir misiniz biraz?*

Cemal Süreya: Bak. Oktay Rifat, "İkinci Yeni'yi ben kurdum" diyor. İyi de.. bizim 1950'den sonra çıkmaya başlıyor şiirlerimiz, ama kitap çıkaramıyoruz. Oktay Rifat, *Perçemli Sokak*'ı 1956'da çıkardı, kitaptaki şiirlerin hemen hiçbiri önceden yayımlanmamıştı. Ve bir önsözle akımı üstlenmeye kalkıştı. Şimdi Özdemir İnce buna dikkat etmiş. Ben yazdığım bir yazıda "bir yıl önce" diyorum, ama Özdemir hesaplamış üç ay önce oluyor, Yeditepe Şiir Ödülü'nü aldıktan sonra kendisiyle yapılan bir konuşmada "Şiir nedir?" sorusunu şöyle yanıtlıyor Oktay Rifat: "Şiir, halkın sosyal deritlerine deva bulmaktır." Özdemir'in hesabına göre bundan üç ay sonra da İkinci Yeni akımını kurduğunu ileri sürüyor. Bunu Oktay Rifat'ın takvim yanlışlığına verelim. Demek o şiirleri, önce dergilerde yayımlanan şiirlere, bizimkilere göre yazmış. Üstelik çok mekanik şiirlerdir onlar, tam oturmamıştir.

Turgut Uyar: Ben *Forum*'da yazmıştım bu konuda. Aynı şeyleri söyledim.

Edip Cansever: Ben de *a* dergisinde... Şöyle toparlarsak: "İkinci Yeni"liği kabul etmiyoruz hiçbirimiz, ama tutalım ki bir an kabul ettik, biz belli bir kuramdan yola çıkmıyoruz ki bu kurama uygun olanı daha önce Oktay Rifat bulmuş olsun. Mantığa uymuyor. Hepimizin şiiri başka bir şiir, ortak bir kurama bağlayamayız. Peki olmayan bir şey daha önce nasıl yapılabilir?

Cemal Süreya: Şu da geçsin zapta: İnsanın birtakım etkilennmeleri vardır. Ben kendi adıma Oktay Rifat ile Melih Cevdet'in Türkçe tutumundan çok etkilendim. Bu da var. Bu iki şair aslında değerli üstadlar, ama gereğinden fazla kişisel politika yapıyorlar ve bugün politikaları artık geçerli değil. Oktay Rifat'ın o günkü sözleriyle, Melih Cevdet'in yazılarından ve tav-

rından çıkan bazı ipuçları beni yaraladı aslında, onları sevmeye adına yaraladı.

Edip Cansever: Onları, bizden önce yazdıkları için söz konusu ediyoruz burada. Ama sözünü ettiğin Türkçe tutumu ancak iyi bir şairi etkileyebilir. Sen iyi bir şair olmasaydın...

Cemal Süreya: Canım daha belli değil.

Edip Cansever: Buraya birbirimizi övmeye gelmedik ama yermeye de gelmedik.

Turgut Uyar: Benimki genel bir karşı çıkış. Senin yaptığın bir kadirbilirlik Cemal. Ama kimse dilini başkasından öğrenemez.

Cemal Süreya: Onların Türkçeyi kullanışları, bir bakıma somutlamaları etkilemiş beni demek istiyorum. Sözgelimi "Tohum" şiiri. O kitabın genel tutumuna aykırı düşse de.

Turgut Uyar: Hece şiiridir o.

Cemal Süreya: Evet ama bu ustaların Türkçeyi materyalize etmede 1940 kuşağı denen şairlerden çok daha büyük katkıları vardır. Ama şiirsel planda aldığımız zaman... Bakın çok açık konuşuyoruz burada, kardeş gibi; yaşlılık falan dedik ya, yarın ölecekmışiz gibi... Geriye baktığımızda çok eskimiş buluyorum o şiirleri. Yahya Kemal bile kendi eskiliği içinde daha iyi. Çünkü çok spekülatif şiirler bunlarınki.

Tomris Uyar: *Aman söylenmedik bir şey kalmasın.*

Cemal Süreya: O zaman bu konuşma birimiz ölünce yayımlansın da, para etsin bari.

Turgut Uyar: İnsan tabii kendisinden yaşlı, önemli şairlerden etkilenebilir ya da dilin nasıl kullanılacağı doğrultusunda etkiler çıkarabilir, ama şiir etkilene alanı değildir, tam tersine alınan etkilere bir tepkidir.

Cemal Süreya: Bak, bu çok güzel.

Turgut Uyar: Ben de Melih Cevdet'ten, Oktay Rifat'tan etkilenmişimdir ama yapmak istediğim, onların yazdığının tam karşısında bir şiirdi.

Tomris Uyar: *Demek ki bir edebiyatçıda-sanatçıda kendi tutarlılığını, kendi dünyasını kurma adına verdiği savaşta ufak tefek tutarsızlıkları bağışlanır sayıyorsunuz ama sanat anlayışı ya da ideoloji açısından tutarsızlığı, çelişki olarak nitelendiriyorsunuz.*

Cemal Süreya: Şöyle diyebilir miyiz Tomris? İnsan, gerici-tutucu bir aşamadan ilerici bir aşamaya geçebilir, ama ilerici-den tutucuya dönmesi, yaşla bile açıklanamaz.

Edip Cansever: Hesaplı, planlı sayılır.

Turgut Uyar: İhtidadır, o başka bir şey.

Tomris Uyar: *Daha nice söyleşilerde buluşmak üzere hepinize teşekkür ederim. İsterseniz, bir söyleşiyi de özeleştiriyeye ayıralım.*

Varlık, Mart 1983

*“Toplu Şiirler”i Yayımlanan İki Ünlü Şair: Cemal Süreya, Turgut Uyar**

Ayça Atikoğlu

Geçtiğimiz ay Toplu Şiirler’i yayımlanan, Cumhuriyet dönemi-mizin iki ünlü ve önemli şairi Cemal Süreya ve Turgut Uyar’a, şiirle-rinin yayımlanma amaç ve biçimine değgin üç soru yönelttik:

— Toplu Şiirler’i yaklaşık 30 yıllık bir serüveni bir araya getir-me amacıyla mı yayımladınız? Yoksa, tek tek kitaplarınız tükendiği için başvurulan bir yol mu bu?

— En eskiden, en yeniye şiirlerinizle ilk kez karşılaşacak genç okurların bu ürünlerin yazılışı koşullarını bilmemeleri önemli bir handikap mı?

— Toplu Şiirler bütün bir geçmiş adına çok yararlı bir toplam. Geleceği yokuşa koşan bir yanı yok mu öte yandan...

Cemal Süreya sırasıyla sorularımızı şöyle yanıtladı:

— Ben tek tek kitaptan yanayım. Her kitabın ayrı bir hava-sı, ayrı bir kişiliği var. Yayımcı Toplu Şiirler biçimini önerince üzül-müştüm de. Son kitabım Uçurumda Açan’ı ayrıca basacak-tık. Son anda düşüncemi değiştirdim. “Toplu” şiirlerin “bütün yapıtları” anlamına gelmediği, ya da öyle bir izlenim uyandır-maması gerektiği kanısına vardım. Sonra bunun ayrı bir çekici-liği de oldu benim için.

— Sorunuzu tam anlayamadım. Her kitabın ilk yayımlanış tarihi belirtilmiş. Hem, şiirlerin hangi koşulda yazıldığı değil,

* Yazının bütünü değil, yalnız Cemal Süreya’nın yanıtları alınmıştır.

şu anda bir şey ifade edip etmediği önemli. Niçin handicap olsun?

— Bence yok. Zaten 1985 başında *Zulümler* adlı yeni şiir kitabım çıkınca "toplular" durumunda bulduğunuz özelliğin ortadan kalktığını göreceksiniz.

Burda demin unuttuğum bir noktaya değineyim: Kitaplar da, aslında "toplular" olmuyor mu? Şiir için diyorum. Her şiir ayrı bir yapıttır. Ne dermiş Poe: "Yetmiş beş şiirim var; her biriyle ayrı yapıtlar olarak gönenirim." Evet, otuz yıldır şiir serüveni içindeyim. *Sevda Sözleri* bunun sonucu. Bir şeyler yapabildim mi, bilmem. Ama şiirimin, "şiir sanatı" içinde, aynı zamanda o sanat üstüne düşünen, buna karşın şiirselliğini yitirmeyen bir nitelikte olmasını özledim. Halkımızın duyarlılığını bir iki noktada da ben yansıtmış olamaz mıyım? Arada duraksamalar, korkular, kayma eğilimleri olmadı değil; ama, inanın, bugün şaire, şiire daha inanıyorum.

Milliyet, 2 Haziran 1984

Cemal Süreya ile Her Şey Üzerine

“Sanatçının Dünyası” genel başlığını taşıyan bu yazı, Cemal Süreya ile yapılan bir konuşmadan derlendi. Teybe alınan konuşma çözüldükten sonra bölümleri çıkarıldı ve yazı Cemal Süreya’nın denetiminden sonra yayına hazırlandı.

Özal mı?

Turgut Özal mı? Bence o, petrolü olmayan bir ülkenin Yamanî’si gibi poz vermek istiyor. Yamanî’nin sakalsız, gözlüklüsü, ayrıca sanki biraz da Yahudisi gibi. Geçende bir gazetede bir köşe yazısının başlığı şöyleydi: “Ucuzluk, görüldüğü her yerde vurula”. Özal’ı bundan daha iyi hiçbir şey tanımlayamaz. Türkiye üzerine, Türkiye’nin çeşitli sorunları üzerine daha önce uzun boylu düşünmüş olduğunu hiç sanmıyorum. Ama iş adamlarının ülkeyi doğrudan yönetme girişimlerinde kendisine verilmiş ödevi iyi yaptı. Ayrıca, son yıllarda aynı doğrultuda devinenlere göre daha atak davrandı. Hatta, planını sunarken onlara oranla daha açık davrandı. Bağlı olduğu Po-ujade’cı kökenden kopmayı bildi. Ama, inanıyorum, bundan sonra sürekli yalan söyleyecek, ya da söylemek zorunda kalacak. Çünkü 24 Ocak kararları onun için yalnızca kişisel sorun değil, aynı zamanda varlık sorunudur da.

Enflasyonu Aşağı Çekmek

Evet, ben de onu diyecektim. “Enflasyonu aşağı çekmek” lafını duyunca aklıma ne geliyor, biliyor musun? Enflasyon az gergin bir telgraf teli gibi bir şey de, ona asılıp duruyorsun. Bir bu, bir de paranın değerinin niçin sifıra düşmediğine şaşıyorum. Öyle ya, bir bütünün yüzde yüzü yok olursa, o bütünün de yok olması gerekmez mi? Paramız yüzde yüz değil, yüzde üç bin değer yitiriyor, gene de var yahu! Şaka bir yana, Turgut Özal, Türkiye’de kimsenin fizik anlamda ölmeyeceğini kavramış. O ve temsilcisi olduğu kimseler, dünya ekonomik bunalımından Türkiye’nin payına düşeni kitlelerin sırtına yüklerken, bu arada beş on holdingi de daha zengin etmenin yolunu açıyorlar. Enflasyonla servetler de el değiştiriyor. Toplumsal sonuçları da ekonomik sonuçları kadar ağır.

İşsizliğin Adı Gençlik

Türkiye genç bir ülke, doğru. Nüfusunun yarıdan çoğunu 18 yaşını doldurmamış kişiler oluşturuyor. Bu oranın daha da artacağı kanısındayım. İşsizliğin bir adı da gençlik bugün. Bizim kuşağa iyi eğitim verildi diyemem. Tek yanlı yetiştirildi bizim kuşak. Milli Eğitim Klasikleri’ni alalım, bunlarda Batı düşüncesinin yalnız bir bölümü verildi bize; bu yüzden bizler de düşüncemizi evrenselleştirme olanağı bulamadık. Okullardaki programlar daha da katıydı. Hiç unutmam, ortaokulda tarih öğretmenimiz “özlediğimiz bir dünya haritası” çizmemizi istemişti; hepimiz öyle birer harita yaptık ki, Türkiye sınırları içine yalnız Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları (en geniş zamanındaki) içine giren yerleri değil, sözgelimi İzlanda’yı da kattık. Liseyi bitirene dek gerçekçi olmayan, biraz da ırkçı bir eğitimle yetiştik. Bunu yarıp çıkan kimseler oldu. Kuşağımızdan iş adamı da yetiştirdi, devlet adamı da yetiştirdi. Bunların çoğunun dünyadan haberi yok. Bizden sonraki kuşakların aydın kesimi beş on yıl, belki biraz daha fazla bir süre içinde, daha açık yetiştirdi. Bunların Türkiye’yi dünya üzerinde görmeye başladıkları söylene-

bilir. Ama korkunç bir terör olayı ülkeyi sardı. Terörün bir nedeni de, tek yanlı yetişmişlerin yeni kuşakların birdenbire yeni düşüncelerle karşılaşmalarıdır; çelişki çok büyük oldu.

Ancak bugün yeni bir kuşak daha beliriyor. Ortaokulda okuyan, ilkokulda okuyan 10-15 yaşları arasındaki çocukların hayat karşısındaki tavırları çok değişik gibi geliyor bana. Enflasyon bunlarda bazı nitelikler belirlemiş şimdiden: Zengin olma ya da zengin gibi yaşama. Okullardaki programların, televizyonun da etkisiyle kültürleri otuz yıl öncesine gitmiş, buna karşılık teknik bilgileri (ya da düşleri) oldukça ilerde gençler mi yetişiyor? Kimi gençlerde yurttaşlık duygusu da azalmış galiba. Zengin bir ülkenin, kapitalist bir ülkenin çocuğuymuş gibi tavırlar kazanmış olanlar çoğunlukta.

Kadınla Erkek

Kadın-erkek ilişkilerinde –kentleşmeden ötürü– olumlu diyebileceğimiz bir gelişme var. Bu ilişkiler on beş yirmi yıl öncesine göre çok daha sağlıklı. Belki de daha çok büyük kentlerde böyle. Bir aşamadır. Gençlerin rahatlığı yaşlıları da etkiledi. Eskiden gidip duraklarda beklerdik. Sanki orada duran kadın... Şimdi bakıyorum vapura binerken kimse kimseyi sıkıştırmıyor. Erkek anlamaya başladı ki kadın istemezse yanına yaklaşılamaz. Kentleşme yanında kadın çalışmasından doğdu bu. Biraz da yoksulluğun artmasından olabilir. Çünkü çok yoksulluk eşitlik getirir.

Ben eskiden şiirlerimde erkeğin kadına söylediği sözleri yazıyordum. Şimdi istiyorum ki aynı zamanda kadının da erkeğe söyleyebileceği şeyler yazayım.

Feminizm Bir Devrimdir

Tuhaf gelecek belki, ben birkaç kez evlendim; bir sürü serüvenim oldu; ama kendimi feministlerden yana hissediyorum. Feminist devnim bir devrimdir. Şimdi Simone de Beauvoir'ın bir yazısı geldi aklıma. Feminizmi desteklemiş bir yazar olarak söy-

le diyordu: "Biz feminizm sorununun dünyada ancak sosyalizmle ve kendiliğinden çözüme kavuşacağı kanısındaydık; ama, dünyanın hiçbir yerinde gerçek anlamda bir sosyalist toplum kuramadığı için, ben, kendi payıma bu umudumu yitirdim." Simone de Beauvoir, lafı "Lenin'in ahçısının karısı" öyküsüne getiriyor. Ama kızgınlığında haklı yan bulunsa bile, sosyalist bir toplumda bütün kadınların çalıştığı gerçeğini unutuyor. Yine de, tersten alırsak, şurası doğru: kapitalist bir toplumda kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşeceği düşünülemez. Bu yüzden, bu eşitliğin yine sosyalist ülkelerin gündeminde bulunması gerekir.

Feministlerin, erkeklere çok ters gelecek çıkışları olacak elbet. Bunu doğal karşılamak gerek. Oysa kimi erkek, feminist kadını kadın olarak bile görmüyor. Kaç bin yıllık hükümdarlığının yıkılışını hissediyor da ondan. Bizim ülkede feminizmin başarı demeyeyim, büyük etkenlik kazanması başka yerlere göre zor. Çünkü Türk erkeği (aydını, yazarı bile) bir ayağını nice ileri bir noktaya atmış olursa olsun, öbürünü feodaliteden çekebilmiş değil. Ben demin kendimden söz ettim; ama, inan, düşüncem o yanda da, acaba başarabilir miyim feminist olmayı. Öyle kolay değil. Binlerce yıl kadınları ayrı bir yaratık olarak yetiştirmişiz. Onlara layık gördüğümüz işler, yalnız beden yapılarında değil, belki kafalarında da belirleyici rol oynamış. Sapho'nun kadın olmadığını söyleyebilecek kadar bencilliği ileri götüren erkekler çıkmış. Büyük bir kadın besteci, büyük kadın bir ressam niye çıkmamış? Biz çıkmasını istememişiz. Üstelik bunu büyük ölçüde onlara kabul de ettirmişiz. Zulmün en büyüğü.

Feminizm demiyelim gel; çünkü feminizm sözü, bir hareketin adı olarak, o hareketin biçimiyle, şimdiye kadarki biçimiyle de sınırlı kalıyor. Kadının insanca bir hayata kavuşması, erkeklerin de öyle düşünmesiyle gerçekleşebilir. Bu da günümüzde pek kolay değil.

Evlilik Değişmedi

Evlenme çok güzel şey. Ama evlilik süreci, özellikle kasabalarda ve kentlerde bunalım içinde. Dünyada bir sürü değişik-

lik oldu. Gelenekler, bazı ülkelerde üretim biçimleri değişti. Çin deneyi var. Sosyalist ülkeler kuruldu. Kapitalizmin ilerlediği yerler, yoksulluk var. Afrika var. Değişmeyen tek şey evliliğin kuralları. Dünyalıların ortak tek ahlâkı bu kurallarda. Ama bütün öbür değişmeler karşısında ve içinde evlilik bağlantıları yozlaştı. Özellikle büyük kentlerde bunalıma uğradı. Kol kola yürüyen bir çifti mutlu olarak düşünmeye hakkımız olmalı. Dişi aslanla erkek aslanın birbirine yalan söyleyebileceğini aklım almıyor. Ama biliyorum ki adam karısına, o da ona bir sürü yalan söylemekte. En küçük, en zararsız noktada bile. Daha önce başka yerde söylediğim bir sözü burda tekrarlayacağım: iki kişi önce dostturlar, sevgilidirler; sonra evlenmeye karar verirler ve evlenirler; ama evlenme anından itibaren, erkek toplumdaki ortalama kocanın (bin yıllık) kadın da toplumdaki ortalama karının (bin yıllık) davranışlarını ediniverir. Oysa biz başka insanlardık. Oysa başta nasıl temiz duygularımız vardı. Ben bununla birleşmedim ki!.. O benimle birleşir miydi?

Köylerde biraz durum başka. Bundan birkaç yıl önce oğlumla birlikte Doğu Anadolu'da annemin yakınlarının yaşadığı bir köye gitmiştik. Kahvede yaşlı bir adamla konuşuyorduk. Adam çocuğa annesini sordu; ben lafa karışıp ayrıldığımızı söyledim. Çok şaşırdı. Nedenini sordu. "Anlaşamadık" dedim. Karşılığını hiç unutmam; "İnsan nasıl anlaşamaz?" Elbet, bunu yalnız kendi adına söylüyordu. Ama belki karısı da öyle diyeycekti.

Alaturka Müzik

Münir Nurettin'den hiçbir zaman tat alamadım. Sesinden yani. Mistisizmi tangolaştıran bir sesi vardı. 1936 sesi. Safiye Ayla ise parlamentodaki ilk kadın milletvekillerinin sesidir. Tenis oynayan bir ses. Münir Nurettin'in sesinin edebiyattaki karşılığı Halit Fahri Ozansoy, siyasadaki karşılığı Hamdullah Suphi Tanrıöver oluyor. Zeki Müren, 1950-60 döneminin, Demokrat Parti duyarlığını karşılar. Sinema öncesi radyodur; banka ikramiyeleridir. Son otuz kırk yıllık dönem içinde tek doğurgan ses

olarak Müzeyyen Senar'inkini görüyorum. Anaç, mırıltılı, daha çok da mırlanma sözcüğüyle tanımlanabilir bir ses. Zeki Müren onun parıltılı çocuğu, Behiye Aksoy ise hayırsız kızıdır. Bülent Ersoy'a gelince, ona da Müzeyyen Senar'ın mafiayla birleşmesinden doğmuş, gizlice, ama özenle büyütülmüş yasa dışı çocuğudur, diyeceğim. Kara paranın karşılığıdır Bülent Ersoy. Kara para yasallaşınca, o da kalkıp gitmek zorunda kaldı.

Avara Mu

Arabesk, *Avare* filminin Türkiye'de gösterilmesinden sonra başladı. Bu film bir buçuk iki yıl ülkemizdeki bütün sinema salonlarını dolaştı. Gişe rekorları kırdı. *Avare*'deki *Avara mu* şarkısıdır arabeski doğuran. Yani önce Hint müziğinin ezgileri. Daha sonra o tür müzikli birtakım şarkılar söylenmeye başladı. Ve bu kendine göre bir gelişme göstererek bugün arabesk denen canavarı doğurdu. Arabesk bir müzik değil bence. Bir koşul. İnsanımız duyarlığının karşılığını onda buluyor. Hiçbir araştırma çabası da yok arabeskin. Onu ancak hafif müzik yenebilir.

Alaturka otuz yıldır ölü. Ama ben alaturkayı bir de halk türkülerini hiç sevmeyen, onlardan kendine bir duyarlık payı çıkarmayan kimsenin sözgelimi iyi bir şair olacağına inanmıyorum.

Ressam Kalabalığı

Ressam sayısının artmasının resim sanatına büyük katkıda bulunduğu kanısında değilim. Evet, resim satılıyor artık ülkemizde. Türk burjuvası eskiden röprodüksiyon koyardı evine. Şimdi orijinal tablo almak moda oldu. Giderek çoğalan galerileri yüzlerce ressam doldurmaya başladı. Bu arada beş on değerli ustaya beş on yeni ad da katıldı. Ama o zaten olacaktı. Ressamlar kalabalığı içinde kim değerli kim değil anlaşılamamaya başladı. Arayış, resim sanatı üstüne düşünme geri plana gitti. Ustaların bir bölümü bile bu genel gidişe ayak uydurmak duru-

munda kaldılar. Resmin satılır olması güzel şey, ama hemen yanında beliren bunalım da düşündürücü.

Büyük Sermaye, Dergiler, Reklamlar

Büyük sermayenin dergiciliğe akması, böyle giderse, sanatta ad yapma koşullarını iyiden iyiye değiştirecek. Bu da en çok yeni ortaya çıkacak gençlerin zararına olacak.

Reklamlar halkın zekâsıyla, sağduyusuyla oynuyor, onları aşağılıyor. Bir yerde sanatın yerini de tutuyor, çirkin, yoz bir mizah halinde yaygınlaşıyor. Orda kalmıyor, TRT'yi belli bir egemen kesimin beyin yıkama makinesi haline getirdiği için, düşüncenin de yerini alıyor.

Bir Çeyrek Bilet

Evet. Her zaman değilse de sık sık bir çeyrek bilet alıyorum. Bir şey çıkmadı şimdiye dek. Bunalım evrelerinde toplumlarda şans oyunları fazlaca önem kazanıyor. Bizde de çekiliş sayısı arttırıldı. Eskiden ayda birdi değil mi?

Küba'da, Batista zamanında, bizimki gibi bir Milli Piyango varmış. Önce ayda bir çekiliş yapılmıymış. Sonra on beş günde bire, on günde bire indirilmiş. Derken haftada bir, haftada iki. Bu da yetmemiş her gün çekiliş yapılmaya başlanmış. Batista'nın son günlerinde ise iş günde ikiye vardiılmış; öğleden önce bir, öğleden sonra bir.

Ev Sahibim İyi Adam

Ev sahibim iyi bir adam. Önceki yıl yüzde 33, geçen yıl da yüzde 50 zam yaptık. Ama bu yıl, geldi, eve kendim geçeceğim, çıkın diye tutturdu. Kendisi Akşehir'de oturur; orda kuyumcu. Eve girerken, üç ay önce haber verirse çıkacağımı söylemiştim; bunu hatırlattı. Aylarca ev aradım, bulamadım. Sonunda yüzde

100 zam yaparak bir yıl daha oturma olanağı elde ettik. Ev kiram yakıt bedeliyle birlikte, devletin bana verdiği emekli aylığını (en üst dereceden) geçer. Evet, ev sahibim iyi bir adam; her yıl mukavele bitimine üç ay kala, bunu belirtmek için (başka ne için olacak?) gelir. Bir kolonyaya ya da bir kutu kaymak şekeri getirmeyi de ihmal etmez. Bir gelişinde evi bana satmayı bile önerdi.

Dostluklar Dostluklar

Zaman ve koşullar her şeyi eskitiyor, ufalıyor. Dostlukları bile. Kişi, onsuz yapamayacağını sandığı birçok kişiyle ilişkilerinin gevşemiş, yüzeyselleşmiş olduğunu fark ediyor günün birinde. Yine de dostluğu bireyin onuru olarak düşünmek bana güzel gelir. Çıkarın üstüne yükselmiş, karşılıklı bir onaylama ancak sınamalardan sonra gerçekleşir. Belli yaştan sonra yeni dost bulmak zorlaştığı için, eski dostlarla ilişkiyi sıklaştırmak, firelerin yerini yeni kazanımlarla doldurmak gerekiyor. Kişi, bozulmuş bir dostluğun üstüne bile gidebilmelidir bence. Ne yazık ki bozulmuş bir dostluk, bitmiş bir aşk gibi, düşmanlığa da dönüşmekte. En çok da yaşlandıktan sonra bozuşanlara şaşmalı. Hayatın her yönüyle iki taraf içinde göçmesi değil mi bu? Kadınlar arasındaki dostluk bağı daha mı güçlü oluyor? Hele yaşlı kadınlar.

İş Güç

Emekli olduktan sonra kısa süre bir yayınevinde çalıştım. Çalışmamı beğendiremediğimi sezince, kendiliğimden ayrıldım, Özel bir bankada yönetim kurulu üyeliği yaptım. Banka battı. Şimdi ansiklopedilerde çalışıyorum.

Yeni Şiirler Yazılar

Zulümler başlığı altında toplanacak. Günümüzde otuz kırk ülkede yapılan zulümleri anlatıyorum orda. Ansiklopedilerde,

özellikle *Meydan-Larousse*'ta çalışmamın getirdiği bir ürün. Bu yılın sonuna dek yayımlanır sanıyorum.

Ayrıca, yine bu yıl içinde, daha önce dergilerde çıkmış yazılarımı *Yanılma Payı* başlığı altında yayımlayacağım.

Nesr-i Berceste

Muzaffer Buyrukçu kendini küçük gören bir megalomandır.

Şarabın eskisi, rakının Yenisi

Kadıköy'ü. Kent magazinleşir orda.

Kadıköy iskelesine en uzun süre en yakın oturan yazar ben olmuşumdur.

Deli misin?

Günümüzde Kitaplar, Haziran 1984

Şiirin Labirentinde

Tuğrul Tanyol

— Sayın Cemal Süreya, az yazan, hatta tembel sayılabilecek bir şairsiniz. Nitekim geçtiğimiz günlerde, onbir yıllık bir aradan sonra dördüncü şiir kitabınız olan *Sevda Sözleri*'ni çıkardınız. Bu tembelliğinizin nedeni nedir? Zor yazan bir şair misiniz? Bir de, uzun sayılabilecek bir suskunluktan sonra, son iki yıl içinde sık aralıklarla şiir yayımlamanızı nasıl açıklarsınız?

— Az yazıyorum, evet. Her kitabımın yayın tarihi arasında ortalama 7,5 yıl ara var. Hemen her saat şiir düşündüğüm şiirle iç içe yaşadığım halde, herkesten az yazmışım. Demek zor gelmiş bu iş bana. Zaman zaman şair miyim, değil miyim diye düşündüğüm de oldu. Sonra bunun bir ölçü olamayacağını da düşündüm. Çalışkan olmak, mutlaka merkantilizmi mi gerektirir? Baudelaire ne kadar yazmış? Yahya Kemal çok mu yazmış? Valéry'nin suskunluk (hatta vazgeçiş) dönemi kaç yıl? Şiirden korktum zaman zaman, onun benden, benim ondan kaçtığım dönemler oldu. Hiçbir zaman bugün şiir yazayım diye masaya oturmadım. Bu konuda başarı da aramadım. Şiir benim koşulumdu; yazgımdı; kabul ettim. Aslında daha çok yazmak istedim. Ama "keşke daha az, ama daha nitelikli şeyler yazsaydım" dediğim günler de oldu. Kısacası, bugüne dek bizden bu kadar çıktı. Cahit Külebi şöyle dermiş: "Bizde kötü mal yok." Bir Cemal Süreya şiiri var mı bugün? Önemli olan, bu sorunun karşılığıdır. Benden önceki kuşaktan, kuşağımdan, daha sonrakilerden

şairleri etkilemiş miyim? Şiirim şiirin kendisine olduğu kadar, gelişen şiir düşüncesine de şu kadarcık katkıda bulunmuş mu?

— II. Yeni şiiri, Garip şiirine bir tepki olarak görülmüştür hep. II. Yeni şairleri Garip'le ilgili birçok şeyi yadsımışlardır. Dağlarca'nın şiirine olan sevginizi bu çerçeve içinde değerlendirebilir miyiz? Bir şiirinizde belirttiğiniz gibi Hececilerin şiirlerini sevmeniz de aynı nedenden mi kaynaklanıyor? İlk şiirlerinizden bazılarında görülen Attîlâ İlhan etkisi de Garip'e olan tepkinizle açıklanabilir mi?

— Ben, kendi payıma Garip'in (Garip demek uymuyor burada) ustalarından çok şey öğrendim. Evet, Garip demeyelim, Yeni Şiir diyelim. Yeni şiirin ustalarını severek işe başladım: Oktay Rifat, Melih Cevdet, Dağlarca, Necatigil, Tarancı, Külebi, Cumalı, Aksal... Ama A. Kadir'in, A. Arif'in şiirleri de çekiyordu beni... Attîlâ İlhan'ı da vazgeçilmez bir tatla okuyordum. Dağlarca'nın her zaman ayrı bir yeri oldu. Ondan bütünüyle ayrı (hatta yine de Oktay Rifat'larinkine yakın) bir şiir geliştirdiğim halde, onu her zaman çok özgün bir şair olarak gördüm. Bütün bunların bende dolaylı-dolaysız, görünür-görünmez etkileri oldu elbet. Yeni şiirin Garip dönemini atladım ben. Daha doğrusu Garip'in çıkışında ortaokuldaydım. Yeni şiirle gerçek ve ciddi anlamda, yüksek öğrenim yıllarında yüz yüze geldim. O zaman da ustalar yeni planlara kaymışlardı; gerçekte en verimli ve parlıtlı dönemlerini yaşıyorlardı. Ama büyük bir taklitçi ordusu Garip şiirini çoğaltmakta, her şeyi yozlaştırmaktaydı. Tepkim oradan doğdu.

Hececilere gelince, onlar ortaokul anılarım. Andığınız dizeyi bir ironi parçası olarak alınız. Şimdi de seviyorum onları, çadır tiyatrosunu sever gibi.

— Orhan Veli Garip şiirinin, siz ise II. Yeni'nin en popüler şairlerisiniz. Bunun dışında daha bazı ters benzerlikler var gibi geliyor bana. Örneğin mizah anlayışında... Ne dersiniz?

— Orhan Veli, gerçekten popüler bir şair. Benim için bu sözü iyice abartıyorsunuz. Mizah ögesine gelince, Orhan Veli'de mizah, bir silah olarak belirir: eski şiirin tersini söylemekle, tersini yapmakla kullanılır o silah. "Minarelerin en ilahisi", "lapi-naların en harelisi" olur. Ya da öyküye dayanır. Sanırım, benim şiirimde, mizah ögesi doğrudan metinden doğan ve biçemle il-

gili bir şey oluyor. Onda satir var, bende ironi. Orhan Veli satiri iyi kullandı. Lirikizmle savaşında hep ondan yararlandı. İnsan karşısında naif, şiir karşısında yergicidir Orhan Veli.

— Bana II. Yeni şairleri zaman zaman belirli bir çelişki içine düşüyorlarmış gibi geliyor. Bazen bu akımı (akım denilebilirse tabii) reddediyor, bunu, asıl taklitçilerin yarattığını söylüyorlar, bazen de bu bayrağı elden kaptırmak istemiyorlar. Şimdi şunu açıklığa kavuşturalım. Böyle bir akımın varlığından söz edebilir miyiz? Örneğin Garip şairlerinin o dönem şiirlerindeki benzerliklerini görebiliyoruz. Hececilerin hepsi santimentalizme varan bir duyarlıkla yazdılar. Sezai Karakoç'la olan duyarlık yakınlığımız bir yana bırakılırsa, bir Ece Ayhan ya da Edip Cansever'le ne gibi benzerlikler bulabiliyorsunuz aranızda? Bunlar bir akım oluşturmak için yeterli mi?

— II. Yeni bir akım olarak doğmadı. Bir programı, ortak bir bildirisi olmadı. Şairlerin çoğu birbirini tanımıyordu bile. Yazışmıyorlardı da. Sözelimi ben Edip Cansever'le 1956'da Turgut Uyar'la, çok daha sonra tanıştım. İlhan Berk'le çok çok daha sonra. Sanırım metinlerin tanışması oldu. Ancak çok kişinin de katılmasıyla şiirsel bir devinim doğdu. Bugünden geriye alırsak, bir akım oluşmamış diyemeyiz. Ama işte öyle bir akım. Sizin söylediğiniz reddetmek – bayrağı elden kaptırmamak işine gelince (ha, sahi, niçin böyle deyimler kullanıyorsunuz: Tembel, ulufe...), bazı yazarların bizi karalamak için, yalnız en kötü örnekleri, II. Yeni olarak ele almalarından, II. Yeni işte budur demelerinden doğdu bu. Kendimizi savunmak zorunda kalmış olabiliriz. Yine asıl soruya gelelim: II. Yeni devinimi içindeki her şair ayrı yerlere gitti. Baştan da ayrıldılar zaten (duyarlık, çalışma yöntemi, vb. açılarından). Ama aynı çağda yaşayan, benzer belirli hayat, siyasa, edebiyat, kültür koşullarında büyümüş, üstelik şiirleri belirli bir şiirsel serüvende yanyana akmış, kimi zaman birbirine kavuşmuş kişilerin yine de bir benzerliği olacaktır. Biraz da bir kuşak sorunudur bu. Şiirlerimiz de birbirinin içinde dolandı. Ama bugün bir Ece Ayhan şiiri, bir Turgut Uyar şiiri, bir İlhan Berk şiiri, bir Edip Cansever, bir Sezai Karakoç şiiri var. Hepsi ayrı şiir alanları.

— Melih Cevdet Anday, Sait Faik'in şiirlerini çok başarısız bulduğunu yazdı geçenlerde. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— Tam tersini. *Şimdi Sevişme Vakti'*nde çok güzel şiirler var. Hele bir "Marikula Doğur" var ki, bence çok şeye bedel. Ama elbet temelde Oktay Rifat'ın, Melih Cevdet'in uzantısı şiirler bunlar. Yine de öyle çıkmalara rastlanıyor ki, en azından kökleri kadar güzel.

— Geçtiğimiz yıl Varlık dergisinde yayımlanan bir açık oturum epeyce yankı yarattı. Burada söylenen bazı sözler genç şairlerin tepkisini çekti. Siz genç şiirde, herhangi bir yönseme yok dediniz. Biliyoruz ki, her dönemde, hazır bazı duyarlıklara yaslanan şairler çabuk popülerleşirler. Yaşlı şairler de hep olmuş meyvelere oynarlar. Ne var ki hazır duyarlık yok olunca yarattığı isimleri de, beraberinde götürür. Siz, umut beslediğiniz genç şairlerin umutlarınızı boşa çıkarmadıklarını söyleyebilir misiniz? Bugün beğendiğiniz isimler var mı genç şiirde? Varsa kimler, hangi özellikleri dolayısıyla beğeninizi topluyorlar?

— Burada bana biraz haksızlık ediyor gibisiniz. Ben düşündüklerimi yazdım. Yine yazacağım. Peki aynı soruyu ben size yönelteceğim şimdi. Siz, genç bir şair olarak beğendiğiniz genç şairleri sayar mısınız?

— Ben daha çok sizin son dönemde ilginizi çeken şairleri öğrenmek istemiştim. Haksızlık yapmaya gelince, bu doğru değil, çünkü genelleme yaparak konuşuyorum. Siz önemli bir şairsiniz ve şiirle ilgili sözleriniz bizim için her zaman önem taşıyor. Ama madem ki sordunuz, bir Adnan Özer'in, Haydar Ergülen'in, Mehmet Müfit'in, Ali Günvar'ın ve daha yenilerden Seyhan Erözçelik ile Vural Bahadır Bayrıl'ın isimlerini zikretmek isterim. Benim de bir sorum olacak: Yaşça büyük şairler beğendikleri genç isimleri verirken sanki ulufe dağıtıyor gibi davranıyorlar. Burada iki şey dikkatimi çekiyor. Verdikleri isimler ya kendilerine çok yakın bir izlekte şiir yazıyorlar, ya da kendilerine çok yakın insanlar. Siz eski bir dergici olarak bu konuda daha nesnel davrandığınızı söyleyebilir misiniz?

— Yaşça büyük şairlerin çoğunun gençleri izlemediğini ya da yeterince izlemediğini biliyoruz. Bu her zaman böyle olmuştur. Öyle ki, sizin kuşak biraz şanslı bile sayılabilir. Bir de şu var: Ustalar acaba birbirini yeterince izliyor mu? Bu da bir soru. "Ulufe" dağıtma sözünü benimsemiyorum. Şairin kendine yakın olan şiiri biraz daha beğenmesi doğaldır. Şair bu konuda

niye nesnel olsun? Edebiyat tarihçisi mi ki o? Ama, salt kendi şiirini berkitmek için kendi doğrultuşundaki iyi, kötü yapıtları destekleyenler de olabilir. Dikkat ederseniz, böyleleri, özellikle daha az yeteneklileri desteklerler. Bunun önüne geçemezsiniz. Genç şair böyle desteklerle değil şiirinin gücüyle, özgünlüğüyle var olur. Benim bu konuda ayrı bir konumum oldu. Biraz daha nesnel hareket edebildim galiba. Dergici olmama bağlanabilir bu. Bir de araştırmacı yönüme bağlanabilir. Daha önemlisi mesleğime bağlanabilir.

Hem söylediğiniz durum sizin kuşak için tam geçerli de değil. Sözgelimi, Akif Kurtuluş'un şiir kitabını bana Arif Damar getirmişti.

— *Şiir, şiiri çağırır. Yani yerli ya da yabancı bir ustanın ya da kendi kuşağımızdan bir şairin bir dizesi bize bir başka şiiri yazdırabilir. Sizin böyle etkilendiğiniz dizeler oldu mu? Yaşlı şairler gençlerin şiirlerine daha önyargısız yaklaşabilseler, orada, kendilerine yeni ve genç şiirler yazdıracak dizeler bulamazlar mı?*

— Çok olur bu bende. Her şey şiir kaynağıdır. Ama dizeler başka. Genç şairlerin dizelerine önyargıyla yaklaştığımızı nereden çıkarıyorsunuz? Bununla onları okumadığımızı mı söylemek istiyorsunuz? Ben, kendi payıma hiçbir şiire karşı önyargılı olmadım. Rastladığım her şiiri okudum. Bir de şu: Şair, kendini okutur. Güzel şiir, mutlaka bir etki doğurur. Hatta genç şairin güzel şiiri daha da dalgalandırır ortalığı. Önemli olan, bunları yayımlayabilme olanağı elde etmesidir genç şairin. Sesini duyurabildikten sonra her şair etki uyandırma yönünden aynı koşula girmiştir.

— *Uzun zamandır nitelikli bir şiir antolojimiz yok. Yeni bir şiir antolojisinin gereğine inanıyor musunuz? Bir antoloji hazırlamanın güçlükleri nelerdir? Size bugün bir Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi hazırlamanız önerilse kabul eder misiniz ve seçiminizi hangi kıstaslara göre yaparsınız?*

— Yeni bir antoloji çıkmış. Daha görmedim. Böyle bir antoloji yapmam önerilse, kabul etme konusunda çok düşünürüm. Daha doğrusu, benim antoloji yapmam pek doğru olmaz. Yine de düşünürüm. *Panorama Critique* niteliğinde bir antoloji bana uygun gelir. Düpedüz bir antolojiyi oluşturmak daha zor. Bunu

gerçek bir antoloji için söylüyorum. Her şairin kendi antolojisi vardır. Ve antoloji yapan şair en başta kendine haksızlık eder. Dergicilikten kalma görgülerimle ben buna alıştım. Biliyorsunuz, Apollinaire “antolojilik” şiirleri sevmezdi, alay ederdi onlarla.

— *Yeni çalışmalarınız, yeni hazırlıklarınız var mı? Yeni bir kitap için okuru bu kez kaç yıl bekleteceksiniz?*

— 1985 başında *Zulümleri*’i yayımlayacağım. Dünyanın birçok ülkesinde yapılan zulümleri anlatıyorum burada. Bütünüyle aynı temayı işleyen ilk şiir yapıtım oluyor. Daha sonra tek tek yazdığım şiirlerin, kitaplaşabilmesi için ne kadar zaman geçer, bilmem. İsterseniz, benim artık şiirsel çevrimim haline gelmiş süreyi esas alalım: 7,5 yıl. Yaşarsam, 7,5 yıl sonra yeni bir kitap daha çıkarabilirim. Deneme, roman, vb. türlerinde de birkaç kitap yayımlayabilirim.

Gösteri, Temmuz 1984

“Aşk Meşru Bir Şey Olamaz, O da Şiir Gibi Meşrulaşınca Ölür.”

Zeynep Oral

Cemal Süreya ile “konuşa-konuşa”ya başlamak güç. Nereden başlamalı? On küsur yıldır girip çıktığı, oturup konuştuğu, çay içtiği, sohbet ettiği, yazı verdiği, tartıştığı şu gazete odasında, yeryüzünün en utangaç, en içine kapalı insanı gibi görünen birine “Yoksuluz gecelerimiz çok kısa / Dört nala sevişmek lâzım” diyen şiirlerinden nasıl söz açılır? Düzyazıyla, şiir üzerine, şairler üzerine yaptığı saptamalarla, denemeleriyle başlayacak olsam, alacağım yanıt biliyorum: “Ama bu konuda öyle çok yazdım ki. Şimdi tekrarı olur.”

Öyleyse en iyisi taa baştan başlayalım... Dedim ve başladı anlatmaya:

1931’de doğduğu Erzincan’da altı yaşına dek “çocuk”luğu tattı Cemal Süreya. “Bugün anılarda Erzincan’dan büyük bir bahçenin içinde büyük bir ev kaldı. Hepsi o kadar.. Bir de annemin gözlük taktığını anımsıyorum.” (Baba ticaretle uğraşıyor, anne evde, varlıklı, ataerkil aile düzeni.)

Başka? Çocukluğun ilk anılarından başka bir şeyler olmalı. “Hepsi bu kadar” olamaz... “Başka... Bir de bizim evin karşısında büyük bir ev vardı. O evde Perihan diye bir kız vardı... Zaten, onun yüzünden kızkardeşime Perihan adını koydum. Evet, ben koydum, ailede tek erkek çocuktum. Prens gibiydim. El üstünde tutulurdum. Ailede bütün küçüklerin adlarını hep ben verdim. Perihan’la başladık, sonra geleneği sürdürdüm. Komşu

Perihan mı? Herhalde çok güzeldi. Kızkardeşim onun gibi olsun istedimdi.”

Yüzyıllık Yolculuk

Sonra bir gün Erzincan’dan kalkan trenin yük vagonunda buldu kendini. Anası, babası ve iki küçük kızkardeşiyle, Bilecik’e giden yollar uzadıkça, çocukluğu da uzaklarda kaldı, ailenin düzeni de, mutluluğu da... “Sanki yüzyıllık bir yolculuğa çıkmış” gibiydi. Ama bunu sonra söyleyecek Cemal Süreya. Henüz erken.

1938’de Dersim isyanı sonrasıydı. Aile Erzincan’dan göçüp, Bilecik’te oturmaya mecbur edildi.

“Bilecik’e geldik, altı ay sonra annem öldü. Dördüncü çocuğunu doğurken. Ağlamadım, sızlamadım, acısı içime oturdu.”

Çocuklara babaanne baktı. Cemal Süreya, Beyoğlu 37. İlkokula gitmek üzere İstanbul’a amcalarının yanına yollandı.

“Birden yoksullaştık. Babam şoförlük yapıyordu. Bu arada belirtiyim, Türkiye’de en genç yaşta Sansaryan Han’a düşen yazar benim. 9-10 yaşlarındaydım. Babam İstanbul’a gelmişti. Oysa Bilecik’ten ayrılması yasaktı. Bir gece yakalandı. Önce karakola sonra geri Bilecik’e yollandık.”

“Altı yıl evlenmeyen babam, sonunda evlenmek zorunda kaldı. Babaanne, bize bakamaz olmuştu. İstanbul’a yazıp, bir kız istedi. Cevapta Refika hanım önerildi. Babam ‘O çok şişman çamaşır yıkayamaz. Esmâ’nım olsa’ dedi. – Anlaşılan gözü ondaydı. Amcalardan yanıt geldi ‘O size uygun değildir’ diye. Yine de bir gün yenge Esmâ’yı getirdi. Esmâ ilk gün çamaşır yıkadı, ikinci gün babamla kavga etti, üçüncü gün eve yerleşti. Ben babam evlensin isterdim hep. Evde bir kadın dolansın, anne diyelim. Ama bütün bunları babaya söyleyemezdim. Babama hiçbir şey söyleyemezdim, beş kuruş para isteyemezdim... Sonunda babam iki kez evlendi. Önce Esmâ, sonra Refika’yla. Esmâ çok kötü çıktı. Kardeşlerime işkenceli bir çocukluk yaşattı. Örneğin saçlarından tutup kuyuya sarkıttı. Bu yüzden kardeşlerimin saçları gür değildir.”

“Ben mi? Ben, evden kaçmak için, gizlice parasız yatılı sınavına girdim. Bilecik Ortaokulu için. Gizlice, çünkü babam yoksuldu ama belli etmek istemezdi. Sınavı kazandım. Zaten ömrümce parasız yatılı okudum. Ben oradan, o evden kaçtım ama, kardeşlerimin derdi hep içimdeydi. Bir gün –lisede, Haydarpaşa’daydım– Bilecik’e kardeşlerimi görmeye gittim. Gece vardım. Eve gitmeye çekindim. Cebimde bir lira vardı. Bir barda kaldım. Yorganın üzerine kar yağıyordu. Sabahı bekledim... Sabah, eve vardığımda kardeşlerim pencerenin parmaklıklarına tutunmuş içeride ağlıyorlardı, ben dışarda, Ve beni içeri alamıyorlardı. Çünkü onlara eve kimseyi sokmayacaksınız, ağabeyinizi bile denmişti. Öyle bir baskı vardı üzerlerinde. Hayır eve giremezdim geri döndüm.”

“Esmâ deliydi. Bir fırıncıyla kavga edip adama vurunca, adam yerinden kalkamayınca öldü sandı ve Bilecik’ten kaçtı. Esmâ kaçınca, babam Refika’nımı aldı. O iyi çıktı. Kardeşlerim onu, anne bildiler.”

Okul Sığınağı

Bütün bunları Cemal Süreya, her zamanki yumuşak sesiyle, tane tane, ağır ağır, en sakın haliyle, en doğal ya da en olağan şeyleri söylemiş gibi anlatıyor. Ben, nasıl olur, isyan etmediniz mi diye haykıracağım anda o, yavaşça, “parasız yatılı sınavına girdim” diyor. “Kahrolmadınız mı, çıldırmadınız mı” diyeceğim anda, “acısını içimde taşıdım” diyor. Çocukluk ve ilk gençlikteki bu amansız fırtınaları dindirecek, dengeleyecek bir şey olmalıydı bir yerde. Vardı: Okul yaşamı.

“İlkokula bir yıl geç başladım, İstanbul’da. Ama amcam evde bana her şeyi öğretmişti. Bunun iki temel etkisi oldu. Bir: O hızla sınıflarda hep en önde gittim. İki: Tembel oldum. Hiç ödev yapmadım. O vakti okumaya verdim. Ve hep örnek öğrenci olarak gösterildim. Çok okudum. Ama iyi kitaplarla beslendim. Elime ne gelirse okurdum. Alevi çevrede din kitapları, Hazreti Ali üzerine kitaplar çoğunlukta, okudum. Çocuk dergilerini okudum. Aynı şeyleri yüz kere okurdum. Okumam gerekenleri okuyamadığım gibi, okumamam gerekenleri de

okudum. Bilecik Ortaokulu'nda kütüphane elimdeydi. Oburca ama sistemsiz okudum."

Peki ya yazma duygusu?

"Yazma duygusu ilkokulda başladı. Ama bunun bilincine şimdi varıyorum. Amca oğluyla birlikte defterler alıp, ödev olmadan hep yazdığımı biliyorum."

Cemal Süreya ilkokulda, o deftere neler yazdığını şimdi anımsamıyor. Ama yazarken duyduğu sevinci hiç unutmadı.

"Yazma ve okuma mahkûmiyetini besleyen kırılma duygusuydu. Çok varlıklı bir ailenin el üstünde tutulan çocuğuyken, bir hayvan vagonunda yüzyıllık bir yolculuğa çıkmıştım. Sonra annesizlik. Temel kırgınlık bundandı. Yine de Bilecik Ortaokulu'nda mutlu oldum."

Nasıl olmaz ki? Şiir yazıyordu. Halk şiiri tarzında, heceyle şiir yazıyordu. Öğretmenler onu "şair" diye gösteriyorlardı ama o şiiri bilmiyordu. "Şiiri bilmiyordum. 1947'de bitirdim ortayı. Ancak son sınıf kitabına Cahit Külebi, Ahmet Muhip Dıranas, Fazıl Hüsni, Necati Cumalı gibi yeniler girdi."

Şiiri bilmiyordu ama yazıyordu. İşte ilk şiir defteri: Adı: "Kızıl Mısralar". Kızıl, çünkü kırmızı mürekkeple yazmıştı. Kırmızı mürekkeple, çünkü sevdiği kızın saçları kızıldı. İlk dizeler şöyleydi: "Seni sevdiğim anda her şeyim kızıl oldu / Masmavi defterime kızıl satırlar doldu." Defter elden ele dolaşıyordu ki, büyük sınıftakilerin biri, "Sen ne yaptın! Sana komünist derler" diye uyarınca Cemal Süreya "Kızıl Mısralar"ı derhal "Yeşil Mısralar" yaptı. "Seni sevdiğim anda her şeyim yeşil oldu / Masmavi defterime yeşil satırlar doldu." Defteri yeniden yazmak gerekti. Elbet bu kez yeşil mürekkeple...

Lise yıllarında aruzla şiir yazdı. Aruzu iyi biliyordu. Kendi kendine eski yazıyı öğrenmişti eski metinleri okuyabilmek için. Divan edebiyatı temalarını işliyordu. ("Yeni şiir duyarlılığının dışındaydım. Lise sonda Orhan Veli'yi, yeni şiiri tanımaya başlayacaktım.") 1950'de Haydarpaşa Lisesi'ni bitirince Mülkiye'ye mi girsem, Siyasal'a mı, diye çok düşündü Cemal Süreya. Sonunda Siyasal'ı seçti. Ankara'ya gitti. Ve ikisinin bir olduğunu öğrenince çok şaşırды.

Edebiyat Tutkusu

Neden Ankara?

"Bir neden... Ortada bir kız vardı. Ankara Tıp'ı kazandığını duymuştum. Belki görürüm diye... Yoo yeni değildi, gönül ağrıları ilkokul birinci sınıftan beri vardı. Ama Siyasal'dayken hiç kız arkadaşım olmadı. Her gün, her an kızları düşünmekten, şiiri düşünmekten, ileriye yönelik hayaller kurmaktan, kız arkadaşlara vakit ayıramadık. Şiir yazmaktan, dans etmeyi öğrenemedim."

Mutlu yıllardı o yıllar.

"En güzel zamanımdı. Özgürdük. Bir tuhaftık. Sanat çevresinde yoğrulurduk. Şiir günleri yapıldı. Ben şiirimi kimseye göstermezdim. Şiir günlerinde okunanları beğenmezdim. Fransızca'yı kendi kendime öğrendim. Çeviriler yapardık. Cebimizden şiir kitapları eksik olmazdı... Sabah Cebeci'den çıkar, sokakta okuya okuya yürüyerek Sıhhiye'ye, oradan Ulus'a, sonra Samanpazarı'ndan çember çizip tekrar Cebeci'ye dönerdim. Yürürken, okumadığım zaman yüksek sesle konuşurdum. Önceleri delilik sandım. Meğer değilmiş."

İlk şiiri Mülkiye dergisinde (1953'te) yayımlandığında sevinci sonsuzdu. İşte, "Şarkısı Beyaz"ın ilk dizeleri: "Ayıcılar geçti, mağlûp insanlar geçti / Şehirler, taş yürekliydi, şarkısı beyaz." Şiir ünlendi. İlk şiiriyle "değişik" olduğu vurgulandı. Sonra bir öykü: "Lettayin Bir Hikâye". Çabuk vazgeçti öyküden. Takma isimle eleştiriler... "O dönem, hep edebiyatla yaşadık. Gülten Akın, Orhan Duru, Muzaffer Erdost, Tefik Akdağ, Ece Ayhan, Ülker Köksal, Yılmaz Gruda... Ankara'daki tek sanatçılar biziz gibiydik. Şiirlerimiz Yeditepe, 20. Asır dergilerinde yayımlanmaya başladı."

"Edebiyatla yaşarken", şiir yazarken Cemal Süreya, hani o "Kızıl Mısıralar"ın kahramanı, kızıl saçlıya mektup yazmayı da ihmal etmedi. "O sırada modaydı, herkes nişanlanırdı. Ben bir adım daha attım. Evlendim. Evden habersiz."

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirince (1954) ucuz yaşayacak bir yer aradı. Eskişehir vergi memurluğuna atandı. Altı ay sonra müfettişlik sınavını kazanıp İstanbul'a taşıyacaktı evi. Artık genç şair olarak biliniyordu.

Vergi memurluğu, şiir ve evlilik... Ne menem ıştır bu?

"Şiir önde geliyordu. Mesleğimi saygın buluyordum, zamanımı tasarruf edebiliyordum. Evlilik ise şanssız oldu. Ayrıldık."

İlk evliliği ötekiler izledi. Üç mü desem, beş mi desem.

"Beş evlilik."

Acaba çok değil mi?

"Evet, çok. Beş evlilik çok, ama iki de çok! İnsan bir kez evlenmeli. Ama evlilik şanssız çıkınca..."

Şanssız? Şansla ne ilgisi var? Neyse...

"Evlilik ilişkisi kurumlaştırmak demek. Türkiye'de kötü işleyen bir müessese. Bir insan arkadaşınızken, karşılıklı davranışlarınız çok saf, katıksız ve doğaldır. Evlendiğiniz zaman, hatta evlenebilir duruma geldiğiniz zaman, iki yönden de davranışlar değişiyor: Toplumdaki ortalama erkeğin tavrı erkeğe, toplumdaki ortalama kadının tavrı kadına geçiyor." (*Bugüne dek bu konuda çok şey söylendi ama şu son cümle gibi yerinde bir saptamaya az rastladım. Vurgulamadan, geçemezdim.*)

"... Toplumdan gelen bir şey bu. İnsan eşine yalan söylemek zorunda kalıyor. Rodaj dönemi geçmişse eğer, birlikten başka değerler çıkabiliyor: Kardeşlik, dostluk gibi şeyler... Her seferinde, sonuna dek gitsin diye evlenir insan... Hem benim evliliklerim hep aşk evliliği oldu."

Şanssızlık kelimesinden sonra yeni sözcük eklenmiş oldu "evlilik" kelimesine: Evlilik ve aşk...

"Evliliğin aşkı kesin öldürdüğü kanısındayım... Kendi deneyim için söylüyorum: Aşk meşru bir şey olamaz. O da şiir gibi meşrulaşınca ölür. Aşk da, şiir de uzlaşıcı olunca ölür. Genel olarak sanat böyledir... Masallar da çobanın prensese kavuştuğu an bitmiyor mu."

Ya aşk? Evliliksiz. Yasal olmayanı, uzlaşmacı olmayanı?

"Aşk, kadınla erkeğin... hayır, hayır... iki insanın birbirini ya da bir insanın birini önüne geçilmez bir biçimde istemesidir ve bunun sevilme gereksinimiyle birleşmesidir."

Baştaki düzeltmesi dikkatimi çekti.

"Hayır, aşkı, mutlak iki ayrı cins arasında tanımlamıyorum. Toplum öyle tanımlıyor, görüyor, ama ben değil."

Cemal Süreya'nın şiirlerini okuduysanız, sık sık satırlardan, daha çok da satır aralarından yayılan erotikmi duymamış olmazsınız.

"Hayatımda da, yazdıklarımda da cinsel duygu ağır basar. Bunun, böyle olmasını istediğim için değil. Zaten öyle olduğu için. İnsan hayatının binlerce yıllık serüveninde iki temel öge olmuş: Açlık ve aşk. Kenarda bir konu değil aşk ya da cinsellik... Bir de rastlantılar var. Bilir misiniz, *Emmanuella* filminin Türkiye'de gösterilmesinde benim rolüm olmuştur. İçişleri Bakanlığı filmi yasaklayınca, Danıştay'a başvuruldu. Danıştay'da bilirkişiydim. Ben olmasaydım o film serbest bırakılmazdı... Rastlantılar... Galiba rastlantılara uygun bir adamım ben."

Rastlantılara uygun, ya da rastlantılara açık bir kişinin, ne olursa olsun da utangaç olmaması gerekmez mi?

"Utangaçlık... Evet, özel hayatımda var. Kimi çevrelerde utangacım, kimi çevrelerde cüretkâr bile sayılırım. İşte şiirim, benim cüretkâr tarafım."

Yeniden şiire dönmüşken, üretkenlik konusuna geçtik:

"Hayır, çok üretken bir şair değilim... Çok üretken olmayışım, çok şiir yazmayışım değil, çok şey yazmayışımıdır... Çok yönlü biçimde yetiştim, ama neden roman yazmadım? Ayrıca, çok üretken olmadığımı yineleyerek, diyebilirim ki insan on bin sayfa şiir yazamaz. Yazarsa, deşifre olur. Çok yazanlarda bu nokta hemen ortaya çıkıyor. Yine de daha fazla yazmak isterdim... Bir de şu var: Hayatımda hiç, mutlak başarı kazanmak için yazmadım. Başkalarına beğendirmek için yapmadım... Çevrenin beni gördüğü önemli değil. Zaten çevrenin bizi nasıl gördüğü tam olarak bilinemez ki..."

Mutluluk

Cemal Süreya bugün 52 yaşında. Kendini hep 52 yaşındaymış gibi hissediyor. Tıpkı bütün öteki yaşlarda da olduğu gibi. Ve 52 yılın sonunda belli sürelerde sonsuz mutsuz olduysa da, kendini mutlu bir insan olarak görüyor...

Üniversite sonrası yılların özeti: 10 yıl maliye müfettişliği. İstifa. 6 yıl Babîâlî ("Bir maceraya gireyim dedim, kalemimle geçineyim dedim –dergiler, gazeteler– Papirüs, 47 sayı... 12 Mart yayın hayatını durdurunca, aç kaldım, yeniden memuriyete döndüm"). Toplam dört yıl Tetkik Kurulu. 1,5 yıl Darphane Müdürlüğü. Yeniden 4,5 yıl Maliye Müfettişliği. Ve geçen yıl emekli oldu.

Şiirler, sevgiler, acılar, korkular, dehşete kapılmalar hep araya girdi. Hiç unutmayacak. 1957'deydi. Babası trafik kazasında öldü. "Beynini mezara kâğıt içinde koydular. Başı dağıldığı için. Bunun dehşetini hiç unutamam." Acılar, korkular, dehşete düşmeler karşısında yenik düşmemek için bir yol buldu. "Böyle anlarda, bir köşeye çekilip hiçbir şey düşünmeden içime kapanırım. Neden sonra kendimi şöyle avuturum: Üç yıl; beş yıl sonra bu da bir anı olacak. Sanırım acılara, sevinçlerden daha dayanıklıyım. ...Şansa güvenmek gibi bir duygum var. Kanser olduğumu söylediler, bir gün iyileşecekmiş gibi gelir..."

Acılar ve sevinçler üzerinde dolanmayı sürdürüyoruz:

"Hayatımdaki temel duygu nedir bilir misiniz? Yanlışlığın giderilmesi... Filmlerde hep o anda ağlarım. Diyelim oğlanla kız karşılaşır, birbirlerini iten trükler olur. Birleşirler, bir yanlışlık yüzünden ayrılırlar, sonunda yanlışlık anlaşılır birbirlerine koşarlar. Orda ağlarım. Yanlışlığın düzeltildiği anda ağlarım. Her ilişkide, çevremdeki tüm ilişkilerde yanlışlığın giderilmesi önemlidir benim için, aşklarda, dostluklarda... Dostluklar... Mutluluğumda onların da önemli yeri var. Düş kırıklığına uğradığım çok oldu, ama hep birine, birilerine bağlandım. Belki de fazla bir şey beklemedim... Dostluk ilişkilerinde, sevgi ilişkilerinde, her ilişkide, aradığım, istediğim... Nasıl demeli... mertlik diyebiliriz... tam karşılamıyor ama mertlik, ödün vermemek... başkaları adına kendini bir ölçüde riske edebilmek... Fedakârlıktan söz etmiyorum. Fedakârlık güzel bir şey değil bence. Zaten fedakârlığın gerekmeceği bir ortam olmalı, bir durum olmalı hayatta..."

"Ben bütün hüznüleri denemişim kendimde / Bir bir denemişim bütün kelimeleri" diyordu. Cemal Süreya. "Aslan Heykelleri" şiirinde. Nerden çakıldı şimdi bu dizeler kafama? Belki de "konu-

şa-konuşa"nın sonuna geldiğimizden. Ben bu dizeleri aklımdan çıkarmaya çalışırken o şöyle diyordu:

"Hayatımı başka hiçbir hayatla değiştirmek istemediğime göre demek ki mutsuz değilim."

Milliyet Sanat Dergisi, Ekim 1985

“Mutluluğun Şiiri Yazılamaz”

“SAN

Kırmızı bir kuştur soluğum
Kumral göklerinde saçlarının,
Seni kucağıma alıyorum
Tarifsiz uzuyor bacakların.

Kırmızı bir at oluyor soluğum
Yüzümün yanmasından anlıyorum,
Yoksuluz gecelerimiz çok kısa
Dörnala sevişmek lazım.”

Cemal Süreya Seber’e ait bu dizeler, Üvercinka adlı şiir kitabının ilk sayfasında yer alıyor. Üvercinka’nın anlamını sordüğümüzda; Güvercinin barışı ve sevgiyi simgelediğini, ilk harfinin kaldırıldığına üvercin, kadın adlarının bazı yörelerde aldığı “ka” takısıyla üvercinka halini aldığını belirtiyor Cemal Süreya.

Şiirle ilgili düşüncelerini soruyoruz kendisine;

– Bence şiir ve aşk; bunların ikisi de gayrı-meşrudur. Meşru duruma gelince ikisi de biter. Mutluluğun şiiri yazılamaz. Masallarda bile sevgililer birleşince masallar biter. Şiir, temizler ve artırır. Kendisi de biraz kirlidir. Son derece temiz duygularla şiir yazarlar bence bir temizlik işlemi yapıyorlardır o kadar. Şiir duygularla değil sözcüklerle yazılır.

– Şiirimizin gelişmesi ne şekilde olmuştur?

– Şiirimiz özellikle 1940’tan sonra kendisine zengin çıkış noktaları bulmuş ve geniş bir yelpaze halinde bugüne gelmiş-

tir. Divan Edebiyatı büyük bir edebiyat ama bu edebiyatta, Yahya Kemal, Ahmet Haşim'e kadar şiirsel bir boşluk görüyorum. Bu iki şairle başlayan gerçek şiir fışkırması daha sonra şiirle çok yoğun olarak 1940'ta Orhan Veli ve arkadaşlarıyla gerçek bir yörüngeye oturdu. Bizim kuşak, andığım çerçevenin bir yerinden çıkış yaptı ve şiirin alanını her yana doğru genişletti.

— *Sizin şiire olan ilginiz ne zaman başladı?*

— Sanat duygusunu annemden aldım diyebilirim. Altı yaşında annemi kaybettim. Çok küçük yaşta onu yitirmiş olmam da bende duyarlılığı pekiştirmiş olabilir. Kendimi bildim bileli bir sanatçı, bir yazar olma isteği bende ağır basmıştır. Okul sıralarındayken çok okuyan biri olarak arkadaşlarımdan ayrıldım. Ancak edebiyat alanında bilinçli olarak çalışmaya başlamam üniversite yıllarıma rastlar. İlk şiirim 1953 yılında yayımlandı. İlk kitabım olan *Üvercinka* 1957'de çıktı. Daha sonra üç şiir kitabı iki deneme kitabı iki antoloji yayımladım. 1958 yılında *Üvercinka* ile Yeditepe Şiir Ödülü'nü ve 1965'te *Göçebe* ile Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü aldım. *Politika* ve *Aydınlık* gazetelelerinde günlük edebiyat yazıları yazdım.

— *Sanat duygusunu annenizden aldığınızı söylediniz. Annenizin sanatla ilgisi var mıydı?*

— Annem fazla öğrenim görmüş biri değildi. Ancak, bütün halk edebiyatını ezbere bilirdi. Çok küçükken bana bir bardak süt içirebilmek için eşige çömelip bütün Kerem ile Aslı hikâyesini ezbere anlattığını anımsarım. Ben Alevî çevresinde yetiştim. O çevrede şiir duygusu çok yoğundur.

— *Çok sayıda çeviri kitabınız var sanırım.*

— Çoğu Fransız klasiklerinden olmak üzere 43 kitap çevirdim. Fransızca bilirim, biraz da İngilizce. Bazı batı dillerine de okuyunca anlayacak kadar aşınayım. Fransızca'yı kendim öğrendim. Ancak, daha sonra maliye müfettişi olarak Paris'te bulunduğumu da unutmamak lazım. Yabancı dil bilginin çok kuvvetli olduğunu sanmıyorum. Ama diller arası ilişkiyi uğraşa uğraşa yakaladım. Çeviri yapmak dil bilmekten ayrı bir şey. Ansiklopedi çalışmalarımın da buna katkısı olmuştur.

Renault Magazin, Ekim 1985

“Şair Bir Tavırdır ve Şiirinin de Üstünde Bir Yerdedir...”

Enver Ercan

— İlk kitabınızın yayımlandığı yılın dergilerine baktım. Büyük bir ilgiyle karşılanan, üstünde tartışmalar yapılan bir kitap Üvercinka. Hatta, sizi, ‘bu kitapla bir kuşak şairini buldu’ diye de nitelemişler. Bugün, bu kitaba baktığımızda İkinci Yeni Şiiri’nin özelliklerini taşıyan, ama farklı bir kimliği olan, yeni bir şairle karşılaşıyoruz. Bu şairin kimliğini belirleyen en önemli özellik de şiirini humorla yapışık bir erotizmle yazması. Bu özelliği sorarak başlamak istiyorum.

— Çok içten ve gerçek bir şey söyleyeyim mi? Kendi şiirlerime karşı o kadar duyarlı değilim. Yaptıklarımın üzerinde hiçbir zaman ayrıntılı düşünemedim. Aslında şiirleri yazarken de öyleydim. Her seferinde ne yaptığımı bilmeden çalıştım. Çalışmak da denemez buna. İnsanın kendini ordan oraya vurması gibi bir şey. Ayrıca şiirden hep korktum. Şair miyim diye kendimden de her zaman kuşkulandım. Beceremediğim, bunun için de bir türlü sevemediğim bir iş yapıyorum havası işte. Bu, ilk şiirimi yayımladığım zaman da böyleydi, bugün de böyle. Hep zorlanarak yazdım; mecburdum sanki. Elimde bulunan bir ilk imge ya da bir ilk dizenin şiddetli dürtüsünden de hiçbir zaman kurtulamadım. Bu dürtünün benim için yalnız sanat değil, hayat dürtüsü de olduğunu söyleyebilirim.

Metnin ağardığı, şiirin artık ortaya çıkar gibi olduğu an ve

onu izleyen kısa süre ise öyle büyük bir sevinç getirir ki, galiba, bugüne dek sadece o sevinci duymak için yazdım.

Kısacası ilk şiirimle son şiirim arasında benim için hiçbir ayrım yok. Bana öyle geliyor. Bak, başka şairler nerden nereye gittiler. Ben tek deneyi, onun altında ezile ezile sürdürdüm. Tabii, ülkemdeki büyük siyasal sarsıntılar, özel hayatımdaki çalkantılar (benimki hep çalkantı içindeydi), dünya durumu, içlerinde bulunduğum değişik çevreler, çok şey etkiledi beni. Yeni kuşakların çıkışı etkiledi. Bunlar da elbet şiirime yansdı. Ama büyük bir değişme var denemez.

Şöyle bir soru-karşılık yöntemi uygulayalım istersen. Ben şimdi senin ilk sorunun bir yerine karşılık verebilmiş oldum. Ama konuşmamız nasıl olsa bir bütündür. Öbür sorular döküldükçe burda eksik kalmış bir ayrıntıyı da onlarda tamamlayabilirim belki. Hem daha şenlikli olur.

— Öyle yapalım... *"Zaman zaman Üvercinka'yı açarım. Eskimediğini sandığım beş altı şiir var orda. Bununla gönenirim" demiştiniz bir konuşmanızda. Eskime'den ne anlıyorsunuz?*

— Eskime, şiirsel iletişim içinde geçerliğini yitirme demek. Ama iki türlü eskime var. Yapıt eskir; antik değer kazanır; donsa da bir ışıltısı vardır. Bir de, yapıt eskir ve yok olur. Yahya Kemal'in bazı şiirlerini birinci duruma, Yusuf Ziya Ortaç'ın hemen bütün şiirlerini ikinci duruma örnek gösterebiliriz.

— Üvercinka'dan tahammül edemediğiniz beş dize söyleyebilir misiniz?

— Beş altısını değil de üçünü söyleyeyim: "San", "Gül", "Dalga", İstersen, beş de yapalım. "Güzelleme"yi ve "Süveyş"i de ekleyelim. Hadi altı olsun: "İngiliz".

Çok kötü şiirler var Üvercinka'da. Sözgelimi "Şiir" adlı parça. Başarısız hece şiirlerini andırıyor. Ayrıca benim havama uygun değil. "Sizin Hiç Babanız Öldü mü?" de öyle. Bir şey anlatıyor, ama çok ilkel.

"Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm" de kötü bence. Asıl önemlisi, benim değil.

"Şarkısı-beyaz"ı (ilk şiirim), "Üç Adet Yıldız"ı almadığım kitaba bunları hangi akılla sokmuşum acaba? Onlar da kötü aslında.

Şu dizeye kimse tahammül edemez: “Bir yandan sevgilerini sebil ediyorsun sıcak” (“Elma”). Yalnız şiiri değil, kitabı da batırıyor.

Tabii, daha bir sürü kötü şiirim var. Ama onlar benim; onlar da ben'im.

— *İkinci Yeni Şiiri, şimdi de zaman zaman tartışılıyor. İlk aklıma gelen eleştiriler; örneğin: Demokrat Parti diktasının baskısıyla toplumdan kaçan, sinik bir şiir; yanlış tercüme hareketi; şiir geleneğimizde bir halka oluşturmayan ithal bir şiir...*

Siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?

— Soldan faşist diyenler (Bezirci), sağdan ahlaksız diyenler, komünist diyenler... Yeteneksiz diyenler (Ö.F. Toprak)... Ay-
nı yörüngede oldukları halde, belki de bilinçsizlikten, kargış düzenler... Lanetlenip durduk.

Bu arada çok kötü ve donmuş bir İkinci Yeni Şiiri şeması üretildi. Bir maket çıkarıldı. Tartışmalar o maket üzerinde yapıldı. Ne yazık ki o maketi içlerine indiren ve üç boyutlu bir “aruz” gibi onu işleyip duran arkadaşlarımız da vardı. Zaman zaman bu bize de sıçradı. Aramızda gerçek anlamda bir iletişim de yoktu. “Yitik Kuşak” şairleri Londra’da buluşmuşlardı. Biz aynı semtte oturuyor ve birbirimizi kişisel olarak tanıımıyorduk. Ece ile bir buçuk yıl öncesine kadar bir masada oturup yemek yediğimizi anımsamıyorum. Turgut’la 1955-1965 arasında ya bir, ya iki kez karşılaşabildik. Sezai ile Edip birbirlerini, bugün de, görseler tanımazlar. Bunun için İkinci Yeni’ye bir akım demek yanlış. Hiçbir zaman bir programı olmamış. Ama kendinden önceki kuşağın şairlerini bile etkiledi. Demek Türk şiirinin böyle bir devinime gereksinimi vardı. Yani Türkçenin içinden, derininden gelen iç-seslere.

Bu konuda bizim öncülüğümüz bugün de yadsınmakta. Aç, Memet Fuat’ın önsözünü. Ya da, git, dinle Oktay Rifat’ın Sedat Simavi ödülünü aldıktan sonra söylediklerini.

İkinci Yeni için konuşmak istemiyorum.

Başkaları konuşsun. İç çatışmasına da şu anda girmek yanlış benim için. Bu çatışmayı zenginlik olarak görüyorum ayrıca.

— *Peki, İkinci Yeni’yle ilişkiniz?*

— İkinci Yeni ben'im... Tabii, Ece’yi, Turgut’u, Sezai’yi,

Edip'i, Can'ı, Tevfik'i, Özdemir'i, Nihat'ı, Gülten'i, Hilmi'yi, Ergin'i, Metin'i, Dağlarca'yı, Ahmet'i, Ahmed Arifi, Arif Damar'ı, Oktay Rifat'ı, Melih Cevdet'i, Behçet Necatigil'i, Mehmed Kemal'i Şeyh Gâlib'i, Nâzım'ı saymazsak... Yılmaz da var, Attilâ da, İsmet Özel de, Behram'lar da. Berfe!

Bu işler karışık geliyor bana. Zor sorular sorma. Anam ağlamasın.

İkinci Yeni bir güvercin curnatasıdır. Ben en alçaktan uçuyorum. Avcılardan değil, arkadaşlarımdan korktuğum için.

İniş çıkışlarım olabilir. Var. Görüyorum. Ama bunlar kitaptan kitaba değil de şiirden şiire.

Şiirim tutku ve jesttir. Bunu en iyi Sezai görmüştür. Daha *Pazar Postası* yıllarında yazmıştır: "Cemal Süreya'nın Çıkışı." Jest'i o gördü.

— *Son yirmibeş-otuz yılda pek çok toplumsal olay yaşandı ülkemizde. Bu sizi nasıl etkiledi?*

— Türkiye bugün kaynayan bir kazan. Şairin siyasal olaylara duyarsız kalması beklenemez. Zaten okuduğumuz her şiirin altında bir yeni hayat, bir yeni dünya özlemi var.

Kendimden alayım. Birkaç olay benim sınırsız sandığım tutkularıma, özlemlerime, hiç değilse bunların bir yerine darbe vurdu. Uzaya çıkışlar; sosyalist ülkelerin çatışması (Çin-Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik, Vietnam-Kamboçya çatışması...); Türkiye'de 12 Mart, özellikle de 12 Eylül'den sonra yapılanlar. Uzay olayı, dini yok etti. Dindar bir kişi değilim; ama uzay olayı ideolojileri de küçülttü. Hatta insanlık kavramını da. Bunun bunalımını yaşadım. Bugün onarmaya çalışıyorum kendimi.

Her zaman tam anlamıyla sosyalist bir Türkiye düşündüm. Bugün de özlemim, hatta tutkum ve şiirim o. Burda da biraz sarsıldım. Hiç unutmam, 60'lı yılların tam ortasında bir gün Fahir Onger'in yazıhanesinde söz açılmıştı da, sosyalist ülkeler arasında savaş olamayacağını ileri sürmüştüm. Enver Aytekin de ordaydı. Ama bugün bu bir dert benim için...

12 Mart ve 12 Eylül, devletin ve memleketin gizli ve tanınmaz sahipleri olduğunu gösterdi. İzlenim, diyelim. Korkuttu bu beni.

Bir de şu: (yalnız benimle ilgili), rastlamak istediğim bütün eski kızlar yaşlandı. Onlara artık rastlamak istemiyorum. Gençlerin her biri ise kızımdan küçük...

İşte bu. Diyelim ki yaşlandım.

— Göçebe'yle birlikte şiirinizin perspektifi genişliyor. Kendinizin ve yakın çevrenizin dışına çıkıyorsunuz. Yazdığınız şiirler yine şok etkisi arayan bir şaşırtıcılık taşıyor, ama nesnel bir karşılık da arıyorsunuz.

— Göçebe'deki şiirleri 27 Mayıs Devrimi'nden sonra yazdım. 1960 anayasasının gökyüzünü "İçime çekiyorum". O arada Avrupa'ya gidip gelmişim. "Göçebe"yi (yani o şiiri) Paris'te tamamladım. Bu kitabımda daha bilinçliyim. Kendime bir yol seçmiş gibiyim. Yine de iki türlü şiir yazıyorum. İki yanı var, ikisini de bastıramıyorum sanki.

— Beni Öp Sonra Doğur Beni'yle daha kapsamlı bir şiire giriyorsunuz, bence. İpuçlarına Göçebe'de tanık olduğumuz, bugünü geçmişle kavramaya çalışan bir çaba var bu kitapta. Tarih ve Coğrafya, artık 'şiirsel malzeme' olarak değil de, kişinin kendini ve içinde yaşadığı toplumu tarihi süreç içinde yerli yerine oturtabilme kaygısından giriyor şiire. Kaynakları, damarları yokluyorsunuz. Ve sorgulayan bir tavır da beliriyor şiirinizde.

— Beni Öp Sonra Doğur Beni'deki şiirlerin çoğu da memurluktan ayrıldığım 1965 ile 12 Mart olayı (1971) arasındaki ürünler. O günlerde tarih daha hızlı akıyordu, elinizi uzatınca doku-nabiliyordunuz sanki tarihe. Özel hayatımın en özgür dönemi ni yaşıyordum. Dergi çıkarıyordum. İstedğim yere Çağaloğlu'na gelmiştim. Üstelik bir de oğlum oldu.

Papirüs yıllarında (Bösodobeni yılları) kendime nasıl güveniyordum! Emekliliğe bile inanmıyordum. Küçük adamların işiydi emeklilik. Beş param olmadığı halde, istesem çok kazanırım sanımsdaydım. Beş yüz liraya gereksinimim varsa, beş yüz liralık çalışıyordum. O arada Emekli Sandığı'ndaki on yıllık keseneklerimi de çekip yedim: 3656 lira.

1971, benim için mali yönden de tam yıkım oldu. Yeniden memurluğa dönmek zorunda kaldım. Bu benim için çok ağır bir yenilgiydi. Üstelik bir süre sonra aile düzenim de bozuldu. Ama kişisel bunalımım daha çok şiir bunalımı olarak ortaya

çıktı. Kendimle bir türlü hesaplaşamıyordum. Yazmış olduklarım da inanmıyordum artık. 1976'ya, bir bakıma da 1978'e kadar sürdü bu. *Uçurumda Açı*n'da daha çok bu tarihten sonra yazdığım şiirleri bir araya getirdim.

Tuhaf şey, özgürlük ve kendine güven hep lirizme, sıkıntı ve bunalım ise hep humor'a atmış beni. Oysa tersi olmalı gibi geliyor, değil mi? Belki de humor zayıf yanımin yansıması.

— 1970'li yıllarda başlayan hızlı politikleşmenin şiire yansımaları, sizce olumlu-olumsuz neler kazandırdı şiirimize?

— 70'li yılların başlarında şiiri bir toplum silahı olarak görüyoruz. Toplumsal eleştirinin silahı. Ama bu yılların sonlarında silahların eleştirisi devreye girince şiir de her yurttaş gibi evinin kapısına sürgü vurmaya zorunda kaldı. "Heroik" bir şiir kendine yer açtı 70'li yıllarda. Önce terörü bir süre sezemedi. Sezincede mücadelesini barışçıl temalara ağırlık vererek sürdürmeye başladı.

Olumlu-olumsuz? Şiir susmadı diyelim. Özellikle genç şairler.

— Beni Öp Sonra Doğur Beni için "Her kitabımda çok sevdiğim şiirler vardır. Ama en çoğu Bösodobeni'de. En çok öykünölmüş şiirler de ordadır." diyorsunuz. Öykünmek, hangi anlamda?

— Son otuz yılda çevresine etkiler dağıtan birçok şair var: Nâzım Hikmet, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Ahmed Arif, Attilâ İlhan bunlardan birkaçı.

Eski bir konuşmadan almışsın bunu. *Bösodobeni'*den sonrasını da düşün: *Uçurumda Açı*n da var. Son yıllarda genç şairlerde şu üç şairin etkisi daha belirgin: Nâzım, Ece ve ben.

— *Humor dedik, erotizm dedik..*

— Hüzün ve gülümsemenin yan yana düştüğü dizeler özlemişim hep. Hüzünle gülümseme değil; sevinç, gözyaşı.

İmge, anlatılan'ı ve insan değerlerini sıkı kollamalıdır.

Sözgelimi, "Papağan tek tuşlu bir bilgisayardır" desek, hem papağanı, hem bilgisayarı, hem de insanı anlatmış oluruz. Ama biri çıkıp bunu "Bilgisayar çok tuşlu bir papağandır" diye kendine mal etse (var böyle şairler), bilgisayarı fazlaca küçümsemiş, bunu yaptığı için de insanı atlamış olur.

Ben eski edebiyatımızın değerleriyle de, Batı edebiyatının

değerleriyle de beslendim. Şiirim, bu iki edebiyatın çelişkisidir. Birleşmesi, uzlaşması değil. Bugün ölsem tamamlanmamış bir şiir olarak kalır. Ama, zaten, hiç tamamlanamaz nitelikte bir şiirdir de. Diyelim ki bir yolcunun gelişigüzel notları. Biraz do-laştım Anadolu'yu.

— *Erotizm?*

— Erotizm, soylu anlamıyla, dünyayı değiştirme çabasıdır. İsteğin güçlerini temel durumlarından adamakıllı saptırmış bir toplum içinde yaşıyoruz. Bir utanç cinselliği her şeye hâkim. Ve utanç cinselliğinin adı iffet.

Bu düşüncelere sonradan vardım. Humor ve erotizm, yapı-tıma ben hiç farkına varmadan sinmiş iki nitelik. Hayatımın ve okuduklarımın yansılarını demek bunlar. Ama her zaman bu nitelikleri tek tek ya da bir arada lirik, hatta trajik bir plana götür-me özlemi içinde de olmuşumdur. Görülebildi mi bilmiyorum.

Şunu da hemen ekleyeyim, erotizmi bir kültür olarak düşünmek yanlış.

— Beni Öp Sonra Doğur Beni'den sonra yayımlanan şiirleri-nizde nitelik olarak bir düşünüş olduğu yolunda eleştiriler var.

— Bunu bana sormasanız daha iyi. Yine de söyleyeyim: Gö-çebe çıktığı zaman Üvercinka'dan sonra düşünüş gösterdiğim; Bö-sodobeni çıktığı zaman da Üvercinka ve Göçebe'den sonra şiirsel coşkumu yitirdiğim söylendi. Şimdi de Uçurumda Açan için ay-nı şeylerin söylenmesini doğal buluyorum. Doğru da olabilir bu düşünceler. Onu kurtarmak için en iyisi yeni bir şiir kitabı yayımlamalıyım. Ne yazık ki bunu ancak 86'nın son aylarında gerçekleştirebilirim.

İnsan kendi şiirini değerlendiremez. Kendi sesini değerlen-diremez. Bunun için sanatçının kendini savunmaya geçmesi ge-reksiz ve boş bir iştir. Sanatçı için gerçek yargıyı çoğunca çağ-daşları da veremiyorlar. O yargı geleceğindir. Düşün bir, Yahya Kemal'in "Ok" şiirine başarısız demişler. Bence onun gibi bir-kaç şiir daha yazmış olsaydı Yahya Kemal, bugün daha çağdaş bir noktada bulunurdu. Şiirsel planda tabii. Attilâ İlhan da otuz yıl önce Ömer Faruk Toprak'ın edebiyatımızın "Dört Mühim Adam"ından biri olduğunu yazmıştı.

Şiirle başarı kazanmayı hiçbir zaman düşünmedim. Aslın-

da hiçbir konuda başarı kazanmayı düşünmedim. Şiir ne benim için? Dramım, açmazım, kurtuluşum, batağım, sevgilim, babam, gözaltım ve kendimi hiçlemeyi bilişim.. Daha önemlisi, yazgım olarak da görüyorum onu. (Laf düzgün çıkmadı ama, bunu aynen böyle yaz.) Neden yazgım? İyi bir öğrenim gördüm. Bunun bir rastlantı olmadığı kanısındayım. Şiire dadanışım da öyle rastlantı değil. Tek dayanağım bu. Yalnız bu, bu ikisi, bende bir güç (elverişlilik desek daha iyi) olduğu sanısı uyandırmıştır. Bazen de öbür şairlere bakarım (hep bakarım ya), sanki bana ilişkin bir rol de var diye düşünürüm. Bazı şeyleri yalnız ben anlatabiliyorum gibi bir izlenim... İzlenim çok güzel bir sözcük.

Borç öder gibi mi yazdım şiirlerimi? Biraz öyle.

Ne demiş Avustralya'da çalışan işçi şair: "Borçlarım derdimden çok". Öyle görüyorum kendimi. Ülkemizin bugün en yoksul üç şairinden biriyim. Sen söyledin geçen gün bunu; ama kişi olarak söyledin. Ece'yi ve beni. Bir de Sezai var.

Üstelik bizler meslek sahibi kimseleriz.

Şunu demek isterim: şiir benim hem mesleğim, hem hayatımın özü olmuş. Kendimi riske etmişim onda. Tarih sıralaması da bende biraz başka türlü oynar. Sözelimi Atatürk 1938'de öldü. Ama ondan üç ay önce (ya da kaç aysa işte) küçük kalbimdeki kuş ölmüştü. Sürgün oluşumuz, annemin ölüşü de o yıl içinde. Biz sürgün edildikten birkaç ay sonra da Erzincan depremi oldu. Yani, sözelimi 1938 yılı benim için çelişik bir sürü izlenim taşır. Bir yaranın iyi tarafı olur mu? Benim için olmuştur. Dezavantajlarım avantaj haline gelmiştir. Bu yüzden düşme çizgisi olarak tercümanı olduğun şey tersine de dönebilir. Ben sıradan, ama kendini çok talihli gören bir şairim.

— 1980 sonrasında şiirimizde bir durgunluktan, hatta tıkanıklıktan söz ediliyor.

— Şair, şiir yazan kimse demek değil; onun ötesinde bir varlık. Şair, bir tavidir ve şiirinin de üstünde bir yerdedir. Rimbaud'un dediği gibi başkalarıdır da o. Hem en çok kendi, hem başkaları. Bunun için her şiirde, en bireysel şiirde bile, şiir düşüncesi ve toplum düşüncesi yan yana, kimi zaman da iç içe bulunur.

Bugün bu tanıma uyan birçok şair var ülkemizde.

Bir de şu: şiir yazan kişi bir gün bir şiiriyle uçar ve şair olur. O şiir mutlaka onun en güzel şiiri de değildir. Can Yücel "Sevgi Duvarı"yla uçtu sözgelimi. Ece "Fayton"la. Turgut "Arzihâl"le ve "Geyikli Gece"yle. Edip "Masa"yla.

1980 sonrasında şiirimizde yaşayan birkaç kuşağı bir arada gözönüne getirirsek bir durgunluk olduğu söylenebilir. Özgürlüklerin aşırı kısılması şaire de yansımış, onda bir yazma gönülsüzlüğü, ya da çıkış yapma gönülsüzlüğü yaratmış olabilir. Ama tikanıklık olarak görmüyorum bunu. Özellikle genç şairler arasında şiir yeni ve yaygın bir iletişim olanağı kazandı.

Ustalar kendilerini çoğaltıyorlar. Doğal bu.

Ama gençlerde öyle değil. Tersine çeşitlilik görüyorum onlarda.

İşte Sunay Akın. Geçende seninle konuşmuştuk: İlk şiirlerinden biriyle uçtu çocuk. Başka uçanlar da var.

Şunu da yaz: Şiir 1980'den sonra da susmadı.

— *Yine de sormadan edemeyeceğim. Şiirimize bir noktada özgül katkınız olduğu konusunda da mutlaka bir izleniminiz vardır. Nedir bu?*

— Tam değil ama, caz sesi gibi bir şey. Bunu daha yayımlamadığım bir şiirimde söylemişimdir. Ama başka bir şey için söylemişim: Güneşten yırtılmış caz sesi ve kavaladan akan gökyüzü... Şiirimi buna benzetebilirim. Oğlum da Muhammed'lerin en proleterleri ve Mustafa Kemal'lerin en uzun donlusudur.

Bunun gibi bir şey işte.

Ama nasıl bir şiire daha yetenekli olduğumu bugüne dek düşünemedim. Yine geliyoruz ilk laflara.

Dostoyevski beni bütün şairlerden daha fazla etkiledi.

Çehov ise bütün öykücülerden fazla.

"Şiir Anayasaya Aykırıdır" diye bir yazı yazmıştım yıllarca önce. Orda bir yerden önemli bir cümle alıntılamıştım: "Doğa, ahlaki kovuyor."

Ülkemizde her zaman ahlak doğayı kovmuş...

Yalnız bir şeyi anlayamıyorum, Şûara Suresi'nde şair lanetlenirken, niçin hemen bütün Osmanlı padişahları (hemen hepsi halife) şiir yazmış? Tuhaf bir olgudur bu. Hele Yavuz Selim, ilk halife. Raconun gereklerini hiç de yerine getirmemiş.

— *Dil?*

— Şiir dil işidir. Dilde yangınlar yaratmak sanatı. Hiç değilse bu tanımı bir dış-tanım (böyle denebilirse) olarak düşünmeyen kimse şiir yazamaz. Hani dil işidir de, yangınlar için söylüyorum bunu.

Benim dil serüvenim şu: Küçük çocuk bakıcıya veriliyor; daha doğrusu, o çocuk kendini bakıcının elinde buluyor; seviyor bakıcısını; onu ana belliyor. Türkçeyle ilişkim böyle. Bir noktada gurbetin aşka dönüşmesi. Bu dil yorganımdır benim: biraz haşhaş, biraz balık kokar (Oysa Türkçe’de de balık azdır), biraz da zeytin tadı, taşır. Taşısa da.. Ol hikâyet böyle..

Bir İran atasözünden söz etmiştim bir gün: Türkçe bilen işi rastgider.

— *Rastgele...*

— Rastgide diyeceksin burda. Kaç gün oldu konuşuyoruz. Kimi zaman yazışıyoruz. Akademi Kitabevi’nin ödül kokteylinde de beraberdik. Ben orda şiir ve hayat ve her şey için bir çıkış buldum. Burda anlatamam şimdi. Şimdi değil, hiçbir zaman. Böyleyim ben, bir olay beni çok şeyin içine atar. Bu iyimserliğimle şunu da yazmanı istiyorum: ideolojilerin de küçülmesi belki iyi oldu. Din yanı gitsin ideolojilerin. Hayatın somut yöntemleri olarak düşünelim onları. Bu, bir. İnsanlık kavramının küçülmesinin de iyi yanları olamaz mı?.. Bilmiyorum, önsezi gibi bir şey... “Bu da iki” diyemiyorum; çünkü hem “önsezi”, hem “gibi” bir şey. Yani yine izlenim.

Yeni Düşün, Ocak 1986

Cemal Süreya'ya 3 Soru*

— Bir yıldır bu sayfalarda hep başka yazarlara, başka sanatçılara sorular yöneltiyorum. Bunların çoğu da öykü, roman, şiir türleri üzerine. Bu ve benzeri konularda ben ne düşünüyorum? Edebiyat türlerinin, hatta, daha geniş alalım, sanat türlerinin birbirleri karşısında durumları, Türkiye'de (dün, bugün) ne olmuş?

Batı ülkelerinde yayımlanmış edebiyat tarihlerinde şiir, roman, deneme, eleştiri, tiyatro gibi, öyküye ayrı bir başlık açılmıyor. Öyküye, özellikle de kısa öyküye hüküm mü giydirildi? Öykü romanın çok genel olarak sorulursa, sadece bir manüfaktür aşaması mı?

Türk öyküsünün bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorum? Sait Faik-Orhan Kemal kuşağı, bizim kuşak ve daha sonrakiler? Anılan kuşaklar öyküyü nasıl gördüler? Kaynakları neler oldu?

— Şiiri, bir bakıma da öyküyü şu an için ayrı tutalım. Bugün, plastik sanatlarda, edebiyatta, tiyatrodaki pazar (satış) ögesi adamakıllı ön planda. Öyle ki yapıtların yaratıcı itisi, olmazsa olmaz, kesin biçim gereksinimi o. Çoğu romancı, romanını kurarken perdeye ya da ekrana kolayca uyarlanabilecek biçimler arıyor. Senaryo kaygısı roman kaygısını, daha açık bir deyimle, roman yazma kaygısını ve koşulunu aşmakta. Ressam, üstünde çalışacağı yapıtına daha başlamadan, gözlerini özel koleksiyon sahiplerinin beğenilerine dikmiş durumda. Seramikte sanatçının bir şeyi anlatılır kılma özlemi zaten baştan beri hiç yok. Tiyatrodaki iki eğilim görülüyor. Biri, büyüğü, bu yolda. Oysa, on yıl kadar önce, romanda da, resimde de, tiyatrodaki de yöneltici

* Cemal Süreya kendi sorularını yanıtlıyor.

öge düşünceydi, sanat tarihiydi, sanatçının ne olursa olsun bir şeyler yapma, yaratma tutkusuydu.

İçinde bulunduğumuz ortam da, elbet, kendi sanatsal örgüsünü getiriyor; kuşkusuz, bir süre sonra kendi yapısına özgü yetenekleri de ortaya çıkaracak. Her çağ, her ortam kendi sanatçısını yaratır. Ama, ülkemizde, böyle bir dönemeçten geçenlerin de çoğunca aynı insanlar oluşu, duruma ayrı bir görünüm de kazandırmakta.

Plastik sanatlarda, daha önce soyut çalışmış sanatçı, bir süre sonra toplumcu kaygıyla figüre dönmüştü; şimdi de figürü pazar yerine çıkarmış, hemen oracıkta alıcı bulurum diye, ona, aranan (kendi aradığı değil) renkler katmakta.

Eskiden resim düşüncesinde edebiyat ağırlığı vardı. Yazarlarla ressamların yakın arkadaşlıkları çoktan sona ermişti; ama edebiyat, ressam için; resim, yazar için büyük değerdi. İkisinin de birbirine özlemi vardı. Bir bağlantı... Hiç değilse kökte buluşan; kavgacı değilse, arındırıcı; temizleyici bir ortak tavır. Hayatı, Cumhuriyet dönemi değerleri içinden de ayıklanacak diri yanlarıyla ileriye aktarma özlemi, hatta cüreti.

Günümüzde an önemli. Elbette herkes için söylemiyorum; ama gidişat bu. Ayrıca, bunun, son çözümlemeye varmaksızın, çok kötü olduğunu da söylüyor olamam. Demin de belirtmeye çalıştım, aynı kuşağın, hatta aynı kişinin beş ayrı yönelimi, hiç kopukluk olmadan art arda yaşaması gibi bir gerçek karşındayızdır da.

Batı romanının kaynağı, deneme, mektup ve "başiboşlar" (*picaresque*) öyküler vardır. Birincisi bilimsel kesinliklere dayanmadan yeni düşünceler, özler aramayı; ikincisi kişisel iç döküyü ve bireyin boy atımını; üçüncüsü serüveni (olayı, tarihi) içerir.

Bizim romanımızın kaynağı kendi şiirimiz ve XIX. yüzyıl Batı romanı oldu. Ama asıl kaynak şiir. Günümüzde, bir de Batı romanını bize koşut biçimde kaynak almış Latin Amerika edebiyatı gündemde. Yani gündemimizde. Romancımız, o edebiyatla Doğu Avrupa ülkelerindeki toplumcu gerçekçilik temaları arasında bir yerde oturmak istiyor. Latin Amerika edebiyatı Türk yazarını rahatlattı. Ama onun üreticiliğine gerçek anlam-

da bir katkıda bulunabileceği kanısında değilim. Türk romancısı aynasını başka bir aynaya tutuyor. Biraz da yandan...

Tiyatro yazarlığı bir uzantıdır. Bir iki iyi yazarın varlığı bu sözü "söylenmemiş olsun" kılamaz.

Plastik sanatlar-roman-tiyatro... Bunların, 1980'li yılların ilk yarısında yine de ortak sayılabilecek bir sesi, bir çağrısı var mı? Varsa, nedir? Bence üçünün bir arada ortak gerçeği şu: Belirsizlik içinde dünden bugüne, her ne olursa olsun, bir şeyler devşirme.

Plastik sanatlar-tiyatronun ortak bildirisi salt ticaret.

Roman-tiyatro... İkisinin bir arada bir çağrıları var. Biraz da her iki sanat dalındaki yazarların aynı kişiler olmalarından mı doğuyor bu? Tam öyle denemez. Romanla tiyatronun birbirine bakışından sağlıklı bir yapının, bir gürbüzlüğün doğabileceği inancındayım.

Roman-plastik sanatlar.. İkisi de birbirinden hiç yararlanmıyor.

— *Şiir ve öyküyü ayrık tutmuştum. Öykü için ayrıca bir soru vardı...*

— Şiir ve öykünün pazar ekonomisi dışında kalışı, onların bildirilerinin bir sonucu olduğu gibi, bildirilerini pekiştirmiştir de. Ayrıca şiir ve öykünün son yıllarda birbirine kulak kabartmaya başladıklarına tanık oluyoruz.

Şiirde eğlence niteliği yok; öykü de slogana en gelemeyen sanat. İkisi de buradan kurtuldular.

Şiir ve öykünün kendi fizik boyutlarını biraz küçültmeleri gerekir. Uzun şiir (çok uzun şiir), şiiri bir noktada olanaksız, bütünüyle işlevsiz duruma düşürebiliyor. O işlevi başka ara sanatlar kolayca üstlenebiliyor. Bu konuda havaya laf sıkanlar çok oldu; onlara bugün de inanmıyorum. Şiirin öbür sanatlar karşısındaki durumunu da gözden kaçırmamalıyız. Şiirin bugün, son derece çevik ve yoğun olmaya gereksinimi var.

Öykü de, "çok kısa öykü" (*short short story*) geleneğini biraz canlandırırsa, varlığını pekiştirir; öbür sanat türlerini daha çok etkileme gücü kazanır. "Çok kısa öykü"nün yaklaşık beş yüz sözcükten oluştuğu varsayılmakta.

Öykü Batı Avrupa ülkelerinde ikincil sıraya düştü. Ama

asıl kaynağında, Amerika'da (Poe) ve Doğu Avrupa ülkelerinde (Çehov) yerini öyle fazla yitirmiş değil. Borges, kısa öykünün ilerde yeniden canlanacağına ve çok şeyin temeli olacağına inanıyordu.

Yanlış anımsamıyorsam, Behçet Necatigil'in *İsimler Sözlüğü*'nün ilk baskılarından birinde Muzaffer Buyrukçu için şöyle bir cümle vardı: Şu kadar öykü kitabı yayımlamış ve henüz hiç roman yazmamıştır.

Türk öykücüsünün dramı burada oldu işte. Her öykücü, öyküyü mutlaka romana bir atlama taşı saydı. Saymayan, bir çeşit horgörüldü. Pazara da giremedi. Roman adı altında çok uzun öyküler yayımlandı. Büyük öykücü Sait Faik'in romanı ne kadar kötüdür! Açalım, Pınar Kür'ün *Akışı Olmayan Sular*'ını; açalım bir de onun son çıkan romanını... Pınar Kür gerçek bir öykücü. Ama romanı çok daha iyi satıyor. Bazı öykücülerin öyküleri ve romanları arasında büyük farklar var. Yalnız tür, yalnız yapı farkı değil, yazar farkı da.

Şiirin kapitalist ülkelerde ticari kullanımsızlığından ve bildirisinden ödün vermemesinden ötürü; Doğu Avrupa ülkelerinde sanat özgürlüğü sorunundan ötürü başı sıkıntıda.

Öykü Doğu Avrupa ülkelerinde kendine yine de bir akış yolu bulabiliyor. Bunu da, çoğunca, mizaha dayanarak yapıyor.

— *Zaman içinde en çok ne tür ve hangi yapıtlarla beslendim? Atladığım başyapıtlar oldu mu? Onlara sonradan yaklaşabildim mi? Vazgeçtiğim ustalar?...*

— Hemen hemen her tür yapıtla beslendim. Öğrenimim ve mesleğimden ötürü iktisat, toplumbilim, hukuk, maliye üzerine yazılmış bazı temel kitapları da okudum. Bizim kuşak içinde, bir iki arkadaşla birlikte, şöyle bir özelliğim var: Eski edebiyatımızın sürekli bir okuru olma niteliğim hiçbir zaman yitmedi. Eski edebiyatımızın bendeki izleri, çağdaş edebiyatımızın ve dünya edebiyatının izleriyle hep bir arada yaşadı.

Şiir, elbet, her zaman.

Çok roman okudum. Ama, nicedir, anı ve hayat öyküsü kitapları, araştırmalar, deneme, tarih kitapları bir başka çekici geliyor bana.

İlkokulun bir bölümünü ve ortaokulu büyük kültür merkezlerinden uzakta, yoksul ve okumaya alışmamış bir çevrede geçirdiğim için okuma işine düzenli bir biçimde başlayamadım. Elime ne geçerse okudum. Pek bir şey de geçmiyordu elbet. Bu yüzden bazı yapıtları zamanında göremedim. Onların ancak bir bölümünü sonradan tamamlayabildim. Vazgeçtiğim yazar demeyelim, yeniden okumak istemeyeceğim yazarlar var. Vazgeçtiklerim de var aslında. Sözelimi A. Daudet'yi bugün okuyamam artık. Bu biraz da kişinin kendisindeki değişikliklerden ileri geliyor olsa gerek.

Saçak, Şubat 1987

“Mavi Bir Şey Değildir, Halkın Dostları Bir Şeydir”

Akif Kurtuluş

— Halkın Dostları’nın çıkışını yeniden konuşalım istiyorum. Bu çıkışı zamanında Papirüs’te tepkiyle karşılamıştınız. Bu tepkiye bugün nasıl bakıyorsunuz? Ben size Savran’da yazdığınızı hemen hatırlatabilirim. “Yeni bir şiir yazmaya yönelecekleri yerde ilerdeki bir şiir adına konuşmayı yeğliyorlar. Bu bakımdan dergideki yazıları yazacaklarına, oturup birer şiir yazsalar ya da dergi’nin çıkışını o şiirleri yazdıkları zamana erteleselerdi daha iyi ederlerdi.” Gerçekten bugünden baktığımızda neydi Halkın Dostları’nda sizi rahatsız eden?

— Şöyle diyeyim. Sahiden orada fazla kişisel bir iki nokta var benim için. Fazla katı davranmışım. Katı çıkmayabilirdim. Ama, sanki kendimi buna zorlanmış hissettim. Biraz da haksızlığa uğramış gibi hissettim. Çünkü, *Halkın Dostları* çıkmadan az önceydi, Nihat Behram bana geldi. Nihat Behram’ın şiirlerini ben bastım. Nihat, nedense Memet Fuat’a çok kızıyordu. Bana geldi ve dedi ki, “ben, Ataol ve İsmet’i *Papirüs*’e getireceğim”. Ataol’u, İsmet zaten yazıyordu, askerden dönmüştü, bir kopukluk olmuştu, askerden bir iki mektup gelmişti. Nihat, aslında bu hareketin içinde ikincil ama, bana gelip öyle konuşması, ondan sonra da bir süre sonra da tam bize karşı bir çıkış yapılması, bende kişisel olarak bazı yerleri örselemiş olabilir. Şimdi düşündüğüm zaman o yazıyı, öyle yazmamam gerekirdi. Onlar, bize, özellikle de bana (çünkü ben o zamanlar dergi çıkarıyordum) çattıkları zaman o şekilde hareket etmemem lazımdı.

Bir yerde, desteklemem bile lazımdı. Çünkü, o zaman ben şöyle düşünüyordum: Türkiye kaynayan bir kazan. Siyasal birtakım uzantılara, çıkışlara mutlaka ihtiyacı var. Genç bir kuşağın ancak böyle belirmesinin iyi olacağını düşünüyordum. Fakat nedense, oradaki çıkış, beni kişisel yönden de çok rahatsız etti. Arkadaşlarımla da konuştum. Arkadaşlarım dediysem, ünlü şairler değil. Benim masa arkadaşlarım filan. Yoksa hiçbir zaman ne Edip'le, ne Turgut'la, hatta ne Ece'yle yanyana gelip böyle bir şey konuştuğumu hatırlamıyorum. Çünkü zaten yanyana gelmezdik. Edip'le arada bir rastlaşırdık.

Şimdi, *HD* çıktığı zaman şöyle bir şey oldu. Aslında Memet Fuat bunu destekledi. Yani genç unsurlar olarak bunları destekledi.

— *HD çıkışını mı destekledi?*

— Destekledi. Yani o şairleri destekledi. Benim aklımda kalan, hiç değilse haber olarak bildiğim, destekledi. Memet Fuat'ın desteklemesi bir itici güç de oldu. Belki düşünce olarak değil, genç şairler olarak destekledi. O sıradaki duruma baktığım zaman şimdi şöyle görüyorum. Aslında böyle bir çıkışa ihtiyaç vardı. Ama bu çok acele oldu. O kadar acele oldu ki sanıyorum birkaç gün içinde karar verildi. Düşünsel çıkışa değil tabii derginin çıkışına. O yazımda, anımsıyorum o kadar acele çıkıldı ki, şiir yazacakları yerde, bunları konuşmaları erkendi, dediğim odur. Baştan, kendi örnekleriyle çıkmaya fırsat bulamadılar. Türk şiirini geriye doğru çektiğimizde, baktığımızda; aktif realistler denen insanlar var, soldaki insanlar var, hatta Garip'in, *Yaprak*'ın, Orhan Veli'nin toplumcu dönemi var. O zaman bu çok kuvvetliydi. Mirastı bunlar. Bunları tamamen reddetme durumuna gittiler. O zaman çok orijinal çıkış beklendi. O çıkış yapılamadı. Ama yine de solda çıkış yapıldı. Şairler çıktı. İsmet Özel, Ataol, İsveç'teki Özkan... Özkan Mert. Biliyor musunuz, ben Özkan'ı o zaman orda şair olarak görmüyordum. Fakat şimdi görüyorum. Son kitabı bu, *Mavi Stockholm* muydu?..

— Stockholm'de Mavi Saatler.

— Aslında, heyecan duydum, yani beğendim. Ondan beklemiyordum böyle bir kitap. Süreyya Berfe, Murat Belge... bun-

lar şimdi varlık oldular. Belki bu hareketi yapmasalardı, bu kadar da olmayabilirdi. Belki o sivrilik olmasaydı, İsmet Özel ters bir sivriligi yapmazdı, Ataol, bugün şairliği dışında kendini hakikaten kabul ettirmiş bir kültür adamıdır. Buraya ulaşamayabilirdi. *Halkın Dostları*, başarılı bir dergi oldu.

Kolay değil, bir sürü o tür dergiler çıktı. Gerçekten, bu tür dergiler içinde güncel oldu, her yerde sözü edildi. Ne kadar sattığını, bastığını bilmiyorum. Bir kuşak gibi, ne bileyim akım gibi, gibi diyorum, kendini kabul ettirşi ve belirşi oldu. Her akım gibi bir süre sonra dağılma meydana geldi. Akım niteliği şuradan ileri geliyordu. Eski "sol" şiirin temsilcilerini kabul etmiyorlardı. Orada bence onu öyle yapmamaları lazımdı. Aslında onu, biraz da bizim ağırlığımız yüzünden yapıyorlardı. Onları şair saymıyorlardı, bizi yanlış yerde kabul ediyorlardı. Onları Nâzım ve Ahmed Arif dışında –Ahmed Arif’i de fazla düşünmemişlerdi bence o sırada– hepsini reddettiler. Onlara asıl tepki nerden geldi biliyor musunuz? Bizden değil. *Yürüyüş* dergisi yazarlarından, yani Acılı Kuşak denen kuşaktan geldi.

— 40’lardaki *Yürüyüş* dergisi...

— 40’lardaki *Yürüyüş* dergisi yazarlarından. Hatta hiç unutmam, Ömer Faruk’un yazılarını basardım ben. Geldiğinde sürekli *HD*’ndakilerin aleyhinde konuşurdu. Çünkü, kendisini reddetmişlerdi. Akım niteliği, eski "sol" şiiri kabul etmemelelerinden geliyordu; bir orijinalite veriyordu. O zaman nasıl bir şiir yazılacaktı acaba? Bu olmadı. Sonradan onları kabul ettiler. Mesela *Militan*’da, bir tane daha dergi vardı. *Sanat Emeği*’nde, burada onlarla bir bütünleşme oldu. Demek ki, yanlış yaptıkları, biraz aceleci davrandıkları, bu dergilerde belli oldu.

— *Ama, Militan ve Sanat Emeği’nin, Halkın Dostları’ndan kopuşu, bir anlamda farklılığı ortada.*

— Bir anlamda kopuşu da sözkonusu. İkinciler daha farklı bir şey. *HD*, daha ileriye açtı. Bir çeşit sanat özgürlüğü vardı *HD*’nda. Öbüründe, tamamen sistemli, belli bir kendilerinden önce konulmuş sisteme göre hareket etmek eğilimi vardı. Yani bir çeşit artık sosyalist realizm. Sosyalist realizm nedir? *Felsefe Sözlüğü*’nde "İdeolojisi Marksizm-Leninizm ile tarihi materyalizm olan sanat", diye yazar. *HD*’nda yine de başkaydı. Her

yerden bir şeyler devşireyim, sistemsiz olmanın getirdiği kusurlar yanında, sistemsiz olmanın rahatlığını özgürlüğünü kullanmak eğilimi içindeydi. Öyle bir dergiydi.

Bir anımı hatırlayım. *HD* ne zaman kapatılmıştı?

— 1971’inde *Eylül’ünde*.

— Sanıyorum ondan sonra, 71 Eylül’ünden sonra ben Ankara’ya döndüm. Yeniden memuriyete döndüm. İsmet Özel’le de dargın gibiydik. Bir gün, Haluk Şahin var ya...

— *Şimdi Hürriyet Holding’de*.

— Evet, Haluk Şahin ikimizin de yakından tanıdığı kimse. Üçümüz beraber bir yemek yedik. Rüyam Lokantası’nda. İsmet Özel, Sezai Karakoç’u tanımak istediğini söyledi. Sezai Karakoç da, o zaman Maliye Bakanlığı’na dönmüştü. Onun telefonunu istedi. Ben de Sezai’ye telefon ettim. “İsmet Özel seni arayacak” diye. Ondan sonra İsmet Özel değişti. Tamamen ayrı bir plana geçti. Fakat bence, İsmet Özel gerçekten sanatçı kimliği taşıyan, çok zeki, fevkalade bir insandır. Şiirini de çok fazla değişmiş görmüyorum. Aslında aynı İsmet Özel’dir. Şöylediği laflar biraz değişik olabilir, ama şiiri aynıdır.

— “O yıllarda siyasal çıkışlı bir dergiye ihtiyaç vardı” dediniz. Bugün çok farklı baktığınız bir rahatsızlığı ifade ettiniz, o yıllara ilişkin, İsmet Özel olsun, Ataol Behramoğlu olsun İkinci Yeni’ye önemli bir yakınlığı vardı. Böylesi bir yakınlığın arkasından çıkışın gelmesi de bir rahatsızlık boyutu oluşturdu mu?

— Kişisel olarak biraz bu rahatsız etti. İsmet Özel’in şiirinde çılgınlıkla karışık düşünsel bir atılım isteği vardı. Ataol başkaydı. İsmet’in şiiri bana yakındı. Ataol, bir çeşit Orhan Veli şiirinden geldi. Onu kendince değiştirerek, dönüştürerek geldi. O günlerde İsmet Özel, öbür arkadaşlarına göre şiirsel yönden çok daha orjinal, çok daha sanki ilerisi olan birisiydi. Ataol “Bir Gün Mutlaka”yı yazmıştı ama –onu da ben yayımladım– onun kadar vaat etmiyordu. Fakat Ataol, zaman içinde kendini geliştirme sürecine girdi. Öyle bir şiiri vardı ki, kültürel değerlerle beslenir, onu kolay elde edemezsiniz. Öyle bir yere geldi Ataol. Çalışmasını bütünüledi. İsmet Özel plan değiştirdi. Onun için ikisi de bence çok değerlidir.

Süreyya’ya gelince rind oldu. Ve zaten o zaman da rinddi.

O zamandan belliydi. Süreyya siyasal olsun, başka planda olsun, belli çerçeveler içinde sıkışacak bir adam değildi. Onlardan kaçırdı, yani onlara katlanamazdı değil, adamın işi biraz da kaçmaktır yani. Ve yalnız Süreyya şu oldu; biraz genişleterek konuşuyorum. Süreyya'nın kendinden beklenen şiir, Süreyya'nın yazdığı şiirden daha yukardadır. Daha iyi bir şiire emeği vardır. Ama nasıl derler ona, biraz kaçtı işte. Öyle bir tarafı var.

Benim o kişisel tepkimde herhalde şunlar da rol oynamış olabilir. O sıra ben de aslında *Papirüs*'ü çıkarırken, yanlı sanatı savunurken, kendime göre nitelediğim toplumcu bir sanatı da önermekteydim. Bunun için haksızlık gibi geldi bana yani. Ama onlar zaten Ahmed Arif ve Nâzım dışında her şeyi reddetmişlerdi. Onların büyük çelişkisi, sonradan karşı çıktıklarını bağırklarına basmalarıdır. Aslında bağırklarına basmaları lâzımdı, baştan basmamaları yanlıştı. Sonradan da birdenbire hiçbir eleştiri, özeleştirir veya gerekçe göstermeden bağırklarına basmalarıdır.

— Gerçekten bağırklarına bastılar mı? Halkın Dostları'nın 18 sayılık toplamında hiç böyle tutumları yoktur.

— Hayır, *HD*'nden sonra. Ama *HD*'nden sonra aynı kişilerdir. Belki İsmet Özel kaymıştır. Şimdi anlaşılıyor ki aslında *HD* bir İsmet Özel kişiliğidir. Bence bir kişiye indirgenirse. Bir şey hiçbir zaman tek kişiye indirgenemez, ama indirgenirse, tavır olarak İsmet Özel'dir. Ama sonradan hareketi başka yerlere götürdü. Bir bütünleme yaptı. Ama *HD*'ndaki tavır tamamen İsmet Özel'in tavrıdır. Sanki İsmet Özel o dergiyi çıkarmış gibi. Öyle düşünüyorum.

— *HD*, ilk sayısından İkinci Yeni'ye saldırdığında, İkinci Yeni diye adlandırılan, örneğin Edip Cansever, Turgut Uyar, örneğin sizin şiiriniz, daha farklı bir yere açılmış durumda 61 toplumsal yükselişinin etkisi vardır bunda...

— Vardır.

— Daha sonra bu karşı çıkışta, sadece şiire değil, bir tavra karşı çıkışı aramak lazım değil mi? Şunun için soruyorum! Çünkü İkinci Yeni'ye saldırdıklarında, İkinci Yeni diye bir şey yok.

— Yalnız şöyle düşünelim. İkinci Yeni derken, İkinci Yeni içinde şairler, neyse odur. Eskiden İkinci Yeni'ydik, şimdi deği-

liz. Böyle şey olamaz. İkinci Yeni'nin iki isim babası vardı. Mu-
zaffer Erdost ve Asım Bezirci. Yeni birtakım şairler var o sırada.
Her şeyi söyleme özlemi var o zaman. Bunların içinde her türlü
şair var. Oktay Rifat, Sabahattin Kudret de girdi, Can Yücel de
büyük ölçüde girdi.

Asım da ilk sırada, şunu yaptı. İlk kitabım çıktığı zaman,
benimle bir konuşma yapmıştı *Pazar Postası*'nda. Orada beni
övdükten sonra, öztürkçeye yatkın olmadığımı, eski sözcükler
kullandığımı söyledi. Tek eleştirisi buydu. Sonra, "*Ayrık Otlar*-
rı"nı o zamanlar yazdı. Şöyle düşünelim. Kitapla çok sonra çı-
kılabilir ama dinamik olarak yazıların çıkış tarihleri önemlidir.
Ayrık Otları'nı o zamanlar yazdı. Yani, ben, Edip, Turgut, Ece,
Sezai iyi şairlermiş ve öyle adamlar varmış ki, bunlar kötüy-
müş, bizim şiirlerimizi yozlaştırarak yazıyorlarmış. İkinci Yeni
oymuş aslında. En sonunda da bizi de onlara kattı. Burada çe-
lişkili bir görünüm var.

Buna rağmen kendimi eleştirdiğim zaman şunu gördüm.
Düşüncemle şiirim arasında bir mesafe gördüm. Düşüncemden
kurtulamam. Düşünen insanım. Ama yine de şiirim beni aldı
götürdü.

Evet işte *HD* burda bir girişim yaptı. O konu onundur ar-
tık. Ama "o konu onundur" derken, ondan başka bir şey yok-
tur demek değil.

— *O konu dediğiniz?..*

— Siyasi üstlenme. Ama aynı şeyle birlikte, onlar da şiiri
bir yere getirdiler. Fakat, bizim kadar şiire "cup" diye dalan, gi-
ren olmadı. Bir de Orhan Veli'lerin ilk dönemi oldu, Türk şiirin-
de budur. Bundan sonra da olacak tabii. Biz birbirini tanımayan
yüz kişi iki yüz kişi şiire daldık. Bir şey çıkarırsın çıkaramızsın.
Ama bir şeyler de çıkıyor. Hece şairleri bile yani matrağa alını-
yorlar. onlar da bir şeyler çıkarmıştır. Az şey değildir.

Geriye doğru bakarken, insan daha üretici oluyor. Bu tuhaf
bir şey. Bu bizim belki de kendimizi yetiştiremememizden. Bu-
nu sizler öğreneceksiniz belki de.

— *Bu 18 sayılık macerasıyla HD, aileden bir kopuş muydu?*
Yoksa ailenin içinden, ailenin diğer üyelerine bir sesleniş miydi?

— Eğer, tüm Türk edebiyatını aile olarak düşünürsek, her

ikisi de doğru. Ama *HD*'ndakilerin gelişleri bambaşka. Bir süre aynı biçimde yazmış olabilirler. Zaten, *Devinim*'de [*Devinim* 60] bir çıkış başlamıştı. *Devinim* 70 oldu sonra. Sanıyorum ilk çıkış o oldu. *HD*'nin ilk çizgisi orda atıldı. *Yordam* ise anti-siyasal bir dergidir *HD*'ni 1960'ın özgürlük ortamı getirmiştir. 60 kuşağı adına hak kazanmıştır. Bugün 70 kuşağı da deniyor ama nedir? Belli değil. 60 kuşağı vardır gerçekten. *HD* da 60 kuşağıdır ben-
ce.

— *HD'nin bir yanı daha vardı. Siyasal çıkışla birlikte edebi değerleri tartışmak istedi. Bunun yanına, işte benim söyleyeceğim de bu, edebi pratiğe müdahale etmek istedi. Neydi bunlar? Örneğin, Mobil'in açtığı resim yarışmasına karşı çıktı. Böyle bir karşı çıkışı sizler nasıl değerlendirmiştiniz. Örneğin. TRT Ödüllerine "Hayır" diyordu.*

— Bilemiyorum, anımsayamadım. Mobil yarışması neydi?

— 1970'te, Mobil, Türkiye'yi tanıtan resimler olması koşuluyla bir resim yarışması açmış, o zamanın parasıyla 35.000 TL ödül koymuştu.

— Bugün için bunlar normal şeyler. Mobil'i anımsamıyorum. Ama, TRT Ödül'ünde şiir ve, şiir değil pardon, deneme ve öykü jürisindeydim. O zaman jüri üyeleri öyleydi ki, aslında ne bileyim, bugünkü TRT'nin düşünemeyeceği kişilerden oluşmaktaydı. Verilen ödüller saçma da olmadı. Örneğin, Ümit... Ümit...

— *Kaftancıoğlu. Oğuz Atay aldı. Fakir Baykurt...*

— Bu da tabii bir gelenek. Eskiden böyle bir şey yoktu. Fazıl Hüsni'ye Amerikalılar ödül vermişti. Herkes ona kızdıydı. *HD* böyle bir şeyi görmüş. Bugün kapitalizm yerleştiğinden, pek de eleştirilmemekte. Bu *HD*'ni ırgalayan bir şey değildir. Çok ikincil bir konudur.

Aslında *HD* daha fazla çıksaydı, başka bir şey de olurdu. Sağlam bir dergidir. Her dergi tabii başında ilkindir. Alın sürrealistleri, başlangıcında ilkindir, ama orada bir şey vardır. *HD*'nda da vardı. Benzerlerinden ayrılıyordu. Örneğin *Yeni Gerçek* diye bir dergi çıkıyordu. *HD* onların yanında hemen sivrilen bir nitelikteydi. Öbürü *HD*'nin yanında ikincil kalıyordu, üçüncül kalıyordu. Evet, işte *Yeni Gerçek*'tekiler de arkadaşları-

mızdı onlar da bize çatıyordu. Ama *HD*'ninkini biz, kabul ediyorduk. Diğerlerinininkini kabul etmiyorduk. Bu nerden kaynaklanıyordu. Adamlarından kaynaklanıyordu. Bunları daha beğeniyorduk. Daha tutuyorduk. Mesele budur.

— *Kapanışından bu yana 16 yıl geçmiş...*

— ... 16 yıl geçmiş. Ama öyle bir şey ki, ben kendi dergimi bile (gülerek) unuttum. Bazen “benim yazımı yayımlamıştın” diyor bir arkadaş, onu bile anımsayamıyorum. Siz gelmeden önce ne yaptım? Kitaplığında *HD* yok, hiçbir dergi yok. Vedat Günyol’un hazırladığı, Adam Yayınları’ndan çıkan *Türk Edebiyatında Dergiler*’e baktım, Şükran Kurdakul’un kitabı’na baktım. Orda garanti vardır diye, yok. Behçet Necatigil’in kitabında sadece isimleri var. Vedat Günyol’un kitabında çok kısa bir şey var. Yani belleğimden başka hiçbir silahım yok sizinle konuşmak için. Fakat, bendeki izlenim o zaman da seviyordum ben onları. Şimdi daha çok seviyorum.

— *Daha çok seviyorsunuz?*

— Evet, daha çok seviyorum. Tabii.

— *Ben kaldığım yerden sürdürüyüm. Kapanışından bu yana 16 yıl geçmiş. Bir edebiyat adamı olarak baktığınızda, böyle bir dergiye ihtiyaç var mı? Bugünkü edebiyat ortamına baktığınızda ne diyorsunuz?*

— Bir sürü insanla görüşüyoruz. İhtiyaç var. Fakat, o 16 yılda bazı şeyler değişti.

Bir kere, sosyalist realizm konusu. *HD* özgürdür dedim, *HD* biraz da bu konuyu kavrayamadığı için özgürdü. Sosyalist realizm konusunu çok iyi bilmiyorlardı. Bilseler belki karşı çıkarlardı, belki kabul ederlerdi. Şimdi şöyle bir şey olamaz. Ben çıkıyorum, “o yok, bu yok”... Bizim çıkışımızda da öyledir ... Örneğin *Mavi* dergisinde bir soruşturma yapılmış.

Bu ölen arkadaşımız, *Godot*’yu *Beklerken*’i oynayan, Adalet’in (Ağaoğlu) kardeşi Güner Sümer şöyle bir şey demişti: “Çekilin! Artık biz geliyoruz sahneye” Bu artık olamaz. Neden? Çünkü Türk edebiyatı, ara kurumlarını kurmuştur. Artık sadece şiir, sadece hikâye, sadece roman değil. Anı, eleştiri, gezi notları. Onun için kalkıp ne o zamanki “putları kıracağız” gibi, yahut ne bizim zamanımızdaki gibi şeyler söylenemez. Mümkün

değil. Söylenirse insan gülünç duruma gelir. O zaman gelmiyordu ama. Bizim zamanımızda oluyordu. Artık, bir eleştirisini kurarsın, sistemini kurarsın, ve o doğrultuda düşüncelerine ve verdiği ürünlerle hâkim olmaya çalışırsın.

— *Ya da en azından sınırını çekersin...*

— Evet çekersin, Türkiye’de sol edebiyat, daima ya Moskova’yı, ya da Fransız toplumcularını örnek bellemiştir. Bu iki merkezi. Edebiyatta bu bitti. Ama şu: Toplumcu bir edebiyat olabilir. Neden olmasın? Böyle bir dergiye ihtiyaç vardır. Hatta sosyalist realizm de olabilir. Bakın, Türkiye’de sosyalist realizm hiç olmadı. Attilâ İlhan’ın getirdiği sosyal realizm Atatürkçülük’tür.

Bazı hareketler Türkiye’de büyümüş bazıları küçümüşdür. Alalım *Mavi*’yle *HD*’nı. *Halkın Dostları* bir şeydir. *Mavi*, bir şey değildir. Yani demek istediğim buraya gelirken, sosyalist realizmde, bir adam var, Jdanov, Jdanovculuk sanat değildir. Övülemez. Stalin övülemez. Ben böyle düşünüyorum. Sovyetler’de de böyledir. Artık yeni bir dergi, yeni bir düşünce, bunların içinde kendi gücüyle etkileri olabilir. Yarattığı değerlerle etkileri olabilir. Slogan edebiyatı, zaten reklam edebiyatıdır. Bununla sloganı küçümsediğim düşünülmesin. Slogan güzel bir şeydir ve en çok da şiire yakışır. Ama, sloganla sanat yapmak, bununla değerlendirmek yanlıştır.

Böyle bir dergiye ihtiyaç var. Genç şair’in, Türkiye’nin yeni bir aşırılığa ihtiyacı var.

— *Evet, sorun burada.*

— Yeni bir aşırılık nedir? Kendi planında, toplumcuysa toplumcu planda bir aşırılığa gereksinimi var. Ve bunun bir sürü insanda görülmesi gerekir. O zaman bir şey meydana geliyor. Açıyorsun, herkes güzel yazıyor, artık herkes dize kurmayı öğrendi. Eskiden yoktu bu. Başladığı zaman en az bizden başlıyor. Ama şu yok. Şairleri birleştiren bir şey yok. Belki günümüzde böyle olacak. Ama konuşmadan, bir araya gelmeden birbirlerine yine “düşman” olabilirler, olsun: fakat ortak bir aşırılığa gereksinim var.

— *Bunu beklemek güzel bir şey. Türkiye’de düşünce, bir uçtan bir öbür uca giderek geliyor. Bu olumsuzluk değil, hep olumsuzluk olarak anlaşılabilir. HD, bunu yaptı...*

— Evet, evet...

— *Düşünce, bir eylem olarak riski göze alabilmektir. Kimse, uçlara götüremiyor. Bu cesaret yok.*

— Bir espri dergisi var, yıllar önceydi, hatırlıyorum; “Risk Özel Sayısı” yapmışlar. Orda şöyle bir şey var: “Dünyada kendini asıl riske eden kimse şairdir”. Bizde şair hiçbir zaman kendini riske etmiyor.

— *Kaldığınız yerden sürdürüyüm. Politika dediniz. Her derginin bir politikası olduğu düşünülür. Fakat HD, bizzatıhi politika mıydı? Edebiyat politikası anlamında kullanıyorum. Böyle bakılabilir mi HD’na?*

— Bakılabilir. Çünkü HD’nda ülkesinin yazgısını düşünme vardır. Politika budur aslında. Halkın yazgısını düşünmek.

— *Bu ölçütle Papirüs ve Yeni Dergi de politakadır o zaman.*

— Tabii. Örneğin *Yeni Dergi*’nin bir politikası vardı. Politikası şuydu; şansızlığı da buydu. Daha çok çeviri dergisi olarak çıktı. Çeviride de eksik olan şeylere önem verdi. O zaman *Yeni Dergi* Türkiye’de en iyi dergilerden biriydi, yayınevi olarak çok iyiydi. Türkiye’de hareket fırlayınca, ona adapte olamadı.

Papirüs de öyledir. Yerel bir tutumdur. Yerli sanatı savunmak, onu bir yere getirmek istiyordu. Sol hareket birden çıkınca, biraz aşağıda kaldı. İki dergi de soldaydılar. Ama gelişmeye uyamadılar. Meseleyi böyle düşünmek lazım.

HD, *Devinim*’den geliyor ama *HD* belirlenmiş bir düğündür. *Devinim* 70’in sadece doğrultusu vardır. *HD*’nda bir açılım vardır. Genişleme sözkonusu. Günün dergisi, yayın organı olmuştur.

— *Teşekkür ederim.*

— Rica ederim.

Edebiyat Dostları, Kasım 1987

“Sabancı’nın Şairi Olamaz”

Ece Ayhan

Şair Ece Ayhan, şair Cemal Süreya
ile her telden konuştu

Yukarı’dan hep bir şeyler bekleyen, sözgelimi bir âtîfet uman hekimler, “Osmanlılar ya da atalarımız tımarhanelerde delileri musikiyle sağaltırlarmış” derler! Sonra da, ne hikmetse, ortaya tarihsel bir boşluk çıkmış! Ve bu yol birdenbire ve anlaşılmaz bir biçimde kesilir! Ve başlarlar delileri sopalarla, zincirlerle döverek sağaltmaya!

— Bak musiki çalınması delilerin sesleri çevrede duyulmasın için olabilir!

— Hiç çingene cazı olur mu?

— Eh çingeneler bizim öz musikimizin piri sayılmazlar pek!

— Peki klarnetlere; Mustafa Kandıralı ve arkadaşlarına ne diyor-sun?

— Kandıra’dan her şey, başbakan filan çıkmıştır da, bir tek Maliye Bakanı çıkmamıştır. Benim aklıma Erköse Kardeşler de geliyor.

— Uzun zamandır (Ve bir anlamda Jean Vigo’dan, Buñuel’dan bu yana) büyük harfli sinema, büyük harfli şiir’e durmadan saldırıp duruyor?

— Bence Sinema’nın Şiir’e saldırması geberip gitmektedir!

— Aşağı yukarı 150 yıldan beri devlet-toplum ikiliği’ büyüyerek,

sürüp gidiyor. Devletin bize giydirmeye çalıştığı 'entari', bir kez, eğ-nimize uymaz, uymuyor!

— Devletin çeşmesinden su için 6 ay sarhoş, divane gezer. Biz bu çeşmeye bir de peştemal ekleyelim!

— *Nerde o eski günler hey! İşkence yapılırken padişahlar da hazır bulunurmuş! Düşün bir kez, tahttan indirilişini kendine yediremeyip makasla bileklerini kesen Sultan Abdülaziz'in ikinci mabeyincisi Fahri Bey, pantolonu indirilmiş, sorguya çekiliyor! İki numaralı Abdülhamit de 'hazır'dır ve "Söyle, söyle" deyip gülüyor. Bir müderris de, ayakta, şiirler (sözgelimi Namık Kemal'in şiirleri) okur. Şimdi 1987'de böyle bir olay olsa kimin ya da kimlerin şiirleri okunurdu acaba?*

— Müderrisin Namık Kemal'in şiirlerini okuyuşu herhalde senin buluşun. Biliyorsun, Abdülhamit, anılarında Namık Kemal ve Ziya Paşa için "Bey", Ebüzziya Tevfik için "Efendi" sıfatını kullanır. Yalnız Ali Suavi için "Ali Suavi mel'unu" der. Asıl çekindiği odur. Günümüzde hangi şair mi? Bunun için Abdülhamit'in günümüzdeki karşılığını bulmak gerekiyor. Abdülhamit, oligarşide, özellikle de onun ekonomi kesimindedir: Yani oligopolde. Akla hemen Sakıp Sabancı gelmez mi burda? O da hiç şiir bilmez ki... Daha doğrusu oligarşinin şairini senin tahminlerinin doğrultusunda göstermek mümkünsüz gibi geliyor bana. Bana öyle geliyor ki Sabancı'nın şairi olamaz. Ve yok. Örneği Sabancı'dan alışım, onun içten, net görünümü, biraz da zaten öyle olmasındandır. Papini'nin Gog'unu aklına getir: Orda "Bir cumhuriyeti satın alan", bunu da içtenlikle anlatan biri vardır... Sabancı Kolomb'un yumurtasını dişine vurarak kırıyor ve gerçeğin açığözlüğünü hepimize çok güzel bir biçimde talim ettiriyor. Onun şairi yok. Ümit Yaşar ki, uzun süre sermayenin "nedim"liğini yaptı. Ama ona da Sabancı'nın şairi diyemeyiz. Hem sen, Namık Kemal'i fazlaca olumsuz bir yere oturtmuş olmuyor musun?

— "Asimetri" yani "bakışsızlık"? Otuz şu kadar yıldır bizim şiire bakışımız bu olmadı mı?

— Doğru, ama bir şartla: 'Bakışsızlık', bakışlılığın ter-si değilse!

— *Tarihimizde, daha doğrusu bizim çocukluğumuzun özel tari-*

hinde Rifat Telgezer adlı, tel üzerinde uyumayan bir cambaz vardı. Eskiden de Hezarfen ('Binfenli'; matematik ve tıp Osmanlılarda 14. yüzyıldan bu yana geriliyor ama olsun!) Ahmet Çelebi (Ben efendi derim) adlı bir cambaz varmış. Bir gösteri sırasında Galata Kulesi'nden kollarına kanat takarak atlıyor ve aşağıdaki tümsekte topuğunu kırar. Ne yani; İkarus'un, Uçma'nın Doğu'da olmaması ayıp bir şey değil ki. Gerçekten de bütün Doğu'nun tarihi Batı'dan çok ayrıdır, yeri gelince hiç benzemiyebilir de. Şiir de öyledir, başka şeyler de. (Bana göre, 1839'dan bu yana toplumsal yapımızda değil bir gelişme, en ufak bir değişme bile olmamıştır gerçekte.) Kısacası, şiirin de 'Balıklama' Batı'ya atlaması (Tersi de geçerli, Doğu'ya atlama da) bence doğru değil. Ne dersin, ne diyorsun?

— Doğru. Yine de ülkemizde bütün atlamaların çivileme olduğunu unutmayalım. Daha güvensiz bir atlayış yani.

— Kadavranın içi bile tıp öğrencileri için 1841-42'lere kadar açılmamıştır. İnsanın içinin açılması ise ancak (ve bence) 1955-56'dan sonra biraz şiir eliyle olmuştur, oldu gibi geliyor bana. Yani 'uç'ta olmaklar başlıyor!

— Bence de kadavranın açılmadan insanın içi açılmaz. 1955-56 demeyeceğim. 1940'lardan önce 'insan' bir okul teriminden ibaretti şiirde. İnsanın içi 1940'larda aralandı. 1950'li yıllarda da açılıverdi. Marx'ın bir sözü vardır: "Herkes nasılsa, insan öyledir," şiirdeki "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyi açarsan, sadece mesleki istatistikler çıkar.

— Oktay Rifat Gösteri'nin Mart 1986 sayısındaki yazısında kimi ya da kimleri amaçlıyordu acaba? Bizim gençliğimiz gözümüzde önemli olan Jean Rousselot'nun antolojisinden de söz ediyor.

— Oktay Rifat'ın o yazısında lirizmi yalınkat işleyenlere imâda bulunduğu bir gerçektir. Şiir nereden nereye geldi? Siz hâlâ nerde duruyorsunuz? demek istiyor... Oktay Rifat bahane-siz bir delikanlı yine.

— Şiirde 'zorla iskân' olur mu, oluyor mu ki 'tozu dumana katarak', 'silip geçmek'.. gibi sözler kullanır zaman zaman yazın tarihçileri?

— "Mecburi iskân" şöyle şiirde: "Şu gördüğün şey kadavra değildir" dersin, adam da içini açmaz!

Sarışın Cumhuriyet

Cemal Süreya - Ece Ayhan

Cemal Süreya: *Kim genç şair? Şöyle desek: Bugün otuzuna değmemiş şair. Ama genç şair deyince akla geliveren Enis Batur, Tuğrul Tanyol, Veysel Çolak, Ali Cengizkan gibi sanatçılar otuzu aştılar. Gel, otuz yaşı yine de sınır alalım; ama esnek olalım; kırkı da aşmaya-lım. 50'li doğumlular da genç şair, 60'lı doğumlular da.*

Ece Ayhan: Kime 'genç' diyeceğiz? İşte bunu böylesi bir toplulukta az buçuk açındırmak üzere iki hikâye:

1. Bir 'uzun yol şoförü' hiç durmaksızın İskenderun'dan İstanbul'a geliyor, varır ve getirdiği şeftalileri hale boşaltır. Kamyonundan indikten sonra Karagümrük'teki evine yaya gidiyor ve sokakta rasgeldiği arkadaşlarıyla hep uzaktan uzaktan konuşur. Kendisini hâlâ daha kamyonunda sanmaktadır çünkü!

2. Benim sağ kulağım duymaz. 1982-83'lerde Gümüşlük köyünde oturuyordum. Bir gün Bodrum'a inmişim, İlhan Berk'le benim Şadırvanlı dediğim kahvedeyiz, o benimle farkına varmadan hep yüksek sesle konuşur. Sonra ayrıldık, kilise alanında evine doğru geçerken bir arkadaşına rastlar, benimle konuştuğu gibi onunla da yüksek sesle konuşmaya durur, sonunda aynı ekürî'den olan arkadaşı dayanamaz ve "ne bağıryorsun yahu!" der.

Biz bir öğrenim sonrasını uzun yaşayanları da 'genç' sayalım. İnsan bir üniversiteyi bitirse ya da bitirmeden ayrılrsa bile, -kimbilir kaç yıl?-, havasını sürdürebilir (Şair Veysel Öngören

57 yaşında olmasına karşın bugün de 'genç'tir: İlhan Berk de 71'e karşın!) Çok çok kırka kadar çıkalım, yeter ki (Turgut'lar, Edip'ler gibi) yarısı eski'de, yarısı yeni'de bir 'ara kuşak'tan olmasın. Evet, karaşın 'uzun yol şoför'üyle 'bağırma'yı dikkate alarak başlıyoruz.

Cemal Süreya: *Genç şairin mirası üzerine ne düşünüyorsun?*

Bana sorarsan, son beş-on yıldaki tereke şu öğelerin tek tek varlığından ya da değişik oranlarda yan yana gelip kümelenmesinden doğuyor; Nâzım, Latin Amerika şiiri, 1945 Fransız kıvamıyla ve özlem halinde bir sosyalist realizm, biraz Brecht, biraz Necatigil, biraz Ahmed Arif, biraz biz... İlginçtir, Garipçilerin gençler üzerinde hemen hiç etkileri yok. Attilâ İlhan etkisi de iyice azalmış.

Ece Ayhan: İstanbul'daki şiir'in üzerinde hem tersten, hem iç içe bir hayalet dolaştırılıyor gibi. Her toplu çekim'de görülen gemiaslanları' o yüzden "sanat şahsi ve muhteremdir" derler!

Tabii iş biraz da Türkiye'deki derin 'toplumsal çatlak'ı ya da bu 'kötülük toplumu'nu oluşturan genel algı ortalaması'yla da ilgili: Geçenlerde pek de çağdaş yazın'dan sayılmayan romanın İbrahim Tatlıses'i, gelmiş geçmiş en önemli 'uç' düşünür olan ('alıntı'yla 'çalıntı'yı kesenkes birbirine karıştırmayan ve insana Sezai Karakoç'un "Yoktur Gölgesi Türkiye'de" şiirini düşündürten) İdris Küçükömer'in düşüncelerini anlayamadığını söylüyordu!

Fiziksel coğrafyaya düşkün olanlar bilirler: Burgaz ve Heybeli adaları, Bebek, Mühürdar, Moda... gibi 'umran' görmüşlerin semtleri gerçekten de (Lut Gölü gibi) deniz düzeyinden aşağıdadırlar. Evet, bu 'gemiaslanları' ortalığa salınmış olan algı ortalamasının (yani ideolojinin) hem neden dışında bırakılınsınlar ki? (Açıklıyalım: Umran deyince benim aklıma nedense, Nika ragualı şair Ruben Dairo ve hurda demir tüccarı İskender Fikret Akdora gelir!)

Sonra, genel ve özel Ayvazovski çerçevesi içinde hepimiz dönenip durmuyor muyuz? Yine sonra, kitapları dahi yakabilen ve 'bin yıl'dan bu yana kemikleşmiş ve kolektif bir büyük gelenek yok mu yani?

Çeyrek de olsa (hatta karartma günlerindeki 100 gramlık ek-mek gibi de olsa) bir ölçüde kimi yeni Sivilliklere, Aykırı Dallıklara-

ra, Atonallıklere de bakalım: Bir anlamda 'İstanbul'daki Güzel Sanatlar Lautréamont'u sayılabilecek Sami Baydar ('*Dünya Efendileri*') yetenekli bir genç ama 'marifetli çocuk' havalara da bürünebilir. 'Çile' olgusunu derin bir biçimde sezen Turgay Özen ('*Karaltı*'). 'Marjinal şair' Hüseyin Avni Dede (gel de Hayalet Oğuz'u düşünme!). Kimi zaman da karıştırıp berduşlarla konuşmalar yapan Cezmi Ersöz. İlginç Nilgün Marmara. Mehmet Müfit ('*Tekkede Bahar*'). Veysel Çolak. Ve kuşağından tarihle ilgilenmesiyle de ayrılan Enis Batur. (Varsa) Şiirin ve Osmanlı'nın bu bir 'sarışın cumhuriyet'indeki mirasına bir o bakıyor gibi.

Cemal Süreya: *Genç şairin bir aşırılığa gereksinimi var diyor. Hangi dalgalarda kulaç atıyorsa, orda, kendi "hızlandıran"ını bulmalı. Dışardan söylenemez. Kendisi bulacak. Bir de şu var: Günümüzde, nasıl olmuşsa, şiir kendi kendinin konusu olmuş. Konu hayat olmalı. Hatta, bence, bugün için, iyice güncel hayat olmalı. Genç şair, güncel duruma, daldaki kiraza uğramadan tarihe dadanmak istiyor.*

Genç şair söz düzenine hâkim. Ama onunla yetinme tehlikesi de var.

Genç şairlerde gözlediğim bir başka nokta, birbirlerini sevmemeleri. Her üç dört kişi, başka bir iki kişiye karşı. Bu bölünmede bazı dergilerin tavır payı da var. Birbirini sevmek bir iç dinamimiz, bir itici güç olabiliyor. Tartışılan konularla, akan şiirin, yazılan şiirin üst üste gelmediğini de söyleyeceğim. Ama yazılan şiir, tartışıldandan daha iyi. Tartışmada mı bir eksiklik var?

Evet, su, yatağını değiştirmesin, ama orda daha aşırı aksın.

İyi şairler var. İstersen, adlar üzerinde ileriki görüşmelerimizde tek tek duralım. Yukarda andıklarım var, bir Ahmet Erhan, bir Akif Kurtuluş, bir Yaşar Miraç, bir Sunay Akın. İsmail Uyaroğlu da otuz dokuz yaşına gelmiş yahu!

Bence genç şairler şimdiden antolojilerdeki geleneksel oturum kadrosunu zorlamaya başlamışlar. Onları okurken, Suat Taşer'in, Nevzat Üstün'ün, Muzaffer Tayyip Uslu'nun, Rüştü Onur'un daha geniş oylumlu antolojilere gitmelerinin günü geldi diyorsunuz.

Ece Ayhan: *Şimdi, biz ikimiz, 'İstanbul'daki şiir'i dolaşan iki atlı gibi olmadık mı yani? "Geceleyin gördüm." diyedir başlar ya!*

Kargalar ve Nilgün Marmara

Ece Ayhan - Cemal Süreya

Ece Ayhan: *Seninle, biraz da 'tuzak' bir kuşbilimden, kargalardan...*

Cemal Süreya: *Biliyor musun kargalar ötücü kuşlardandır, ötücü kuşların da özötücü sınıfından...*

Ece Ayhan: *(Kafka sözcüğü Çek dilinde "Alakarga" demekmiş)... Beyaz kargalardan ya da tam tersi kara kargaların garip bir dayanışmasından söz etsek ne dersin? Hem öteden beri kafamı kurcalayan bir sorunu kurcalamış da oluruz.*

(İstanbul'un kargaları kışı Adalar'da, özellikle de Büyükdada'da geçirir. Eski bir tarihte alacağı arsasını görmek için Nizam'a doğru uzandığımızda kargaların ikindi şamatasını duyan "uç" düşünür İdris Küçükömer, "Yerleşince bir gün buraya, bu seslerin altına gömüleceğim" demişti. Evet, İdris Küçükömer 7 Temmuz 1987 Salı Büyükdada'da gömüldü ama -Şeyh Bedrettin gibi, benim özel değişimle "Yoktur Gölgesi Türkiye'de"- acaba düşünceleriyle de mi gömüldü? "Rehber" M. Belge ne diyordu? "Saptamaları sağın ve solun ufuklarında dahi yoktur.")

(Cahit Kayra'nın 'Romantik Bir Karga' adlı ilginç bir romanı da vardır.)

(Geçmişte, taşrada 'Beşkaza' adlı güzel bir yazın dergisi çıkarmış ve benim kendisini 1983 yaz aylarında Bodrum'da, tanıdığım Baki Özdemir) Öğretmenlikten koparılmış sıkı bir arkadaşım vardı, çarşının ortasında ama biraz içerlek bir dükkânda geçici olarak çalış-

şırdı, daha doğrusu 'durum'a katlanmaya çalışırdı. (Beni de çaktırmadan kayırırdı, sözgelimi aldığım peyniri ucuza verirdi) Çokluk (uğradığımda) dükkânın önündeki çardağın altında onarımcının motosiklet gürültüleri arasında konuşurduk. Tabii zaman zaman da içinde bulunduğumuz bu 'kötülük toplumu' encamından da söz açıyoruz.

Bir gün baktık güz göğünde kalabalık kalabalık kargalar doluyor. Başımız yukarda bakıyoruz. Arkadaşım bana geçenlerde kargaların garip bir 'marjinal dayanışmasını' nı gördüğünü anlattı. Densizin biri laf olsun diye kargaları tüfekte vuruyormuş. Birden yüzlerce karga düşen karganın çevresinde sesler çıkarak dönmeye başlamış. Baki Özdemir bana "Böyle bir dayanışmayı ben insanlar arasında bile görmedim" diyordu. Ben de "Yok" demiştim "Bu bence sizin sandığınız gibi bir dayanışma değil, davranış yalnız içgüdüsel, türün bir bireyi ölüyor. Düşünülmeden yapılmış bir şey."

Evet, herhalde 'insansal dayanışma' bundan çok başka bir şeydir. Ve dünyada ancak 'iyilik dayanışması' olabilir olabilirse, 1977'deki gibi 'kötülük dayanışması' değil.

Cemal Süreya: Dört yıl kadar önce kargalarla ilgili bir gözlemim oldu. Dragos'tayız, dört kişi. Birden gökyüzünde bir kartalın süzülmeğe olduğunu gördüm. Süzülüyor muydu yoksa? Başının iki yanında iki, arkasında bir kuş daha uçmaktaydı. Bunları önce kartalın yavruları olarak düşündük. Ama daha küçük olan bu kuşlar kartalı aralarına almış tartaklıyorlardı. O baştaki ikisi sanki gözüne gözüne vurmaktaydılar. Kartalın uçuş düzeni de değişmişti. Gökte yalpalyordu sanki. Son ana kadar onun öbürlerini haklayacağı sanınsındaydım. Arkadaşlarım da öyle düşünüyorlardı. Ama bir süre sonra kartal Dragos tepesinin oralarda ya da daha ilerlerde bir yere düştü. Onlar da arkasından süzüldüler. Bu olay çok tuhaf geldi bana. Günlerce düşündüm.

Ece Ayhan: Bir dergi eylül sayısını, bir 'dayanışma' göstererek, şair Cahit Zarifoğlu adına ayırmış gibi. Elbet bir şair için özel çalışma yapılması güzel bir şey. Ama biz Yeni Marjinaler'den, 'benzemezlikler'den, şair Nilgün Marmara'dan konuşalım seninle ne dersin?

Cemal Süreya: Nilgün'ün şiirlerini pek bilmiyordum. Çalışmalarından bana hiç söz etmedi.

Ece Ayhan: Gerçek marjinaller, evet, kendilerinin şiirlerinden söz etmezlermiş.

Cemal Süreya: Nilgün'le sık sık şiir üzerine tartıştık. Şiiri gerçek anlamıyla bilen biriydi. Ama deneyini benden saklamış demek.. Bir de şu var: Nilgün'ü son bir yıl içinde hiç görmedim. Şiirleri de o arada yayımlanmaya başladı. Yeni mi başlamıştı şiire?

Ece Ayhan: Hayır, eski. Benim kendisini 1982 nisanında Gümüşlük'te tanıdığımda şiir yazdığını söylememişti ama gizli gizli şiir yazıyordu biliyorum. Konuşmaları ise bir aşağı bir yukarı hep şiir üzerineydi. Kısacası, arkadaşlarına pek benzemeyen bir insan.

Cemal Süreya: Yanıbaşımdeki bir şairi görmemişim demek. Libya'ya gitmişlerdi. Bir yıl kadar kaldılar orada. Döndükten sonra karşılaşma olanağımız olmadı. Türk şiirini iyi incelemişti. Dünya şiiri üzerine bilgisi vardı. Gerçekten çok ilginçti Nilgün; bu dünyayı başka bir hayatın bekleme salonu, daha doğrusu vakit geçirme yeri gibi görüyordu. Ölümünden beş altı gün önce senin Suluboya'ya şöyle demiş: "Aydan el sallıyorlar bana." Hatta, ölüm tasarısından da üstü kapalı biçimde söz etmiş ona.

Şiiri için bir şey söyleyemeyeceğim. Bilmiyorum çünkü. Beyaz dergisinde iki şiirini gördüm. Yalnız onlarla bir açılma yapamam. Ama sen baştan beri tanığıydın... Şiiriyle hayatı arasında ölüm bağlantısı var mıydı?

Ece Ayhan: Şu kadarını söyleyeceğim: Sylvia Plath'ı çok severdi. Onun yaşamını ve şiirlerini ilginç bulurdu, bütün yazdıklarını, karalamalarını bile okumuştı. Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi'ni bitirirken Sylvia Plath üzerine bir tez vermişti... – Bana sorarlarsa, Sylvia Plath'ın Ted Hughes'le evliliği tam bir handikaplı. Neyse..

Cemal Süreya: Kadınlarla şiir arasındaki mesafe genç kuşakta biraz kapanır gibi. Bizim kuşakta kadın şaire pek rastlanmıyordu. Bugün öyle değil. Şiiri birinci elden değerlendiren, şiir yazma deneyini çekici bulan, günün yirmi dört saatini şair olarak yaşayan genç kadın sanatçılara daha çok rastlıyorum.

Ece Ayhan: 1985 yazında bir-bir buçuk aylığına Ortakent'e

(Bodrum) çadırla gittiğimde, İstanbul'a Nilgün Marmara'ya yazmış-tım: "Şiir 'Dal'lar'a özgü bir şeydir". Yine de aldırmıyordu. Bana ye-ni yazdığı şiirleri gönderdi, durmadan yeni şiirler örerdi.

Şiirde yalnız kadınların değil eşcinsellerin oranında da bir artış var. Üstelik Eski ve Orta oluşumları, 'İktisat bilim'ini ve 'klasik ve atonal müzik'i de atlarlar, atlıyorlar nedense. Bu 'gemiaslanları' ara-sında uyuşturucu kullananlar da çok. Aşağı yukarı yarı yarıya! Hatta yarıdan da fazla gibi.

'Yeni Marjinaler'den Nilgün Marmara ise gerçekten de çok ayrı bir konum'dadır."... yakın ve uzak çevresinden ayrı, ayrılmış olarak sınırda, garip bir sınırda" bulunuyordu. Şiirin dünyada ve Türki-ye'de en eski serüvenlerini bile ayrıntısına kadar biliyordu.

Cemal Süreya: Turgut Uyar'ın şöyle bir sözü vardı: Günü-müz şiiri sözlerinden, gençlerin yazdığı şiiri anlamak gerekir. Katılıyorum ben buna. Sen? Her dönem için öyle olmamış mı-dır?

Ece Ayhan: Efendim?

Cemal Süreya: Önceki kuşaklarda sonrakileri anlayamama yeteneği var. Behçet Kemal, 1959'da, Edebiyatçılar Birliği Kitap Sergisi'nde beni zamanın Cumhurbaşkanı'na şöyle tanıtmıştı: "Hani fan-fin-fon şairler var ya.."

Genç şairlerin ürünlerine yaklaşmak isterken içimde her zaman bir korku da vardır. Ya ben anlamıyorsam diye. Sonra-dan cesaretim yerine gelir, yazılan şiir çok değişik olmadığı za-man. Yine de gençleri tam değerlendiremeyeceğimizi söyleye-ceğim. Sence de doğru mu bu?

Ece Ayhan: Ne yapalım Behçet Kemal yalnız değil. Çevremizde İkinci Yeni'den önceki kuşaktan aynı ekürî'den bir dolu Behçet Kemal var bugün de. Genel okumazlık içinde (Osmanlıların) bir 'çadırda oturma geleneği'miz bin yıl önceki Yarhisar'daki, Domaniç'teki, Sö-ğüt'teki hayvancılıktan kalmadır... Neyse. Biz şimdi Yeni Marjinal-ler'e bakalım.

Şöyle bir şaka kurmuştuk: Sanki bir şenlik var. Sağdan soldan eğri büğrü çalgılar ve söküük bayrak kırmızısı üniformalar. Yani 'Di-nar Bandosı'! Nilgün Marmara zaman zaman havalara attığı âsâsıy-la önde yürüyen şef genç kız, Cihat Burak 'helikon'u sol yerine sağ omuzuna takmaya çalışıyor. Sen izci kılığında 'trampet', ben İngiliz

kornosu, Sezai Karakoç 'kös', Komet 'zil', Enis Batur 'trompet', gerçek 'mahzun marjinal' Metin Altıok 'yatay flüt', Turgay Özen 'okarina', Sami Baydar 'obua', Küçük İskender 'ağzıbozuk bir klarnet' – yeni bir İstanbul ezgisi çalıyoruz. Yalnız bir Memet Fuat 'sousaphone'la alttan alta kanto ritminde bir marş havası tutturmış. "Şiir adamları" da belki var ama onlar iyi seçilmiyor.

1988

Kıyı Bucak (1)

Cemal Süreya - Ece Ayhan

Cemal Süreya: Biliyor musun, ilkokulda ben adımdan, soyadımdan, okulumdan, mahallemizin adından, sokağımızın adından utanırdım. Düşün: Adım Cemalettin, soyadım Seber (ki anlamı yok, herkes yanlış anlıyor); Pürtelaş Mahallesi'nde oturuyoruz, sokağımızın adı da: Tavukuçmaz... Okulum da ahşap bir yapı; A, B, C, diye şubeleri olmayan çok küçük bir okul. Pürtelaş'ın anlamını da bilmiyordum. Yıllar sonra anladım gerçeği: O adlar (benim kendi adım dışında) ne güzel adlarınıış! Ben o sıralar 8-10 yaşlarındaydım. Ama beş on yıl önce kocaman kocaman adamlar Tavukuçmaz gibi son derece ince bir sokak adını değiştirdiler. Şimdi Akyol Sokak, o sokağın adı. Şeyi de değiştirdiler. Sormagir Sokağı'nın adını. Bilmem ne efendi sokağı yaptılar.

Ece Ayhan: *Değiştirirler, değiştirirler! En ufak bir yapısal değişime gidilmediği içindir herhalde; hem de bin yıldır. Ben şimdi eski Sormagir'de oturuyorum. Semtlerin adı bile değiştirildi, galiba artık Denizabdal da yok.*

Cemal Süreya: Kış günlerinde Kazancı Yokuşu'ndan aşağı bir iskemleyi kızak yaparak indiğimi anımsıyorum. Fındıklı Durağı'nın oraları odun depolarıyla kaplıydı. Aralarından geçip denize yaklaşılamazdın. Dolmabahçe Camii'nin yanındaki denizden ayrılmış havuzda suya girerdik. Fındıklı, Cihangir, Kabataş'ın set üstü baştan başa ahşap. Ben namaz kılıyorum.

İki kez de Cihangir Camii'nin minaresinde ezan okudum. Müezzîn ödülü olarak.

Ece Ayhan: Ben bir şey ekleyeceğim: Dolmabahçe Camii'nin yanındaki havuz değildi, cumhurbaşkanlığı deniz motoru Acar'ın bulunduğu bir korunaktı; ben yüzmeyi 1944 ya da 1945 yazında orada derin yerde öğrendim, önce 'sivil' giriyorduk. Taksim'de Sakızağacı'nda oturuyoruz.

'Evet, insanın herhangi bir 'iş'e kendi özel tarihinden girmesi bence iyidir.

Cemal Süreya: Ama her zaman mı?

Ece Ayhan: Cumhuriyet'te özellikle (1953 gibi) 1955'ten bu yana (Keldani, Süryani... kemiklerinin bekçisi onlar ayrı – "Ben kemiklerin bekçisiyim!" diyordur bir Rum-Ortodoks patriği) süsüne kaçılmış olsun olmasın bütün Anadolu; aşiretleriyle mezralarıyla, Zap Suyu'yla, cinleriyle bunun karıştırmalarıyla töreleriyle, Siirt'teki ünlü Tilo köyüyle, Fırat'ın en kalın kollarından biri olan alabalıklı Tohma Çayı'yla... akın-akın İstanbul'a, bir çağlayan gibi boşalır, boşalıyor.

Herhalde ve yalnız, 41 insan-yılı Dolmabahçe önlerinde denizle hiç kıpırdamadan yatan Missouri'yi görmek için değil ama!

Evet, geçmişte ve serüvende her bir şeyin bir başlangıcı ya da başlaması vardır: Missouri'nin Amerika'dan getirildiği 1946 tarihi (iktisatçı Keynes de ölmüştür) bizler için bir bakıma bir 'milat' (Amerika) sayılabilir, sayılmalıdır da. (Nasıl ki 1914 Osmanlısında [önce Göben, sonra da] Yavuz Zırhlısı eskiden bir başka 'milat' [Almanya] sayılmışsa.)

Cemal Süreya: Almanlarda ürkünçlülükle trajik duygu her zaman iç içedir. Bunu da en çok mimari biçimiyle dışa vurur bu ulus. Korkunçtur evlerinin çatıları Almanların. Almanı, Nietzsche'den, Rilke'den daha iyi anlatırlar. Londra'da ise çatılardan kanguru akar.

Ece Ayhan: Ee, ne olsa Freud (1939) Londra'da ölmüştür. Bile isteye uzatıyorum, uzatırım da.

Missouri zırhlısı Türkiye'yi özellikle Şiir'i (Dağlarca'nın tarih düşürmüş ünlü bir Missouri şiiri vardır) ve Resim'i (Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun da Missouri resmi) tam da ortadan ikiye bölmüştür! Ama zaten (Cumhuriyet tarihinde hem 'siki' hem 'uç' önemli ve aşağı yukarı 'ilk sivil bir düşünür' olarak İdris Küçükömer'in ya da ondan

aktararak iktisatçı Sencer Divitçioğlu'nun kullanışıyla) 'battal bir süreç' içinde (eskiden 'Bektaşî' olan, şimdi ise 'Laik') 'dar kalabalıklar' ile taşradaki 'İbrahim toplumu' ayrı köşelerinde kendi yaşamları sürüp gidiyordu.

İktisadın da (yok yok yalnız iktisadın değil her türlü kültürün de) altın ölçüt kesin bir kuralı vardır: 'Bir kentte toplanma' ('temerküz')! Düşünün ki devletçi ve faşist Mussolini bile İtalyan taşrasından kentlere (tabii giderek büyük kentlere) göçü engelleyememiştir!

Cemal Süreya: 27 Mayıs'tan hemen sonra çıkan Ülke dergisinin yazarları olarak Eskişehir dolaylarında bir geziye çıkmıştık. Muzaffer Erdost, Fakir Baykurt, Süleyman Ege ve ben. Bir iki kişi daha vardı galiba. Bir Alevi köyünü, bir de Tatar köyünü ziyaret ettik. Tatar köyündeki evlerin içi nasıl güzel! Renk renk, tüller, kilimler, ibrişimler, bir arı peteği sanki. Alevi köyündeki evlerde ise yüksek tavan, boşluk hâkim: Öyle bir yerde tek bir kadın vardı ve önündeki teknede hamur yoğuruyordu. Ozanmış. Adı: Döne Sultan. Şiirler okudu bize. Evde hemen hiç eşya yok. Bu iki evdeki çelişik durum beni çok etkiledi. O boşluk (duvarlar da badana edilmemişti) Alevi'nin ruhsal durumunu çok iyi anlatıyordu. Göçebeydi ya da göç zorunda kalabilirlerdi her an. (O yüzden) Maddi hayat koşulluna önem vermiyordu.

Ece Ayhan: İncir ağaçları benim için tarih demektir. Hele yakınlarımızdaki incir ağaçları hiç unutulmamalıdır derim. (Bence Cumhuriyet şiir ve düşünce tarihinde ve İkinci Yeni akımında 1962'ye kadar, 1968 de olabilir, vazgeçilmez ve önemli bir yeri bulunan –zaten her zaman üç, bilemedin dört yer vardır!– şair Sezai Karakoç'a göre keçiler de İncil seslidir.) Olof Palme İsveç'te öldürüldükten birkaç saat sonra Londra'da bilinmeyen biri bir haber ajansına telefon etmiştir: "Tarihe bakarsanız anlarsınız!" İnsanlar söylencelere karışmış çok eski haklarını bile arıyorlar, ararlar, – hem neden aramasınlar?

Bunun gibi.

İnsanlarımız da, yeniyetmelerimiz de artık Anadolu'da tutulamıyor!

Geliyoruz 1940'a:

Ünlü Milli Korunma Kanunu (ve bu arada eş anlayış çerçevesi içersinde Köy Enstitüleri Kanunu da – zamanın Milli Eğitim Bakanı

kendi 'ikizleri'nin fotoğrafını okul kitaplarında yayımlatır) Ankara'da yürürlüğe sokulmuştur. Paris düşmüş, Troçki Meksika'da kazmayla öldürülmüş ve yapılan nüfus sayımına göre de Türkiye 17 milyonu bulmuştur..

Cemal Süreya: Ankara'da Baraj'ın biraz ilerisindeki Solfa-sol köyünde bir dere vardır; söğüt ağaçlarının arasından bir melodi gibi akar. Daha doğrusu bazı notaları sürükleyerek akar; re-re-mi.. (Nazilli'de de, kahvelerde ne isterseniz yanında mutlaka bir bardak su getirirler. Bir bardak su isterseniz, yine yanında bir bardak su..) Nerede kalmıştık?

Ece Ayhan: Dağlarca'nın o günlerin toplumsal 'muavazza'f konumuyla 'uyaklı' Çocuk ve Allah'ı çıkmıştır.

(İleride 'marjinal bir insan' olacak) Cahide Sonku, Muhsin Ertuğrul ile Şehvet Kurbanı filmini çevirmiştir.

(Yine ileride benim yeniyetmeliğim açısından önemli olacak) Disney'in Fantasia'sı çekilmiştir. (Ayzenştayn'ın Şimal Hücum Taburu -Aleksandr Nevski- ise 1938'de çevrilmiştir.)

Nâzım Hikmet 'içerde'dir ve 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nı yazmaktadır.

Yani kısacası Sivillikler, Aykırı Dallıklar (belirtileri dahi) ortaya çıkmamıştır daha.

Biz de; 1940 kasımında bir gün baba Behzat, anne Ayşe, abla İffet ve ben 9 yaşında kısa pantollu bir çocuk olarak Çanakkale'den (ön kapıdan girilmeyen İstiklal İlkokulu'nu, o zaman her şeye yukardan bakan üç katlı Saat Kulesi'ni, kömür çuvaları taşıyan ayakkabısız kah-verengi develeri, o develerin uzun kirpiklerini, İngiliz Bahçesini, Şeyh Ahmet'in Oğlu filmini, çelmeli kaçmalı deve güreşlerini, Sarıçay'ın üstündeki tahta köprüyü, perdeleri bile bulunmayan bomboş bir evi, bir (ve her) 'vurulan' türküde adı geçen Aynalı Çarşı'yı, 'sarışın' hoş-merimleri, okul kapısında yaşlı bir kadının sattığı üvezleri, suyu dö-küldükçe kuş gibi öten küçük testileri, karantina rengini, çatanaları... ve de Hastane Bayırı'nı çok seviyordum) vapurla (belki 'üstten mah-muzlu' Antalya vapuru olabilir, neredeyse kaptan köşküne, bacasına kadar siyaha boyalıydı) güverte yolcusu olarak ama ambarda ince ca-calalarla, 1916'da Gelibolu 'yarımada'sından (Datça da bir 'yarıma-da'dır, 'Kherkonnessos') kaçan İngilizlerden kalma ve 1978'e kadar, gittiğimiz her yere, görünmeyen bir köpeğimiz gibi, taşıdığımız açılır

kapanır hafif bir masayla –orta ikiden başlayarak işte şiirleri bu masada kurdum–, çiçeklerle (camgüzeli ve ıtır), sepet içinde bir kediyle birdenbire kalktık, Demirkapı'daki bir asker-sivil terzisinin muknatislı bir çelik, makasla yere düşen toplu iğneleri toplaması gibi bir 'toplanma' (ya da bir 'toparlanma') gereği İstanbul'a. –Gerçeküstücülerin düzenlediği bir haritaya baka dünyanın iki başkentinden biri olan (öbürü Paris) İstanbul!–, işte Cankurtaran'a geldik.

Cemal Süreya: Cankurtaran'dan 3-4 istasyon sonra Kocamustafapaşa var. Kocamustafapaşa dolaylarında bir durak vardı: Merhaba durağı. Kumbaracı Yokuşu'nun bir adı da İtalyan Yokuşu. Selçuk Baran orada oturur. Çeşmenin yanında.

Ece Ayhan: *Ece Ovası, annemin köyü Yalova, Ece Baba; Akbaş'daki Hero'nun kalesi, bugün Tekke; Dağ Baba, Boğalı (Bigalı) köyü, Anafartalar, Ece Limanı, Sarıkız yamaçları, Kilya küçük körfezi, Maydos (Eceabat), Bolayır, babamın kasabası Gelibolu'daki denizfenerli Hamzakoy, Evreşe yolları; anneannem Hesna, teyzem Zakire; annemin ve ablamın arkadaşları Unzile, Baise... artık geride kalmıştır.*

Cemal Süreya: Evreşe türküsünü bilirsin. Tek türküsüyle var olan o (köyü) şiirime sokmuştum. Evreşe'nin de adını değiştirmişler, Kadıköy yapmışlar.

Ece Ayhan: *Ekliyorum; Denizabdal bir deniz evliyasıydı. Ne garip, hep kara evliyalı olacak değil ya?*

Şehir, Ekim 1987

Kıyı Bucak (2) Çanakkale Günleri

Ece Ayhan - Cemal Süreya

Ece Ayhan: *Nerde kalmıştık? Evet. Çanakkale denilince: 1970'te İstanbul Belediyesi sınırları dışında (yani jandarma bölgesi Küçükçekmece'deki) 'malikhanesi'nde tombalacı Ceylan'ca bıçaklanıp öldürülmesiyle (Demir Ahmet'ten Necdet Uğur'a kadar uzanan) bir çağı açıp-kapatan Çanakkaleli Melahat'tan söz etmeden geçilmez! Melahat Geçilmez fuhuş tarihimizde Büyükparmakkapı'da (gel de şimdi Çamlıcalı bir bahçıvanın oğlu olan şair Metin Eloğlu'nun 'Lögranparmaklaport'unu çıkarma!) 'İş' kesintiye 'uğra'masın diye (her iki sokağa açılan) 'çift kapılı' evler tutmasıyla da ünlüydü. (Galatasaray Spor Kulübü'nün bulunduğu Hasnungalip Sokağı (13 numara. Yeni Apt.) ile Anadolu Sokağı (17/19) arasında, Beyoğlu Emniyet Amirliği'ne doğru.)*

Ne olur ne olmaz! Fuhuş yapılsın yapılmasın bir ev, yönetimin bir tek kararıyla mühürlenebilirdi. İşte tek parti dönemi denk bütçe-leri, domuz enseler, alabros tıraşlar... kısacası Alkazar Sineması'nda Gungadin'ler ve Osmanlılarda olduğu gibi Hristiyan devşirme değil şimdi 'hanefi' olmuş kapıkulları çağı!

Cemal Süreya: 1965'te Çanakkale'de iki ay kaldım. Maliye müfettişi olarak o yıl şansına orası ve Tekirdağ düşmüştü. Bir de yardımcım vardı (şimdi Milli Emlak Genel Müdürü). Akşamları saat 5'ten sonra plaja giderdik. Bir süre açılmadım su-
da. Mitolojiden ürktüm. Yüzerken sanki bacağımyı bir Tanrı, bir

Tanrıça ya da Kiklops gibi biri çekiverecekti. Yine de bizim yardımcıyla her gün birkaç kulaç daha ileri gidiyoruz. Bir gün bir noktaya geldik. Su nasıl soğuk! Tatlı su kaynıyor. İçebilirsin. Ama bizi asıl ürküten dev yunuslar oldu. Ondan sonra kıyıya koşut yüzmeye başladık.

O toplar var ya, hani Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma: Onlar için demir tüccarları nicedir kavga ediyorlarmış. Ben Çanakkale'ye gittikten sonra postu kaldığımız otele serdiler. Bir rapor yazarak satışı önledim.

Yazlık bir sinema anımsıyorum Çanakkale'de. Tek katlı elbet. Birinci mevki, ikinci mevki ve balkonu var. En arka sıralara balkon demişler. Yer düzeyinde. Refik Necdet Aktaş sizin sınıftan mı?

Ece Ayhan: *Hayır, bizim sınıfta değildi. Biz 1953'te Üner Birkan'la, Ülkü Başsoy'la, tay'lar, bire başlamıştık. '18 Ümit de (Ümit Aytar).*

Cemal Süreya: Bana hep Ağrı'dan söz ederdi. Diyadin Kaymakamlığı yapmış. O ara Erol Günaydın askerliğini yedek öğretmen olarak orda yapıyormuş. Refik sanat dostu ya, korumuş Erol Günaydın'ı. Yalnız ilçede bir dedikodu da başlamış. Herkes dehşet içindeymiş. Öğretmen, çocukları cezalandıracağı zaman ağzını kulak tozunun hemen oraya getirerek sesinin var gücüyle havlıyormuş. Hav, hav, hav! Herkes korkmuş bundan. Kaymakama şikâyet etmişler.

1963'te Ağrı'ya gittim. Tümen Komutanlığı'nda mali bir soruşturma için. Bilirsin, bakanlıklardaki ve çeşitli kuruluşlardaki muhasebe elemanları maliye memurlarıdır. Denetimleri de maliye müfettişlerince yapılır. Ağrı'da Tümen'in yiyecek işine bakan adam da maliye memuru; tellaliye resmini de olduğu gibi götürmüş...

Ağrı'da on gün mü, on beş gün mü kaldım?... (Adam zaten İran'a kaçmış.) Kaldığım otelde köpek havlamasından uyumak olanaksızdı. Askerlerden de, nedense, biraz korkuyorum. O sıra Paris'ten yeni dönmüşüm. Siyah-beyazı düşünsene. Sanki Ağrı'daki işim hiç bitmeyecek, şu Karaköse'den hiç çıkamayacağım. Geceleri öyle bir duygu. Peşaver'den mi getirilmiş bu köpekler?

Gündüzleri ise çok renkli geçiyordu. Vali ile arkadaş olduk. Turgut Kılıçer, gördüğüm en entelektüel vali (Nüzhet Erman'ı saymazsak).

Lokantalarda üç resim yan yana: İran Şahı Pehlevi, sağında Farah Diba, solunda Süreyya. Ağrı'da lokantalar var ki aklın durur.

Yarım kalmış bir bina vardı. Tam da Tümen'in karşısında. Tümen iki katlı. Adam kendi yapısının özlediği üst katlarını çıkamamış. Tümen'den yüksek bina olur mu? Hem de tam karşısında! Söylentiye göre, baskı yapılmış adama, o da üst katları çıkmaktan vazgeçmiş.

Sonra Doğu Beyazıt'a gittik valiyle. Daha ilerilere İran'a falan da gittik. Ağrı Dağı'nın eteğindeki yegâne ağacın altında kaymakamlarla ve sınır askerleriyle rakı içtik.

Patnos'ta dükkânlar karşı karşı.

Adilcevaz'da baston ısmarladım, bir düzine. Ne var ki Ankara'ya yollamadılar. Araya koyduğum T. İş Bankası müfettişi arkadaşın hayınlığından...

O on beş gün nasıl kalabalık geçti?

Her gün Suna Lokman'a mektup yazıyordum.

Şehir, Kasım 1987

Kıyı Bucak (3)
Bilecik, Erzurum ve Sakızağacı

Cemal Süreya - Ece Ayhan

Cemal Süreya: Daha önce de söylemiştim, ortaokulu bir serçe kentte okudum. Bilecik'te. Ailemiz sürgündü orda. Parasız yatılıydım. Yani hem sürgün, hem parasız, hem de yatılı. Bilecik'te, şimdi de öyle midir bilmiyorum, birinin bahçesine girip dut yemek suç sayılmazdı. Ayva yemekse, sadece kabahat. Ceviz yemek için de bahçe sahipleri sizi çok eski bir özdeyişe havale ederlerdi: "Ceviz ağacından düşen kişi bir daha iflah olmaz." Öylesine bir meyve bolluğu vardı. Haşhaş tarlasına dalmak ise büyük suç sayılırdı. Kaçarken bir iki yerinize kurşun yiyebilirdiniz. Yine de benim o kentte bulunduğum yıllarda canını bu nedenle yitiren kimse olmamıştır. Üstü çizilmiş, afyonu çekilmiş haşhaş kapsüllerini koynumuza doldurup kaçmak büyük bir şölendi biz ortaokul öğrencileri için. Benim için başka bir şölen de okulun (bugünkü Ertuğrul Gazi Lisesi) kitaplığında idi. Çok zengin bir kitaplık olarak anımsıyorum orayı.

Kilise kalıntıları, ahşap köprüler, dağlık taslayan tepecikler, coşkulu halkevi temsilleri, güzel futbol, o saat yayılan aşk söylentileri... Böyle anımsıyorum Bilecik'i. Kentin en önemli kişileri öğretmenlerdi. Bir de ortaokul öğrencileri.

Ece Ayhan: *Ben hiç Bilecik'te ve Bilecik'e inmedim. Yalnız içinden trenlerle ve trenlerde geçtim hep.*

Cemal Süreya: Soğuk ne dermiş, biliyor musun? Şöyle der-

miş: Aslım Erzurumludur, ama Sivas'ta otururum. Erzurum'da iki üç gün kalmıştım. Sözü o kente getireyim mi?

Ama önce Konya üzerine bir izlenimimi söylersem, daha açıklayıcı olacak.

Büyümeye, değişmelere karşın, yüzlerini koruyan kentler vardır. Konya bunlardan. Bu kent genel çizgileri ve tavır alışıyla, yalnız Cumhuriyet'i değil, Osmanlıyı da kabul etmemiştir. Konyalı şair Feyzi Halıcı'nın deyimiyle "Selçukya"dır orası. İki kez gittim. Özellikle birincisinde büyük heyecan içindeydim. İçimdeki Konya duygusu, kentin gerçeğiyle tuhaf bir biçimde bütünlendi. Oysa o duygu da, o gerçek de ayrı şeylerdi.

Başka kentlerde de rastlayacağınız küçük bir ayrıntı, bir alnaç, bir çatının uzamak istemeyen ucu, bir şerbetçinin eğri yürüyüşü, sönük bir tabela, burada bir metropol imgesinin konuşkan ögesi olurverir. Bir anakentin, bir başyurdun sokağındasındır. Şaşırsın da, yurdumdan mı komşu bir ülkeye geldim, yoksa komşu bir ülkeden mi yurduma geldim diye...

Tersi de var. Sözelimi Erzurum. Erzurum kendi büyüme sorununun altında ezilmiş gibi. Çünkü büyüme, gelişme belirtileri çok küçük bir alanda yoğunluk kazanıyor. Erzurum'da çok küçük bir "İstanbul"un dışına hemen çıkıveriyorsunuz. Mitologyasını hiçbir zaman ele vermeyen ve artık kolay kolay veremeyen bir kent. Gerçek kokusunu alabilmeniz için bir süre beklemeniz, alışmanız gerekir. Şu da var: Yerli gezginin kolay aşamayacağı, yabancı turistin de (kazıbilimci ya da coğrafyacı değilse) hiçbir zaman ulaşamayacağı dış nitelikler kazandırılmak istendi Erzurum'a. Bunların büyük bölümü yapaydır. Kent bunlara karşı kendini savunamadı. Stratejik noktaya ideoloji ve siyasa şırınga edildi. Oysa ne yayladır orası! Koskoca Arz-ı Rum! Şöyle dermiş bir de: "Ben İstanbul'u alırım: İstanbul beni alamaz." Ne yazık ki sadece 1071'le açıklanmak isteniyor bugün. İllerimiz içinde en yalınkat ve basmakalıp tanıtımlar içinde en fazla bunaltılmış kentimiz orası.

Kars'ta, Ağrı'da, çok kişi hafta sonlarında, tatil günlerinde "bir Erzurum yapma"yı düşünürlerken o küçük el kadar "İstanbul"da rahat bir soluk alma özlemindedirler. Daha çok da eğlenme.

O el kadar merkezle, dışa doğru uzayan sonsuz ilkel yerleşim düzeninin sınırında durduğumuzu (Nihat adlı bir savcıyla) anımsıyorum. Yıl 1963. Aradan 24 yıl geçmiş. İki ayrı hayatı ayıran çizginin tam üstünde duruyorduk.

Ece Ayhan:*Tarihte de birşey atlanmayınca birşey anlatılamıyor! Kentler ve iktidarlar tarihinde de böyledir bu:*

Evet, benim çocukluğumun Cankurtaran'ından, birdenbire ve bir silkinişte yeniyetmeliği'min Beyoğlu'suna, yani o zaman yarı-Pera olan Sakızağacı'na atlayalım.

İstanbul'da üç tane Sakızağacı var biliyor musun?

Benimki Beyoğlu'nda.

Şadırvanı Mimar Sinan'ın olan Ağacami'den başlar ve aşağı Yenişehir ovasına. Dolapdere'ye (Sitare Ağaoğlu'nun oya işler gibi, 'yükari'dan Elmadağ'dan güzel ve ilginç resmini işlediği) ve Sait Faik'in bir hikâyesinde "bir derebeyinin şatosuna benzer" dediği Evangelistra Rum Kilisesi'ne, kapıların önü süpürülen Büyük ve Küçük Zibah ucuz kerhanelerine, kısacası belirli bir anlayışın şiirine, Cumhuriyet'in 'eskimiş' şiirlerine açılır, nitekim açılmıştır da.

1945'te Evangelistra Kilisesi'nin, o karartmalı günlerde, büyük gece yangınına anımsıyorum:

(Raymond Radiquet Fransız taşrasındaki bir yangını kısa ama iki fırçada nasıl anlatır. İçimizdeki Şeytan'da, bu roman yakınlarında Marco Bolloccio'nun sol elinden sağ eline geçirilince bir çeşit Kaymak Tabağı gibi olmuştur. İtalyan Kültür Merkezi'nde gösterilen film boyunca ikide bir yanımdaki Semih Kaplanoğlu'na "Bu gördüklerim sahiden doğru mu? Bugünlerde gözlerim pek seçmiyor da?" diye soruyordum.)

Gece yangını bir başka türlü oluyor. Zaten biz Sakızağacı kopilleri yangını duyar duymaz hemen aşağı Dolapdere'ye doğru koşmuştuk, koşmuştuk değil uçmuştuk. (Kalabalık arasında kendisi İskenderiyeli ama anası istanbullu olan Konstantinos Kavafis'e, bir 'kavafın oğlu'na benziyen uzunca boylu, zayıf bir adam olayı çocuklarla birlikte, yangına değil çocukların yüzlerine bakarak ve durmadan tombala çekiyormuş gibi elleri cebinde izliyordur.)

Yarı-Pera ve çevresi gerçekten çok tuhaf bir yerdir, orada nerdeyse Bizans'tan kalmış denebilecek 'kaçak' insanlar da yaşar, yaşıyor. Tıpkı İskenderiye gibi, orada da İstanbullulara rastlayabilirsiniz.

Az kaldı unuttuyordum: Zibah'a (bu sözcükten 'h' harfi giderek düştü) Cihat Burak'ı ilk kez 'şair' Sait Faik götürmüştür, kapıda us-kumru pişiriyorlarmış. 1946.

Hem sonra bir vakitler buralar (1882-85 arası) Konstantinos Kavafis, 1934-54 arası da (Ferruh Doğan, Sait Faik'i 15 Mayıs 1950'de tanımış) Sait Faik ve 1946'dan başlayarak da, Missouri zırlıslısıyla birlikte Amerikalılar için başkent oldu. Abanoz ve baştanbaşa Tarlabası bebek kakası bir renge badanalanmıştı.

Tarihten on-on bir ay önce, benim kendisini 'Yeni Marjinal-ler'den, 'uç'takiler'den saydığım Nilgün Marmara'yla birgün Panayot'tan geçip yeniyetmeliğimin yarı-Pera'sını ararken arkalarda bir yerde Süryani Kadim Meryemana Kilisesi'ni bulmuştuk; ben onu Havva Çıkmaşı'nda sanıyordum, değilmiş, bu arada yine Sakızağacı'na yandan açılan Karanlık Bakkal Sokağı'nı ve uzun kazulet travestileri de.

Biliyor musun benim 1944'ten 1950'ye kadarki yıllarım, -hızla çakırpençe delikanlılığa dönüşüyorsun-, Sakızağacı'nda kendiliğinden fuhuşla iç içe geçti, geçmiştir.

Uzatmayayım: Ağacami'den girilince solda Ermeni 'Katolik' Kilisesi vardır, onun yanında da, köşede bir apartman ve 'umutsuzlar merdiveni'nde de "ölmek istiyorum" bile diyemeyen Ermeni Ortadoks bir Sibylle. 75 yaşın üzerinde Ermeni 'Ortadoks' bir Sibylle!

Yani 'acı' çekmektedir.

Yine de birşeyi atladım! O kurgu'yu zaten okurlar, akbabalar anlamayacaklardır, bütün.

Cemal Süreya: Kadıköy'de. Acıbadem'deki Sakızağacı oldukça eski bir yer. Bir duraktı aslında. Kadıköy, Küçük Çamlıca'ya doğru uzama tutkusuna girdiğinde Sakızağacı'nı çıkış noktası almıştır. Yeni bir semtin en eski noktası. Haydarpaşa Lisesi'ndeyken pazarları uzanırdık oraya. Ötesi Valdebağ'a kadar bomboştu. Yıllar sonra uzun süre oturdum Sakızağacı'nda. Tam da durağın orda. Hani bir İnci Düğün Salonu vardır, onun bitişiğinde. Kimse kimseyi tanımaz. Bakkala gidersin, bakkal seni tanımaz. Çünkü dükkânın aynı dükkân olmasına karşın, işletici durmadan (iki üç ayda bir) değişmektedir.

Şehir, Aralık 1987

Kıyı Bucak (4) Yangınlar

Ece Ayhan - Cemal Süreya

Ece Ayhan: Bir yangın geceleyin çıkmışsa ya da geceleyin oluyorsa ve hele mevsim kışsa; biz çocuklar, kopiller, fırlamalar için izlenmesi gerçekten bulunmaz bir olaydır, yani adeta bir şenlik! (Bütün omurgalılar içinde çocukluğu en uzun süren insan yavrusu olan.) Çocuklar zaten bir gariptir. Sözgelimi bir insanın ömründe yangından hemen bir sonraki felaket basamağı olan 'ölüm'ün cenaze töreni bile çocuklarca hoş karşılanabilir. Sevinçle karşılandığı da olmuştur. (Geçen yıl benim ev yanmıştı, ertesi günü ilginçtir üç-dört yüzlü bir arkadaş, otuz şu kadar yıllık bir arkadaşlığı, haberi duyar duymaz hemen ayaklar altına alabilmişti. Bundan sonra söz edeceğim.)

Cemal Süreya: Benim anlatacağım ise 'gündüz' yangınıdır. Bilecik.

Ece Ayhan: Evet, o zamanlar benim için dünyanın başkenti olan Beyoğlu'nda, yarı-Pera'da, Sakızağacı'nda oturuyoruz. 1944-45 yılları.

Geçenlerde, 'yukarı'daki Dolapdere'ye 'çıkıp', benim Mor Kilise dediğim ve arkadaki yan bahçe duvarına şimdi "Allah'a inanan çöp atmaz!" yazılı Evangelistra Rum Ortadoks kilisesi'nin bekçisine (ya da kapıcısına) geçmişteki bu yangının tarihini sormuştum. Bekçi bana "Evet, olmuş ama ben o zaman Adalar'daydım (acaba Bozcaada mı? İmroz mu? Yoksa benim kullanışımla Şehzade Adaları? 'Onlar'ın kullanışıyla keten astarlı Prens Adaları mı?) ve küçüktüm, kesin tarihini bilemeyeceğim" karşılığını vermişti.

Yangın!

Yangın varmış!

Kilise!

Nasıl yokuş aşağı Yenişehir'e doğru yelyeperek koşuşmuştuk Sakızağacı'ndan. Varınca oradan da az sağa sapıyorsun ve Dolapdere ve işte kulelerini cayır cayır alevler sarmış Evangelistra Kilisesi! Yanıyor!

Bütün ahali evlerinden dışarı uğramış: Rum, Ermeni, Türk, Kürt, Ortadoks, Katolik, Protestan, Yehova Şahitleri, Süryani, Keldani.. vs.

Kulaksız da, Hacıhüsrev de 'götüoturu' oradaydı.

—'Kalabalık'— kalabalığı, kalabalıkta açıkça ya da silik olarak gördüğüm kimseleri siyah-beyaz çekilmiş bir toplu fotoğraf gibi anlatacağım, anlatıyorum— anlatılır:

Geçen ayki konuşmamda da söylemiştim: Kalabalık arasında kendisi İskenderiyeli ama anası İstanbullu olan Konstantinos Kavafis'e, bir kavafin oğluna benzeyen uzunca boylu zayıf bir adam vardı. Şimdi öğrendim ki Kavafis'in babası da İstanbulludur ve kendisi bir kavafin oğlu değil torunudur! At gibi de incedir. Hem aile içinde dendiği gibi 'Konstantinos Amca', çocukların yüzleri varken niye doğrudan doğruya yangına baksın ki?

Cemal Süreya: Başka kimler vardı?

Ece Ayhan: Bende, belleğimde yalnız arabı kalmış bu fotoğrafta, sararmış;

Yenişehir ovasının başında Tatlı Badem Sokak'ta Leh Adama Mickiewicz'in geçmişte oturduğu evde oturanlar;

Ziba'dan elleri ceplerinde boş dönerlerken Sait Faik ile ressam Cihat Burak:

O günlerde Şişli Terakki'de (ya da Işık Lisesi'nde) yatılı okuyan (sonraları Maya Sanat Galerisi'ni yönetirken ressam Nevin Çokay'la evlenen) Nejat Çokay; bir 'marjinal insan' Robert Steiner: 'Marjinal ressam' Aktedron Fikret ve biraz içki kültürü bulunan herkesin tanıdığı ilginç Patriyot Hayati;

'Kızlar'ıyla, ve ilerde ölümü ya da öldürülmesi onun elinden olacak, menekşe gözlü, Ceylan adlı sevgiliyle 'fakir anası' Çanakkaleli Melahat (Geçilmez); bir mahfelde yapılan 'gece'den dönmekte olan Polis Bandosu; polis müdürü Demir Ahmet, bir pusulayla dergiler kapatan Muzaffer Akalın;

Ressam 'Lebon' Hamit Görele; Zeyrek Orta'da resim öğretmeni yontucu Ratip Tahir Acudoğu; aynı okulda yalnız Wagner operalarının konularını anlatan müzik öğretmeni Demirhan Altuğ;

O sırada, müzik âşığı ve sonradan Orkestra dergisini çıkaracak olan Panayot Abacı'nın 'familya'sını ziyarete gelmiş Societa Operaia Italiana yönetim kurulu üyeleri;

"Turing Klöb'den kurşunkalemiyle, ayakta gazete bulmacası çözmeye çalışan 'maruni' Sait Naum Duhhani;

Tayyare Sineması'nda oynayan Ayzenştayn'ın Şimal Hücüm Taburu'ndan yeni çıkmış Naki Turan Tekinsav;

'Alabanda' revüsü için lacivertler giyinmiş 'Sultan Hamit Düşerken' romanının yazarı Nahit Sırrı Örik;

Aslında Montevideo'daki gibi bir 'horoz dövüşü' kapaşması arayan, kavasıyla bir İstanbul Konsolosu ('Mor Kilise' yangını 1946'dan önceyse İngiliz, sonraysa sağlama Amerikan olur); İstiklal Caddesi'nde sinema kapılarında 'gece devriyesi' şişman ve şaşı 'kadın'; kol-tuk değnekleriyle iş'e çıkan Beyaz Rus Madam; dolaşımdaki 'kadınlardan' bıyıklı Küçük Stella; müşteri beklerken oynadıkları tombalada kendisine hep 'çinko' çıktığı için "Ben zaten talihsiz bir kadını!" diyerek ağlayan Tater Necla, çekik gözleriyle;

Kavafis'in annesinin akrabası olan mücevherci Fotiadis ve ailesi;

Çiçekçi İvan Milinsky ve ailesi;

Tarlabaşı ve Sakızağacı'nın kesiştiği köşede yaz-kış hiç çıkarmadığı asker ceketiyle manavlık eden o Arnavut kadın;

Yanan kilise Rum Ortodoks Kilisesi olduğu için Abanos'tan geceliğiyle (ama başını siyah-mor arası Gürün şalıyla örtmüş) 2 numara-daki Afrodite, mamasıyla;

Sakızağacı'ndaki 31 numaradaki Asvaazin Ermeni Kilisesi Katolik olduğu için ne olur ne olmaz diye yine de küçük zangocunu göndermişti, papazlar gelmemişti; (geçenlerde de Sakızağacı 33'ün merdivenlerinde geceleri geçiren 85 yaşındaki kadın Ermeni'ydi ama Ortodoks çıktığı için ilgilenilmemişti; 'çoğunluk' tarihinde de, günümüzde de ne kadar acımasız olabiliyor;

Yaşı uygun olsaydı. Yeni Marjinaler'den Nilgün Marmara da, inanıyorum ki, işini gücünü bırakıp karşı kaldırımında yerini alır, yani fotoğrafın içine gelirdi.

Sitare Ağaoğlu (Taşpınar), yıllar sonra, bu Evangelistra Kilise-

si'nin Elmadağ'da otururken 'yukardan' ince nakış gibi güzel bir resmi yapmıştı, hem de benim mor renklerle.

Cemal Süreya: İlkokul üçteyim; yok yok dörtte. Bilecik'teki bir bankada (T.C. Ziraat Bankası) yangın çıktı. Benim gördüğüm ilk yangındı o. Bilecik'in kent içi nüfusu o günlerde 2000. Bütün kent, yangını baştan sona izledi. Üç dört katlı bir yapıydı Ziraat Bankası. Üst katları lojman. Bir sürü eşya atıldı aşağıya.

Hiç unutmam, ertesi gün yangın artıkları arasında bir kitap bulmuştum: *Ev Doktoru*. Yazarı Dr. Nuri Ergene. Cildi kopmuş ve bir kısmı yanmış olan bu el kitabını belki yüz kez okumuşumdur. Hele bazı bölümlerini.

Uyuz olmuştum. *Ev Doktoru*'nda uyuzla ilgili bölüm en fazla on satır. O on satırın altında anlamlar, bilgiler, ipuçları arardım. Kitaba göre uyuz böceği derinin altında yollar, kanallar açıp gidermiş. Geceleri uyanır ellerimin, kollarımın delik deşik edildiğini düşünürdüm.

Tifüs salgını da var o sıra. İkinci Dünya Savaşı yılları. Filmlerdeki kolera sahnelerini anımsatan olaylara tanık oluyorduk. Sokakta tifüsten ölmüş bir iki adam gördüm. Bir depocuktan ve iki tekerlekten ibaret 'etüv' arabası pazar yerinin hemen orda her şeye hazır dururdu. Üstündeki 'etüv' yazısıyla deposu ür-künç gelirdi bana bu aracın.

Olaylar, adları ve ayrıntıları nasıl da derin çizgilerle kazıyor belleğe! Yangından ötürü Ziraat Bankası müdür yardımcısının kızının adı hâlâ aklımda: Ayten. Tifüsten ötürü de belediye şoförünün adı: Işık Mehmet.

Ev Doktoru yazarı Dr. Nuri Ergene çoktan ölmüş. Ölümünden yıllar sonra aramızda bir çeşit akrabalık bağı da oluşacak onunla.

Yoksa "Cep Doktoru" muydu kitabın adı?

Tifüs deyince kendini asmış adamlar da gelir aklıma. O günlerde bir pazarcı parkta kendini asmıştı. Bizim sınıftan bir kızın iki yıl sonra Ali Bey adlı bir ipek imalathanesi sahibiyle (adam ellilik) adı çıkacaktı. Şöyle bir türkü yakmışlardı:

"Ali Beyin hırkası

Dirt dirt eder arkası."

Kız on iki yaşında.
O yangın için okuldaki duvar gazetesine “Yangın” başlıklı
bir yazı yazmış, yangını gösteren bir de resim yapmıştım...
Bilecik, bağ bahçe.
Bir üvey anam var. Adı Esmâ.
Kız kardeşimi saçından kavrayıp kuyuya sarkıtan kadın.

Şehir, Şubat 1988

“Sivil” İzmir Günleri

Ece Ayhan - Cemal Süreya

1987 güzünde, Cemal Süreya ile, Şehir dergisinde, karşılıklı olarak, eskiden yaşadığımız mahalleleri, sokakları, kentleri... ‘Kıyı Bucak’ başlığı altında yazmaya başlamıştık.

1988 ilk yazında da bu söyleşilerimiz kesilmişti. Bir gün baktım ‘İzmir Günleri’ bende duruyor.

‘Sivil’ sözcüğünü başa ekleyerek yayımlıyorum. Tabii Berlin’den göndererek.

(Bu arada ilginç bir olgu ortaya çıktı: Meğer ikimiz de ne denli çok ev değiştirmişiz: Cemal Süreya’nın 30’a benim ise 50’ye yakın! Eh, zaten rengi sarı bir devletin kiralık bodrum ya da çatı katlarında oturmuştuk hep!)

Not. Küçük ‘şiir toplumu’nca biraz bilindiği gibi ‘Sivil Şiir Akımı’ tarihten 35 yıl önce Ankara’da beklenmedik bir ‘sıçrama’ olarak ‘Parasız Yatılılar’ca çıkarılmış ve İstanbullarda da, sık aralıklarla uçan göçmen kuşları ya da yalıçapkınları gibi, sıklaştıkça ve ayrılma anlamında ‘sıklaştıkça’ sürmüştür. Yani serüvenin adı artık ‘İkinci Yeni’ filan değil, (giderek de) düpedüz ‘Sıkı Şiir’ ya da bir ‘Koloratur inceltmesi’ olmuştur, oldu.

Bütün Cumhuriyet zamanlarında, bu açıklanması zor olan depreme, toprak kaymasına benim ‘Sivil Şiir’ adını vermem belki öznel bir şey olabilir. Ama sahiden de, – sinirlenmeden bir düşünelim ‘İkinci Yeni’ akımı böyle nitelenemez mi?

Evet, merhaba ‘Sivil Şiir!’

Cemal Süreya: İzmir'e on, on beş kez gittim. Ne var ki her seferinde kentte yeni bir yabancı gibi dolandım. Ara sokaklarına pek gidemedim, yakın çevresini, dış mahallelerini tanıma olanağım olmadı. Buna karşılık, uzak çevresini, yani hinterlandını iyi biliyorum. İzmir'e zaman zaman, İstanbul'dan Ankara'dan, çıkışlar yaptım. Daha çok da Denizli'den, Aydın'dan, Manisa'dan, Akhisar'dan, Nazilli'den, Söke'den gittim oraya. Bu saydığım yerlerin kimisinde aylarca kalmışımdır.

(Nasıl bir İzmir kavramı uyanmış bende?)

İzmir'e daha girerken bir özerklik duygusu uyanır içinizde. Kent, kıyısını, açık denizini, caddelerini, yapılarını suna suna önümüzde yayılırken o duyguyu aşılamağa başlar.

Büyümenin zararlarını İstanbul, Ankara gibi kadar görmemiş izlenimini uyandırır. Binalar arasında oyun alanları vardır; ve bunların sayısı gördüğünüzden de fazladır sanki. On iki, on altı yaşındaki bir delikanlı için özel bir devinme alanı hâlâ saklıdır sanki. Bir İzmir düzeni, bir İzmir keyfi var. Yine de var.

Sivillik yazgısıdır bu kentin.

Bu da iyidir.

Jeolojinin İtalya'sı; antropolojinin Kadıköy'ü.

Direy 7, bitey 9.

Seni fakültede hep İzmirliyle birlikte gördüm. O yüzden de İzmir'den gelmiş biri, İzmirli sanırdım seni...

Ece Ayhan: Evet, evet, arkadaşlarım Üner Birkan (şimdi müzik eleştirmeni), Ülkü Başsoy, Aydoğan Tuncer... İzmirliyidiler. 1 martta ya da 1 kasımda İstanbul'dan Ankara'ya geldiğimde kimi sınıf arkadaşlarım bile "İzmir nasıldı?" diye sorarlardı.

Ben sanıldığı gibi Şiir'den değil Müzik'ten gelirim, geliyorum. O yüzden İzmirli olduklarını filan düşünmedim. Benim için müzikle ilgilenmeleri önemlidir. Sözgelimi 1953-54'te her pazar İlhan Mimaroglu'nun açıklamalı plak konserlerine bu İzmirli arkadaşlarımla giderdim sabahları.

Helikon Derneği'ne; Bülent Arel'in, İlhan Usmanbaş'ın, Faruk Güvenç'in gece derslerine Üner Birkan'la... yani İzmirliyle birlikte giderdik.

Belki 1950 ekiminden aralık sonuna İzmir'de Atatürk Lisesi'nde okumuş olmanın payı da olabilir. Bilmiyorum.

Cemal Süreya: Beş altı yıl önce bir ansiklopedi için Türk edebiyatında İzmir konulu bir inceleme yapmayı üstlenmiştim. Sonradan gerçekleşmedi. O sırada yapıtları karıştırırken benim için çok ilginç bir gerçekle karşılaşmıştım:

Şiirde de, romanda da, öyküde de, Cumhuriyet dönemin-den önce İzmir pek yok. Halit Ziya Uşaklıgil'i ve onun gibi bir iki yazarı saymazsak İzmir, edebiyatımıza fazla girmemiş. İzmir'de geçen olaya rastlayamadım. Bunun nedenleri üzerine düşündüm. Taşra sorununu aşan bir durum söz konusu galiba.

Ama Cumhuriyet'ten sonra ise İzmir hem çok anlamlı bir simge olmuş, hem de bereketli bir malzeme oluşturmuş yazarlara, özellikle de İzmirli yazarlara. İzmirli şairde bir kent sevdası var ki İstanbullu şairde bile o kadar olmamış...

Ece Ayhan: *Eee, Parasız Yatılı'larla bir Sivil Şiir sıçraması olmuş... İzmir Cumhuriyet'ten sonra vardır şiirimizde.*

Cemal Süreya: 12 Mart'a kadar Ankara yazar, İstanbul onaylardı. Daha sonra İstanbul yazmaya, Ankara onaylamaya başladı.

İzmir ise 1946'dan beri tarih duraklarını iyi seçerek, hep eleştirmiştir. Siyasal değişmelerde ilk tavır farkı İzmir'de başlar. Bir gösterge olur bu fark. Yayılır.

Kültür konusunda aynı şeyi söyleyemeyiz. Kültür hayatı siyasal hayat kadar canlı olmamış İzmir'de. Gerçi üniversite merkezi olduktan sonra bu alanda da bir değişiklik seziliyor. Ama İzmir'in büyüklüğüne, nüfusuna, özerk kent görünümüne uygun biçimde değil.

Kültür Park'ı ile tuhaf bir biçimde yetinmiş İzmir.

Ece Ayhan: *İzmir de İstanbul'a akıyor, akar hep.*

“Dergiler Edebiyatın Laboratuvarı”

Atilla Özkırımlı

— Melih Cevdet Anday, Mehmed Kemal ve Muzafer Buyrukçu’yla Celâl Üster’in odasında muhabbeti koyultmuşken Refik Durbaş görünüyor kapıda, azıcık süzgülü ve de sigarasız. Tam o sırada Muzafer’le benim ayaklandığımı, Gazeteciler Cemiyeti lokaline gideceğimi öğrenince, “Kapandı orası” diyor. Eyvahu bastırıp fırlıyoruz biz. Cemal Süreya’yı yakalamamız gerekiyor çünkü. Arkamızdan sesleniyor Mehmed Kemal: “Gittiğiniz yerden telefon edin bana. Bir öğle rakısı yapalım.”

Yapıyoruz. Söz iyice dallanıp budaklanmadan teybi çalıştırıyorum. Önce işimizi bitirelim, Papirüs dergisinin 1960’ta başlayan serüvenini anlattıralım Cemal Süreya’ya.

— 27 Mayıs’tan hemen birkaç ay sonra çıkardım Papirüs’ü. Ahmed Arif Medeniyet gazetesinde çalışıyordu o sırada, Muzafer Erdost da Ulus matbaasının müdürüydü, bense maliye müfettişi. Teknik işlerden anlamıyordum, onlara güveniyordum.

— Ama bir şanssızlık, baskıda, araya çizgi konmadığı için sayfalar birbirine yapışır. Yayına ara verilir bunun üzerine. Zaten teftiş için turneye çıkması gerekmektedir Cemal Süreya’nın.

— Teftiştten dönünce üst üste üç sayı daha çıkardım. O üç sayı 1961 tarihlidir. Devlet memuru olduğum için sahibi Suna Lokman görünür –Hilmi Ziya’nın (Ülken) yeğeni olup benim o zamanki nişanlım– yazı işleri müdürü de ya Ergin Günçe ya da

Ali Püsküllüoğlu, şimdi tam hatırlamıyorum. Yalnız havale adresi benimdi.

— Sözüün burasında, “Para kısmını garantiye almışsın” diye takılıyor Mehmed Kemal. Cemal Süreya da artık ne kadar gelirse de-yip bir başka gelir kaynağını açıklıyor. O sıralarda Mülkiyeliler Birliği’nde geceleri sürekli oyun oynanırmış. Operacılar falan, dışardan bir sürü insan gelirmiş. Mülkiyeliler Birliği Başkanı da Mazhar Leventoğlu’ymuş. Manodan bir abone ayırırmış her gün Papirüs’e. Kısacası hiç de fena değilmiş abone sayısı.

Ama bu kez Cemal Süreya’ya Avrupa yolu görünmüş. Papirüs de kapanmış tabii. Sonra, maliye müfettişliğini bırakınca, 1966’da yeniden çıkarmaya başlamış Papirüs’ü.

— Memurluktan ayrılmam Papirüs’ü çıkarmak için değildi. Yazmak için miydi? Onu da bilmiyorum. Memurluktan bunalmıştım aslında. Avrupa’dan dönerken bir araba getirmiş, satmıştım. Parasını taksitle ödüyorlardı, üç-dört yıl geçindirirdi beni.

— Memurluğu bırakınca Cemal Süreya, bir de bakmış yapacak işi yok. Bari Papirüs’ü çıkarayım demiş. Kendi yazılarımı yayımlarım hiç değilse. Bir de o sıra yeni bir eve taşınmış. Küçük bir evmiş bu. Bir sürü eşya dışarda kalmış. Yazıhaneyi de döşerim böylece demiş ve Papirüs’e sıvanmış.

— Önce, bir yıl çıkarırım dedim. Ama bir çevrem vardı, arkadaşlarım; girdik bir çarka, dört yıl gitti. Bugüne kadar da gelebilirdi. Ama 12 Mart’tan sonra yayın işleri öylesine bozuldu ki... Sıfırla başlamıştım, sıfırla sürdürdüm. Bir gün baktım, değil derginin masrafları ev kiramı veremiyorum, kapattım.

— Cemal Süreya’ya göre bir derginin yıllarca yayımlanması da doğru değil zaten. Dergi dediğin kitaplıkta yerini bulabilmeli, bilemedin iki karış kadar bir yer tutmalı. Örnekse, Varlık koleksiyonu çok değerli bugün, bütün bir kültürü yüklenmiş, taşımış bugüne. Ama kaç kişi nerede, nasıl saklayabilir Varlık koleksiyonunu? Diyelim, bizler saklarız belki. Ya çocuklarımız, torunlarımız?

— Ben dergiciyim. Hep dergi çıkarmayı düşünürüm, sekiz sayfalık mı olsun, on sayfalık mı, hesabını yaparım. Benim için dergi çıkarmak önlenemez bir tutkudur. Türkiye’de edebiyatın laboratuvarı dergilerdir. Ama bir dergi sonsuza dek çıkmaz. Dergiler çıkar, yaşar ve ölür.

— İşsizlik yüzünden ya da kendi yazılarını yayımlamak nedeniyle de olsa Papirüs'ü çıkarırken birtakım amaçları olmalıydı Cemal Süreya'nın. Sözgelimi çeviriye yer vermemişti hiç. Neden?

— Papirüs'ü çıkarırken Memet Fuat'ı düşündüm ben. Yeni Dergi'yi çıkarıyordu ve Yeni Dergi çeviri ağırlıklı bir dergiydi. Papirüs'ün bütünüyle telife dayanan bir dergi oluşunun nedeni Yeni Dergi'nin çıkıyor olmasıydı. Bir de Türk edebiyatının geçmişe doğru baremi, sözgelimi İsmail Habib Sevük'ün kitabında nasılsa öyle sürüp gidiyordu. Ben bugünden düne bakma tavrını getirmek istedim. Bunu başarabildim mi, bilmiyorum. Ama ipuçlarını verdiğimi sanıyorum.

— Cemal Süreya 1966 haziranından 1970 mayısına kadar sürdürdü Papirüs'ü. Sonunda iki sayıyı birleştirip "Kendileri (Otobi-yografiler)" başlıklı bir özel sayıyla Papirüs'ün ikinci (ve asıl) dönemi kapattı. Durdu mu peki?

— Durmadım. 1980'de üç aylık olarak çıkardım bu kez Papirüs'ü. Abone yöntemiyle para toplamış, bir arkadaşın yazıhanesine sığınmıştık. Ama paramız iki sayı çıkarmaya yetti ancak. Üstelik bu sefer de 12 Eylül geldi. Oysa dergiye siyasi bir karakter de kazandırmak istiyordum. Bu yüzden ikinci sayıyı bir süre çıkaramadım, kimi bölümleri attım. Ve orada durdum.

— Gerçekten mi? Duracak mı?

— Bilinmez. Önce de söyledim, benim için dergi çıkarmak önlenemez bir tutkudur. Bugün iyice zorlaştı Papirüs gibi bir dergiyi çıkarmak. Yine de şunu söyleyeceğim, son zamanlarda böylesi dergilere sonsuz gereksinim var.

Cumhuriyet, 9 Mart 1988

“Şairlik Dervişlik Değil mi Zaten?”

Enver Ercan

Kendisi de diyor ya: Kimi şair daha sonra açılır... Tam da Cemal Süreya şiirini karşılayan bir yaklaşım bu. Hele son iki kitabı Sıcak Nal ve Güz Bitigi'ni birer gün arayla yayımladığı düşünülürse. Artık “az” yazmayan şairle şiirden ve hayattan konuştuk.

— Açıklanmayan tek şey aşk: “En büyük sayrılık ve en büyük sağlık” diyorsunuz Güz Bitigi’nde. Denetçinin anlamadığı, tarihçinin atladığı, terzinin bir araya getiremediği, sanatçının ise elden kaçırdığı şey... Kitabımızın anahtar sözcüğü “keşke” olduğuna göre, “elden kaçırma” neredeyse bir yaşama biçimine dönüşmüştü sizde.

— Güz Bitigi tek bir şiir. Bütünüyle bir şiir aslında. Bir yerde öykü de diyebiliriz onun için. Bence “keşke” sözcüğü elden kaçırma değil, her an yeniden hayata bağlanma, en ufak bir ayrıntıyla ya da her şeyle aynı durumun pekiştirilmesi anlamına geliyor.”

— Sıcak Nal ile Güz Bitigi bir gün arayla yayımlandılar. Aralarında bir ayrım var mı? Sizin için?

— Sıcak Nal benim şimdiye dek yazdığım şiirlerin doğal uzantısıdır. Uçurumda Açan adlı yapıtımdan sonra dergilerde yayımladığım şiirlerden oluşuyor. Güz Bitigi içinse yeni bir deney diyebilirim. O tür çalışma içine şimdiye dek hiç girmemiştim. En yalınla, en kapalı öğeler yan yana. Elbet o da şiirimin doğal uzantısı. Ama onda değişme var.”

— Sıcak Nal'da toplumsal, hatta siyasal temalar daha bir öne geliyor...

— Evet.

— Giderek şiirlerinizde bir derviş söylemi egemen olmaya başladı. Hoşgörüden de öte bir yerlerdesiniz.

— Doğruysa bu, sevinirim. Yaşımız kaçta geldi, ondan mı acaba? Ama hem "hınzır" diyorsun, hem de öyle diyorsun. Şairlik dervişlik değil mi zaten? Sevindirdin yine beni.

— Sizde alttan alta bir "Doğu" sancısı var. Sancı değil de sızı diyelim isterseniz. "Tercan" şiirinde falan duyuluyor.

— Anılarımın kökeninde yer etmiş. Küçükken, altı yedi yaşında doğduğum yerlerden evimizden, bahçemizden koparılmıştım. Ardından aileme felaketler gelmişti. Annem ölmüş (hem men ölmüş), babam sonsuz yoksul düşmüştü.... Bunlar yer etmiş bende. Bir yerde sanatçı duyarlığımı da etkilemiş demek. Silinmezler.

— Kaç yıldır şiir yazıyorsunuz?

— On, on beş yaşımdan beri. Ama yayımladığım ilk şiiri kök alalım. İlk şiirim Ocak 1953'te çıktı. Otuz beş yıldır yazıyorum demek.

— Otuz beş yılda altı şiir kitabı yayımladınız. İlk üç kitabınız Üvercinka, Göçebe, Beni Öp Sonra Doğur Beni çok seyrek aralıklarla 1958-1973 arasında yayımlandı. Son üç kitabınızsa (Uçurumda Açan, Sıcak Nal, Güz Bitigi) dört yıl (1984-1988) gibi kısa sayılabilecek bir süre içinde çıktı...

— Öyle oldu. Az yazan bir şairim. 'Şiirsiz şair' diye anıldığım da olmuştur. Şiiri olmayan değil de, az şiiri olan şair anlamında. Titizlik yanında, başka uğraşlar içinde olma da rol oynamış olabilir bunda. 1982'de emekli olduğumu anımsa. Ayrıca şu da var: Kimi şair daha sonra açılır. Öyle de demeyelim. Belki de yarın tek şiir yazmaz, yazamaz olurum. Ama o kadar da az yazmadığımı anlaşıldı. Yahya Kemal kadar, Baudelaire kadar, Dıranas kadar... Çok fazla, aşırı fazla yazan şairleri anlamıyorum. Hele bazıları romanını, öyküsünü, denemesini, eleştirisini, hatta polemiğini de şiirinde yapma durumunda oluyor. Bunların arasında da iyi sanatçılar yok değil gerçi...

— *Hayatınızı nasıl kazanıyorsunuz?*

— Birinci dereceden emekli aylığım var. Ama oturduğum evin kirasını, artı yakıt parasını, artı tüpgaz bedelini vb. ancak karşılar (enflasyon ücretleri öldürdü). Birinci, ekmeği kazanabilmek için çalışmam gerekiyor. Ayrıca yardım etmekle kendimi yükümlü saydığım kimseler de var. Yazı yazıyoruz işte...

— *Yazıyla hayat kazanılabiliyor mu?*

— Kıtı kıtına. Benim güçlüğüüm şurda: Nitelikli yazı yazarak profesyonel olmak. Çok güç. Ama şanslarım da oldu elbet. Küçük paralarla güzel bir hayat yaşamak. Dert bu. Bugüne dek oldu.

— *Çeviri?*

— Çeviriyle hayatımı kazandığım günler de oldu. Ama daha sonra çeviri ücretlerinde bir donma görüldü. Bıraktım. Şimdi o alanda bir kıpırtı var gibi. Bu yıl üç-dört çeviri üstlendim.

— *Gazetelerin sanat sayfalarını yeterli buluyor musunuz?*

— Sizinkini söyleyeyim. Güneş'in sanat sayfası, bence, bağımsız, esnek, cesur, her şeye uzanma özlemi içinde. Canlı buluyorum sizin sayfayı. Dergi gibi şenlikli.

— Sıcak Nal'da "Kehanet 1985" adlı şiirinizde bir hayat hesabı var gibi geldi bana. Hayatınızın kaç yıl olduğunu mu hesaplıyorsunuz orda? Sizin hayatınız mı? Lokman şair siz misiniz?

— Evet. Üç yıl önce çok karamsardım. Kendime göre bir ömür uzunluğu biçmiştim. O şiir o'dur. Bunun için Lokman Hekim söylencesinden çıkış yaptım. Lokman Hekim'e uzun ömür verilmiş. Ve bunu kendisinin saptaması istenmişti. O da çok yaşayan bir kuşun, kartalın yaşama süresini temel almış. Kartalın 80 yıl yaşadığı varsayılıyormuş o çağda. Lokman Hekim yedi kartalın hayatını ardı ardına yaşamış. 7x80=560. Beş yüz altmış yıl yaşamış. Ben de kendime kırlangıcı seçmiştim. Yedi kırlangıcın hayatını ard arda yaşamalıydım. Biliyorsun kırlangıç dokuz yıl yaşar. Gerisini hespla işte.

— *Bugün?*

— Bugün öyle düşünmüyorum. Daha doğrusu o kadar öyle..

— Sakalınız.. Deminden beri yüzünüzü seyrediyorum. "Mavi Sakal"ı hatırlattınız bana.

— Sakalıma laf söyleme.

— Güz Bitigi'ndeki işleyimleri de siz yapmışsınız. Kapaktaki küçük kız kim?

— Çocuk.

Güneş, 9 Mayıs 1988

“Şiir Kapitalist ve Sosyalist Sistemlerde Geriledi”

Ayça Atikoğlu

Geçtiğimiz günlerde Sıcak Nal ve Güz Bitigi adlı şiir kitapları Dönemli Yayıncılık tarafından basılan Cemal Süreya’nın Toplu Şiirleri de Can Yayınları arasında çıkmıştı.

Lise yıllarında aruzla şiir yazarak edebiyata giren, ilk şiiri Mülkiye dergisinde yayımlanan Süreya, kendi şiirini tanımlarken, “Erotik bir şiirdir benimki. Sanırım en belirgin özelliği budur. Dipte tarih içinde uygarlık ve varolma sorunu tartışılır. Mitler, günlük hayatın küçük olaylarına dağılarak somutlaşır” der.

İkinci Yeni’nin öncülerinden olan şairle yeni şiirleri üzerine konuştuk...

— Epeydir şiir kitabı yayımlamadınız, Sıcak Nal ve Güz Bitigi’ni şiirinizde bir aşama olarak görüyor musunuz?

— 1984’te Uçurumda Açan çıkmıştı. Şimdi 1988’deyiz. Kendi ritmime göre acele etmiş de sayılırım. Sıcak Nal ile Güz Bitigi arasında şöyle bir ayırım var: Birincisi benim bugüne dek yazdığım şiirin doğal uzantısı. Güz Bitigi’nde ise ayrı bir çıkış, çıkış demeyelim, ayrı bir çalışma, hayat deneyi var. Tek bir şiir, tek bir yapı Güz Bitigi. Sıcak Nal ise son dört yılda tek tek yazıp yayımladığım şiirlerden oluşuyor.

Günde 24 saat şiir yaşıyorum. Her şeye şair olarak bakarım. Yazmaktan daha büyük bir yer tutar bu benim hayatımda.

— Çevirmensiniz de. Çeviri şiirin üretime olumlu etkisi olabilir mi sizce?

— Çeviri şiir, şairden çok şey götürür. Ya da bende götürmüştür. Yabancı dildeki şiirler kişiyi elbet besler. Ama okur olarak, şiirsever olarak... Çağrışımlar da getirir. Ama şiir çevirmeni olmak başka. Anlatımını, malzemeni bir de oraya gömersin. O şiirler seninkiyle karşılaştırılır. Verdiğin şeye aldığın gibi bakarlar. O durumun aşılması çok zor. Aşınca da, kazançlı çıkabilirsin. Kısacası, çeviri şiirin çevirenin değil de, başkalarının üretimine katkısı söz konusu.

— *Günümüz Türk şiiri konusunda ne düşünüyorsunuz?*

— 1940'tan bu yana şiirimiz en zengin birikimi yarattı. Şiir, kapitalist Batı ülkelerinde de, sosyalist ülkelerde de gerilerken, ülkemizde büyük bir şiir laboratuvarı kuruldu. Daha önce de söylemiştim, bugün dünyada gerçek şiirin soluk aldığı birkaç yer var: Akdeniz ülkeleri (özellikle Türkiye, Yunanistan, İspanya, İtalya, Fransa'nın bir kıyısı); Latin Amerika, bir de biraz ABD.

Şiir sanayileşmeye uyarlanamıyor. Sosyalist ülkelerde de bireysel özgürlük sorunuyla örseleniyor.

Milliyet, 24 Mayıs 1988

“Kişi, Kendi Yüzünü Göremez”

1980 yılından bu yana Behçet Necatigil’in anısına düzenlenen “Necatigil Şiir Ödülü”nün bu yılki sahibi Cemal Süreya. Adalet Ağaoğlu, İlhan Berk, Doğan Hızlan, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Hilmi Yavuz ve Tahsin Yücel’den oluşan seçici kurul, Cemal Süreya’ya bu ödülü, Sıcak Nal ve Güz Bitigi adlı kitaplarından dolayı verdi. Yazar ve şair Cemal Süreya ile ödülü ve şiir üstüne göştük.

— Sayın Cemal Süreya, size Necatigil Ödülü’nü kazandıran Güz Bitigi ve Sıcak Nal’ın şiirinizdeki yeri...

— Sıcak Nal benim bugüne getirdiğim çizginin tam uzantısı. Dergilerde ayrı ayrı yayımlanmış şiirlerimden oluşuyor. Güz Bitigi ise birçok parçadan meydana gelmiş tek bir şiir. Bir de bu kitapta biraz daha değişik bir konumdayım. Güz Bitigi’nde görüş (düşünce) ağır basıyor. Sıcak Nal’da bakış var. Ama ikisi de baştan beri akıp gelen şiirimin yatağında can buluyor elbet.

— Denemeci Cemal Süreya, şair Cemal Süreya’yı nasıl değerlendiriyor?

— Kişi kendi yüzünü de tam bilemez; bir başkası gibi bakamaz kendine; baksa da tam göremez. Yine de denemeci Süreya şair Süreya’nın sözcük tutkunluğuna, hatta çılgınlığına şaşıp kalıyor. Çünkü şair hem az yazıyor, hem de o az içinde çılgınca sürekli dolanıp duruyor. On yedi dergi, birkaç evlilik, bir meslek, bir banka batırdı.. Öbürü için şöyle diyor denemeci

Süreya: Bu adam beni etkiledi elbet. Ama benim de onda çok emeğim var. Şaşıyorum, en çok anı kitapları okuyor. Kötü şeyler okumayı da seviyor. Yolculuk duygusu sıfır. Efendim, gençliğinde hep görev yolculuğu yapmış da ondanmış... İstanbul'u bile tam kullanamıyor. Otobüse binseler, denemeci olan Süreya hep ileri bakar, öbürü ise geçtiği durakları, dün akşamı vb. düşünür.

— *Ödülünü kazandığımız, Behçet Necatigil'in çağdaş şiirimize kazandırdıkları ve sizin Behçet Necatigil için düşünceleriniz...*

— Necatigil Türk şiirini en iyi incelemiş şairlerden biri... Hoca oluşu, şair oluşunu olumsuz yönden hiç etkilemedi. Hocalar genellikle sanata bilimsel açıdan bakarlar. O durumda da, olan sanata olur. Necatigil, edebiyatımızın en eski değerleriyle de beslenmişti. Ama en çağdaş bir noktada duruyordu. Gençlere en açık ustalardan biriydi. Dergi sayfalarında, yeni kitaplarda hep taze şiir arardı.

Milliyet, 24 Mayıs 1988

“Şiir Görüntüye Yenilmeyecek”

Atilla Özkırımlı

— İki günde iki şiir kitabı... Şöyle de söylenebilir: Her ay bir şiir kitabı. Ya da şöyle: Bir gün arayla iki kitap birden...

Neden mi söz ediyorum?

Cemal Süreya'nın yeni çıkan iki şiir kitabından. 31 Mart 1988 tarihli Sıcak Nal ile 1 Nisan 1988 tarihli Güz Bitiği'nden. Artık hiç kimse, şiirlerini uzun aralıklarla kitaplaştıran bir şairdir Cemal Süreya, diyemeyecek.

Uzun aralıklarla mı?

1976'da yayımlanmış şu satırlar benim: “Yaşamı, şiiridir. Bir tutkudur şiir onun için. Aralar verir, bir süre rastlamazsınız şiirlerine dergilerde. Ama bu, şiiri boşladığı anlamına gelmemeli. Şiiri boşlayamaz çünkü. Yayımlamaz belki, ama bir ipekböceği gibi üretir şiiri kozasının içinde. En sadık olduğu sevgili şiiridir.”

Ama en iyisi sözü Cemal Süreya'ya bırakmak. Şiirin anlatım gücünden yola çıkıp sorulu yanıtı bir söyleşiye dalmak onunla. Evet, şiirin anlatım gücünden...

— Görsel çağdayız, görüntü her şey. TV'deki bir anlık gösterimi, bir filmin tek bir karesini düşünelim. Onların ortaya koyduğu, vurguladığı gerçeği on bin sayfalık yazı görünür kılamayabilir. Ama bir dizenin bir cümleinin gösterdiği gerçeği de binlerce görüntü, yüz saatlik bir film görünür kılamayabilir. Yazının, özellikle de şiirin böyle bir olanağı var. Son yıllarda kafamı kurcalayan bir düşünce bu. Şiirim için bir program değil el-

bet. Belki de şiirim burada durduğu için böyle konuşuyorum. Örneği kendi şiirimden alayım. *Sıcak Nal*'daki "8.10 Vapuru" adlı şiirde şöyle bir dize var: 'Sesinde ev dağınıklığı var.' Hiçbir görüntü anlatamaz bunu.

— *Doğru anlatamaz. Ama diyelim TV'nin, çağımızın bu en etkili, en yaygın iletişim aracının edebiyatı görüntüye dönüştürmesi, bir anlamda okumanın yerine bakmayı geçirmesi şiir için de bir tehlike sayılamaz mı?*

— Sanırım, TV'nin olumsuz yönden en az etkileyeceği sanat şiir sanatı olacaktır. Çünkü şiir kendi yapısı dışında bir yapıya, sözelimi görüntüye, kolay kolay dönüştürülemez. Dönüştürüldüğünde o artık şiir değil, başka bir şey olur. Televizyon sinemayı, romanı, öyküyü tepe tepe kullanıyor. Şiiri kul lanma durumunda ise şiir nasılsa öyle kullanmak zorundadır.

— *Yine de bir değişim söz konusu olamaz mı? Şair ya da şiir okuru açısından...*

— Görüntü egemenliğinin şiirde iki değişiklik yapması beklenebilir. Şiirin yaygınlığını arttırabilir, bir; bunun sonucu olarak şairi yüreklendirip onu sözel bir yapı kurmaya itebilir, iki. Ayrıca insan filmini gördüğü bir romanı okumaktan cayabiliyor. Ama TV'de izlediği bir şiiri okumak, yeniden okumak ona çekici gelebilir.

— *Yani sana göre şiirin anlatım gücü görüntüye kolay kolay yenilmeyecek. Belki de şiir görüntünün gücünden yararlanacak...*

— Son yüzyılda şiir, yazı-şiir niteliğini biraz fazlaca edinmiş bulunuyor. Ama şiirin kendisini yazılı basından ayıran öyle bir sözel gücü, öyle bir kökü de var ki önümüzdeki süreçte ona yeniden ve başka türlü kavuşabilir. O kökten, yeni sürgünler atabilir. Çünkü görüntü, şiirin yalnız yanında 'yer alabilmekte, hiçbir planda onun yerine geçememektedir. Yanında olunca da görüntü bir destek, bir güç olacaktır şiir için.

— *Bir de şu var: En eski, en etkili sanat olduğu söylenir şiirin. Şairler de hep tehlikeli kişiler olarak görülmüşlerdir. Kuran'da da lanetli, sapık kişiler olarak anılmıyor mu şairler? Ama şiirden, şairden bunca korkulmasına karşın, nedense dünyanın her yerinde baskı sayısı düşük kitaplar şiir kitaplarıdır. Üstelik bir yayınevi şiir kitabı yayımlamaz. Şiirin tirajı, şiir kitaplarının baskı sayısı ile ölçülebilir mi sence?*

— Burada hemen bir yanlış düzeltelim. Şiir en çok okunan, tirajı en yüksek sanattır. Sadece şu dakikayı düşün. Şu dakikada kimbilir kaç kişi Yahya Kemal'den, Nâzım'dan dizeler söylüyordur. Biri sevgilisine Oktay Rifat dizesi uzatıyor, biri Can Yücel lâfı ediyor, biri Fuzuli söylüyordur. Şu anda kimbilir dünyada Homeros adı kaç bin kez kullanılıyor. Şiirin yaygınlığını kitap tirajıyla ölçmek çok yanlış bir şey. Eşref bile kaç milyon tiraj yapmıştır! Orhan Veli?

— *Hele tek tek kişileri düşünürsek değil mi?*

— Elbet. Kişi sevdiği dizeleri sabah akşam söyler. Dizelerle açılan sofraları, mektupları, gizli pusulaları düşün. O mektupları, o pusulaları üst üste koy, kaç milyon kitap eder. Kartpostallar var, telefonlar, yolcu vapurları, hücumbotlar, senaryo avansı almış metin yazarları, posta güvercinleri... Üstelik ülkemizde şiir, felsefenin de yerini tutuyor.

— *Bunu biraz açar mısın?*

— Türk insanı kendini henüz düşünceyle değil, duyguyla dışa vurabilmekte. Bu, şiirin işine geldiği gibi onda düşünce kıvamı da yaratıyor zorunlu olarak. Bugün hiç çekinmeden söyleyebiliriz. Türkiye'nin sesi şiirdedir. Bilmiyorum, çok mu ileri gittim.

— *İki kitap birden çıkardın bu kez. Sıcak Nal'daki şiirler bildik Cemal Süreya şiirleri. Ya da başka deyişle bir önceki kitabında da yer alabilirlerdi. Sürekliliği, şiir çizgindeki gelişimi görüyoruz onlarda. Güz Bitiği öyle değil. Yeni bir şeyler deniyor gibisin. Yanılıyor muyum?*

— *Güz Bitiği'nde başka yerlere gittim. Birçok bağımsız birimden oluşan tek yapı söz konusu onda. Her birimin bir yerde tohum kapsülü gibi patlayıpverdiği bir "sıkı şiir". Güz Bitiği bana bu tür başka bütünler kurma yönünde cesaret verdi. "Zulümler" adlı çalışmamı yeniden ele alabilirim artık. Yine de boşalmış gibiyim. Sanki artık hiç şiir yazamayacağım. Yayımladığım her şiirden sonra başıma gelir bu.*

— *Kendine, en kötü olasılıklar bir yana on yıllık bir ömür daha biçtiğini biliyorum. Kaç şiir kitabı gelebilir bu sürede? Ne dersin?*

— Belki bir ya da iki kitap daha çıkarabilirim.

Cumhuriyet, 11 Haziran 1988

*“Alın Terime Altın Bulaşmadı”**

Necati Güngör

Çiçekler, tablolar ve kitaplar... İşte, şairin evini karakterize eden üç öge! Chagall ve Van Gogh’un röprodüksiyonları. Ayrıca, çağdaş Türk ressamlarının armağanı olan tablolar; Cihat Burak, Cihat Özegen, Ruzin Gerçin, Kayıhan Keskinok, Muzaffer Akyol, Fahir Aksoy... Röprodüksiyonlar için şöyle diyor şair: “Onlardan vazgeçmem; yirmi beş yıldır, duyarlığımın bir parçası olmuşlar...”

Bu ev, onun yirmi dokuzuncu evi. Kapıdan girince, sağda geniş bir mutfak. Tezgâhta şişeler, bardaklar... Salonda bir televizyon; küçük bir vantilatör, o da armağan! Televizyonun üzerinde biblolar: İki Eskimo, küçük bir yazı makinesinin başında. Bir Bodrum evi... Bir de Birsen Hanım’ın portresi, duvarda asılı, şairin kendi çizgisi. (Aynı çizgilere değişik yerlerde rastlayabilirsiniz: Örneğin İlhan Berk’in portresi, Papirüs dergisinin son sayısındadır; ya da Edip Cansever, Mehmet Ali’nin meyhanesinde. Belki başka bir yerde Buyrukçu’nun portresi.)

Gelecek Kuşakları Etkileyebilmek

“İkinci Yeni” akımının başında yer alan biri olarak, kendisinden sonraki kuşakları en çok etkileyen şairdir. Şiirlerinden söz etmez, övünmeyi sevmez; onu övmeye başlarsanız ya konuyu değiştirir ya da bakışlarını sizden kaçırır... “Bakışları zaman zaman kaçak, ürkek, fa-

* Necati Güngör’ün “Bir Pula Yazanlar” başlıklı yazı dizisinden.

kat zekâ dolu... Onun kişiliğine hâkim olan durgunluk ve itidal, düşünmeden, bir fikri kafasında yoğurup pişirmeden sere serpe konuşan bir his adamı olmadığı kanısını yaratıyor insanda. Çok değil, birkaç defa karşılaştığımızda, fakat uzun süren sohbetlerimizde Cemal Süreya'nın –birçok şairimiz gibi– ataklar yaptığına, yüksekte konuştuğuna hiç tanıklık etmedim. Ancak karşısındakinin duyabileceği kadar hafif bir sesle anlatıyor..." (Baki Süha Ediboğlu).

Kadıköy'de onun gittiği meyhanelerin müşterisi artar. Masanın ekseninde daima o vardır. Sözü, sohbeti tatlıdır; şakası, fantezisi hiç eksik olmaz. Harcamak istediğini överek de harcayabilir: Kişi, hayatında hiç ata binmemişse, üstat, onun süvariliğini övebilir sözgelimi. Diplomattır, ama tevazu, diplomasi gereği bir tutum değildir onda; gerçekten alçakgönüllüdür. Bir koşulla: Hakkını yemezlerse...

Paçalarını Bile Silktim

Belki de bugüne dek bir ev sahibi olamayışının altında bu alçakgönüllülüğü yatmaktadır. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur; birçok kabinde sınıf ya da okul arkadaşları olmuştur. Maliye müfettişliği, Darphane müdürlüğü, banka yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. Ama bu görevlerini yürütürken, mal mülk edinme ihtiraslarından uzak durmuştur boyuna. Özellikle Darphane Müdürü iken, Kapalıçarşı'nın altın tüccarlarından uzak kalmayı erdem saymıştır. Dahası, o görevden ayrılırken pantolon paçalarını bile silkmıştır ki, üzerinde altın tozları kalmış olmasın! Devir, MC dönemidir. Yeni Maliye Bakanı (Yılmaz Ergenekon), Darphane Müdürlüğü için bir operasyon tasarlamaktadır... Hesaplar denetlenir, defterler gözden geçirilir, teftişler yapılır... Cemal Süreya'nın hiçbir açığını bulamazlar. Bakan, Darphane'yi bizzat gezip görmek ister. Ankara'ya döndüğünde, kaba da olsa, bir gerekçe vardır kafasında; Darphane Müdürü'nü hal etmek için: Teftişi sırasında Darphane binasını temiz bulmamıştır! Temizliğin ölçüsü nedir? Belli değil... Bu "icat" edilmiş gerekçeyle görevden alınır Cemal Süreya. Ve bu tasarrufa karşı kendince ve de sessizce bir savunma hazırlar. Şöyle der: "Darphane, tarihi boyunca, yalnızca iki saat kirlenmiştir; o da Sayın Bakan'ın ziyareti nedeniyle!.."

"Ev sahibi olmak için elime iki kez fırsat geçti" diyor Cemal Süreya. "Birincisinde, Avrupa'dan dönerken bir araba getirmiştim. O zamanlar, arabayla daire değiştirme modası vardı. Yapmadım... Arabayı satın parasıyla *Papirüs* dergisini çıkardım. İkincisinde de, emekli olduğum zaman elime geçen ikramiyeyle, küçük de olsa, bir ev alma olanağım vardı. Değerlendiremedim bu olanağı..."

Aslında emekli olduktan sonra da birtakım olanakları elinin tersiyle itmişti Cemal Süreya. Maliye Müfettişliğinden emekli olacağını duyan bir yayıncılık kuruluşunun sahibi, ona haber göndermişti heyecanla: "Cemal Bey gelsin, ansiklopedinin başına genel yayın müdürü yapalım!" diye. Yurt Ansiklopedisi'ydi sözü edilen. Kuruluşun sahibi de Nazar Büyüm. Cemal Süreya'nın yanıtı şöyleydi: "Abi, redaktörlük de yeter..." Bunun üzerine, Cemal Süreya için başka bir görev bulundu: Çocuklar için yayımlanan Walt Disney Ansiklopedisi'nin yönetmenliği. Haftada iki, üç gününü bu ansiklopedinin yayımı için ayıracak, geri kalan zamanlarını edebiyata verecekti... Ancak uzun sürmedi bu iş. Yayınevinin Genel Müdürü olan arkadaşının şu sözlerini sineye çekememişti Süreya: "Cemal Bey, daha düzgün bir Türkçe'yle yazamaz mısınız?"

İş hemen o an orada bırakılmıştı! Gürültüsüzce... Dedik ya, mütevazıdır, ihtirası yoktur; ama Türkçesine de toz konduramazsınız! Belki bir ev sahibi olabilme şansını, bu kez de orada, Türkçesine sataşıldığı yerde harcamıştır gözünü kırpmadan... Şair bu ya... Pir Sultan'ından Nef'i'sine kadar, "Böyle şiir yazma!" diye buyurulmuştur; ama dinleyen kim? Gönlünün istediği şiiri yazmak için, kelleyi vermiş adamlar... Cemal Süreya da o soydan gelmiyor mu?

Evet şimdi yirmi dokuzuncu evinde kiracı olarak oturuyor Cemal Süreya. Kadıköy'de, Cihan Seraskeri Sokağı'nda. Evin düzenli ve temiz oluşunda Birsan Hanım'ın el izlerini görür gibi olursunuz. Yakın bir zamana kadar Memo Emrah da babasıyla birlikte oturuyordu burada. Cemal Süreya'nın sanatçı arkadaşları, zorunlu olarak Memo'nun da arkadaşlarıdır biraz; o hiç büyümeyen çocuk yanlarıyla... Memo, şimdi annesiyle birlikte. Ama bu çocukluk evini de ihmal etmiyor; babası, onun en eski arkadaşı çünkü.

Terk Edilen Zevkler

Eskiden Cemal Süreya'nın kahve alışkanlığı vardı, sigara alışkanlığı da... İkisini de bıraktı. İki buçuk yıldır içmiyor sigarayı. Kahveye gitmeyi ise, evini sevdiği için bıraktı. Oysa eskiden yazılarını, çevirilerini, kahvelerin o dumanlı, gürültülü havası içinde yazar, yapardı. Şimdileyin evde. Oturduğu daire, giriş katı, pencerenin önünden gelip geçenleri görüyor bütün gün. Önünden akıp giden bir ırmak gibi bu sokak... Bu ona, bir kahvede oturuyormuş duygusunu da yaşıyor... Çalıştığı masa oldukça geniş. Üzerinde dergiler, kitaplar. Yazı makinesi. İşlemeyen bir saat. Yanbaşında üçgen bir duvar saati. Anahtar biçiminde bir ısı ölçer... Sehpanın üzerinde, atılmış gibi duran bir gece lambası.

Bu evden ötürü, bir de paye biçmiştir kendisine: "Kadıköy İskelesi'ne en yakın oturan Türk yazarı!" Bu tür esprileri çok sever: Darphane Müdürlüğü yaptığı yıllarda da bir "antoloji" hazırlıyordu Cemal Süreya. "Darphane Müdürü Şairler Antolojisi." Antolojide yalnızca iki şair yer alıyor: Nef'i ve Cemal Süreya..

Bir özelliği daha var: Ailesi o küçükken Eskişehir'e sürgün edilmiş; bir zaman sonra oradan kaçıp İstanbul'a gelmişler... Ancak polis, ailenin reisini gözaltına almakta gecikmiyor. Küçük Cemalettin de babasıyla birlikte Sansaryan Hanı'nı ziyaret ediyor... Özelliği işte burada; Sansaryan Hanı'na en genç yaşta düşen Türk şairi!

Maliye Müfettişliği sırasında oturduğu evleri sık sık kapatmıştır Cemal Süreya. 1955'ten 1981'e kadar çeşitli dönemlerde... "Gençlik yıllarımda öyle pek ev eşyam da yoktu; taşınma zor değildi. Ayrıca bir evden öbürüne geçerken kira da pek değişmiyordu. Teftiş turnesi başlayınca evi kapatır, dört ay sonra döndüğümde, İstanbul'da yeniden, kolayca ev bulabilirdim. Böylece dört aylık kiradan tasarruf etmiş oluyordum." Yirmi altı yılda yirmi sekiz ev değiştirmesinin sebebi hikmetini böyle açıklıyor Cemal Süreya. Bu göçebelikten yerleşik düzene geçmesi on yıllık bir olay. Dolayısıyla evde eşya çoğalmaya başlamış. Çoğalma dedikse ihtiyaç kadar... Son yıllarda, tükenen buzdolabı yenilenmiş. Üç yazı makinesi var... O üç makineyi satıp bir elektrikli almayı tasarlıyor şu günlerde. Bir lüks, ama bu "lüks"e değer görüyor kendisini Süreya. Sonra bir lüks düşü daha: Çalışma odası olarak kullandığı salona bir klima aygıtı taktırıp yaz sıcaklarında rahat etmek!

İşte Türk şairinin iki büyük "lüks" özlemi! Sıradan bir emlakçı bürosunda bile bulunan iki gereç... Öyle ya, iyi şair olmak, Türkçeyi ustalıkla kullanmak, para kazanmaya, gereksinimleri karşılamaya yetmiyor Türkiye'de! Hatta dil bilmek... Üst kademedен emekli olmasına karşın, eline geçen para, ev kirasıyla yakıt giderini karşılıyor ancak, belki bir de tüpgaz ücretini, o kadar... Ekmeğini yine yazlarıyla çıkarıyor. O nedenle, maliyecilikle de arası açık nicedir. İstesem de artık uyarlayamam kendimi, diyor; maliyecilik konusu açılınca... O denli kaçıyor ki, dostları, bir süre önce bu kaçışla ilgili bir haber uydurmuşlardı: Güya, "Suudi Bank" adında bir Arap Bankası Cemal Süreya'ya yönetim kurulu başkanlığı önermiş; karşılığında da bir küçük saray, bir prenses, bir milyon dolar maaş vereceklermiş... Cemal Süreya küçük bir koşul öne sürmüştü: Ancak haftada bir gün ve öğlenden sonraları çalışabilirmiş... Bu koşul karşısında anlaşma sağlanamamış.

Kalendermeşrep, Rind

Evinin badanasını Birsen Hanım'la birlikte yapmışlar; yaz temizliği, Doğu Perinçek de iki yardımcı göndermiş bu iş için... "İyi olmadı ama, idare eder" diyor Süreya. "Biraz kirlenince kusurlar kapanır."

Bu açıklama, onun genel tutumunu ele veren anahtar bir tümce. İnce zevkli bir şairdir ama, başkalarını benimsemek, dünyayı sevmek, halinden memnun olmak için güçlükler çıkarmaz. Deyim uygunsa, kalendermeşrep, rind. En zayıf yapıtın bile, beğenilecek, tutulacak bir yanını bulup çıkarır, tereyağından kıl çeker gibi. Şaşı demez de, şehla-lığın yakıştığını söyler mesela...

Bu nedenle mi acaba, ona çok kitap gönderirler. Müfettişlik yıllarından kalma Karaköy'deki posta kutusuna sayısız kitap gelir. Herkestен, her yerden... "Yani kitaplarımın bir bölümünü ben seçmemiştir. Karışık bir kitaplık benimki. İçlerinde, para verip almayacaklarım da var. Yabancı dil bölümü ise beni açıklar. Kitaplığım birkaç kez de kaza geçirmiştir; ama eski yıllarda oldu bunlar. Fazla olan kitaplardan, başta yakınlarıma, birçok kişiye kitaplık kurmuşumdur... Yerleşik düzene geçtikten sonra, çiçekler de kitaplar kadar önem kazandı diyebilirim, evimizin vazgeçil-

mez öğeleri. Onlar susuz kalacak diye evden fazla uzak kalamıyorum. Şu günlerde Şarköy'e gitmek istiyorum mesela; birini bulup anahtar vermem gerek..."

Masasının üzerindeki kitaplar, kâğıtlar, dergiler arasında bir mektup duruyor. Grevdeki, Darphane işçilerinden gelmiş. Mektubu yazanlar, dayanışma umuyorlar Cemal Süreya'dan; eski yöneticilerinden...

Konuşmamız bitti, çıkacağız. "Ben de çıkayım sizinle" diyor üstat, "Kadıköy İskelesi'ne kadar yürürüm." Çok yakın iskele; dört, beş yüz metre... Çarşı içinden yürüyüp geçiyoruz.

Hürriyet, 9 Eylül 1988

İkinci Yeni*

Ahmet Oktay

— Cemal Süreya, aradan 33 yıl geçtikten sonra ve belirli bir süreç tamamlandıktan sonra İkinci Yeni diye adlandırılan bu olaya nasıl bakıyorsun? Birbirini bu kadar tanımayan insanlar, bir arada nasıl oldular birdenbire? Bunu biraz anlatır mısın?

— Şimdi çok yalın çizgileriyle anlatmak istersek, bence İkinci Yeni şu: Gün geldi, 1950'li yıllarda, özellikle de 1953-57 yılları arasında birtakım genç şairler önce birbirlerinden bağımsız, sonra da dergi sayfalarında karşılıklı etkileşerek başka bir düzende şiir söylemeye başladılar. O sırada şiirimiz fazla akıllı, hatta "akılcı" bir şiirdi. Bu son şairlerle irrasyonel bir öge geldi şiirimize. Hikâye ögesi dışlandı. Ses soyutlamalarına gidildi ve bir "iç ses" aramaya başlandı Türk şiirinde. Aslında şiirin alanı genişlemeliydi, yeni alanlar bulunmalıydı şiire ve şiir, her şeyi söyleyebilme, ifade edebilme sanatı olmalıydı. İkinci Yeni'nin sanırım, başlangıçtaki özlemi, daha doğrusu olması gereken özlemi bu noktadaydı. Ama öyle oldu ki, daha çıkış noktalarında devinime çok fazla genç şair katıldığı halde bir "donmuşluk" yaratılmak istendi. Bunu daha çok o şiiri yorumlayanlar ve o şiir gibi şiir yazmayan şairlerle bazı eleştirmen arkadaşlar yaptılar. Bir İkinci Yeni şeması yaratıldı, üretil-

* Ahmet Oktay'ın hazırlayıp sunduğu "Okurken Yazarken" programı (TRT, TV-2, 15 Eylül 1988, saat 21:00, Konu: İkinci Yeni, Konuk: Cemal Süreya). Bant çözümünden yalnızca C.S. ile konuşma bölümü alınmıştır.

di. Yani daha başlangıçtaki acemiliklerle yapılan, daha doğrusu acemilik yönleri araştırılarak ona göre İkinci Yeni şudur, dendi. Ve buna göre bir maket kuruldu ve yazılan şiir ona göre eleştirilmeye başlandı.

— *Şimdi burada bir şey sorabilir miyim Cemal: O yıllarda ben de tartışmaların içindeydim. Hatta başlangıcında, 58'de Pazar Postası'nda düzenlenen bir ankete "Böyle anlamsız şiir olmaz" falan diye bir de karşılığım vardı benim. O şiirlerin bile bir anlamı olduğunu ama işi saptırma yoluna gittiğini de söyledim. Şimdi, aslında bu şiirin kendi içinde bir hareketi, değişimi şairler kendileri gereksindiler. Ama o tartışmaların içinde (demin senin de belirttiğin gibi) belirli bir vurgulama oldu. Yani faktörlerin etkisi neydi şairlerin üzerinde? Var mıdır böyle bir etki?*

— Böyle bir etki oldu. Hem yararlı oldu, hem de zararlı oldu bu etki... Öyle oldu ki, devinime sonradan katılan daha genç şairler, bu şemaya göre şiir yazmaya başladılar. Yararı da şu oldu: Bugün artık ustaları dediğimiz beş-on kişi (İkinci Yeni içinde), kendilerinin özeleştirimlerini yaptılar ve daha belirgin bir biçimde görünmeye başladılar. Bir kere, devinime çok kişi katıldı diyorum; "devinim" diyorum, çünkü bir akım özellikleri yoktu. Çünkü bir programı yoktu. Yani ilk tartışmalar, daha çok yazarların kendi aralarındaki çekişmesinden doğdu. Bunlar yazarların kendi görüşleriydi aslında. Hepsinin kendi görüşleriydi. Bütünü bağlamazdı. Ama burada öyle bir şey oldu ki, sanki bu da yeni gelen bir şiirin bir manifestosu gibi kabul edildi. Böyle bir karışıklık içinden geçti İkinci Yeni. Ama başlangıçta da olsa, bu "iç ses" arama var ya Türkçede, demek ki Türkçenin buna gereksinmesi varmış ki, bu bir salgın halinde yayıldı. Yani genç şairlerin çoğu İkinci Yeni'ye katıldı.

— *Bu arada başka bir şey sormak istiyorum Cemal: "İç ses" diyoruz, tabii ama o iç sesi ararken, değişmekte olan şiirin birtakım başka gereksinimleri vardır. Şimdi önce bir örnek okumak istiyorum. Çünkü böyle bir sorun çevresinde yapılacak bir konuşmada, kendisinden bir örnek verilmesi "mutlaka" gereken, "çok, mutlaka" gereken Ece Ayhan'dan bir şiir okumam gerekir. Oradan bir başka soruya geçeceğim:*

FAYTON

*O sahibinin sesi gramofonlarda çalınan şey
incecik melankolisiymiş yalnızlığının
intihar karası bir faytona binmiş geçerken ablam
caddelerinden ölümler aşkı pera'nın*

*Esrikmiş herhal bahçe bahçe çiçekleri olan ablam
çiçeksiz bir çiçekçi dükkânının önünde durmuş
tüllere sarılı mor bir karadağ tabancasıyla
zakkum fotoğrafları varmış cezayir menekşeleri camekânda*

*Ben ki son üç gecedir intihar etmedim hiç, bilemem
intihar karası bir faytonun ağış göğes atlarıyla birlikte
cezayir menekşelerini seçip satın alışından olabilir mi ablamın.*

Şimdi Ece'nin bu şiirinden şu soruya geçmek istiyorum: Bir sesin yanında, bu şiirin imgeye çok dayalı bir şiir olduğu öne sürüldü. Bu bağlamda bazı tartışmalar oldu. Sen bu imge konusunda ne düşünüyorsun?

— Şimdi, bütün edebiyatımızda... imge... işte Cenap Şahabettin... daha önce "mazmun" var dîvan edebiyatında. Tanzimatçılar bu mazmundan kurtulamadılar aslında. Fakat Cenap Şahabettin'le, sonra Ahmet Haşim'le Türk şiirine imge geliyor. Fakat bizim kuşağın şiire başladığı sırada Türk şiirinde imge yerini yitirmiş. İmgesiz şiir yazılıyor. Yani us şiiri... Şiirde öykü ögesi egemen. O sırada bizimki (bizim kuşak) çılgın bir imge gücüyle geldi. Birdenbire imge her yeri sardı. Şimdi imge ne?.. İmge ne? Tahir Olgun diye bir edebiyat hocası var, kitaplar yazmış. Onun 52 yıl önce yazdığı bir kitabı var: *Edebiyat Lüğatı*. İmgeye eskiden "hayal" deniliyor. Hayal... Sözlüklere baktım. Sonra, pratiğini gösterdiği için o *Edebiyat Lüğatı*'na baktım. "Hayal" sözcüğünü "h" harfine almamış. Yani imge önemli değil o kadar. Sözlükte de şöyle yazılı: İmge yan yana gelmesi çok güç olan iki durumun iki nesnenin bir arada adını etme sanatı. Yani yan yana bulunma sanatı. Diyelim ki "kışla"yı alalım. "Kışla"nın imgesini bulmaya çalışalım. Birisi dese ki, "Kışlanın

yanına bir kuş kondu". İşte eski imge bu... Aslında bu bir şey ifade etmiyor ve bence imge değil. Belki onun önündeki bir dize, ya da onun sonundaki bir dize bunu bir imge haline, bütünüyle onlarla birleşerek bir imge haline getirebilir. Ama bir başına imge değil. Şöyle diyelim: Biri de kalksa dese ki, "Kışlanın yanma bir güvercin kondu". Bu bir imge. Ama güvercinin imgesi. Kışlanın imgesi değil. Ama biri kalksa dese ki, "Kışladan ses geliyor". Bu bir imgedir. Bu öyle bir imge ki, Necip Fazıl'ın bir şiirine gönderme yaparak "Yemen Türküsü"ne kadar gider. Şimdi İkinci Yeni'de böyle bir imge çılgınlığı (adeta) başladı. Aslında şiir, dil içinde bir dildir ama kuşdili değildir. İmge, mutlaka bir şeyin karşılığı olmalıdır. Kökte bir şeye bağlanmalıdır.

— *Söze dayalı bir sanattır ama semantik düzeyini hepten kaybetmesine olanak yok. Letrizm gibi bir akım çıktı ama, çabucak geçti, bir etkinliği olmadı...*

— Evet... İmge ne acaba? İmge bir şeyin daha iyisi, daha kötüsü, daha gerçeği, daha gerçek dışı durumu, daha temizi, daha kirlisi, daha hafifi, daha ağırı, daha... nasıl söyleyeyim, daha kendisi.. Yani daha kendisini bulmaktır imge. Yoksa bir yere bağlanmadan yapılan şey imge değil, söz oyunudur, bence. İmgeyi Türk şiirine bizden hemen önce yerleştirmek isteyen şairler, bunu başarıyla kullanan şairler de oldu. Ama bizde bu bir çılgınlık, bir hastalık haline bile geldi. Sonradan, sadece imge değil de, imgeli şiire yönelindi. Ustalar bir tarafa gitti. Bazıları şiiri bıraktı. Fakat genel olarak Türk şiirinin demek ki buna gereksinimi varmış, diyorum.

— *Evet, zaten bu belirli bir (dediğin gibi senin) çılgınlık haline geldi. Sonradan yavaş yavaş her şair kendi yolunun doğrultusunda duruldu. Dilinin kazandığı donanımına ilişkin olarak daha sağlıklı bir noktaya geldiler imge düzeninde.*

— Bir de şunu söyleyeyim: Hani birbirini tanımadan... gerçekten çok ilginçtir, hani bir akım nasıl denebilir?.. Şimdi ben, Turgut Uyar'ı devinim başladıktan 6 yıl sonra ilk kez görebildim. Ece Ayhan'la aynı fakülte çıkışlıyız, kendisiyle ilk yemeği 25 yıl sonra yiyebildim. Seninle de bir yıl önce Haldun Taner ödül jürisinde değil mi? İlk kez belki de orada birlikte olduk...

— Yok, daha önce tanıştıkta ama, öyle bir araya gelmedikti...

— Yani birbirini tanımayan insanlardı bunlar. Örneğin, şöyle düşünüyorum: Acaba Edip Cansever'le Sezai Karakoç sokakta birbirlerini görse tanurlar mıydı? Demek ki bir araya gelelim, akım kuralım, bunun manifestosunu yapalım gibi bir durum yok. Kendiliğinden olmuş bir şey...

— Evet, onun için dedim ya, yalnızca İkinci Yeni gibi bir tanılama altında Türk şiirinde 50'lerde başlayan gelişimi değerlendirmenin ve anlamının olanağı yok. Şimdi şu noktaya geliyorum Cemal: Bir yeni ses arayışı ve daha doyurucu bir imge düzeninin yerleşmesine koşut olarak, o günden bugüne, Türk şiirinin dünya şiiri içindeki konumu ne olabilir? Dünya şiiri ile ilişkileri nedir, Türk şiirinin?

— Şöyle bir baktığımız zaman, ilerlemiş, sanayileşmiş kapitalist ülkelerde şiirin eski konumunu biraz yitirdiğini (hatta biraz değil de, ben "biraz" diyorum) görüyoruz. Çünkü sanayi, sanatı da kendi "ardılı" kılmak istiyor. Yani kullanmak istiyor. Şiir ise öyle bir sanat ki, kendi işlevi dışında kullanılamıyor. Sözelimi eğlence sanatı olamıyor. Eğlence şiiri olamaz. Başka alanda kullanılamıyor şiir. Diyelim ki Picasso'nun bir tablosunu Amerikalı, buzdolabının üzerine aynen geçirebiliyor. Yahut bir tabloyu mobilya olarak da alanlar var. Yani tablo satışlarının bir kısmı da o şekilde... Vakit öldürmek için de roman okuyan var. Ama şiiri okuyan, şiire gerçekten gereksinmesi varsa okuyor. O bakımdan, şiirin gerçek tirajı ile görünen tirajı arasındaki mesafe çok fazladır. Derler ki şiir az satıyor, şiir kitapları az basılıyor. Gerçekten de şiir kitapları bugün bizim ülkemizde 2-3 bin basılıyor. Romanlar da, öyküler de 3 bin, 4 bin...

— Şuraya geçebilir miyiz: Batı'da, kapitalist ülkelerde şiir geriliyor, dedik. Belki sosyalist ülkelerde de aynı süreç yaşanıyor... Ne dersin?

— Orada da bireysel özgürlük sorunu bir sıkıntı olmuş, son 50 yılda sosyalist ülkelerde. Buna karşılık bazı ülkeler var ki bunlar daha genel bir deyimle, gelişmekte olan, yahut az gelişmiş ülkeler... Bunlar daha çok kendilerini şiirle dışarı vurabiliyorlar. Bu yüzden şiir onlar için daha önemli oluyor. Duyguya dışa vurabiliyorlar, düşünceden çok.

— *Bizimki gibi ülkelerde şiirin daha çok zemini var diyorsun...*

— Yahut "henüz" zemini var. Bu tabii çok kötümser bir söz oluyor ama, aslında bugün dünyamızda (Uzakdoğu şiirini pek bilmiyorum, gerçi dünya şiirini etkileyişi de yok), gerçek şiirin soluk aldığı ülkeler şunlar: Latin Amerika ülkeleri ve Akdeniz ülkeleri... Akdeniz ülkelerinde de bakıyoruz İspanya, sonra her şeyin canlı olduğu İtalya, Yunanistan ve Türkiye... Türk şiiri, bugün dünyada gerçekten yeri olabilecek bir şiir. Yeri olan bir şiir. Örneğin Yevtuşenko var, Türkiye'de 15-20 şair var Yevtuşenko'dan iyi. Yani Türkiye'de, başka ülkelerde "iyi şair", "büyük şair" diye gösterilecek en aşağı 15-20 şair var.

— *Aynı kanıyı seninle paylaşıyorum Cemal. Yalnız programımızın süresi de aşağı yukarı bitti. Şimdi, bütün bu konular, yani dünya şiirinin içinde, Türkiye bir Akdeniz ülkesi olarak, potansiyeli olan şairler, hâlâ "şairler" yetiştirebilmiş ve yetiştirebilecek bir ülke olarak, sen bu konum içinde, Türk şiiri içinde kendi şiirini nasıl görüyorsun? Gerçi bu soru bir şaire sorulacak soru değil ama... Doğrusu seyirciler de, okurlar da bunu merak edebilir. Bir şair kendisi için ne diyor? Bir de son bir şiir okuyarak programı kapatalım.*

— İnsan kendi yüzünü göremez! Yani tanımlayamaz. Kendi sesini de öyle. Bunun gibi kendi şiirini de. Ama ben, başkalarının sanatlarıyla fazla uğraşmış bir şairim. Bu yüzden diyorum ki, acaba kendime bir başkası olarak bakabilir miyim? Sanmıyorum. Yine de şöyle diyeyim: Ben Batı edebiyatı değerleriyle de beslendim, Doğu edebiyatı değerleriyle de. Şiirim, sanıyorum bu iki edebiyat değerlerinin uzlaşması, bütünlemesi değil, bende çelişkiye uğramasıdır. Bu ne ifade ediyorsa, onu düşünüyorum. Bundan olacak belki, benim şiirim, tamamlanmış bir şiir değil. Sanıyorum hiçbir zaman da tamamlanmayacak. Çünkü "tamamlanamaz" içerikte bir şiir. Öyle görüyorum. Bir "zevk" şiiri. Bir ara düşünmüştüm, acaba nasıl tanımlayayım diye, çok çarpıcı bir iki sözle bir şiirimde sözünü etmiştim. O çelişkiyi de gösterir burda: "Güneşten yırtılmış caz ve kavalıdan akan gökyüzü"... Neyse bunlar, işte o çelişik şeyler... Şiiri okuyayım mı?

8.10 VAPURU

Sesinde ne var biliyor musun
Bir bahçenin ortası var
Mavi ipek kış çiçeği
Sigara içmek için
Üst kata çıkıyorsun

Sesinde ne var biliyor musun
Uykusuz Türkçe var
İşinden memnun değilsin
Bu kenti sevmiyorsun
Bir adam gazetesini katlar

Sesinde ne var biliyor musun
Eski öpüşler var
Banyonun buzlu camı
Birkaç gün görünmedin
Okul şarkıları var

Sesinde ne var biliyor musun
Ev dağınıklığı var
İkide bir elini başına götürüp
Rüzgârda dağılan yalnızlığını
Düzeltiyorsun.

Sesinde ne var biliyor musun
Söylemediğin sözcükler var
Küçücük şeyler belki
Ama günün bu saatinde
Anıt gibi dururlar.

Sesinde ne var biliyor musun
Söyleyemediğin sözcükler var.
— *Teşekkürler Cemal Süreya...*

TRT, TV-2, 15 Eylül 1988

Tırnağa Yazılan Ödül

Yurdagül Erkoca

Dün akşam Ortaköy "Boğaz 120"de ayrılan 60 kişilik masanın konukları edebiyat çevresindendi... Behçet Necatigil Şiir Ödülü'nü kazanan Cemal Süreya'ya ödülünü vermek için toplananlar arasında ödül seçici kurul üyeleri ve 1980'den bu yana Necatigil Ödülü'nü kazananlar da vardı.. Süreya, ödülünü Necatigil'in eşi Huriye Necatigil'den aldıktan sonra seçici kurul adına bir konuşma yapan Rauf Mutluay, "Büyük şairin anısına 1980'den beri verilen ödül artık kurumsallaştı" diyordu. "Necatigil Ödülü'nün önemi kazananların değerleriyle her geçen yıl arttı..."

Cemal Süreya'nın, Necatigil Ödülü'nü kazandığını öğrendiğimizde kendisinden talep ettiğimiz röportajı kabul ediyor ve bizi, hemen her pazartesi yazar ve sanatçı dostlarıyla bir araya geldiği Çağaloğlu'ndaki Yeni Çınar Lokantası'na davet ediyordu, ama şiir dışı bir sohbet koşuluyla.

Haftalık koşuşturmaya girmeden önce sohbet etmek, dertleşmek için bir araya geline bu "öğle rakı" pazartesi sohbetlerinin bu haftaki amacı Necatigil Şiir Ödülü'nün Cemal Süreya'ya verilmesini kutlamaktı. Cemal Süreya, Atilla Özkırımlı, Muzaffer Buyrukçu, Ali Ulvi, Ferruh Doğan ve Sunullah Arısoy'un bulunduğu masada sohbet, ödülleri, geçen günlerin edebiyat ortamı ve çokça da Behçet Necatigil üzerine döndü dolaştı. "Necatigil şiirlerini nereye yazardı?" diye sorduk Süreya'ya. Necatigil'in ölümünden sonra yazdığı şiiri okudu:

".... / Nereye mi yazardı dizelerini / Bir şey çıkmamış bilet-

lerin kenarına yazardı / ... / Nereye mi yazardı dizelerini / İlaç kutularının üstüne yazardı / ... / Nereye mi yazardı dizelerini / Kâğıt peçetelere yazardı / / Nereye mi yazardı dizelerini / Plastik oyuncakların üzerine yazardı / Koca Barbaros'a karşın / Beşiktaş biraz odur artık / Küçük bir oda versinler / Kehribar yüzü öylece kalsın / Nereye mi yazardı dizelerini / Tırnaklarının üstüne yazardı /"

Süreya'ya göre Necatigil, edebiyatımızda o gün de bugün de örneği az bulunan bilge, çelebi bir kişiydi. Kendi kuşağı içinde gençlere en açık olan kişiydi.

1931 doğumlu Süreya ilk ödülünü 1959'da almıştı. Yeditepe Şiir Ödülü şairin ilk kitabı Üvercinka ile Arif Damar arasında paylaştırılmıştı. İkinci ödül ikinci kitapla gelmişti: Göçebe'ye 1966'da Türk Dil Kurumu Ödülü verilmişti. Şimdi de Necatigil... "Bu bölüştürülmekten bir türlü kurtulamadım. Bu ödül de iki kitabım arasında bölüştürüldü" diyordu ve ekliyordu: "Ama benim bir ödülüm daha var. İlk ödülüm. Onu asla unutamam." Evet ilk ödülünü henüz ilkokul ikinci sınıftayken kazanmıştı. Hem de bir sözcük farkıyla. Öğretmen "Tavşan ile Kaplumbağa"nın öyküsünü yazmalarını istemişti, o da bütün arkadaşları gibi yazmıştı. Ama ödülü o kazanmıştı. Yazmaya "Bir tavşan ile kaplumbağa canciğer arkadaş olmuştu" diye başlamış, işte o "canciger" sözü ona yıllar önce Yavrutürk dergilerinin bir cildini kazandırmıştı.

Süreya'ya göre bir ödülün değerli olabilmesi için birkaç koşul gerek... Öncelikle ödül alan, ödül alamayan, ama ödüle katılan ve daha önceki yıllarda ödülü kazanmış bütün yapıtların değerli olması gerekiyor. Jürinin de önemi çok büyük tabii. Ödülü koyan müessesenin ya da adına ödül konan kimsenin de değerli olması çok önemli.

Ödüllerin bu kadar çok olmasının edebiyatımıza olumlu ya da olumsuz etkileri nelerdi?

"Ödüllerin çoğalması aslında edebiyatımıza bazı sorunlar getirdi. Ödüller bazen edebiyatın yapısını değilse bile gidişini etkiliyor. Bir kere okuru etkiliyor. Bugün bizde yalnızca ödül alan yapıtları okuyan okurlar var. Bir başka gerçek daha var ama: Ödülün genç yazarlar açısından yararı yadsınamaz tabii."

Bir de dergiciliği var Cemal Süreya'nın... Bizim bildiğimiz 1960'lara dayanıyor. Ama bilmediğimiz bir tarihi de var bu dergiciliğin:

Cemal Süreya ilkokulda başlamış dergi çıkarmaya. Tek nüsha. Bütün yazıları, resimleri, çizgi romanları kendisine ait bu dergilerin.

Muzaffer Buyrukçu araya girip soruyor, "Kaç dergi çıkardın bugüne kadar" diye.

Yanıtı "17 dergi batırdım" oluyor. "İşte Papirüs, üç kez batırdım. Türkiye Yazıları Dergisi'nin kurucusu ve yazı kurulu başkaydım. İkinci sayıdan sonra ayrıldım. Sonra Maliye Yazıları Dergisi'ni kurduk. İkinci sayıda onlar beni tasfiye ettiler. Türk Dili Kurumu Dergisi'nin yazı kurulundaydım. Şaka bir yana ben yalnızca kendi çıkardığım dergilerin batmasından sorumluym herhalde."

Yine Muzaffer Buyrukçu giriyor araya:

"Ya Cemal, sen küçüklüğünde bayağı Ahmet Mithat Efendi'ymişsin!"

Cumhuriyet, 14 Aralık 1988

“Behçet Hoca Kalktı ve Alnımdan Öptü”

Orhan Kahyaoğlu

*Behçet Necatigil Şiir Ödülü, kendisi katılmadığı halde, jüri tarafından Cemal Süreya'ya verildi. Süreya, Necatigil sözcüğünün büyü-
lü çağrışımları, jürinin seçkinliği, ödülü daha önce hep değerli sanat-
çıların almış olması harcıyla karmış sevincini...*

— *Hemen iki dize söyler misiniz?*

— Hemen değil. Ama son bulduğum iki dize:

Hayat kısa

Kuşlar uçuyor.

— *Başka bir şairden çok sevdiğiniz iki dize..*

— Lorca'nın şu iki dizesini çok severim. Tarifsiz bir duygu-
ya atar beni:

Ne garip şu ikinci sazlıklarında

Federico adında olmak.

— *Bu yıl yayımlanan Güz Bitigi ve Sıcak Nal adlı kitaplarımız-
la Behçet Necatigil Şiir Ödülü'nü aldınız...*

— İki yıl önce günlüğüme yazmışım, şiirimle hiçbir ödüle
katılmayacağım diye. Necatigil ödülü benim için bir sevinç ol-
du. Katılmamıştım. Ama verdiler. Necatigil sözcüğünde büyü-
lü çağrışımlar var. Ayrıca, jürisi çok iyi bir jüri. Belki de en iyi...
Dahası, ödül daha önce hep değerli sanatçılara verilmiş. Sevin-
cin harcı bunlardan geliyor işte. Bir de şu var; sanki Behçet Ho-
ca kalktı ve alnımdan öptü...

— *Büyük yankı uyandırdı...*

— Çünkü Behçet Necatigil adı gibi Cemal Süreya adı da biraz haber değeri taşır... Böyle de diyebilir miyiz? Şaka bir yana, basınımız (yazılı olsun, görsel olsun) son sıralarda sanat olaylarına eskiye göre daha çok yer veriyor.

— *Şiir üzerine son günlerde okuduğunuz ve ilginç bulduğunuz bir yazı var mı?*

— Var. Ama yabancı kaynaktan. Önceki yıl Nobel ödülünü kazanan Rus asıllı Brodski'yle yapılmış bir konuşma okumuştum bir dergide. Pasternak'ın şiir tanımıyla ilgili güzel şeyler söylüyordu. Bende taze çağrışımlar, dibi görünmeyen izlenimler uyandırdı.

Pasternak'a göre şiir, kişinin ayağının altındaki otlar, çiçek-çiklerdir, onu koparmak, eline almak için biraz eğilmek yeter. Brodski öyle düşünmüyor. Ona göre şiir göklerle bir iletişim olanağıdır. Meleklerle iletişim kurarsınız. Bu iki tanımın arasındaki somut gerçeği düşündüm. Bir arkadaşım var, iyilik yaptıkça küsmeye hakkı kazanır, ona anlattım, tartıştık. Sanırım, Pasternak şiirin her yerde ve küçük şeylerde olduğunu söylüyor; Brodski ise yeteneği öne getiriyor. İkisi de bir yerde doğru, ama birbiriyle karıştırılmaması koşuluyla.

Şiir ne biliyor musun? Bir an. Ve bütün bir tarih tadı, insan girişimi, mutluluk çelişkisi...

— *Doğu Perinçek...*

— Uzakdoğu Perinçek... Ama aynı zamanda Yakındoğu Perinçek...

— *Şairlerin en iyi şiirlerini ilk gençlik dönemlerinde yazdığını ilişkin bir görüş ağır basıyor bugünlerde. Siz bu konuda istisnasınız. Bu görüş için ne düşünüyorsunuz? Başka istisnalar?*

— Şiir, istisnaları doğallı kadar olan bir sanat alanı. Biliyorsunuz bir kumaş ilk metresinden bellidir. Sararmış, defolu, püsküllü olabilir o ilk metre. Ama kumaşı gösterir, ortaya koyar, bir ölçüye kadar belirler. Şair ilk varolduğu şiirleriyle anımsanıyor. O onun mutlaka en iyi şiiri değil. Ama onu anlatan bir şiir.

Mayakovski'nin bir sözünü anımsıyorum şimdi: "Genç şairin bitmemiş şiiri pek yoktur." Yaş ilerledikçe bitmemiş şiir sayısı artıyor. Evet, kimi zaman en iyi şiirler gençliktedir. Ama bu

daha çok ilk gençliklerinden sonra varlıklarını sürdüremeyen ya da orta yaştan sonra çöken kişiler için galiba. Direnen, beslenen "kocama"yı bilenler için böyle bir şeyin söz konusu olmaması gerek. Sözelimi Melih Cevdet "Anı"yı kaç yaşında yazdı? *Teknenin Ölümü*'ndeki bazı şiirleri kaç yaşında? Elbet şu da var: Şair emekliliği de kabul etmeli. Şair değil her sanatçı. Kimi insan kırk yaşında yaşlanır, kimisi seksen yaşında..

İlk metrenin önemine de bir şey demiyorum...

— Çok şiir yayımlamayan, öyle bilinen bir şairsiniz. Uzun aralıklardan sonra üç kitabınız yayımlandı. Hatta ikisi peşpeşe. Birer gün arayla. Emekli olduktan sonra şiire daha çok zaman ayırabilmenizle mi ilgili bu? Yoksa sadece bir rastlantı mı söz konusu?

— Sanırım, bir yaşama biçiminin getirdiği sonuç bu. Elbet, beş altı yıldır, yani emekli olduktan sonra daha rahatım...

— "İzdüşümler" ne olacak? Nereye kadar sürdüreceksiniz onları.

— Valla, her şeyi tadında bırakmak gerek. "İzdüşümler" sürece elbet. Ama araya yeni bir yazı biçimi sokacağım. Bir sayı İzdüşüm iki sayı o, sürüp gitsin istiyorum. Ha, şunu söyleyeyim, en özgür olduğum dergi 2000'e Doğru. İsterseniz, gelecek sayıda sürdürelim bu söyleşiyi.

2000'e Doğru, 18 Aralık 1988

“Şiir Bir Karşı Çıkma Sanatıdır”

Ali Koçman

— Efendim, önce sizinle bu sohbeti yapmak imkânını verdiğiniz, teşrif ettiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Sizin ağzınızdan bir Cemal Süreya değerlendirmesi yapmak ihtiyacındayız. “Yaşayan, çağdaş, en büyük Türk şairlerinden biri” diyorlar sizin için. Sizce böyle mi Cemal Süreya?

— Valla, nasıl diyeyim, insan kendini tanıyamaz ki... Kişi ay-nada yüzüne bakınca bir görüntü görür; ama bir yerden görür aslında; kendini arkadan görme olanağına hiçbir zaman ulaşamamıştır. Yani kişi bir başkası olarak kendine bakamaz diyorum. Şairliği-me gelince, şair miyim, onu ben de pek bilmiyorum aslında. Şiir bana baştan itibaren hep zor geldi ve hep şiirle uğraştım. Ama bana da şair dediler işte. “Büyük Şair” sözüne gelince, “Büyük şair” sözünü sevmiyorum. “Cins şair” deyimi var bir de. Sözgelimi Baudelaire benim için cins şairdir. Victor Hugo ise büyük şairdir. Büyük şair galiba, büyük kitlelerin duygularını veya onların isteklerini yansıtmış, büyük temalara yönelmiş kişidir. Cins şairler ise hayatı, dünyayı daha çok kendi imbiklerinden geçirmişlerdir.

— Türk edebiyatında cins şair var mı?

— Var.

— Mesela...

— Mesela ben. Büyük şair de vardır, Abdülhak Hâmit büyük şairdir, Yahya Kemal hem cins, hem büyük şair. Nâzım Hikmet de öyle, hem cins, hem büyük şair.

— *Türk edebiyatında "İkinci Yeni" diye bir olay var ve bu kuşağın siz, Ece Ayhan, Edip Cansever, Turgut Uyar ile birlikte 3-4 önde gelen temsilcisindensiniz. Diğer temsilcilerin durumu tetkit edildiğinde ben sizde şöyle bir ayrıcalık gördüm, siz hem ünlü bir şairsiniz, hem de diğerlerinden farklı olarak düzyazıda eser vermişsiniz, düzyazı ile şiir arasındaki farkı nasıl değerlendiriyorsunuz?*

— Düzyazı daha çok kavramlarla şiir daha çok sözcüklerle yazılır. Benim bir de düzyazı yönüm var, evet. Bu yönde de belirmeme belki mesleğimin de bir etkisi olmuştur. Eleştirmek, doğruyu bulmaktı benim mesleğim.

— *Maliye müfettişisiniz.*

— Evet. Bu beni düşünceye de atmış olabilir, bir de bizim çıktığımız dönemlerde şiir üzerine fazla düşünülmüyordu, ben de yeni şiiri kolay bulamadım. Lisedeyken eski şiir yandaşıydım. Ortaya çıkan yeni şiir bana güzel gelmedi. Birinci Yeni'ciler yani. Lisede onların farkında değildim, tam anlayamadım, tam da izleyemedim diyebilirim. Aruzla yazardım.

— *Aruz vezniyle yazdığınız şiirleriniz var.*

— Evet.

— *Yayınladınız mı?*

— Hayır. Şiir yayımlamaya üniversitede başladım.

— *Mülkiye'den misiniz?*

— Mülkiye'den. Artık yeni şiire geçmiştim, ancak arada bir şey olmuştu. Ben Birinci Yeni'yi anlamlı günlerimde atlardım aslında. Hem bilmeyerek, hem bile isteye atlardım. Bana hitap etmiyor gibi geldi o sırada. Oysa sonra kendisinden çok yararlandım.

— *Peki atladığınız halde sonradan nasıl İkinci Yeni oldunuz?*

— Birinci Yeni ortaya çıktı, ondan sonra onu izleyen şairler oluştu, bunlar muhakkak onlardan geçtiler, geçmeyenler de onlara tam ters oldular ve öyle kaldılar. Benimki başka, onları baştan atladığım, hatta görmezden geldiğim halde, sonunda onları değerlendirdim ve onlardan başka olmaya çalıştım, ama onlardan da yararlandım. Yani böyle değişik bir gelişimim var. Aslında ilkokuldan beri dergi çıkartmak gibi işlerle uğraşıyordum. Bir arkadaşım vardı, ilkokulda, birlikte dergi çıkarırdık. Rahmetli Altan Günalp, profesör. Her tarafını kendimiz yazmak üzere birlikte her ay dergi çıkarırdık. Bu derginin her yeri-

ni doldurma duygusu, kökte, düşünce yanını da yaratmış olabilir. Kendime göre dergiler çıkarmak, bütün öğrenim hayatımca sürdü. Memuriyetten ayrıldıktan sonra dergi çıkardım, bazı dergilerin yönetiminde bulundum, yani dergici olarak geldim. Belki de bunun da bir etkisi vardır düzyazı yazmamda. Bizim kuşakta, bizden önceki kuşakta da var ama, benim ayırıcı bir özelliğim de hem Doğu edebiyatının, hem Batı edebiyatının değerleriyle beslenmiş olmamdır. Bu da bende bir çelişki yarattı; ama oraya buraya bakma duygusu da yarattı yani araştırma duygusu... Bir araştırmacı olmak isterdim sözgelimi...

— *Sadece edebiyat adamı olmamışsınız, aslında ünlü bir bürokrat döneminiz var. Mülkiye mezunusunuz, maliye müfettişliği yapmışsınız, sizin müsaadeniz olmadan para basılmamış Türkiye’de, eğer yanlış bilmiyorsam, Darphane Müdürlüğü de yapmışsınız, nasıl oldu da politikaya girmediniz?*

— Ben bakanlıkta fazla kalmadım. Aslında baştan beri politikayla çok uğraştım, görerek, izleyerek. 2000’e Doğru’da yazdığım portreler, bunların kalıntılarıdır. Çok izledim, zaten bizim zamanımızda Mülkiye’de herkes izlerdi politik olayları.

— *Müstakbel politikacı olarak...*

— Müstakbel idareci, maliyeci, hariciyeci olarak. Böyle bir hava da vardı, birden böyle bir havanın içinde görürdünüz kendinizi; izlemek zorunda kalırdınız. Ben Mülkiye’ye 1950’de başladım; Demokrat Parti 14 Mayıs’ta iktidara geldi, biz de o yıl üniversiteye girdik. Mülkiye fakülte olduğunda, birinci sınıfa giren ilk öğrenciler bizler olmuştuk. Politik gerginlik vardı o dönemde, tartışma vardı; partiler arasındaki sürtüşme ilerici-lik-gericilik kavgası haline gelmişti. Buna hocalar da katılıyorlardı. Böyle bir dönemden geçtiğimiz için sıcak bir politik ortamda bulduk kendimizi; ama ben hiçbir zaman sözcüğün dar anlamıyla siyasetçi olmadım.

— *Sonraki yıllarda teklif aldınız mı?*

— Hayır. Yeni aldım.

— *Niye geç kaldılar?*

— Çünkü hiçbir zaman o çevrelerde bulunmadım. Kurucu üyelik konusunda teklif aldım, ama reddettim. Hem geç kalmıştım, hem de politika bana ters geldi.

— Aragon'un şiirlerinden çok etkilendiğiniz söyleniyor, böyle bir şey var mı?

— Aragon'un etkisi yok da, Apollinaire'i söylerler. Guillaume Apollinaire'den hepimiz etkilenmişizdir, çünkü bütün dünya şiiri etkilenmiştir. Aragon'u çok severim, ama Aragon'dan her şairden etkilendiğim kadar etkilenmişimdir.

— Bir de, "Artık son zamanlarda şiir yazmıyor" diyorlar. Neden dediğim zaman da "Artık şiir yazılmıyor zaten" deniliyor. Nasıl değerlendiriyorsunuz bu ifadeleri?

— Ben az yazdım. Keşke daha çok yazsaydım. Zaman zaman da diyorum ki keşke daha az, ama daha ele gelir şeyler yazabilseydim. Eskiden beri böyle söylenir benim için. Üç dört ay önce iki şiir kitabım birden çıktı. Çok fazla yazan şairler de var tabii, ama bende öyle olmadı. Tembellik mi diyelim titizlik mi, korku mu diyelim, böyle bir şey rol oynamış benim az yazmamda. Ama çok da az sayılmaz. Bir kere, Yahya Kemal'inkinden fazla. Ahmet Haşim benimkinin üçte biri kadar yazmamış, şiir de, düzyazı da. Baudelaire biraz daha fazla yazmış belki. Ben de daha ölmedim. Çok az yazmak çok kötü, çünkü örnek ortaya çıkmaz. Ben çok az yazmayı aştım artık. Çok fazla yazmak da formülü ele verir, şiirin nasıl yazıldığı ortaya çıkar. Bizim şiirimizde şöyle iki durum vardır, birincisi, çok fazla yazma şiirimizin bir hastalığı, bence. Bir de çok uzun yazanlar vardır, 10 sayfa, 20 sayfa... Şiirin bugün okurunu biraz yitirmesinde bence çok fazla yazmanın ve çok uzun yazmanın da bir etkisi vardır.

— Şiirin biraz okuyucusunu kaybettiğini kabul ediyorsunuz. Özellikle '60-'80 yılları arasında bir kitapçı dükkânına gittiğinizde yeni çıkmış pek çok şiir kitabıyla karşılaşıyordunuz, bu, Türkiye'nin o zamanki fikir hayatının, o zaman içinde bulunduğu şartların bir gereği miydi, yoksa bugünden daha fazla şiir mi yazılıyordu? Bundan şuraya gelmek istiyorum, herkes şiir yazabilir de, edebiyatta şair olarak kalıcılığı sağlayabilmek de önemli değil mi sizce?

— Kalıcılık dışında iki üç soru var bu sorunuzda; birincisi şiirin okur yitirir gibi olması, ikincisi kitapçıya gittiğiniz zaman çok şiir kitabı da çıkmaması, üçüncüsü de kalıcılık. Birincisinde şiir okurunu yitirmiştir, şöyle olmuştur bu, her kuşak kendi

okurunu birlikte götürmüştür. Yahya Kemal'in okurları Orhan Veli'nin okuru bizim okurumuz değildir. Adam belli bir yaşa gelince okumayı da bırakıyor, böylece her kuşak sıfırdan okur yetiştiriyor.

— *Yani okuyucusu beğendiği şaire sadık kalıyor, yeni bir şairi kabul etmiyor, çok ilgi çekici. Kitapta, romanda böyle değil.*

— Evet bir de düzyazıya etkilerini anlatayım. Şunda yanılıyorsunuz bence, bugün yazarlarda, bugün derken genç şairleri alıyorum, bizleri değil yani, iki şey görüyorum, bir kere daha çok sayıda genç şiirle uğraşılıyor. İkincisi bugünkü genç kuşak kusursuz şiir yazıyor. Yalnız belirlenecek bir tarafı, bir aşırılığı yok. Türkçeyi iyi kullanıyor, acemiliği yok, şiirimizi incelemiş, yeterince düzyazı okumuş, dünyadaki kültür, düşünce ve sanat olaylarından yeterince nasiplenmiş, buna karşılık, belki de çağın buna elvermemesi diyeceğim, kopup gelen bir şey yok aslında.

— *O kopup gelen şey nedir?*

— Tıpkı Yahya Kemal Paris'ten döndüğünde "Ve sarkıttıkça dallar / Alevden portakallar" dediği zaman, o sırada olmayan bir şeyi nasıl getirebilmişse, Ahmet Haşim nasıl o "Kamış"ı söylemişse, hatta Abdülhak Hamit bence, bugün alay ettiğimiz Abdülhak Hamit nasıl o güne göre mutlaka çok delici olan bir dil yaratmışsa, nasıl Orhan Veli birdenbire yerle bir etmişse her şeyi, öyle bir şey... Nasıl biz birdenbire çoğalmışsak, en anlamlıdan en anlamsıza kadar bir yelpaze içinde birdenbire bir görüntü yaratmışsak, böyle bir şey eksik bugün. Ben bunu şöyle açıklıyorum, özellikle son on yılda Türkiye kaynayan bir kazandı...

— *Eksik dediğiniz şey şiirdeki en önemli unsuru teşkil etmiyor mu?*

— En önemli unsuru teşkil ediyor ve şiir işte o yüzden beliremiyor. Yeni bir şey olarak beliremiyor, eski şeylerin süregelmesi olarak beliriyor.

— *Bugünkü şiirde henüz bir kişilik noksanlığı var diyebilir misiniz?*

— Çok genel alınırsa, yine de, günümüzü yansıtan bir şiir karşısındayız. Şiir bir karşı çıkma sanatıdır, yine karşı çıkıyor,

ama şiirsel yönden olması lazım atılımın. Resimde renkte, müzikte tonalitede atılım olduğu gibi. Burada öbür sanatlarla şiiri, yazıyı karıştıran şu oluyor, yazının malzemesi sözcükler. Sözcükler de kavramla bitişiyor eninde sonunda. Yani ister istemez o malzeme ile iş yapıyorsunuz. Bir ressam kadar özgür değilsiniz aslında. Çünkü diyelim "X" sözcüğünü kullandınız, o sözcük ertesi gün General Evren tarafından da kullanıldığı için anlamı biraz değişiyor. Sözcüklerin böyle bir tarafı var. Bugün bu sözcük parıltılı, yarın başka bir sözcük parıltılı, anlam değiştiriyor aslında. Bir de Türkçe gibi yine de sarsıntı geçiriyor diyebileceğimiz bir dil içinde çalışıyoruz. Bakın ben eski Türk Dil Kurumu üyesiyim, bu sarsıntı nereye gidecek, belki sadece bir malzeme olacağız ileriye doğru. Burada geleceğin dilini görebilmek önemli, görenler var. Karacaoğlan görmüş. Yahya Kemal görmüş, ama Ahmet Haşım görmemiş sözgelimi. Nâzım Hikmet çok iyi görmüş. Baştaki sorunuza gelelim. Kitapçılarda şiir kitaplarına şunun için rastlamıyoruz, kitapçılar almıyor, dağıtım şirketi almıyor, satışı yok diye. Her kitapçı istediği kitabı sattırabilir, böyle bir gerçek de var. Ortalama alırsak roman 4 bin, şiir 1.500 basılır. Bu, şiirin az sattığını değil, romanın az sattığını gösterir. Neden? Bir kere şiirinki gerçek tiraj, o kitabı alan herkes şiiri okur, romanı vakit öldürmek için alan da vardır, sırf ödül kazandı diye alan da vardır, entelektüel oluşun bir simgesi olarak çantasında görünsün diye alan da vardır. Bir de tabii şu var, telefonları düşünün, meyhane masalarını düşünün, mektupları, asker mektuplarını düşünün, çiçekçi kâğıtlarını, terzi kızların sevgililerine yolladıkları pusulaları düşünün, bunların hepsinde şiir vardır. Şu konuştuğumuz anda Türkiye'de Namık Kemal'in adı kimbilir kaç bin kez geçiyordur? Nâzım? Fuzuli'den kimbilir şu anda kaç dize okunuyordur? Müziği bir yanda tutarsak, hiçbir sanatta bu yok. Tirajı biraz da böyle düşünmemiz lazım.

— *Siz dünyaya nazaran şiirden yana olan ağırlığımızı çok koyuyorsunuz.*

— Şiir için kötümser olmayalım demek istiyorum. Ülkemizde şiir bir bakıma felsefenin de yerini tuttu. Şu da var; şiir az gelişmiş ülkelerde büyük olanak. Bizim insanımız kendisini

henüz düşünceyle değil, duyguyla dışa vurmakta. Bu da şiirin işine geliyor.

— *Düşünce bir kültür birikimi de gerektiriyor mu?*

— Mutlaka gerektiriyor, aslında şiirin daha çok gerektirmesi gerek. Türkiye’de şiir sahtekârlığa en uygun sanattır. Sözcğeli mi cümle kurmayı bilmeyen bir insan da şair olarak bir süre anılabilir.

— *Bir şey söylemek istiyorum müsaade ederseniz, bu sohbetlerimize birçok tiyatro sanatçısı, film sanatçısı, yazarlar misafir oluyor, kendi dallarında en beğendiklerinin isimlerini söyleyin dediğimiz zaman nedense bir söyleme zorluğu oluyor.*

— Şairler de söylemez. Ben söylerim. Halk şiirinden, Divan şiirinden bir zincir çekeyim bugüne kadar kendime göre. Ben başkaları adına çok düşünmüş bir şairim, başka şairleri incelemişimdir, onlara derin derin inmek istemişimdir, hatta bu arada kendimi biraz fazla dışlamış olacağım ki, bana “Az şiir yazıyor” demişlerdir. Divan şiirinde bence en önemli şairler, Fuzuli ve Baki’dir. İmparatorluğu en iyi anlatan şair Baki’dir. Hatta Sabahattin Eyüboğlu bir yazısında şöyle der: Baki’ye yeni şiir çıktığı vakit, “Sofra şairi” demişlerdi, Eyüboğlu diyor ki, “Ama nasıl bir sofrası!” Baki’nin oturduğu sofrası padişah sofrası, dünyada bir tane. Fuzuli ise hüznü getirmiştir. Onun şiirinde Türk şiirinde bugün bile ulaşılamayan bir lirizm vardır. Nedim’i büyük sanatçı saymam, ondan sonra gelen Şeyh Galip çok büyük bir sanatçıdır; bugünkü modern sanatın kökünü bile temsil eder. Bugünü müjdeleyen bir şey var Şeyh Galip’te. Nef’i çok büyük bir söz ustası. Ama en büyükler arasına sokamıyorum onu. Biliyor musunuz Nef’i de Darphane’de çalışmış benim gibi...

— *Demek ki başkaları da var.*

— Nabi hikmet sahibi bir adam. Halk şiirinde üç tane büyük usta var. Birincisi Yunus Emre, ikincisi Pir Sultan Abdal, üçüncüsü de Karacaoğlu. Karacaoğlu Türkiye’nin şairidir ve bugünkü gibi gerçek şairdir. Türkçesi en az fire vermiş şair. Köroğlu, Dadaloğlu... İkisi de Pir Sultan’dan kopuyorlar. Tanzimat’ta gerçek şair yok. Yine de Namık Kemal’de de bir çırpınma, bir böyle boşalma var, yani o da çağını tam anlatan bir

adam. Bir yerde o çağın kusurlarını da taşıyor. Bir yerde Osmanlı kalıyor, bir yerde İslam'a bağlı, ama bir coşkunluğu var. Bugünden bakarsak, niye okuyayım ki onu? Ziya Paşa falan şair değil. Bakın, Abdülhak Hamit, şair. Bugün sıfır addediliyor. Oysa bugün için bile özgün yanlar görüyorum onda. Bugün için şair olarak bir değeri yok. O günün kendi koşulunu hesaplırsak çok büyük. Tevfik Fikret kendinden hemen önceki Baudelaire'in farkında olmamış. Mesela Yahya Kemal 1918'lerde Avrupa'ya gittiği zaman, -büyük şairlerimizden biridir ve çok severim- Apollinaire'in adını bilmiyor; çünkü gidiyor belli bir çevrede oturuyor. Resmîleşmiş şairlerin arkasındaki avant-garde'ı tam göremiyor. Ahmet Haşim'in seyahatnamesinde var, Avrupa'ya gittiği zaman orada çoktan çıkmış Sürrealizmi bilmiyordu, bir kafedeki garsondan öğreniyor. Ondan kitabına geçiriyor. Bizde 1940'dan sonra şöyle bir durum meydana geldi, ister öykünmecilik, ister özenticilik desinler, ne derlerse desinler, Türkiye'de 1940'dan bugüne kadar Batı ve dünya şiirinin laboratuvarı kurulmuştur. Öyle şairler Türkçeye çevrilmiş ki İngilizceye çevrildiğini hiç sanmam. Öyle şair de söyleyebilirim ki Türkçe'de iki-üç kitabı yayımlanmış, gerekme-yeni bile Türkçeye çevrilmiş üzerinde titizce düşünülmeye çalışılmış... Böylece ne olmuş? Bir İngiliz şairinden daha görgülü olmuş Türk şairi. Bunu rahatça söyleyebilirim. Türkiye'de Yevtuşenko gibi en az 30 şair var; ondan daha iyi. Bugün Batı edebiyatında şiir yerini yitirmiş. Sanayileşmiş ülkelerde böyle. Sanayi her şeyin kendi ardılı olmasını istiyor. Picasso'nun resmini alıyor, buzdolabının kapağına geçiriyor, Amerika'ya götürüyor. Şiir buna uyamamıştır. Tiyatroya, sözgelimi salt eğlence olarak da gidilebilir. Şiir ise salt eğlence olamaz. Yitirdiği yer burası.

— *Kaybettiği yer diyorsunuz ama hep şiirin üstünlüğünü de evirip çevirip vurguluyorsunuz.*

— Tabii. Bunlar bir gerçek. Siz Türkiye'de kendinizi şiirle dışarı vurabiliyorsunuz. Oysa bunları farklı şeylerde dışarı vurabilmeliyiz, hele bu çağda. Felsefe ile vurabilmeliyiz. Şiir, Türkiye'de felsefenin de yerini tutmuş. Felsefe olmamış, düşünce olmamış. Böylece şiir, şiir olmaktan da çıkmış bir yerde. Başka şeylerin yerini de tutmuş. Ama bu karışıklık ona başka bir şey

de getirmiş. Bazan dezavantajlar avantaj haline gelir. Düzyazı-
nın bugünkü yükselişi çok olumlu bir şey. Düzyazı düşünce de-
mek.

— *Enfes bir kitabınız, Şapkam Dolu Çiçekle. Şiir değil bu ki-
tap ama çok şiir var içinde.*

— Şairlerden bahsediyorum da onun için.

— *Bir de devam edecekmiş intibamı veren bir tarafı var. Neden
yazmadınız?*

— Ben memuriyetten ayrıldım, dergi çıkardım. Altı yıl Ba-
biâli'de çalıştım. Sonra 12 Eylül'de aç kaldım. Dergi para getir-
mez, Fransızca'dan çeviri yapıyordum. Para gelmemeye başla-
yınca memuriyete yeniden döndüm. Sonra emekli oldum, Er-
ken Emeklilik Yasası'ndan yararlanarak. O günden sonra ansik-
lopedilerde çalışmaya başladım, redaktör olarak. Bazı yayınev-
lerinde danışman olarak çalıştım. Yani yazarak para kazandım.
Bu, hem iyi, hem kötü. İyi yanı yazıyorsun ve az da olsa kaza-
nıyorsun. Kötü yanı, başka bir programlanmaya giriyorsun.
Kimse sana şunu yaz demiyor, istediğini yazıyorsun, yine de
bir şeyleri gözetirmiş gibi yazıyorsun. Uzun vadede, *Şapkam
Dolu Çiçekle*'deki gibi konularda araştırma yapmak istiyordum,
bunu gerçekleştiremedim.

— *Portreler çiziyorsunuz.*

— *Gösteri*'de günlük yazıyorum. *Gergedan* ve *Argos*'ta yaza-
caktım, kaldı. Böyle idare edip gidiyoruz.

— *Günlük hayat tarzınız nasıl? Evli misiniz?*

— Birkaç kez evlendim. Herkes çok zanneder.

— *Çapkın mizaçlı mısınız?*

— Çapkın güzel bir söz değil bence. Kadının fahişesinin er-
kekteki karşılığı gibi.

— *Yalnız yaşıyorsunuz.*

— Denebilir. İki yıl öncesine kadar oğlumla beraberdik.

— *Oğlunuz kaç yaşında?*

— 19 yaşında. Bir de kızım var, ilk evliliğimden, 33 yaşın-
da. Üniversite bitirdi, çalışıyor. Ben Mülkiye'nin son sınıfında
evlendim. Mülkiye'de herkes nişanlıydı, biz de ortaokuldan sı-
nıf arkadaşımızla evlendik.

— *Ne yaparsınız günlük yaşamınızda?*

— Memuriyette gece çalışmasına alışmışım, edebiyat ve yazı için. Gerçi benim memuriyetimde zamanlama tamamen bana aitti, ister iki gün gitmem, ister gece de çalışırım. Size görünürler, önemli olan işi kotarmaktır. Buna karşın dairede çalışmıyordum, bunun için ayrıldım. Sanki bir çalma oluyor gibi geliyordu ya da ben öyle sanıyordum. Onun için de adımız değişti. Cemal Süreya benim takma ismimdir.

— *Nedir isminiz?*

— Cemalettin Seber. Bu yüzden memuriyetten ayrıldıktan sonra da geceleri çalışmaya alışmışım. Gündüz laklakla geçer, arkadaşlarınızla buluşursunuz, arada bir meyhaneye gidersiniz, kitap okursunuz.

— *Yeme içme ile aranız nasıl?*

— Bir ara sigarayı bırakmıştım, çok kilo aldım, sonradan dengelendi. İçkiye gelince, sigaraya ve içkiye çok geç başladım, 33 yaşında. İkisine birden başladım. Arkadaşlar alay ediyorlardı.

— *Yani hem şairsin, hem içki içmiyorsun diye.*

— Evet. Sigara birden çok fazla oldu. Hemen 2-3 pakete çıktım; içki öyle değil. 10 yıl öncesine kadar bir duble içerdim, son 10 yıl çok içtim.

— *Neden?*

— Bilmiyorum, birtakım nedenleri var tabii, kişisel. Çok içtim ve tuhaf bir şekilde çok severek içtim. Son üç aydır hiç içmiyorum.

— *Kaç yaşındasınız?*

— 57.

— *Çok gençsiniz daha. Sıhhatiniz nasıl?*

— İyi. Yalnız 6 yıl önce kalp spazmı gibi bir şey oldu. Ağrısız SİZİSİZ.

— *Kendinizde bir araz hissettiğinizde üstüne mi gidersiniz, ihmal mi edersiniz?*

— Savsaklarım. Biraz gözlerim zayıfladı son günlerde.

— *Memnun musunuz hayatınızdan?*

— Kendimi her zaman şanslı sayarım. Şanslıyım. Ne var ki, şu enflasyonist gidişten memnun değilim. Devletin üst sayılan bir kademesinden maaş alıyorum, isterdim ki, kıtı kıtına o

maaş beni geçindirebilsin, şimdi çalışmak, para kazanmak zorundayım. Hayatım çok küçük paralarla döner benim, arkadaşlarım da benim gibidir, çok para kazansam onları kaybederim, sevmezler, ben de onları sevmem. Çevrem değişir. Edebiyat çevresi bir tekke gibidir. Güzel bir tekke.

— *Bürokrat olarak çalıştığınız dönemlerde klasik bir bürokratta olması gereken bir disiplininiz var. Yani şair Cemal Süreya'nın belki de bir parça bohem olabilecek dünyasından çok farklı bir Cemal Süreya masada otururmuş. Hatta sizi görevden almak için özel bir teftiş yaptırılmış, siz o teftişteki bütün kötü niyete rağmen süper bir teftiş vermişsiniz. Hiçbir açığınız bulunmamış.*

— Teftiş doğru değil, öyle bir şey olmadı. Başka bir olaydı o. Ben altın işine elimi sokmuştum, sarraflar konusuna. Milliyetçi Cephe zamanı, yeni bir uygulama getirdim, çünkü orada tam bir tekel durumu vardı. Ben bunun için öneri hazırladım. O öneriyi kabul etmediler, çünkü sarraflar gittiler, partiye yardım ettiler. Bu söylendi. Ondan sonra ben de bir saygısızlık yaptım. Zaten görevden alınacağını hissediyordum, bunu bana bir yerden sızdırdılar. Ben de Maliye Bakanlığı'na tekit yazısı yazdım. Memur tekit yazısı yazamaz. Yazımın karşılığı teftiş falan olmadı, Maliye Bakanı, kendisi geldi, beni görevden aldı. Benim mesleki hayatımda bir şansım oldu, bana daha çok dışarıdaki kurumlar geldi, böylece Türkiye'de sadece devlet mekanizmasını değil, başka şeylerin mekanizmasını da yakından görme fırsatım oldu. Sözgelimi Basın İlan Kurumu'nu 15 yıl arayla iki kez teftiş ettim. Jokey Kulübü tarihinde tek teftiş olmuştur, ben yaptım. Darülaceze'ye gittim. Beden Terbiyesi'ne gittim, İlim Yayma Vakfı'na gittim, böyle klasik maliyenin dışında bir sürü görev almışım.

— *Bunları yaparken de gayet disiplinli...*

— *Bütün arkadaşlar öyledir, öyle olmayanı yok.*

— *Ama sizin ayrıcalığınız var, şairsiniz. İçinizde şairlik ateşi de yanmaya devam ediyor bu süre içerisinde. Nasıl ayırırdınız birbirinden?*

— Sanki gizli bir sevgilisi varmış gibi insanın. Bir de daha çok arkadaşlarımı dışarıdan seçmeye başladım. Maliye'den arkadaşım daha az oldu, özel hayatımda. Bir yerde düşünceye

yönelmemde bu mesleğin yararı olmuştur. Çünkü maliye müfettişi kusur bulmaya değil, ıslah etmeye çalışır. Yani mesleğim de, okuduğum okul da beni etkilemiştir. Benim niteliklerime uygun düşmüştür.

— *Şimdi bir tabir var arabesk diye, olur olmaz yerde kullanılıyor, arabesk nedir onu söyleyin, bir de şiirin arabeski var mı ülkemizde?*

— Aslında şöyle başladı arabesk: 1955'te *Avare* filmi geldi. O filmi hiç unutmam, Eskişehir'deydim, oranın defterdarıyla birlikte seyrettik, hem o, hem karısı ağladı falan. Ondan sonra bu film bir dönme yaptı Türkiye'de, çok tuhaf sanki unutturulmak istenen bir duyarlılığı ortaya çıkarıyor gibi oldu. Ona benzer Türk filmleri çekildi. Zeki Müren "*Berduş*" diye bir filmde rol aldı. O kıvılcım kaldı, fakat bir süre sonra birtakım insanlar önce minibüs müziği dediler, sonra dolmuş müziği. Bir ara Arapça melodilere yakın bir yanı oldu, sonra bundan kurtuldu, köksüz, ama söze dayanan bir tür oldu.

— *Arabesk yaşam tarzı...*

— Arabesk yaşam tarzı şu demek aslında, lumpenin ve köylünün...

— *Lumpen, şehirdeki işsiz manasında.*

— Ama onun çoğu köyden gelmiştir. Tamamen parasız değildir. Bir akrabası para kazanır. Kendisi de gelmiştir, akrabası bir dükkân, bir büfe açmışsa, onun yanında bir şey satar. Bir çeşit işi de vardır ve bu düzenden de memnundur. Çok küçük bir mafya çalışması içindedir. 10 kişi, o sokağın mafyasını oluşturur. Zararlı da değildir genellikle. Köyden kopmuşlardır. Arabesk büyük kentin yarattığı bir şey. Köyün yarattığı değil. Bugünkü arabesk ile 7-8 yıl önceki arabesk sözcüğü arasında bir fark var bence. Diyelim bu adamın giyimini düşünüyorsun, Almanya'dan getirilmiş bir gömlek de giyer, çok zevksiz sayılmaz, çünkü zevk de kalmamıştır. Bir standardizasyona gidildiği için herkes aynı zaten aşağı yukarı Türkiye'de. Dünya görüşü, giyimin, zevklerine sıçramıştır. Dünya görüşü, siyasi tandans olarak bunlar hiçbir zaman din gereklerini yerine getirmedikleri halde, tam tersi olduğu halde, kendisini yerine göre dindar gibi de görür ve dindarlığı kendi adına ve başkaları aleyhine bir silah olarak kullanır. Kadına saygı göstermeyi öğrenmiştir

sonunda, yine de 3 karısı olmasını ister. İyi bir otelde bile bakıyorsunuz arabesk dinleniyor. Eskiden kasaba avukatı milletvekili seçilirdi, bugün esnaf. Lumpende bir yükselme olmuştur. Bu yükselme müziği de bir yere götürdü.

— *Tüdanya'nın kasetlerini hiç dinlediniz mi?*

— Hayır.

— *Küçük Emrah'ın?*

— Onu dinledim.

— *Etkilendiniz mi?*

— Hayır, hiç. Türk halkında mazoşist bir taraf var. Bu tarafı iyi yakalamış bütün arabeskçiler. Yakınmak, ama bir şey yapmamak, evinde küfreder, ama arkadaşının yanında ağlayarak o şarkıyı söyler. Fazla erkeksi, sonra giderek kadınsı. Yükselmenin ya da kendisini yükselmiş saymanın belirtisi. Sanırım referandumdaki yüzde 35'in yüzde 27.5'u muhakkak arabeskçidir.

— *Bunu nasıl söylersiniz? Siz arabeskçileri ortanın sağında görüyorsunuz.*

— Muhakkak. Sol arabeskçi de vardır, o ayrı bir şey. Ama şu dediğimiz arabeskçi var ya, hani kamyonun arkasına yazıyor, onları muhakkak öyle görüyorum. Hem bir de ne oldu biliyor musunuz, arabesk aynı zamanda enflasyondan memnun olanlar grubunun yüzde 70'ini oluşturdu.

— *Hayatınızda ilk defa "Ya Bismillah" deyip bir musrai kaç yaşında yazdınız?*

— Ortaokulda. Sonradan evlendiğim bir kız vardı...

— *Bir Romeo-Jülyet aşkı... Ortaokuldayken mi söz verdiniz?*

— Hayır o zaman bir yakıştırmaydı. Aynı sınıftaydık, ama oturup konuşmamıştık bile o konuyu. Sonradan mektuplaştık. 7 yıl. Ben üniversitenin son sınıfına gelmiştim, o sırada evlendik. Boşanmak için de bir yedi yıl uğraştık.

— *O yedi yılda çok şiir yazıldı.*

— O zamanlar ben tembel olduğum için, çalışkan sayılan tembeldim, hoca beni tahtaya kaldırmazdı, nasıl olsa biliyorum diye. Her zaman da korkardım kalkmayayım diye. Kız da kızıl saçlıydı. Tembel olduğum için çok okurdum. Okulun iyi bir kitaplığı vardı. Boyuna okurdum. Genel kültürüm iyiydi. Orta

II'de *Suç ve Ceza'yı* okudum. Tesadüfen o geldi elime. Kızıl Mısralar diye bir şiir defteri yazdım.

— *O kızıl saçlıdan geliyor. Yaş kaç, 16-17 mi?*

— Yok. 14-15. Bir de hatıra defteri tutardım. Parasız yatılıydım.

— *Haydarpaşa Erkek Lisesi'ndeydiniz.*

— Hayır. Bilecik Ortaokulu'ndaydım. Bitirince Haydarpaşa Erkek Lisesi'ne geçtim. Tabii benim hatıra defterimi bütün sınıf okurdu. Ben yokken. Ben yazıyorum ama imalı yazıyorum. "Kızıl Mısralar" diye kırmızı mürekkeple. O zamanlar içinde yaldızlı noktalar olan kırmızı mürekkepler vardı. Özel, süslü olsun diye bununla yazıyordum. İşte, "Kızıl Mısralar" diye bir şiir yazdım tahtaya. Şöyle başlıyordu: "Seni sevdiğim anda her şeyim kızıl oldu / Masmavi defterime kızıl satırlar doldu". Neyse o sıralarda bizim sınıfta Abdullah Macit diye bir arkadaş var. Onu bu olaydan ötürü anımsıyorum. Bana dedi ki, "Yahu ne yapıyorsun? Sana komünist derler". Ben derhal değiştirdim. Kızılı yeşil yaptım, tahtaya da yazdım. Şiir şöyle oldu: "Seni sevdiğim anda her şeyim yeşil oldu / Masmavi defterime yeşil satırlar doldu." Belki ilk değil ama bunu hatırlıyorum.

— *Hanımların sizi etkilemeye başlaması 14 yaşında mı başlıyor?*

— Yok canım, 7-8 yaşında falan. Belki daha önce olabilir.

— *Ve o zamandan beri devam ediyor. Çapkınlığınız meşhurmüş dediğinizde tepki göstermiştiniz, neden?*

— Çapkınlık kötü bir şey.

— *Niye kötü bir şey olsun efendim? Çapkınlığı tanımlar mısınız?*

— Çok hanımla arkadaşlık eden, sık sık hanım arkadaş değiştiren, hoşuna giden bir hanım gördüğünde derhal ilgi gösteren demek bence. İşte bu kötü. Çapkın, hemen ilgisini belli edecek bir davranışta bulunur, bir söz söyler.

— *Siz ne yaparsınız?*

— Ben hiçbir şey yapmam.

— *Peki, çapkın sözünü geri alıyoruz, siz kendinizi nasıl tarif edersiniz?*

— Şöyle söyleyeyim, kadın size yaklaşır, siz yaklaşmazsınız bu bir. İkinci olarak, ben kadına saygı göstermeyi son 10-12 yıl içinde öğrendim.

— *Ondan önce?*

— Pek saygım yoktu. Bekârsam, kadının bir evi olacak, bir pijamam da orda olacak, haftada bir gideceğim. Yani bir tür çapkın gibiydim ben de.

— *Erotizmi şiirlerinizde hiç kullandınız mı?*

— Evet, benim şiirimde bir yerde cinsellik teması ağır basar. Eskiden, yani 10-12 yıl öncesinde, erkeğin kadına hitap ettiği şiirler yazardım aşk şiiri olarak. Ondan sonra kadının da erkeğe yazabileceği şiirler özledim. Belki Türk toplumunda kadının yükselişi bizi etkiledi.

— *Ardarda sizin kuşağınızın çok kıymetli iki şairini, Edip Cansever'i ve Turgut Uyar'ı kaybettiniz. İyi dostluğunuz vardı sanıyorum, anılarınız vardı. Dünya görüşleriniz arasında yakınlık var mıydı?*

— Edip'le çok beraber oldum, içki içmeyi de o öğretti bana, başlamış daha önce. Turgut'la fazla yakınlığım olmadı, yani o ayrı yerde, ben ayrı yerde. Yazıştık bir ara. Edip'le iç içeydik. Dünya görüşü olarak ben aslında şiiriyle kendi düşüncesi arasında mesafe doğmuş bir şairim. Yine de ben daha soldan biriydim. Yani düşünce olarak, yapı olarak. Turgut o kadar öyle değildi o zamanlar. O daha da netti bu konuda. Ama, tabii hiçbir zaman sağda olmadı. Edip de bulunduğu çevreden ötürü, olduğundan çok daha fazla solda görünürdü. İkisi de şiiri gerçekten anlamış insanlar. Gerçekten anlayanlar azdır. Onlar öyleydi.

— *Yani şiiri yalnızca yazmak değil, anlamak da.*

— Anlamak ve nasıl anlamak? Tek tip şiiri değil de şiirin bütünü. Bir sürü şair var, size uymuyor, ama onları da anlamak, onlardan da bir şey çıkarmak, onlarda bu vardı. İkincisi, şiiri hayat tarzı haline getirmişlerdi, bu da azdır bizde. Şiire benden daha bağlı görünürlerdi. Hele Edip çok rahat tamamen şiirle kucak kucağa yaşadı ve bunu çok iyi değerlendirdi. Bir de şöyle bir şey var. Bakın bizden önceki ağabeylerimiz, bizim kuşaktan olanlar, bunların içinde bugünkü genç şairlerin verimlerini izleyenler azdır. O ikisi izlerdi. Ece Ayhan da öyledir. Sonra bir de bizim kuşağın şanssız bir yazgısı oldu. Ben hani "Kızıl Mısralar-Yeşil Mısralar"ı yazdığımda, ortaokul son sınıftayken,

edebiyat ders kitabı değişmişti, *Güzel Yazılar* adlı yeni bir kitap okuduk o yıl. Orada yirmi beş yaşında bir şairin şiirini okudum ve ondan sınava girdim. Bu şair Necati Cumalı'ydı. Necati Cumalı yirmi beş yaşında ders kitabına girmiştir. Bu başka türlü bir başarı. Başka türlü bir dengedir. Ben bugün 57 yaşındayım. Turgut yaşasa 61 yaşında, Edip de 60 olacaktı.

— *Necati Cumalı'nın mesela bir düzyazı ustası olarak şairliğinden daha fazla tanındığını kabul edersiniz...*

— Tabii, ama şiiri de iyidir. Ben şiirini de beğenirim. Yani o kuşaktan ilk beş altı kişinin içine girer.

— *Cesaretle beğenmediğiniz bir isim verebilir misiniz?*

— Peki söyleyeyim. Ben her türlü şiiri de okurum, ama hiçbir şey çıkaramadıklarım olmuştur. Diyelim hani o hececiler, var ya, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Seyfi Orhon.

— *Yusuf Ziya.*

— Yok, Yusuf Ziya bazı incelikleri olan bir şair. Ona tam dokunamam. Ama Orhan Seyfi ve Halit Fahri Ozansoy'da birşey bulamamışımdır. Zaten hececilerde bir Faruk Nafiz'de büyük bir coşku var. O ve ondan sonra gelen, yani ikinci hece kuşağı diyoruz, Necip Fazıl, "Yedi Meşale"den Sabri Esat, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas, bunlar gerçekten iyi şairlerdir. Ümit Yaşar Oğuzcan var bir de beğenmediğim. Önceleri Cahit Sıtkı gibi yazıyordu, sonradan da Orhan Veli'yi yozlaştırarak satmaya başladı. Eğlence şiiri yazmaya yöneldi. Eğlence şiiri olmaz. Yahya Kemal önemli şairdir benim için.

— *Yahya Kemal'deki kültür birikimi galiba çok az sanatçımıza nasip olmuş.*

— Son yıllarda biraz bozduydu, yoksa fevkalade. Yani Türkçeyi bilmesi. Şair adam. İyi şair. Mehmet Akif ise bence iyi adam.

— *İyi adam ne demek? Ben şair diyorum siz....*

— İyi adam. Sözelimi Fazıl Hüsnü büyük şair. Bugün yaşayan büyük şairlerden biri. Ama demin söyledığım anlamda değil elbet; çünkü aynı zamanda cins şair de. Yaşayan en büyük şair olarak onu görüyorum ben. Sonradan akılcı oldu. Eskiden sezgiyle yazıyordu. Sezgiyle yazdığı şiirleri daha çok Fazıl Hüsnü'dür bence.

— Kendinize okumuş-yazmış ve neticede dünya görüşü olarak solu benimsemiş bir kimse diyebilir misiniz?

— Bana şöyle denebilir: Ben sol sempatzanı demokrat aydınım.

— Sandıktan çıkan bir sosyalizm.

— Sandıktan da çıkar. Ya da sandıktan da çıkmaya başlar. Ve çıkmalıdır da. Eskiden daha formüller bir görüşteydin.

— Yani eskiden daha mı solcuydunuz?

— Düşünce olarak daha formalisttim.

— Neden bıraktınız?

— Bırakmadım. Aslında ne bir partiye girdim, ne bir örgüte. Bir eylemim olmadı; ama düşüncemi daima korudum. Ve inanıyorum. Neden? Çünkü öyle yetiştim. Türkiye'nin özgül koşullarını düşünüyorum. Aslında dünya için de öyle. Türkiye sosyalizmle kurtulur ve gelişir. En iyi sosyalizmin Amerika'da olacağını düşünüyorum sözgelimi. Stalin'i hiçbir zaman tutmadım, tutamadım.

— Sol şiir yazmadı derler sizin için.

— Yazmaz olur muyum? İzlememişler de onun için. Hem zaten beni gençlerin söyledikleri daha çok ilgilendiriyor.

— Gençlerin söylediğini nereden biliyorsunuz?

— Gençler benim şiirlerimi alır ve okurlar.

— Peki nasıl etkiliyorsunuz gençleri?

— Bakın, bugün yaşayan sanatçılar arasında gençleri en çok etkileyen iki şair var. Biri ben, biri de Ece Ayhan. Şiirime bakıyorum, bir de yazılan şiirlere bakıyorum. Benim şiirimi sevmiş olduklarını anlıyorum. Bütün şairler için söylemiyorum bunu. En çok diyorum. Belki bu yarın değişir. On yıl önce Ahmed Arif'in şiirlerinin daha çok etkisi vardı. Nâzım'ın çok genel bir etkisi vardı. Nâzım etkisi burada var; ama eskisi kadar değil. Attilâ İlhan etkisi. Bu iyi olur, doğru olur, yanlış olur, ama görünen bu. Bir de benim şöyle bir tavrım var. Ben bütün bir edebiyata kucak açtım. Belki editör olduğum için de, yani dergi çıkardığım için de, herkesi değerlendirmek istedim. Bu arada kendimi bastırdım belki de. O kadar melek değilim. Yine de, sözgelimi bana küfreden adamı değerlendirmeye gittim. O tavrı da yine mesleğimden getirdim diyebilirim. Bir de şöyle

bir şey oldu: az yazdım, ama 24 saatimi şiirle geçirdim. Her şeye, şu bardağa, şair olarak baktım.

— *Şiiri günlük hayatınızın içine soktunuz ve birlikte yaşadınız.*

— Birlikte yaşadım. Yine de böyledir. Hatta bütün bir edebiyatla. Batı edebiyatını biraz izledim. Biraz diyorsam, çağdaşlarıma göre biraz daha iyi şanslarım oldu. Ne bileyim, işsiz kaldım, yani boşluklarının yarısını değerlendirsem zaten bu durumu alabilirdim.

— *Boşluklarınızı şiirle mi doldurdunuz?*

— Sadece şiirle değil, zaten şiiri ne yaratır? Başka her şey. Sadece şiir yazarak ve şiir okuyarak şair olunmaz. Şiir hayatın köpüğüdür. Çağın, hayatın, bütün bilgilerin. Bazı şeylerden nasibiniz yoksa, *Mai ve Siyah*'ta bir şair vardır (Ahmet Cemil'in arkadaşı), onun gibi olursanız... Onunki gibi şiir yazılmaz. Şiir için hayat deneyimi gerek, düşünce, iletişim gerek, her şeye uzanmak gerek.

— *Şair olmak o kadar kolay değil diyorsunuz.*

— Kolay değil. Onun için az şair çıkar.

— *O zaman ben size son olarak bir şey soracağım. Bu sohbeti yaptığımız için pişman mısınız?*

— Hayır, çok memnun oldum.

— *İltifat olsun diye söylemediniz değil mi?*

— Hayır. Yalnız bir şey daha söyleyeceğim: Bir romancının romancı olmasıyla bir şairin şair olması arasında biraz fark var. Bir yayınevi düşünelim, bir reklam olanağı var. Bu yayınevine bağlı, bağlı olmasa bile ahbap eleştirmenler var. Şimdi yayınevi, reklam ve eleştiri. Gazetelerde ya da dergilerde de olanaklar. Yani yayımcı, reklamcı ve eleştirmen birleşerek iyice ortalama bir yazarın adını romancıya, öykücüye çıkarabilirler. Ona, bir süre yatsıya kadar iyi romancı gözüyle bakılır. Romancı zaten yayınevi olmadan çıkamaz. Şair öyle değildir. Şairi öbür şairler yaratır. Diyelim genç biri şiir yazıyor. Üstatlar okur, biri "Bu çocukta iş var" der. Biri de öyle der, başkaları da öyle diyorsa, genç artık şair olmuştur. O üstatlar var ya, üstatlar birbirlerine bağlı değildirler, birbirlerine küfür eden adamlardır, ama "Bu çocukta iş var" derler. Bir şair için dünyanın reklamını yapın, ödüller verin, şair sanını ka-

zandıramazsınız. Öbür şairler şair demez. Şairin böyle sağlam bir geliş yolu var.

— *Şiiri ve şairi yine yüceltiyorsunuz.*

— Hayır, bu çok eskiden geldiği için...

— *Romancıları reklam aracı görüyorsunuz.*

— Değil. Roman büyük sanat. "Günümüzün sanatı" o. Ama şiir gerçeğine bakıyoruz burda. Şimdi bakın, Türkçe varolduğundan beri şiir yazılır. Onun için Nobel ödülünün mutlaka bir şaire verilmesi gerekiyor. Öbür türlerin geçmişi kaç yıl? Şiirin mazisi bin. Bu ilginç bir şey. Roman yeni bizde daha. Romanı hazırlayan kaynaklar da yeni. Ama, yine de, bugün verilse, Nobel ödülünü Yaşar Kemal alır. Bunda da isabet olur. Çünkü en çok şiire dayalı romancı o. Yetenekli insanların hepsi eskiden şiir yazıyorlardı. Sonra gün geldi, bir kısmı roman yazmaya başladı. Bugün, bir kısmı sinemada yönetmen oluyor. Böylece şiire daha az yetenekli kişi giriyor. Eski rantını kaybetti. Gerçek yerini buldu.

— *Siz bugünkü sohbetimizde şiir nedir, şair nedir, bunun dersini bize çok güzel verdiniz ama, benim açımdan vurguladığınız en önemli nokta iyi bir şairin şiire olan saygısının ve sevgisinin sonsuz boyutlarda olmaması halinde zaten iyi bir şair olamayacağı idi. Zannediyorum böyle bir tanımlamanın temsilcisi olarak sizi bugün selamladık. Bu sohbe te katıldığınız için ben Vizon adına çok teşekkür ediyorum. Sizi bu sohbet te misafir etmek bana onur verdi.*

Vizon, Kasım 1988

*"Aslında Hiç Parmak Kaldırmadım!"**

Necati Güngör

Edebiyat öğretmenlerimi hiç unutmam. Onların bende, düşünüyorum da, belirleyici edebi rolleri olmuş değil. Ama, bana hepsi, iti kazandırmıştır...

Ortaokulda, Nimet Kolçak diye bir edebiyat öğretmenimiz vardı. Eski soyadı Nimet Karayel. Tarih romanları yazarı M. Sami Karayel'in eski eşi. Bilecik Ortaokulu'nda parasız yatılı olarak okuyordum. Öğretmenimizin ufku çok genişti. Şimdi düşünüyorum geriye doğru, gerçekten, edebiyat bilgileri çok sağlamdı. Bir sözü kalmış bende. O, benim için biraz iteleyici oldu. Bir tanım: "Hüseyin Cahit Yalçın sıcak bir yazardır; Falih Rıfkı Atay ise, çok usta, çok daha ayrıntılara inebilen, ama soğuk bir yazardır!" Bu tanım bende kalmış. Öğretmenimiz böyle biriydi...

O sıralar üç yıl, ortaokulda parasız yatılı okudum. Türkçe derslerinde en öndeydim. Hatta bir örnek vereyim, bazan güç denemelerine girerdim: Bütün sınıfın, bir kişi hariç; sınıfın birincisi ya da ikincisi hariç; bütün sınıfın kompozisyonunu yazmış olurdu! Fakat hocamız, tabii benimkine on verdikten

* Necati Güngör'ün hazırlayıp sunduğu *Edebiyatçılar Edebiyat Öğretmenlerini Anlatıyor* başlıklı radyo programı (TRT, Radyo 2, 1 Ağustos 1989).

Necati Güngör, bu konuşmayı *Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi* (YKY, 1996) başlıklı kitaba alırken kendi sorularını çıkarmış.

sonra, onlara da beşten aşağı olmamak üzere, aynı kişi yazdığı halde, sıralama yapmıştır: Yedi alan, altı alan beş alan olmuştur...

Lisede de parasız yatılı okudum. Lisede de çok değerli öğretmenlerim oldu. Lise birde, rahmetli Ali Sedat Oksal gelirdi edebiyat derslerimize. Aruzu, bize çok iyi öğretti. Sanırım; yeni edebiyatı değil ama, yani 1940'tan sonraki edebiyatı değil ama, ondan önceki edebiyatı çok iyi biliyordu. Zaten gazetelerde dil yazıları yazardı: *Milliyet*'te. Tikleri olan bir adamdı. Çok güzel konuşurdu. Ondan sonra, o öldükten sonra, ertesi yıl ünlü yazar Mehmet Behçet Yazar geldi. Ünlü yazar ve şair. Çok yaşlıydı, üst üste gözlükler takardı. Beni keşfetti diyebilirim!

Bir gün bir kompozisyon vermişti. İki kişiyi çok beğendi: Bir beni, bir de Necati Akgül adlı bir arkadaşı... Yalnız ben, tahrir ödevinin üzerine "Cem Süreyya" yazmıştım.

Geldi, "Cem Süreyya kim?" dedi.

"Benim," dedim.

"Sahiden Cem mi adın?" diye sordu.

"Yok," dedim, "benim adım Cemalettin."

Arkasına "...alettin" ekledi; "Bir daha adınla yazı" dedi.

Mehmet Behçet Yazar, gerçekten eski edebiyatı çok iyi bilirdi. Eski ölü dilleri bilir, Çağatayca bilir... Çok da efendi bir adamdı. Öbür öğretmenler de çok saygı gösterirlerdi ona. Cumhuriyet'in ilk yıllarından kalma bir adamdı...

Ondan sonra genç bir bayan geldi bizim sınıfa. Çok genç, ince... Melahat Babacan. İki yıl onda okudum aslında. Mehmet Behçet Yazar gitmişti. Yıl olarak, 1948-50. '50 mezunuyum ben. Melahat Babacan, çok düzgün konuşan bir insandı. Yani beklerdik, yaptığı cümlelerde bir tane düşük olsun, yapmazdı. Şerif Hulusi'nin eski eşiydi.

Bizim sınıf haylaz bir sınıftı! Son sınıf... Adı, Edebiyat-G. Hatta hep iki senelikler. Bizim gibi bir iki parasız yatılı, böyle uysal kişi vardı aralarında. "G" harfinin üstüne bir işaret koyup, yumuşak G yaparlardı hep. Yani, "Edebiyat yumuşak G"de okurduk. Bütün öğretmenlere karşı haylazlık yaparlardı.

Ama Melahat Hanım'a karşı hepsi ayaktaydı! Hepsi hayrandı Melahat Hanım'a!...

Melahat Hanım da bana edebiyat alanında büyük bir yakınlık gösterdi ve beni biraz ayırdı.

Sonradan hocalarıma rastladım, evet. Yani ikisine rastladım. Mehmet Behçet Bey ölmüştü. Öbürü zaten daha önce ölmüştü. Yazar olduktan sonraydı... Bir gün Nimet Hanım'a rastladım Mısır Çarşısı'nın önünde. O zaman daha, *Üvercinka* yeni çıkmış. O da İstanbul'da, Kumkapı'da bir ortaokula nakledilmiş... Arkadaşlarımdan duymuştum, Bilecik'ten gelmiş... Orda, gittim, "Siz, Nimet hanım mısınız?" dedim. "Aa, Cemal!" dedi... Fakat öyle tuhaf bir şey oldu ki... O sırada ne olmuştu? Askere mi gidecektim? Bana bir telefon numarası da verdi. Arayamadan gittim. Geldiğimde tekrar aradım. Birkaç yıl sonra. Avrupa dönüşüydü... Bu kez bana sanki, anısı soğumuş gibi geldi! Beni çok severdi oysa. İlgi göstermedi. Ben de bir daha aramadım... Ama Melahat Hanım, ben *Papirüs*'ü çıkarırken; bir gün *Papirüs*'e geldi. Oturduk, konuştuk... Onunla yakınlığımız oldu. Lisedeki öğretmenim olduğu için, daha yakındık, daha bir diyalogumuz vardı. Sonra pek az rastladım. Nahit Hanım'ın evine gider. Her zaman, bir gün gelsin de göreyim; başka öğrencileri var, onlarla birlikte gidip görelim istedim.

Baştan da söylediğim gibi, edebiyat hocalarımın, içerik olarak tam bir etkileri olmadı bende. Bir yerde, yolumu kendim yapma durumunda kaldım. Ama daima el üstünde tuttular beni!

Bir de, edebiyat hocalarından ayrı hocalar da vardır insan da edebiyat duygusunu uyandıran. Yahut o itiyi ondan gören... Bir Fransızca hocamız vardı. Adını şimdi unuttum, soyadı Bahri... Çok yaşlı bir adamdı. İnhisarlardan emekli olmuş, iyi Fransızca bildiği için Bilecik'te Fransızca hocalığı yapıyordu. O hoca bende etkili olmuştur: Eskiye kurcalaması, ayrıntılara inmesi bakımından... Bir de, benimle edebi şakalar yapması bakımından!

Ben, ilkokula bir yıl geç gittim. Hastaydım... Gittiğim zaman okuma yazmayı, her şeyi biliyordum. Hatta amcam bana, beş sıfırlı rakamlarla matematik yapmayı bile öğretmişti. Bu yüzden, birinci sınıfta, arkadaşlarımla aramızda büyük bir fark

vardı. O fark hep devam etti. Bu beni tembel olmaya götürdü. Ama bir yandan da, dışardan okumaya götürdü...

Ben okumaya, din kitapları, halk kitapları, cenk kitapları okuyarak başladım. Aynı kitabı yüz kere okumak ama... O şekilde başladım. İlkokul üçten sonra, ve daha çok ortaokulda, daha çok edebiyat kitapları, romanlar gibi yapıtlara yaklaşabildim. Ama ondan sonra hız kazandı bu bende. Yeni edebiyatı üniversitede yakalayabildim. Lisede aruzcuydum. Eski edebiyatçıydım! 1940'la gelen şiir devrimini pek sevmiyordum!... Sonradan, onlardan çok yararlandım.

Aileme gelince: Ailem sözel bir aileydi. Amcam okurdu. Babam, pek bir şey okumazdı. Ama konuşmayı severdi. Konuşmayı çok seven bir ailenin çocuğuyum... Yalnız, şiir itisini annemden aldığımı söyleyebilirim. Daha çok küçükken, beş yaşındayken, dört yaşındayken, annem bana *Kerem ile Aslı* öyküsünü, bütünüyle, manzum yerleri de dahil, oturup okurdu. Hatta bazan gönlümü almak için, bazan bir bardak süt içirmek için, -çok inatçıydım!- eşikte oturur, elinde bir çay bardağında süt, bütün *Kerem ile Aslı*'yı okur, çömelmiştir; ben yine istemem; bu sefer bir tane tokat atar ve giderdi... Ama annemin, onu okuma tutkusu; işte, "Ateş Kerem, tutuş Kerem, yan Kerem" hep ondan kalmıştır... Bende böyle bir şey uyanmıştır...

İlk edebiyat sevincini de şöyle hissettim galiba: İkinci sınıftayız. Halamın oğlu var. Birlikteyiz. Tatil... Elimizde birer defter var. Bir şeyler yazalım dedik... Arkadaşlarla konuşma gibi bir şey, falan... Bu, bana büyük bir haz verdi. Bu haz, herhalde yazar oluşumun başlangıcıdır.

Yazdıklarımı, hocalarıma hiç göstermedim. Aslında kimseye göstermedim! Siyasal Bilgiler'de gizlice şiir yazarken, arkadaşlarım vardı dergilerde şiir yayımlayan; onlara da göstermedim. Ama şair olarak anılırdım.

Aslında hiç parmak da kaldırmadım, sınıflarda! Lisedeki rahmetli edebiyat öğretmenimiz Ali Sedat Oksal'la bir anımız da vardır burda. Bir şey sorardı sınıfta, kimse bilmezdi. Hiç kimse parmak kaldırmazdı. Elini uzatır, "Orda biri parmak kaldırıyor gibi" derdi, beni gösterirdi. Ben de kalkıp söylerdim.

Edebiyattan, Türkçeden, hemen her zaman en yüksek numarayı aldım; yani on aldım! Böyle çelişik numaralar aldığım dersler vardı. Sözelimi, fizikten de hep en iyi numaraları aldım, ama kimyadan iyi değildim. Matematik? Şöyleydi: Hiç çalışmazdım! Çalışmazdım ama, o baştaki hızım devam ettiği için ve biliyorum diye beni tahtaya kaldırmadıkları için; bazı şeyleri de tahtaya kalkanlardan öğrendiğim gibi; yazılılarda matematikten ortalama yedi alırdım. Çünkü, çizimleri falan yapamazdım. Ev ödevlerini yapamazdım. Tarih dersim çok kuvvetliydi! Diyebilirim ki, edebiyat kadar kuvvetliydi. Buna karşılık coğrafya dersim vasattı... Sporcuymdım! Futbolcuymdım, cimnastikçiymdim. Müzik dersim zayıftı. Resim dersim de iyi değildi. Yazı dersim? Çok iyiydi! Üniversitede de anayasa dersim çok iyiydi; ama, iyi not alamadım! Daha çok hukuk derslerim kuvvetliydi. Maliye ve iktisat derslerim o kadar iyi değildi.

Ortaokulda, on altı yaşındayken ben, okuma kitabı değişmişti. *Güzel Yazılar...* Süleyman Şevket Tanla yazmış; yeni edebiyat girmiş ilk kez, ortaokula yeni edebiyat girmiş... O sırada yirmi beş yaşında olan Necatî Cumalı'nın şiirini, ben on altı yaşымda ders kitabında okudum! Yani o kuşak, yirmi beş yaşında ders kitabına girebiliyordu! Ben bugün elli sekiz yaşındayım, ortaöğrenim ders kitaplarında yokum!...

Bir de ilkokulda bir ödülüm var: Bir *Yavrutürk* dergisi cildi kazandırmış bana. Üçüncü sınıftaydık, sanırım. Öğretmen, tavşanla kaplumbağa öyküsünü anlattı bize. Dedi ki, gelecek ders bunu sizler yazın... Bu bir yarışmadır; birinci gelene, işte, şunu vereceğim... Ertesi derste yazdık hepimiz, verdik. Ben kazanmışım. Tek farkla: Herkes şöyle yazmış: Bir tavşanla bir kaplumbağa arkadaş olmuşlardı... Ben şöyle demişim: "Bir tavşanla bir kaplumbağa *cancığer* arkadaş olmuşlardı." Ondan sonra uzun zaman, tahrir ödevlerinde bu "cancığer" lafını herkes kullanmaya başladı! Tatilinizi nasıl geçirdiniz? diye bir ödev veriliyor mesela. Herkes şöyle başlıyor: "Cancığer bir arkadaşım vardı..." Bu benim ilk ödülümdür.

TRT, Radyo 2, 1 Ağustos 1989

“Her Şey Şiirde”

Enver Ercan

— Şiirimizi 1990’ların eşiğinden nasıl değerlendiriyorsunuz?
Türk şiiri değişen dünyanın farkında mı?

— Türk şiirinde son bir iki yıl içinde bir oynama yok. Ama art arda yeni şairler de ortaya çıkıyor. Son yılların şiiri için düşüncelerimi çok yerde yazdım. Bunun için ne söylesem yineleme olacak. Ama yeri gelmişse, yinelemeler de yararlıdır diyorum. Turgut Uyar’ın bir sözü vardı: “Günün şairi deyince, hemen genç şairlerin şiir serüveni akla gelmeli” ...Bir de Tuğrul Tanyol’un bir sözü: “Ağabey, şiir mutlaka çıkışlar içinde mi olmalı? Şart mı bu? Sizinki öyle olmuş. Bizle-rinki için şart mı bu?” ...Birincisi çok doğru, ikincisi de üzerinde düşünmeye değer. Ancak, bunu bundan sonra sizler yapacaksınız...

1990’ların eşiğinde dünyada gerçek şiirin soluk aldığı ülkeler şunlar: Latin Amerika, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye. Sanayi, ileri Batı ülkelerinde şiiri dışlamış. Daha doğrusu, şiir, sanayinin ardılı olmayı kabul etmemiş. Doğu bloku ülkelerinde ise birey özgürlüğü açısından dışlanmış bulmuş şiir kendini. Diyorum, az gelişmiş ülkelerde, gelişme yolunda ülkelerde şiir hâlâ altın. Sözelimi Türkiye’de şiir nicedir felsefenin de yerini tutmakta.

Ayrıca ülkemizde şiirin kullanım değeri öteden beri çok büyük. Bir kişi ölür, tarih düşünür; bir çeşme yapılı, üstüne be-

yit yazılır. Diyebiliriz ki hiçbir ülkede bizimkinde olduğu kadar şiir söylenmemiş, yazılmamıştır.

Kavimler Kapısı Cumhuriyeti... Gerçek adı budur ülkemizin. Düşünceden önce gelmiş insan ilişkileri. Şiire götürür bu. Sanata, ama en önce şiire.

Götürmüştür.

Bir oynama yok dedim. Şiirdeki bu durum ülkemizin içinde bulunduğu koşulun karşılığıdır.

Diyorsunuz ki "Türk şiiri değişen dünyanın farkında mı?" Dünya değişimi yeni. Şiir bir öncüdür; ama daha doğrusu bir yansı. Sezmiştir. Yine de gerçek konumu yansı olmak. O da daha sonra olacak. Sanıyorum, şu anda da yansı. Vazgeçemiyor, karar da veremiyor.

— *Genç şairlerin yazmakta olduğu şiiri, oluşturulan şiirsel düzlemi, geleneğe bağlanabilecek kıvamda buluyor musunuz?*

— Genç şairlerde acemilik evresi yok. Ya da bu evre çok kısa sürüyor. Demek, dilimiz ve şiirimiz oturmuş. Şu anda hemen hepsi aklıma gelmez elbet. Ama dikkatimi çeken sanatçı adları sayayım. Yalnız burda şöyle bir soru var? Genç şair kim? Özel'lerden, Behramoğlu'lardan sonra gelmiş herkesi genç şair saymalı bence. Çok ad var: İsmail Uyaroğlu, Enis Batur, Tuğrul Tanyol. Yenibütüncüler (Seyyit Nezir, Tuğrul Keskin, Veysel Çolak, Metin Cengiz, Hüseyin Haydar), Sunay Akın, Ahmet Güntan, Behçet Aysan, Turgay Nar, Enver Ercan, Salih Bolat, Levent Yılmaz, Yusuf Alper, Yunus Koray, Turgay Fişekçi, Ahmet Telli, Ali Cengizkan, Ahmet Erhan, Akif Kurtuluş, Seyhan Erözçelik, Adnan Özer, Küçük İskender, Erdal Alovera, Ramazan Üren, Murathan Mungan, A. Cinozoğlu, Arif Ay, Hüseyin Alemdar.

Çok genç şair var. Hepsi de iyi. Çok kez vurguladığım gibi yeni bir "aşırılık" a gereksinimi var genç şairin. Aşırılık derken bir değişmeyi söylemek istiyorum. Bir şeyi bir yerden tutma. Ama bunu çok kişi olarak yapmak... Tek kişi olarak şair oluyorsun, ama çok kişi olarak ayrıca tarihin kesiti oluyorsun.

Kadın şairler de var, iyi: Gülseli İnal gibi...

— *Bugün ülkemizde şairin konumu nedir?*

— Şair tekkede oturan saygın kişi gibi. Saygı görüyor; pa-

rasız pulsuz... Hem saygı gösteriyorsun, hem de "adam olamadın" diyorsun.

— Teknolojinin, görselliği dayattığı bir dünyada yaşıyoruz. Bu durum, bizde de yankısını bulmaya başladı. Şiirsizleşiyor insanlar. Şiir gereksizleşiyor gibi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— Görsel olanaklar karşısında şiirin silahları var. Evet, ekrandaki bir görüntüyü 1000 sayfalık bir romanda anlatamayabilirsin. Ama bazı dizeler vardır ki yüzbin günlük bir TV disizi onun karşılığını çıkaramaz. Sözelimi şu dizeyi alalım:

"An ki fıskiyesi sonsuzluğun"

Kim hangi görüntüyle eşdeğerini yaratabilir bunun?

Yine genç şairlerin yapıtlarını örnek alarak konuşalım bu konuda. Enis Batur'un yazı-şiiri ile Ahmet Erhan'ın, Turgay Nar'ın söz-şiiri görsellik içinde de, görselliğe karşı da var olacaktır. Sinema, romanı; TV, sinemayı öldürdü. Şiir zaman zaman ilkel gücünü de (salt söz) kullanarak ölümsüz kalacak. Reklam spotları bile çirkin şiir değil mi?

İşaret-dil gündemde. Her şeyde öyle. Çizgi-roman, fotoromanı haklarken, çizgi-film de foto-sinemanın iyice önüne geçti. Şiirde bu iki öge de var. İstedğini kullanır.

Şiir ölmez. "Geçersizlik" diyorsunuz, geçicidir bu. Bir de şöyle düşünelim, romanı vakit öldürmek isteyenler de alıyor; resmi mobilya olarak değerlendirmek isteyenler de çok. Şiiri? Yalnız şiir okumak için... Tüketimi az... Böyle diyoruz. Ama tüketimi en net olan sanat yine şiir.

Ayrıca bir başka gerçeğe de değinmek zorundayız burda. Şiirin sözel yanı, ya da kökeni, tüketimi, onu ayrı bir özgün yere bağlamakta. Yine yineleme olacak ama söylemeden edemeyeceğim. Şu anda kim bilir kaç kişi Yahya Kemal'den dizeler söylemektedir? Kaç kişi meyhanede Orhan Veli'den, Nâzım Hikmet'ten, Yunus Emre'den, Shakespeare'den parçalar okumaktadır? Kaç kişi sevgilisine bir ya da iki beyitlik pusula yollamaktadır? Hücumbotları, kahvehaneleri, senaryocu metin yazarlarını, eski TRT'cileri, Üniversitede coğrafya bölümü bitirmiş öğrencileri, sokak satıcılarını, emekli öğretmenleri düşünelim... Bu söylenen dizeleri üst üste koyalım. Bir günde nice kitap çıkar ortaya! Tiraja biraz da böyle baksak diyorum. İnsan

bir romanı bir kez okur, iki kez, beş kez okur. Ama sevdiği, aklında tuttuğu dizeleri bin kez. On bin kez. Bu da bir şey anlatmıyor mu?

— *Milletvekili-şair olsaydınız, bir dahaki seçimlerde 9. Cumhurbaşkanı olmayı düşünür müydünüz?*

— Cumhurbaşkanlığı sadece adı güzel bir şey. Hiçbir özgürlüğün yok. Sokakta tek başına yürüyemezsin. Arkadaşlarınla bir içkievinde buluşamazsın. Sinemaya gidemezsin. Bize göre bir şey değil. Milyar maaş verseler, hayır! Tekke dedim ya, tekke güzel.

Bakanlık, başbakanlık da bize göre değil.

Ama salt milletvekilliği? Fena değil.

Broy, Mayıs-Aralık 1989

Cemal Süreya'yla Çırılçıplak, Başıbozuk Ama Uygarca

Ece Ayhan - Cemal Süreya

'Sivil Şiir'in usta, ilginç ve cins bir şairi olarak Cemal Süreya'yla 1987'de bir söyleşi yapmıştım.

"Üstü Kalsın" diyerek ölen Cemal Süreya; bilindiği gibi, 1956'larda Ankara'da Pazar Postası'nda beliren; İstanbul'da kendisinin Papirüs'ünde ve Memet Fuat'ın Yeni Dergi'sinde süren ve yaygın bir kullanışla 'İkinci Yeni Akımı' çerçevesinde, kimilerine göre ise akımın başında sayılmaktadır.

Ben 'Parasız Yatılılar'ın çıkardığı ve 'Negatif' gerçeklikler ve 'Atonallik'ler üzre de iş işleyen ve sahici bir 'Sivil Şiir' serüveni yaşayan 'İkinci Yeni'ye, özel olarak 'Sıkı Şiir' diyorum, o başka.

Temel olarak 'İkinci Yeni'; 'Sıçrama' (mutation), 'Kakışma' (Dissonance), 'Bakışsızlık' (dissymetri) ve 'Batınlık' (esotérisme) ile iç içedir.

Kısacası; 35-40 yıldan beri, Türkiye'de bir 'Aykırı Dal' olarak sövgülerle tartışılan ve insanla ilgili her bir şeyi kurcalayan ve bu arada Lobaçevski geometrisinden de (Rieman da olabilirdi; yani çok boyutlu uzay geometrileri) 'Kazık' sorular sorabilen 'İkinci Yeni'; o güne kadarki şiiri teper ve zamandaş 'Şiir toplumu'nu yıldırır ve dinmez bir fırtına çıkarır. 'Çırılçıplak', 'Başıbozuk' ama alabildiğine de 'Uygar' anlamını içeren ve sahiden 'Sivil Söyleşi'yi, Berlin'den göndererek, yayımlıyorum.

Ece Ayhan: *Yalnız 'Sıkı Şiir'de değil, bütün tarihte 'şiiir kâhyası' çoktur galiba?*

Cemal Süreya: Evet, şiirde kâhya sayısı şair sayısından fazla. Herkes şiirden anladığını sanıyor. İşin ilginç yanı, bir noktaya kadar anlıyor da. Herkes ressam, müzisyene hayran; onların işine karışmıyor. Ama tutup şaire yol gösteriyor. Bunun iyi yanı da yok mu? Şiir ülkemizde herkesin işi olmuş. Şiir üzerine laf yürütenler sevimli değnekçilerdir. İşlerini açıktan açığa yaparlar. Bir de senin dediğin "gizliden gizliye kâhyalar" var. Onların sayısı çok az bel!

Ece Ayhan: *Genel tarihle bir özel tarih olan şiirinin tarihini çatıştı ya da çatıştığı noktalar?*

Cemal Süreya: Çakışmayabilir. Gerçek şiirin önden mi arkadan mı geleceği kestirilemez.

Ece Ayhan: *Yandan da gelebilir verevine de... Kurgu? Her bir şey 'kurgu' değil midir?*

Cemal Süreya: Nasıl yani? Anlayamadım. 'Montaj'dan ne anlıyorsun? 'Montaj' sözcüğü kalitesizliği de çağrıştırmıyor mu?

Ece Ayhan: *Hayır onu demek istemedim. Ben 'kurgu' sözcüğünü kullanıyorum. Şiir şiirde kalamaz, kalmamalıdır da, demek istiyorum.*

Cemal Süreya: Her şeyden şiire döne döne, şiirden her şeye çıkın. k isteye isteye geldim. Teknoloji demeyelim benimki için.

Ece Ayhan: *Bence 'kurgu' sanatın, ama her türlü sanatın özüdür. Bunu derken de sinema sanatçısı Ayzenştayn'ı düşünüyorum: Potemkin Zırhlısı'nda taş arslanları bile kükretir.*

Cemal Süreya: "Sessiz duvarları itip yürüten" dizesini söylemiş Alevî şairini düşündürdü bu bana. Behçet Necatigil'in şiirindeki adam da parktaki arslanları görmeye gider. 'Kurgu' mu? 'Kurgu' sözü şiir için biraz uzak geliyor. Ama, o ki bir şeyin özüne 'kurgu' diyorsun, tamam. Yerinde durmaz 'kurgu'. Bir adı da "öylece kalmak" olmalı.

Ece Ayhan: *Caz?*

Cemal Süreya: Şiirimi şöyle özetlemeye kalkmıştım bir ara: "Güneşten yırtılmış caz, kavalardan dökülen gökyüzü."

Tabii, bir yakıştırma bu, yaklaşık bir laf.
'İkinci Yeni' kaç kez defnedilecek yahu!

Ece Ayhan: *Küçük tarih? Orta tarih? Büyük tarih? Sözgelimi, bütün Osmanlı tarihçileri, biliyorsun, sarışındır.*

Cemal Süreya: Bir tarih kitabı her şeydir benim için. Okumak için, bir anı kitabını, bir hayat öyküsünü romana yeğ tutarım. Tarihi yalnızca dün olarak düşünemiyorum. İnsan tek ayaklı olsaydı uçacaktı.

Ece Ayhan: *Müzik? Ben şiirden değil müzikten geliyorum.*

Cemal Süreya: Güneyde küçük bir koy var. Biri oraya şavklı mahşer otobüsleriyle gitmişti. O koy, o otobüsler, o şavk hayatın özüdür. Müzik daha da özüdür.

Ece Ayhan: *Benim hemen hemen dünyada en sevdiğim anlatılardan biri bir kroniktir: Yakın akrabam olan Alman şairi Heinrich von Kleist'in Michael Kohlhaas'ıdır. Pire için yorgan yakmayı anlatır.*

Cemal Süreya: Pireyi yaksak daha iyi değil mi? Bunu diyorum ya ben de birkaç yorgan yaktım.

Ece Ayhan: *Her şairin bir Requiem'i yok mudur dünyada?*

Cemal Süreya: Requiem 'ağıt' demek değildir bence. 'Ağıt'ta ölüyü geri isteme var. Requiem uzlaşmadır. Ve ölen için önemlidir. Benimki sevinçli olmalı. Şöyle demeliyim: "Benden bu kadar arkadaşlar, özür dilerim."

Ece Ayhan: *Türkiye'de şiirler sessiz çekilir. Ses sonradan (masada) eklenmiştir şiirlere.*

Cemal Süreya: Evet, büyük dublaj sanatçıları da yetiştirdiğimizde. Terziler yetiştirdi. 1940'lardan önce başka bir durum da vardı; önce ses bulunuyor, şiir sonradan geliyordu. Hatta önce kafiye kâğıda geçiren, sonra şiirsel gövde duasına çıkan sanatçılar vardı. Üstelik Türkçede kafiye olanağı büyük değildir.

Ece Ayhan: *Sen şiirlerini önceki güzel seslere bindirerek uçuruyorsun gibi geliyor bana. Hani her şair belirli bir şiiriyle uçar ya.*

Cemal Süreya: Şiirde bir adamın yüzüyle, yanında durduğu ağaç eşzamanlıdır. Sesli de diyebiliriz. Kuzular için özel bir bölüm açar.

Ece Ayhan: *Sınırların zorlanmasından yanayım ben. Sözgelimi sınır çarpışmaları yapıyorum yapıyorsam ben, ama içeriye karşıdır.*

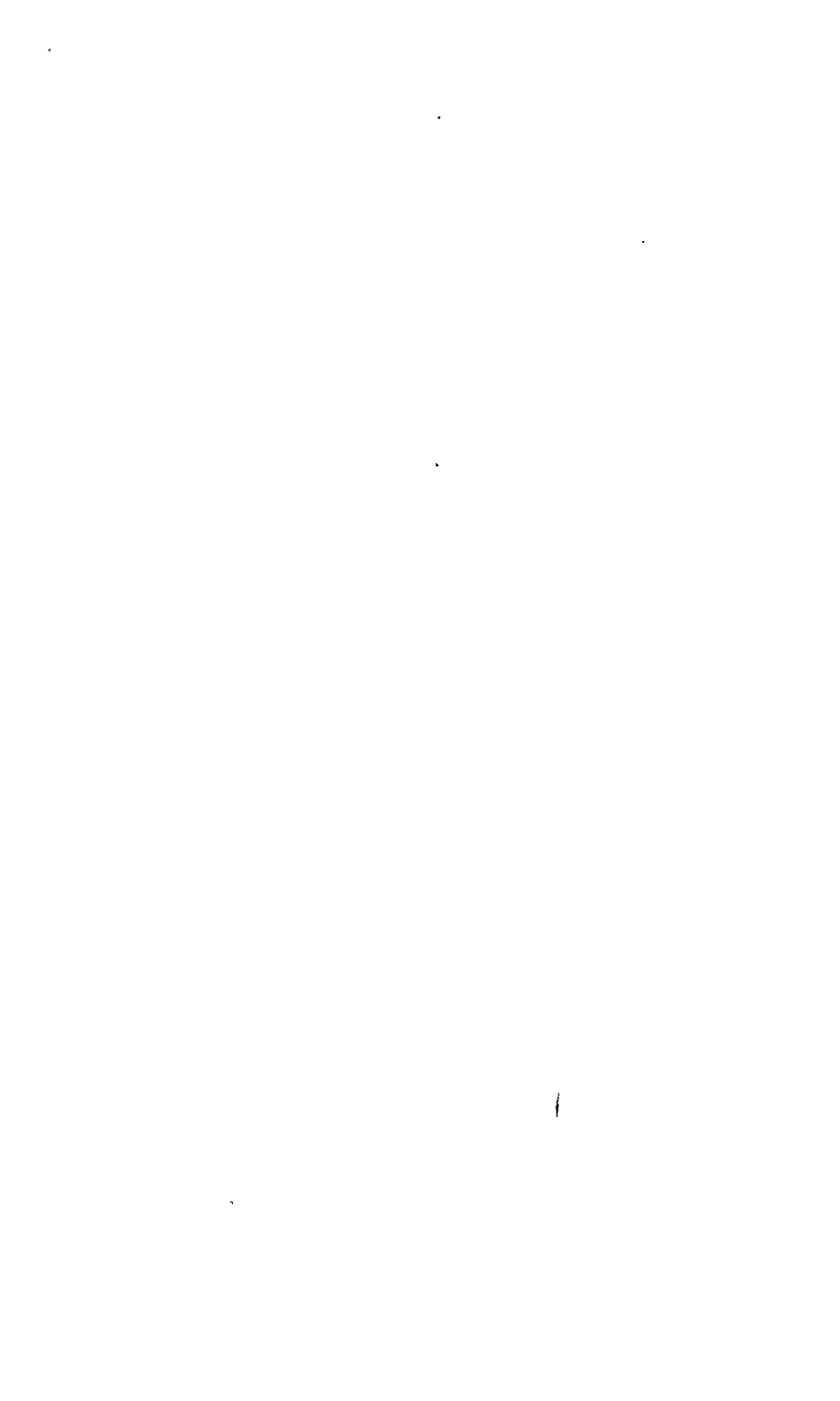
Cemal Süreya: İçeriye karşı, ama ne adına? Dışarı?

Ece Ayhan: *Önemli olan bir Ortadoğu sesini yakalayabilmektir. Evet, şiirin böyle bir gizli köşegeni de var.*

Cemal Süreya: Ortadoğu sesi de Ortadoğu'nun sınırları zorlanmadan yakalanamaz. Bence Ortadoğu kavramı insanı bir yere götürecek bir kavram değil. Ama ses olarak, evet. Ses olarak da şansı büyük. Alarmış, yanan bir ses. Ortadoğu'da padişah, şah, kral, cumhurreisi, bir metinde betimlenmiş kızları aratır. Rönesans Avrupasında ise, sözgelimi Henri VIII evlenmek istediği kadınların portrelerini yapsın getirsin diye ressam Holbein'ı çeşitli ülkelere gönderiyordu.

1990

SORUŞTURMA YANITLARI

*Dilin Sadeleşmesi**

Dilin sadeleşmesi tabii ve toplumun durumuna paralel bir akıştı. Özleşme ise dilde bir ihtilâldir. Bu arada çok aşırı, hatta sorumsuz davranışlar da görüldü. Özleşme Türk Dil Kurumunun eylemini ve çalışmasını aştı. Ama kabaran nehrin gerçek yatağını bulabilmes için gerekiyordu bu. Dil devriminin en büyük yararı şu: Daha kuşkucu olduk, zihnimizin eski kadrosundaki bazı paslar, bazı gereksiz pislikler ve tortular çarçabuk silindi; eski değer yargılarının kolayca dışına sıçradık. En büyük sakıncası da şu: Yeni bir yazı dili medyana geldi; halkla aydın arasına bir dil hendeği girdi; öte yandan genç yazar o silinen tortularla birlikte bazı zenginlikleri, bazı düşünce bağ ve ayrımcıklarını kaybetti. Türk Dil Kurumunun amaç ve eyleminin dışına taşmış kişisel bazı dil çalışmaları olmasaydı, bu sakınca daha da hafif olurdu.

Faydanın mı, sakıncanın mı baskın çıkacağını zaman gösterecek. Ben faydanın çok daha büyük olduğuna inanıyorum.

Yeni yazarlar Türkçeyi daha iyi değerlendiriyorlar. Şöyle desek daha uygun: Yeni yazarların iyileri Türkçeyi eski yazarların iyilerinden daha yerinde ve daha usta bir şekilde kullanıyorlar.

Haber, 20 Haziran 1967

* Gavsi Ozansoy'un düzenlediği soruşturmaya yanıt.

Şairler Şiirlerini Savunuyor

"Şair sevgisi öteki sanatlardan fazladır."

Böyle bir gevşeme yalnız şiir için değil, bütün edebiyat dalları için söz konusu şimdilerde. Yalnız burada bir çıkma yapacağım izin verirsiniz: Bugün Türkiye'de şiir okuru miktar olarak azalmamıştır; belki eskiye göre beklenen artış oranına ulaşamıyoruz. Gevşemeyi bu anlamda görmek gerekir. Bir de okur, eski şiir okuru, yeni şiir okuru diye kamplara bölünmüş bulunuyor. Yine de en çok okuru olan şiir yeni şiirdir.

Sanat eserinin okurla ilişkisinde birçok değişken rol oynar. Bunların bir kısmı sanat eserinin niteliğinden geldiği gibi bir kısmı da onun dışındaki nedenlerle oluşur.

Şiir, sanatlar içinde eğlence niteliğini en az taşıyan sanattır. Son yıllarda daha da öyle olmuştur. Sonra, şiir okuru olmak artık hiç değilse ufak bir hazırlık, ufak bir çaba istiyor. Eski şiirin alışkanlığından yeni şiirin havasına girebilmek için onların da kendi yönünde ufak bir adım atması gerekiyor. Bu adımı atmayan kimsenin şiire açılması kolay değil. Sinemadan, tiyatrodan hiç anlamayan bir kimsenin ilk filminden, ilk oyundan zevk alabilmesi mümkün. Yeni şiirden değil.

Yeni şiirin reklâmı da yoktur. Edebiyatın ara kurumları olan okullar ve gazeteler şiiri tanıtmak kaygısını hiç duymamaktadırlar. Böylece bizim önümüze gelen her yeni okur, hemen her zaman, eski şiirin alışkanlığıyla kuşatılmış olarak gelmektedir.

Öte yandan Türkiye bugün bir devrim-öncesi psikolojisini yaşamaktadır; tarihin akışı iyice hızlanmıştır; büyük bir insani değişimin ortasındayız; bu durum aydınları siyasal alanlara çekiyor, sanatla ilgisini gevşetiyor. Normal bir şey bu. Şair okurla bir ilgi kurmak istiyorsa bu durumun insani malzemesini daha yakından harmanlamalıdır; şiirinin dibindeki büyük değişimi yüzeyde adlandırmaya çalışmalıdır.

Gerçi okur kitlesinin oranı düşmüştür, ama mevcut okurun şiire sarılışı hiçbir dönemde görülmedik büyük bir tutku içinde olmaktadır. Yeni şiiri sevenlerin oranı belki az, ama sevenleri tam seviyorlar. Sanmam ki Türkiye’de öbür sanatları (hatta sinemayı) tam sevenlerin sayısı şiiri tam sevenlerin sayısından fazla olsun.

Ant, 21 Mart 1967

*Neler Hazırlıyor?**

Bir süredir kısa şiirler yazıyorum. Bunları kışın yayımlamaya başlayacağım. Bu çalışmalarım da ölçüye, özellikle de uyağa eskisinden çok önem verdiğimi farkettim. Tamamlandığı zaman ayrı bir kitap halinde çıkaracağım. Bu kış *Üvercinka'nın*, *Göçebe'nin*, *Beni Öp Sonra Doğur Beni'nin* yeni baskıları yapılacaktır. Basacak yayınevi üçünü bir cilt halinde toplamayı düşünüyor.

Yıllardan beri yazdığım denemeleri gerekli eklemelerle üç kitap halinde topladım. Birinde, "Şapka Dolu Çiçekle", daha çok sanatçılar, özellikle Türk şairleri üstüne yazdığım yazılar bir araya geliyor. İkincisinde, "Homeros'un Telif Hakkı", Türk yazarının toplumsal, siyasal ve ekonomik durumuna eğilmeye cesaret ediyorum. Daha önce bu konuda yazdığım birkaç yazı bir ipucu oldu, bir araştırmaya girdim, bir kitap çıktı ortaya. Üçüncüsünde genel edebiyat ve kültür sorunlarını ele alan yazılarım var. Buna bir ad bulamadım daha. Hacimli kitaplar oldukları için bunları şimdilik kendi olanaklarımla yayımlayamıyorum. Belki birincisi yeni mevsimde bir yayınevinde basılacak.

Elimde iki de çeviri var. Biri Çin üstüne yazılmış hacimli bir yapıt. Yılbaşına kadar yayımlanmış olacağını sanıyorum. Öbürü "Emeğin Tarihi" adlı bir yapıt.

Papirus Ocak 1975'ten itibaren çıkmaya başlayacak. Üç ayda bir yayımlanacak. Her sayıda bir iki uzun araştırma yayım-

* "Edebiyatçılarımız Neler Hazırlıyorlar?" soruşturmasına yanıt.

layacağız. Sanırım hayatta tat alınacak iki şey var, üçüncüsünde araştırma tadıdır. Dergide ilk iki yıl kültür sorunlarını iyice öne getirmek istiyoruz. Bir de eleştiri konusunu. Niyetim Türkiye’de eleştiri yapanları bu arada da tek tek ele alıp incelemek. Aynı şeyi başka arkadaşlar da yapacaklar. Bir de Ankara’daki arkadaşlarla ikinci bir dergi çıkaracağız: Kurultay. Aylık, küçük bir dergi. Türk Dil Kurumu Dil Bayramı’na ilk sayısını yetiştireceğiz. Başka türlü bir dergi bu. 23 sayı çıkacak, bir daha da çıkmayacak. Önümüzdeki Türk Dil Kurultayı’na kadar yayımını sürdürecektir. Daha çok dil sorunlarına değinen bir dergi.

“Yeniden Yazılması Gereken Bir Olay” adlı bir uzun öyküye başladım. Bu benim ilk öykü denememdir.

Milliyet Sanat Dergisi, 16 Ağustos 1974

Deneme Üzerine*

Birkaç yıl önce TRT deneme ödülleri seçiciler kuruluna gelen 200-300 yapıtın içinde gerçekdeneme beğenisine ve düzeyine erişmiş ancak birkaç parçaya rastladığımızı anımsıyorum. Yazarların çoğu denemenin ne olduğunu bile bilmiyordu. Ödülle katılan denemecilerin çoğu "Ördeğe dair", "Devrimlerin sosyolojisi", "Yabancı dil sınavları" gibi adlar taşıyordu. Bir kalem denemesidir diye şiirleriyle ya da öyküleriyle ödülle katılanlar da eksik değildi. Yine de, denemeyi, bir şey söylemeden tatlı lâflar etmek, "hercai", "havaî" bir yazı türü olarak benimseyenler çoğunlukta idi. Bunun yanında, çetrefil bir "makale" ya da "icmal" çabası içinde, doğruların doğruluklarını bir kez daha tanıtlamaya çalışan bir sürü yazı.

Milliyet Sanat Dergisi'nin deneme yarışmasına katılan bütün yapıtlar üstüne söz söyleyecek durumda değilim. Çünkü biz sadece küçük jürinin seçtiği otuz yapıt üstünde inceleme yaptık. Ama bu otuz yapıt da, dört yıl içinde bu alanda bir ilerleme olduğunu kesinlikle kanıtlayacak niteliktedir. Özellikle Tefvik Akdağ'ın, Sait Başaran'ın, Zihni Küçümen'in, Bekir Onur'un, Önder Şenyapılı'nın, Yıldız İncesu'nun, Nuran Ülken'in, Sadi Özkan'ın, Mazhar Candan'ın denemeleri bana ilginç geldi. Oyların dağılımı sonucu dereceye giremeyen yapıtlar içinde de aynı derecede ilginç parçalar vardı. Bunlar belki

* *Milliyet Sanat Dergisi*'nin düzenlediği "Deneme Yarışması"nın seçiciler kurulunda yer alan Cemal Süreya, yarışmaya katılan yazılar üzerine görüşlerini açıkladıktan sonra "deneme" türü üzerinde duruyor.

değişik bir deneme özü taşıyorlardı, ama denemenin ne olmadığını saptama konusunda ülkemizde atılan adımın belirgin kanıtlarıyla doluydu. Bu da az bir şey değildir sanırım.

Bu arada deneme üstüne kendi görüşümü açıklamak isterim.

Yazı türlerinin, sanatların kurumsal bir bütünleşmeye doğru gittiğini görüyoruz, bugün. Edebiyat hayatı, eleştirisini, denemesini, anısını, güncesiini yarattıktan sonradır ki, organik bir edebiyat kimliğine kavuşuyor. Batı ülkelerinde tür olarak şiir den sonra deneme gelmiştir. Öyle ki Batı romanının kaynaklarından biri de denemedir. Eleştiri de, kendinden önce bir deneme ağıntısı olduğu için kendi ayırıcı özelliğini daha çabuk sezmış, hızla gelişme olanağı bulmuştur. Bizde ise belirli bir düşünce ortamına ulaşılmadığı, düşünce özgür bir otofinansman kazanmadığı için, edebiyat türü olarak denemenin geciktiğini görüyoruz. Deneme sanatla bilimin ortak bir alanıdır. Ancak belirli ve üretici bir düşünce düzeyinden sonra geçilebilir ona. Sanat birikimleri, insan ve hayat değerleri, bilimlerin getirdiği verilerle denemede gerçekleşir, zenginleşir. Bilimin verilerinden yararlanan, ama bilimsel kesinliklerle bağlı olmayan bir yazı türüdür deneme. Çağın insan bilgileri onda esnek bir devinme ve dışavurma olanağı bulabilir.

Montaigne, *Denemeler*'ini XVI. yüzyılın sonlarında yayımlamıştır. Çağın özelliği içinde, Montaigne'nin iki niteliğiyle birdiği görülüyor; hümanisttir, bir de Fransızdır. Fransız dehâsının ilk dışavurmularından biridir. Bugün Pascal'ın yalın, açık seçik anlatımına, Molière'in bilgeliğine, Lafontaine'deki hınzır "doğa" duygusuna, Voltaire'deki eleştirel eğleniye, Rousseau'daki güdü saygısına, Gide'in içtenlik tutkusuna onu kök alanlar var. Bir öğreti değil Montaigne'nin ortaya koyduğu. Kendi deney ve gözlemlerinden çıkardığı bir insan niteliği belki. "Ben"i fazlaca öne getirdiği, düzensiz olduğu için eleştirilmiştir. Mantığı ve insanı aşağıladığı ileri sürülmüştür. Ama *Denemeler*'de bütün bunlara karşın, temelde çok yeni ve çok önemli bir tavır vardır; insana, Tanrı yasaları sınırı içinde, kendi yaratılışından tat almağı öğütler; Ortaçağ dogmalarının kâlıntılarını eleştirir. Bir yerde Hristiyanlığa bağlı olduğu halde,

laik düşünceyi, aydınlığa tutundurur; aşkın bir töre adına gözüpek çıkışlar yapar. Gülümseyen bir töredir bu. İnsanı savunan bir töre. O töreye karşı çıkan bağnazı da devrimciyi de eleştirir.

Bizde deneme hemen hemen yalnız Montaigne'le biliniyor. Özellikle 1940'lardan sonra, denemeye gönül düşürmüş yazarlarımızda daha çok onun gibi yazma eğilimi var. Ataç'ı, Sabahattin Eyuboğlu'nu, Vedat Günyol'u anımsayalım. Ataç'taki "ben" tutkusu, düzensizlik sevgisi bir yerde gidip Montaigne'e bağlanıyor. Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol ise onun düşünsel özünü günümüze uyarlamak istemişlerdir. Başkademe yazanlarda da var bu. Montaigne gerçekten büyük yazar. Türün Batıda kurucusu da sayılabilir. Nedir ki bizim denemecilerimiz, çoğunca, ona bağlanırlarken aradan geçen yüzyıllara pek de dikkat etmiyorlar; onun bir yazar olarak kendine özgü bazı yanlarını türün ayırıcı özelliğiymiş gibi görmek eğilimindedir. Ayrıca Montaigne'i, denebilirse, Maupassant'laştıran, bir de Kemal Özer'in dediği gibi "ağızlarında akide şekeri varmışçasına" yazıyorlar. Böylece Montaigne'den çıktıkları halde, Montaigne'nin işlevini hiç de taşımaz oluyor yazdıkları. Bu bakımdan denemeci adına hak kazanmış bir iki özgünce yazar dışında edebiyatımızda denemeye gerçekten girmiş kimse yok. Çağdaş deneme yazarının çağımızı besleyen bütün verileri özümlemiş ve çıkışını onlardan yapmış olması gerekir. Ayrıca denemecinin bütün yazılarında alttan alta akan, gelişen bir görüşü, hiç değilse bir bakışı olması gerekir. Denemeden denemeye o görüş zenginleşecek, o bakış daha bir ortaya çıkacaktır. Ünlü deneme yazarlarına baktığımızda hepsinin ayrı ayrı bir ya da birkaç noktada kutuplaştığını görüyoruz.

Bacon, *Denemeler ya da Medeni ve Ahlaki Öğütler* adlı yapıtında, anlatımda getirdiği yeniliğinyanısıra, bir yandan sanatta tuhaflığa ve aşırılığa karşı çıkarken, bir yandan da hayatta başarı sağlamanın koşulları üstünde düşünür. Emerson, *Denemeler*'inde düşüncenin eylemden önce geldiği, tarihin düşüncede saklı olduğu fikrini savunur. Unamuno, *Ensayos*'unda "İspanya'nın Özü"nü arar; Fransız espirisinin, Avrupa espirisinin karşısında trajik bir ıspanyol ruhunu çıkarmaya çalışır; gizemcilik

ile usçuluğun çatışmalarına dikkat eder. Stuart Mill'de, Gide'de, Camus'de, Sartre'da da o bir noktada bütünleşmeyi görürüz.

Edebiyatın kurumlaşmasından söz etmiştim demin. Dene-
me bizim edebiyatımız için bundan da öte bir önem taşıyor. Sa-
nat ve düşünce konjonktüründe bulunduğumuz nokta bu türü
iyice öne getiriyor. Edebiyatımız, en sağlıklı biçimde düşünme-
yi denemeyle sınavacak. Çünkü yalnız denemeyle anlatılabilen
şeyler vardır. Yalnız şiirle, yalnız öyküyle, yalnız romanla anla-
tılabilen şeyler olduğu gibi.

Milliyet Sanat Dergisi, 28 Şubat 1975

*Yazarların Toplumsal Güvencesi**

Yazarın toplumsal güvenceden yoksun olduğunu söylüyoruz. Doğrudur bu. Ancak burda bir iki sorunun karşılığını vermekte gerekiyor. Yurdumuzda yazar kimdir? Yazarlık bir meslek olarak yerleşmiş midir? Ne yazık ki kırk milyonluk nüfusu barındıran bu ülkede yazdıkları kitapların geliriyle geçinen yazarların sayısı beşi geçmiyor. Yazar kimdir? Sosyal Sigortalar, Emekli Sandığı yasalarına bağlı yazarlık dışı işlerde çalışan, bu arada da kitap ya da yazı yazan adamdır. Ya da hiç bir işi olmadığı halde, bu arada hiç bir gelir beklemeden kitap ya da yazı yazan, kitaplarını yayımlayamayan, bu yüzden de yeni kitaplar yazma girişiminde bulunamayan, yazılarını ise karşılık beklemeden dergilerde yayımlayabilen, bunun sevinciyle yetinmesini bilen bir kimsedir. Kısacası Türkiye’de yazı yazan birçok kimse olduğu halde, yazar ancak beş on tanedir. Marx’ın bu konuda çok ilginç bir saptaması vardır: bir yapıtın üretilmiş bir nesne olması için onun mutlaka para-mal-para düzeni içinde yer bulmasını şart koşar. Türk yazarlarına bu bakımdan bir amatörler topluluğu gözüyle bakabiliriz.

İçinde bulunduğumuz düzende toplumsal güvence ancak grupların uzun ve etkili mücadeleleri sonucunda alınıyor. Yazarlar ise meslekî yönden bir dayanışma içinde değiller. Bir baskı grubu meydana getiremiyorlar. Geriye kalıyor Devletin bu işi kendiliğinden düşünmesi. Devlet de bunu anımsayacak-

* “Türkiye’de yazarların sosyal güvencesinin sağlanması için neler yapılabilir, bu konuda önerileriniz” sorusuna yanıt.

durumda değildi düne kadar. Yazarı "tehlikeli" bulan parlamentolardan bu konuda bir şey beklemek olanaksızdı zaten. Sanırım, yazarın durumu ancak yayın pazarının gelişimiyle bir çözüme kavuşabilir. Yazarın, bir toplumsal güvence gereksinimine girmesi de bir aşamadır bence. Çünkü daha önce aklımıza bile gelmiyordu bu.

Milliyet Sanat Dergisi, 21 Mart 1975

Ortaöğretimde Edebiyat Dersleri ve Kompozisyon Üzerine

Ortaöğretim kurumlarının derslere başlaması dolayısıyla ve öğretmenlerle öğrencilere yararlı olabilmek amacıyla geçen sayımızda edebiyat, resim ve müzik eğitiminin tarihçesini vermiş, ayrıca resim ve müzik dersleri üzerine soruşturma yayımlamıştık. Bu sayımızda ise edebiyat-kompozisyon dersleri üzerine soruşturmızı sunuyoruz. Sorularımız şunlar:

1. Türkçeyi doğru okuyup yazma ve kompozisyon yeteneği kazandırmak için "Türkçe, kompozisyon" derslerinde üzerinde durulması gereken en önemli noktalar nelerdir?
2. "Edebiyat" öğretiminde nasıl bir yöntem uygulanmalı; bu ders öğretilirken nelere dikkat edilmelidir?
3. Öğrencilere, Türkçe-kompozisyon ve edebiyat derslerinde başarı sağlama açısından neler salık verirsiniz?

Okullardaki kompozisyon sorularının şimdilerde nasıl olduğu konusunda pek bir bilgim yok. Ama bizim zamanımızdaki gibiyse, felaket. Bizim zamanımızda, sözgelimi şöyle bir sorulduğunu anımsıyorum: "Vatanınızı mı seversiniz, bayrağınızı mı?" Soran da şiir kitapları yayımlamış, arada sırada günlük gazetelerde yazıları yayımlanan bir hocaydı.

Okullardaki edebiyat eğitiminin çok yanlış ve edebiyattan soğutucu nitelikte olduğu kanısındayım. Bence liselerde Divan edebiyatına, hatta Tanzimat edebiyatına ayrılan saatler azaltıl-

malı, ve ikisi bir yılda okutulmalıdır. Çünkü dil barajı, günümüz gençleri için bu edebiyatları iyice anlaşılma-za duruma getirmiştir. Bu bir gerçek. Hatta Divan edebiyatı yalnız üniversitede okutulmalı. Bir uzmanlık dalı oldu artık bu. Liselerde okutulmasının bir yararı kalmadı. Daha doğrusu yararlanılabilecek yanlarından da yararlanılamıyor. Bununla birlikte Divan edebiyatının bir tarih olarak anlatılmasından da vazgeçilmemelidir.

Tanzimat edebiyatına gelince, sanırım, ders programlarında, fazla yer tutuyor. Ve Tanzimat edebiyatına ayrılan saatlerden, Cumhuriyet edebiyatına yer kalmıyor. Tanzimat edebiyatı kaç yıllık bir dönemin edebiyatıdır? Cumhuriyet edebiyatı kaç yıllık dönemin? Cumhuriyet 50. yılını döndü, okullarda ise ancak o kadar sürmüş başka bir dönemin edebiyatı (hem de öğrencilerce tadına varılmadığı halde) asıl büyük yeri tutuyor. Bu büyük bir çelişkidir. Cumhuriyet 100. yılına geldiği zaman, yine mi Tanzimat edebiyatına çok yer verilecek?

Gerçekte, kompozisyon sorularını edebiyat eğitim programının bir sonucu olarak ele almak gerekir. Sanırım, bu programlar öğretmenlerin mesleki gelişmelerini de önlüyor.

Milliyet Sanat Dergisi, 14 Kasım 1975

Şiir Çevirisi*

1- Şiir çevirilerinde nasıl bir yöntem uyguluyorsunuz?

2- Çeviride karşılaştığımız başlıca güçlükler nelerdir?

3- Çeviride "anlam"a yüzde yüz bağlı kalınmalı mı?

4- Şiiri yazan şairle içli dışlı olmanın çeviriyi daha başarılı kıldığı görüşüne katılır mısınız?

Bir piyangodur şiir çevirmek. Çünkü şair çevirisinde, çevirmekten çok, onu ikinci bir dilde yeniden yaratmak söz konusudur. O zaman da şiir çevirisini şairlerin yapması gerekiyor. Şiir çevirenin yaptığı iş şiir yazmaktan başka bir şey değildir. Bir yöntem uygulanmasını düşünemiyorum şiir çevirisinde. Yöntemden çok görgü önemli. Çevrilecek şiirin şairini çok iyi tanımak bir de.

Milliyet Sanat Dergisi, 20 Şubat 1976

* Derginin, şiir çevirileriyle de tanınan şair ve yazarlara yönelttiği sorulara yanıtlar. Ayrıca krş. bu kitapta s. 268: "Bir Piyangodur Şiir Çevirisi" (Ed.N.)

*Batıda Sanat Dergileri**

Batı ülkelerindeki dergilerle bizdekileri karşılaştırırken, ilk ayırım, nitelik ayırımı, içerik ayırımı oluyor. İsterseniz, bu konuyu burada tartışmayalım. Çünkü doğrudan doğruya dergilere ilişkin olmayan, onu aşan bir sorun söz konusu.

Hatta, isterseniz, ayırimlardan çok benzerliklere yönelelim. Hatta tek bir benzerliğe. Günümüzdeki dergi gerçeği böylece daha bir ortaya çıkacak.

Son yıllarda kapitalist batı ülkelerinde dergiler büyük bir bunalım içinde. Sözelimi Fransa'da, en etkin, ağırlıklı edebiyat sanat dergileri yayın alanını terketmek zorunda kalmıştır. Bugün bu ülkede 10 binin üstünde tirajı olan dergi hemen hemen yok gibi. Ünlü Gallimard yayınevinin desteğiyle çıkmak olan N.R.F.'nin (*La Nouvelle Revue Française*) yöntemini, önceki yıl, derginin baskı sayısının 6 bin olduğunu, bunu 10 bine çıkarabilmek için çaba göstereceğini söylüyordu. Oysa 1939'da *Revue des deux monde*'un baskı sayısı 55 bini bulmaktaydı ve 48 bin abonesi vardı.

En güzel edebiyat dergilerinden biri olan *Mercur de France*'ın satışısızlık yüzünden kapanışından çok sonra, *Tel Quel* dergisinde Philippe Sollers'in bir yakınma yazısını okumuştum. Dergi bunalımını ele alıyor ve şöyle diyordu: "Günümüzün ko-

* "Batı ülkelerinde yayımlanan dergilerle Türkiye'dekileri karşılaştırınca ortaya ne gibi ayrımlar ve benzerlikler çıkıyor? Batı'da *Sanat Dergisi* benzeri haftalık dergiler var mı, varsa bunlarla *Sanat Dergisi* arasındaki en belirgin ayırım nedir?" sorularına yanıt.

şulları dergilere hüküm mü giydiriyor?" Bir bakıma öyle. Bugün, batı ülkelerinde bir yayınevinin olanaklarına, bir desteğe dayanmayan dergilerin yaşama olasılığı pek az. Sartre bile, ünlü *Les Temps Modernes*'in açığını kendi özel gelirleriyle kapattığını açıklamıştı bir konuşmasında. İtalya'daki dergiler üniversite profesörlerinin yönetimi, yayınevlerinin denetimi altında. Ve bu ülkede edebiyat, siyasa karşısında, toplumbilim karşısında felsefe karşısında adım adım gerilemekte. Almanya'da da öyle. Fransa'da da dergiler desteksiz yaşayamıyor. Birleşik Devletler'deki dergiler üstüne pek bilgim yok. Ama sanırım ki orda daha elverişli bir ortam olsun. Tüketim toplumunun anası orası. Zaman zaman rastladığımız teksir makinesinden çıkma amatör, genç dergiler de bu durumu yansıtıyor.

Ülkemizde de benzer bir durumla karşı karşıyayız. Yalnız bir ayrım var: Bizde satış ve yaygınlık konusunda dergilerin hiçbir zaman tam bir altın çağı olmamıştır. Büyük ölçüde bir geriye dönüşten çok, bir gelişimin bir yerde tıkanması, erken bir tıkanma, bir aşılma söz konusu. Sözelimi, *Varlık*'la 1948'lerde başlayan dergi yaygınlığı gelişmemiş, sürememiştir.

Bugün ülkemizde de dış bir desteğe dayanmadan bir derginin yaşaması çok zor. Nicedir çıkıp duran dergilere bakalım bir: Sözelimi *Varlık*, sözelimi *Türk Dili*. Varlık Yayınevi olmasa, *Varlık* yayımını sürdürebilir mi? *Türk Dili*'nin açığı Türk Dil Kurumu'nun bütçesinden kapatılmıyor mu? Alalım *Sanat Dergisi*'ni, *Milliyet* gazetesinin olanaklarına dayanmıyor mu bu dergi?

Dış desteğe dayanmadan yayımını sürdüren dergiler de hep oldu elbet. Hep var. Ama bu yayın serüveni ancak bir süre sürmüştür. Bugün yaşayan dergiler ne kadar yaşayacak acaba? Hem nasıl yaşıyor bunlar? Yazarlarına emeklerinin karşılığını verebiliyorlar mı?

Kısacası, günümüzde, dergi çıkarmak, dünyanın her yerinde bir kahramanlık, bir fedailik. Bütün bunlara karşın, bir dergi hayatı da eksilmiyor hiçbir yerden. Dergiler çıkıyor, batıyor, yenileri çıkıyor, onlarda batıyor, başkaları çıkıyor. Tek tek dergiler yaşamasa da, onların uc uca gelen hayatları (tam da uç uca geliyorlar), bütün bir dergi hayatının küçük öğeleri oluyor. Binlerce parçadan meydana gelen bir Promete hayatı bu. Her yerde.

İkinci sorunuz tam bir karşılık vermek güç. *Sanat Dergisi*'ni andıran dergiler var. Ya da onu andıran yanları olan dergiler var. Yine de günümüzde *Sanat Dergisi* gibi bir haftalık göstere-miyorum. On beş günlük, aylık dergiler arasında, *Sanat Dergi-si*'nin benzerini değilse de, karşılığını bulabiliriz. Sözelimi bir *Quinzaine Littéraire*, hatta belki bir *Magazine Littéraire* tadı var onda. *La Nouvelle Littéraire*, biraz.

Batı ülkelerinde, yukarıda da belirttiğim gibi, aylık dergiler bile pazardan çekilmekte. Buna karşılık, bazı büyük gazetelerin (Fransızların *Le Monde*'u, İngilizlerin *Times*'ı) haftalık edebiyat, sanat eklerini rahatça haftalık dergi sayabiliriz.

Haftalık sanat magazinleri, zamanla, gelişen siyasal hafta-lıkların (*Time*, *L'Express*, *La Nouvelle Observateur* vb.) içinde eri-miş, onların bir bölümü haline gelmiş görünüyor. *Sanat Dergisi* sanırım, en çok bu bölümlere benziyor.

Ayrıldığı temel nokta da şurada bence: O bölümlerin belli yazarları, belli eleştirmenleri var, böylece, yine de belli bir gö-rüş açısı ortaya çıkıyor. *Sanat Dergisi*'nin yazarları ise bir bakı-ma ülkemizdeki bütün yazarlar. Özellikle edebiyata ayırdığı bölümde bir kadrosu yok. Belki de, kendi türünde tek dergi ol-duğu için bu.

Milliyet Sanat Dergisi, 4 Aralık 1978

1981'de En Beğendikleri

Şiir: *Güneşler Gölgele..* - Güven Turan; *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* - Melih Cevdet Anday.

Öykü: *Aylı Bıçak* - Necati Cumalı.

Roman: *Yağmur Beklerken* - Tarık Buğra; *Oyuncu* - Erhan Ben-
ner.

Milliyet Sanat Dergisi, 15 Aralık 1981

Nasıl Yaşıyor, Nasıl Yaratıyor?

Herhangi bir günümü anlatsam beni tam göstermez bu. Günüm günüme uymuyor da ondan. Hele şu son sıralarda. Yirmi dört saatimi değil de, haftamı nasıl geçirdiğimi sorsaydınız daha düzenli bir şey ortaya çıkabilirdi. Yine de bir iki söz etmeye çalışayım.

İstanbul'da, ama Kadıköy'de oturuyorum. Bu "ama", biz Kadıköylüler için çok şey açıklayan bir sözcük. Daha doğrusu bizi açıklayan bir sözcük. Kadıköylüler, iş ilişkileri ve sorunlar dışında İstanbul'u fazla kullanmazlar. Kadıköy yeter onlara. Diyeceksiniz ki, İstanbul yayıldıkça her semt için öyle olmuştur. Doğru. Ama bizim için daha da öyle. Öte yandan, her şeye karşın, kasaba niteliğini yitirmemiştir Kadıköy. Ordaki dostluklar sıra dostluğu gibidir. Mahalle arkadaşlığı gibi.

Yukarda dediğim gibi günüm günüme uymuyor, ama bütün her şey de yine Kadıköy gibi bir yerde olup bitiyor. Sakızağacı'nda oturuyorum. On üç yaşındaki oğlum Memo Emrah'la birlikte. O, Cuma, Cumartesi, Pazar günlerini annesinin yanında geçirir: Öbür günlerde evden çıkış, özellikle de ev dönüş saatlerimi onun okul vb. durumuna göre ayarlarım. Benim için günün en anlamlı saatleri sabah 4-9 arasındır. Çalışmalarım, kurduğum düşler, öteden beri hep günün bu bölümüne rastlamıştır. Erken yattığım için genellikle saat 4'te mutlaka uyanırım. Bilemedin 5'te. Bu yüzden saat 9 dedi mi çoğunca bir yorgunluk ve uykusuzluk bastırır üstüme. Bir çeşit sersemlik. Hiç değilse bir yarım saat daha uyumalıyım. Uyumuşsam iyi. uyu-

mamışsam hesapta bütün günü sersem geçirmek de var. O saatleri uyanık geçirmeye alışmışım. Hatta, diyebilirim ki, bir törendir benim için bu. Yapacağım bir iş olmasa da böyledir. O ara en azından on bardak kadar çay içerim. Cuma, Cumartesi akşamları iş değişir. Memo evde olmadığı günler yani. O günlerde dostlarıma yakınlarıma giderim. Eve de dönmeyebilirim. Çok geç uyurum o günlerde. Hatta bütün gece uykusuz geçebilir. Bu yüzden anlamlı saatler günün içinde, yer, hatta nitelik değiştirir.

Nicedir öğle yemeğini kaldırdım. Ama akşam yemekleri bir şölen olmalıdır. Akşamları saat 19-20.30 arası da kendimden iyice memnun olduğum bir zamandır. Birkaç kadeh içki içerim.

Her gün sinemaya giderdim gençliğimde. Bir hayat tarzıydı benim için sinemaya gitmek. Tiyatroyu da pek boşlamazdım. Beş on yıl var ki tersine bir alışkanlık kazandım.

Buna karşılık kahveye gitme alışkanlığım sürüp gitti. Günde en az üç kahveye girer çıkarım. Şiirlerimin çoğunu kahvelerde yazmışımdır. Çalışırken derin bir sessizlik şart değildir benim için. Hatta uğultu daha iyi. Alışmışım. Fakültede de etüt salonuna pek çıkmazdım. Kantinde ders çalışırdım. Evde radyo sürekli açıktır. Ocak da açıktır, üstündeki çaydanlık yüzünden. Günde yirmi bardak çay!

Genellikle saat 11'de evden çıkarım. (Oğlan öğlenci) O kahvelerden birine girerim. Sonra yürüyerek Kadıköy'e inerim. Pazarı dolanırım. Kadıköy'ün en güzel yeri o sürekli pazarıdır. Gençlik kitap evine şöyle bir uğrayıp nereye gideceksem oraya yönelirim. Şimdilik haftada iki kez İstanbul'a iniyorum: İki kez Nişantaş'a, bir kez Cağaloğlu'ya.

Karşıya geçmişsem, dönüşte Karaköy'den bir *Le Monde* alırım. Eskiden her gün alırdım. Pahalı geliyor şimdi. Vapurda mutlaka okuyacak bir şey olmalıdır elimde. Binerken bir gazete.

Beyoğlu'ya yılda iki üç kez düşerim. O da, Krepen Pasajı'nda bulaşacaksa. Şöyle güzel bir Boğaz gezisi, hiç! Papirüs'e (bizimkine değil elbet) bir kez gittim. İlhan Berk götürmüştü.

Hürriyet Gösteri, Ağustos 1982

Okumanın Erdemleri

Dağlarca, bugünlerde yeni bir eve geçecekti. Bilmem taşındı mı. Kitaplarını büyük mukavva kutulara yerleştirmek için bir hafta uğraşmış. Çok kitabı var.

İlhan Berk Ankara'dayken, bir gece onlarda kalmış, gece kitaplığının bulunduğu salonda yatmışım. Uyku tutmadı, kalktım, kitaplarla uğraşmaya başladım. Umulmayacak kadar az kitabı vardı. Yalnız her zaman yararlanabileceği, yeniden yeniden okuyabileceği yapıtları evinde tutuyormuş. Gerisini, okuduktan sonra atıyor ya da belli bir okuma bedeliyle alıp sonra satan kitapçıya geriye veriyormuş.

Gördüğüm en büyük kişisel kitaplık Hilmi Ziya Ülken'in-kiydi herhal. İstanbul'un iki yakasında iki ev tıklım tıklım kitap doluydu: Biri Türkçe, biri yabancı dillerde. Ama, o kitaplık, özellikle de Türkçe bölümü arşiv niteliğindeydi. Aşağı yukarı, yayımlanmış her şey vardı orada.

Kendiminkini düşünüyorum. Öğrenimimi bitirip hayata atılalı 20 yıl olmuş. Bu arada 24 ev değiştirmişim. Son iki evde dörder yıl oturduğumu söylersem, varın ortalamayı siz bulun. Kitaplığım büyümüş, küçülmüş (yok bile olmuş), büyümüş, budanmış, yine büyümüş. Semtten semte, kentten kente taşımışım kitaplarımı. Ne var ki, iyi bir kitaplık sayılmaz benimki. Büyük, ama biraz da bunun için iyi sayılmaz. Yabancı dil bölümü beni az buçuk yansıtmıyor değil. Türkçe bölümü ise herhangi bir kitapçı dükkânını andırıyor. Para vererek, seçerek almamışım çoğunu. Okuduktan sonra atılması gerekenleri ata-

mamış, ya da bununla başa çıkamamışım. Bir bölümü de (yabancı dildekilerin bazısı da giriyor buraya) İngiliz anahtarı gibi, testere gibi bekliyor. Âletlerim onlar benim. Bir gün işe yarayacak!

Kişinin on kitabı varsa, hepsini okur. Yüz kitabı olan yarısını okur. Bin kitabı olanın hiçbirini okumamasından korkarım.

İsmet Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nda cepheleyken, birliğinin eline bir gramofon ve bir tek klasik müzik plağı geçer. Her istirahtta o plağı çalarlar. Yüz kez, bin kez. İsmet Paşa'da klasik müzik tutkusunu ve beğenisini o plak oluşturmuştur.

Okuma sevgisi, temelde, yeniden okuma duygusu yaratmadan edemez. Bunun bir ölçüsü de yok elbet. André Gide dermiş ki, yavaş yavaş okuyun beni. Oysa Leopardi çok (ve hızlı) okumaktan kör olmuş.

İsmet Paşa'yla Dağlarca'dan söz ettim demin. Üniversiteye başladığım yıllarda Türkiye'de iki kişiyle tanışmak isterdim: İsmet Paşa, Fazıl Hüsnü Dağlarca.

Milliyet Sanat Dergisi, 15 Kasım 1983

Yaratma Özgürlüğü*

Yanıtım çok kısa: yaratıcı güç, bireyin, ama toplum içinde çiçeklenmesidir. Yani toplumun çiçeklenmesidir. Bunun için her alanda tabanın çok geniş, katılımın fazla olması gerekir. Bugün (bugün diyorum ya, dün de öyleydi). Anadolu Stradivarius'ü söğüt dalından güzel düdükler yapıyor, en büyük matematik dehamız, belki de, koyunlarını arkadaşlarından daha çabuk sayabilen bir çoban, en büyük şiir yeteneğimiz, belki de, ne "belki de"si, mutlaka, sazdan bile yoksun, listeyi uzatabiliriz.

Köy Enstitüleri deneyi, çok daha sınırlı olan parasız yatılılık deneyi bu kalın perdenin biraz aralanır gibi olduğu noktalardır. Açın, sözgelimi *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*'nü, bu deneylerin sonuçlarını göreceksiniz.

Her alanda demokratikleşme olmadan buzulun su altında ki bölümünü görmemiz bir düş.

Varlık, Aralık 1983

* "Demokrasiye geçiş aşamasında yaratma özgürlüğü üstüne düşünceleriniz?" sorusunun yöneltildiği soruşturmaya yanıt.

Kadınca Dergisinin Soruları ve Cemal Süreya'nın Cevapları

1-Türkiye'de kadının sorunu?

2-Türkiye'de erkeğin sorunu?

3-Türkiye'de gencin sorunu?

1-Erkeklerle eşit olmamak;

2-Başka erkeklerle eşit olmamak;

3-Büyüklerle eşit olmamak;

Çözümse, yüzde yüz demokratik bir toplum. Hiç değilse,
yüzde elli demokratik bir toplum...

Kadınca, Mayıs 1984

Tüm Zamanların Ünlüleri Konuğunuz Olsaydı*

Tarih boyunca yaşamış sanatçı, politikacı, din adamı, asker, sinema oyuncusu ya da başka mesleklerden kimleri 13 kişilik bir yemeğe davet edersiniz? diye yazarlarımıza sorduk.

Bir yemek ziyafeti vereceksiniz ve sofrada 13 konuğunuz olacak. Konukları seçerken, zamanın ve mekânın bağlayıcılığını bir keyfine de olsa gözardı etme olanağına da sahipsiniz üstelik. Homeros'la Marilyn Monroe'yu masanızda yanyana ağırlama zevkini tadabilmek elinizde. Peki, kimleri seçerdiniz? Bu soruyu 10 yazar ve şaire yönelttiğimizde ilginç yanıtlar aldık. Örneğin, en çok Napolyon, Shakespeare ve Mozart'ın adı, o da yalnızca üçer kez tekrarlanıyordu listede. Napolyon'un ki oldukça da şaibeliydi. Çünkü Selim İleri, bir "mantar ziyafeti" için ağırlamak istiyordu Napolyon'u, Marilyn Monroe ile Nietzsche ise, Dostoyevski, Marx, Lorca, Nâzım Hikmet, Evliya Çelebi, Homeros, Yunus Emre ve Apollinaire gibi iki kez yazdırabildi adlarını konuklar listesine. Ama Cemal Süreya bu iki ünlüyü karı-koca olarak ağırlamak istiyordu. Peygamber olmak pek bir işe yaramıyor yazarlar arasında. Listelerde adı geçen üç peygamber: Hz. Muhammed, Hz. İsa ve Hz. Musa. İşin garip yanı her üçünün de davetine şerh düşülmüştü. Tomris Uyar, Hz. Musa'yı yemeklerini değerlendirebileceği için davet ederken, Tarık Dursun K., Hz. İsa'yı "Son Yemek"ten bu yana hâlâ aç

* Hilmi Yavuz, Nazlı Eray, Tomris Uyar, Pınar Kür, Selim İleri, Salâh Birsell, Tarık Buğra, Tarık Dursun K. ve Atilla İlhan'ın cevapları yazıdan çıkarılmıştır.

olduğunu düşünerek, Hz. Muhammed'i ise günümüzde İslamiyetin nasıl çağdaştırılabileceğini sormak için davet ediyor. Soru yönelttiğimiz sanatçıları ve konuklarını sonuyoruz.

Cemal Süreya: Nefertiti (Mısır Kraliçesi), Hz. Ali, Nietzsche ve Marilyn Monroe (karı-koca), Evliya Çelebi, Şeyh Galip, Spartaküs, Apollinaire, Dostoyevski, Napolyon, İmriül Kays, Pir Sultan Abdal, Pir Karacakız.

Mevsim Bahar Konumuz Aşk

“Evlenince Aşk Mutlaka Biter”

Aşk insanın birbirini vazgeçilmez tutkuyla istemesidir. Aşk, yasa dışıdır, gizlidir. Şiir de aşk gibi, meşru şiir yaşamaz. Mutluluğun şiiri olmaz. Mutluluğun aşkı da olmaz. Olsa da adını başka türlü koyalım, mutluluk diyelim, karı-kocalık diyelim, dostluk diyelim. Ama aşk demeyelim. Evlenince aşk mutlaka biter. Çünkü aşk, yanlı, ilkel bir duygudur. Sanki aşkta bir savaş hali vardır. Masallara bakın, ‘Gerdeğe girdiler ve evlendiler’ denir ve biter. Biter, çünkü aşkın anlatılacak şeyi kalmaz artık. Toplumun önüne biz beraberiz diye çıkmak, ister evlilik olsun, ister beraber yaşamak olsun, hiç fark etmez, aşk ölür. Bir de aşkta rekabet vardır. Çoğunca rekabetten doğar aşk. Her an elinden kaçırabilecek gibiyse ona tutkun büyür. O sadece seninse, onun için de, senin için de, özellikle erkek için, aşk yavanlaşır. Evlilik ise toplumsal, kutsal bir kurumdur. Ve her kutsal kurumda olduğu gibi yalanları çok fazla. Başka dengeler yoksa, aşk bitince cinsellik de kalmaz... Bazen aşkın yansımaları kalsa bile, cinsellik biter.

Kadınca, Mayıs 1984

*Ekonomik Koşullar ve Sanat**

Ekonominin şef garsonuna uyararak fiyatların daha da hızlı ve sürekli artışından yanayım. Öyle olmalı ki, bir kitap 1.000.000.000 liraya satılmalı. Sinemaya gitmek için gerekli para bavulla götürülmeli. Kediler ve köpekler öldürülmeli. Her şey satılmalı. Telif ücretlerinin yüksekliğini düşünün o zaman! Yaşayamayan ölmeli. Ulusal gelir şimdiki gibi 50 milyona değil de, 5 milyona bölünmeli. Tek bir yayınevi olmalı. Ya da en çok iki. Kızkulesi yıkılmalı.

Yazarlık sözgelimi bir ev tezgâhı haline getirilmeli.

Tankerler gidip gelmeli.

Doğada renk var mı? Sözcük var mı? Yok edilmeli bunlar.

Biyoloji dersine öncelik tanınmalı.

Bütün bunlar bir iki yıllık iş olamaz elbet. Ama 1985'te hiç değilse bir bölümü uygulanmalı.

*Hasan Mellah ve Hüseyin Fella*h neyimize yetmez.

Bir de *Mağdurin Hikâyesi*.

Bütün bunlar yapılmalı.

Milliyet Sanat Dergisi, 15 Ocak 1985

* "Günümüz ekonomik yaşam koşullarının kültür ve sanatımızı ne yönde ve nasıl etkilediği konusunda ne düşünüyorsunuz" sorusuna yanıt. "Ekonominin şef garsonu" dönemin başbakanı Turgut Özal'dır (Ed.N.)

En Beğendiği Beş Polisiye Roman

- 1– *Morg Sokağında Cinayet*, Edgar Allan Poe
- 2– *Sarı Odanın Esrarı*, Gaston Leroux.
- 3– *Mezopotamya Cinayeti*, Agatha Christie
- 4– *On Küçük Zenci*, Agatha Christie.
- 5– *Bu Adam Tehlikelidir*, Peter Cheyney.

Milliyet Sanat Dergisi, 1 Mart 1985

Tarih, Gelenek, Evrensellik*

— Şiirimizin “gelenekle kurduğu ya da kurması gereken bağ” konusu, zaman zaman, şuradan buradan, yeniden uç veriyor; sıcak-tartışmalara yol açabiliyor. Nitekim geçtiğimiz aylarda yitirdiğimiz bir şiir ustasını hedef alan bir yazıda, “tarihini kaybetmiş olma” suçlamasına yer veriliyor; sonuçta bunun, şaire şiiri de kaybettirdiği öne sürülüyordu. Tabii böylece halkını da... – Ancak bir şairin, ömür boyu yürüttüğü şiir savaşında neyi yitirip neyi kazandığı, kimler tutunup kimlerce tutulduğu, somut bir ad söz konusu olduğunda, tarihin ve o tarihi yapan halkın kararıdır; ve bu, çoğu kez, pek öyle günübirlik bir karar da değildir. Bu nedenle, soruna genel bir perspektiften bakarak soracak olursak – bu tür yaklaşımlarda bir şeyin gözden kaçtığı söylenbilir mi? Şair, ülkesinin, halkının şiir birikimini, yeni ve evrensel boyutlarda yeniden yoğurmak zorundadır. Şiir tarihimize, çağdaş şiirimize, şiirde evrensellik ilkesine kafa yormuş, dahası pek çok şairimizi tek tek ele alıp yorumlamış, yerel ve evrensel özelliklerini değerlendirmiş bir şair olarak, sizden, bu konudaki genel düşüncenizi isteyebilir miyiz?

— İzin verirsiniz, sorunuzun biraz dışından karşılık vereceğim. Gelenek, gelenek bağı, tarih, tarihini yitirme sözcükle riyle şairler tek tek yaklaşılabilir. Onlar o şairlerin nitelikleri yse... Ama aynı sözcükler bir suçlama konusuyla birleştirilince, başka bir anlam da kazanırlar. Hele yanlarına bir de ulusallık sözü eklenirse.

Hepsi bir arada, bir şeyler söylemiyor bana bunlar. ulusal-lık sözcüğü bir başına da bir şey söylemiyor. Çünkü kazırsanız,

altından mutlaka ulusçuluk kavramı da boygösterir. Ulusçu sanat, mutlaka bayağıdır ve hamasidir. O noktaya düşmek kaçınılmazdır.

Her sanat yapıtında gelenek bağı vardır. Zaten vardır. Geleneği bozanlarda da vardır. Tarihi yitirende de tarih vardır. Ama geleneği ve tarihi baştan, ilk öge olarak koyarsanız, geleceği olup çıkarsınız; didaktik olup çıkarsınız.

Asıl tutulduğum nokta bunların tek ve şaşmaz ölçütler olarak kullanılması.

Geleneğimizi ve tarihimizi düşünelim, İranlılardan ve Araplardan sıyrarak mı eğileceğiz onlara? Sıyrabilir miyiz? Fuzuli'yi Nizami'siz düşünebilir miyiz? Şiirimiz, tarih ve gelenek olarak, böyle geniş bir alanın da bir parçası. "Şiirde Orta-doğu tarihi ve geleneği"mi diyeceğiz? Yoksa "Misak-ı Milli sınırları" mı deyip geçeceğiz? Bence Türk sanatı, Türk şiiri evrenselliğe dadanmaktan korkmamalıdır. Lirikmi de bu plandaki çelişkiden sağlayacaktır.

Sanat planına bugün küçük ulus, büyük ulus diye bir şey kalmamıştır. Dünya sanatına bir katkıda bulunuyor muyuz. Önemli olan budur.

Broy, Kasım 1985

*"Bir Piyangodur Şiir Çevirisi"**

Benim için çeviride ölçütler yok. Yine de geriye bakarsam, bir iki noktanın belirdiğini söyleyebilirim. Elbet, en iyisi "mot a mot" (harfi harfine) çeviridir. Ama bu olanaksız. Onun için çevirmenin orijinalin ana kanavasını yitirmeden eşdeğerler araması gerekir, diyorum. Şiir çevirisi çok daha ayrı. Orada eşdeğerler arama çabasının çok daha ağır basması gerektiği kanısındayım. Can Yücel'in çeviri tavrına karşıyım. Sait Maden için de şöyle diyebilirim: Bir kişi her şairi ya da bir şairin her şirini çevirmeye kalkmaktan vazgeçmelidir. Bir piyangodur şiir çevirisi.

Gerçekte, bir yeniden üretimdir çeviri. Yapıt öyle çevrilmeli ki, okurda onun bir çeviri olduğu izlenimi uyanmamalı. Başka bir deyişle, bir yandan asıl metne tam bağlılığını yitirmemeli, bir yandan da ayrılmalı ondan; bağımlı olmamalı.

Bir çelişki var burada. Nasıl çözümleyeceğiz? Hem yazarın kimliğine giriyorsunuz, hem de anadilinizin başka olduğunu, iki dil arasında başka başka gerekler bulunduğunu biliyorsunuz. Hem bağlılık, hem özgürlük söz konusu. Maurice Coindreau tam bu noktada şöyle der: "Bu yüzden çevirmeni maymuna benzetirim ben. Kimilerinin güdüsöl olarak yaptıkları gibi, bir çeşit beden eğitimi çalışmasıdır çeviri."

İki türlü görebilme olanağı... Çevirmenin temel tavrına uyarlayabiliriz bu söz.

* "Çeviri ve Sorunları" soruşturmasına yanıt. Ayrıca krş. bu kitapta s. 250: "Şiir Çevirisi" (Ed.N.)

Yüzyıllar biraraya geliyor, çağlar arasındaki ilişkiler birleşiyor. Ayrı ortamların boyutları uç uca bitişiyor.

Çevirmen, bir kitabı kendisi için olduğundan çok, başkaları için okuyan kişidir, ulusları birbirine açıklayan, ömrünü onların kültür özlerini birbirine iletmekle geçiren bir kişi. Uluslararası zenginliklerin taşıyıcılığını üstlenmiş biri.

Çevirinin bir işlevi de bir ülkede türlü nedenlerle yasaklanmış düşüncelerin başka bir ülkeye akarak yaşama olanağı bulmasını sağlamaktır. Yapıt çevrilmekle korunmuş da oluyor.

Şiir çevirisi için piyangodur dedim.

Asturias'ın sözü.

Öyle bir piyango ki son iki rakamını, yalnız şairler tutturalabilir.

Amorti herkes için...

Hürriyet Gösteri, Kasım 1986

*“Niçin mi Yazıyorum”**

Niçin mi yazıyorum? Şiirimi mi soruyorsunuz? Çok kazık soru: Karşılık vermek çok güç benim için. Bugünümü alırsak, o kadar değil belki. Bugün, alışmışım, öteden beri yazdığım için de yazıyorum. Ama başta, ortada? Niçin yazdığımı kolay anlamam. Kendim de pek anlamış değilim çünkü.

Bir düşünce adamı için düşüncelerini yazarak ortaya koymak söz konusudur. Yazı onun için, düşüncenin doğrudan kalıbı, üstüne tam oturmuş giysisidir. Ama, özgül tanımıyla, yazmak başka bir olay.

Pasternak’a sormuşlardı: “Bizi doğruya götür!” Şöyle karşılık vermişti: “Benim işim rüzgârın ağaç yapraklarında yarattığı hışırtıdan öte bir şey değil.” Tam anımsamıyorum ama, öyle bir söz söylemişti Pasternak. Yazmak da öyle bir şey olmasın?

Yazmak bana her zaman çok zor gelmiştir. Daha ilkokulda, ortaokulda adım “üstad” dı. Şanslarım oldu. Ama, bugün, daha önce de belirttiğim gibi, elli yaşı çoktan dönmüş biri olarak neye yetenekli olduğumu hâlâ çözebilmiş değilim.

Yazacaksın diye dürtüldüm de sanki. Öyle dediler. Sanki dediler. Öyle de dediler, sanki de dediler.

Bunun dışında sanırım, kendim nasılsam, yazma deneyim de öyle olmuş. Kimi zaman, özellikle düzyazıda, düşüncemi ortaya koyma, çevremdekileri değerlendirme, sözü alma tavrı öne geçmiş. Okuduklarımdan o türlü de yararlanmadan edemeyen bir adam var onlarda. Kimi zaman da düşüncesini yaz-

* “Niçin Yazıyorsunuz?” soruşturmasına yanıt.

dıklarıyla birlikte çaprazlı pırtı halinde eynine giymiş bir adam.

Sanırım, ikincisiyim ben. Yazma edimimde bir av, bir başarı isteği, bir görünme tutkusu yok gibi geliyor bana. Varsa da, farkında değilim. Yazmayı bırakabilir miyim? Rahatça evet.

Ama şu da var: 1954'te Maliye Bakanlığı'nda memur olarak göreve başladığım gün, ilk çeteleyi çektim (hani çetele çekilir ya, askerde) duvara: Yirmi beş yıl sonra emekli olacak, ondan sonra okuma ve yazmadan başka bir işi olmayan bir adam niteliği kazanacaktım. Emeklilik aylığının kişiyi rahatça yaşatabileceği varsayımından çıkış yapıyordum. Neyse, onu boşverelim.

1954'te çeteleyi çekiyorum, 25 yıllık.

Ne uzun bir ara değil mi?

Gergedan, 1987

Sanatta Hegemonya

*Sanat dünyamızda gençlerin yeni bir soluk olarak ortaya çıkma-
ma gerçeği var. Bunda varolan hegemonik yapılanmanın yeri nedir?
Bu yapılanma, bir zorunluluk sonucu mu, yoksa derebeylik tavrıyla
mı oluşturuldu? Vize al(a)madıklarından sanat dünyasında seslerini
duyurma olanağı bulamayan gençlerin içinde bulundukları bu duru-
mun, sizce, sorumlusu kim(ler)dir? Ne(ler)dir?*

Genç sanatçının işi her zaman zor olmuştur. Adına ne der-
seniz deyin, her zaman duvarlar yükselir onun karşısında. Yine
de "vize"yi genç sanatçı kendine verecektir. Özel ve isteyerek
bir "yapılanma" olduğu kanısında değilim. Bugüne özgü bir
güçlük var: sermayenin sanatta eskisine göre çok büyük ağırlık
kazanmış olması; büyük magazinlerin yanında eski amatör ru-
hun boğulması... Bence gençler için tehlike ortada görünememe
değil. Yetenek her zaman kendine yol açar. Kendini kabul ettirir.
Ortada görünememe daha çok "vasat" sanatçılar için söz konu-
su. Bence, tehlike, büyük magazinlerin, kimi genç yeteneklere
daha birkolaylık sağlayıp, kimilerine sağlamamalarından doğa-
cak gibi. Genç sanatçılar arasında yapılan ya da yapılabilecek
ayrımalar... Büyük magazinler, ya da sanat kültür merkezi haline
gelmiş özel ve tüzel kişiler, sadece ustalara eğilmekteler. Gençle-
rin de, sadece kendi ölçülerine göre belirledikleri bir bölüğüne.
Gençlerin önünü kimse kesemez. Ama eşitler, eşdeğerler arasın-
da bulantı yaratılabilir. Zulüm burda.

Üçnokta, Ocak 1987

Âşık Olmanın İyi Tarafları

Aşkta iyilik, kötülük iç içedir. Gözler bozulur. Kişi bir başkasında kendini sevmiş olur. Beşiktaş'a gidersiniz. Banliyö treninde saatini kaçırmış bir kıza rastlarsınız. Gebze'de bindiğiniz otobüste önünüzde oturan adam kafanızı kuyuya sarkıtmanızı öğütler. Tanesi yüz liraya iki mavi boncuk alırsınız. Birleşme tarihinizi konuşursunuz ama her yıl ertelemek zorunda kalırsınız. Onun bir sürü adı vardır. Aynı masada mektuplaşırsınız. Şunun güzelliğine bak diye çırpınırsınız. Rüyalarınızı anlatırsınız. İkiye bölünmüşsünüzdür. Hastasınızdır, sadece gözler mi, çok şey bozulmuş gibidir. Bunlar hem iyi hem de kötü şeylerdir. Siz karar verin, hangisi iyi, hangisi kötü.

Elele, Eylül 1988

*Nasıl Yazıyorlar:
"Tükenmez Çıktı Mertlik Bozuldu"**

Celal Üster - Yurdagül Erkoca

Can Yücel gibi Cemal Süreya da çalışma koşulları açısından şiir ile düzyazıyı birbirinden ayırıyor. Cemal Süreya genellikle geceleri çalışıyor. Kaç yıldır emekli olmasına karşın, memuriyet günlerinden kalmış bir alışkanlık bu. Gündüzleri okumakla, çoğunca da "laklakla" geçiyor. Bir de kendi deyişiyle "tembel" bir kişi olduğundan çalışmaya hep son gün oturuyor. Tabii bunlar hep şiir dışı çalışmalar için geçerli. Şiirlerini son olarak Sevda Sözleri'nde toplayan Cemal Süreya için şiirin gecesi gündüzü yok. Şiir uzun süreçte, belirsiz bir biçimde var oluyor. Yazmanın belirli bir yer, aynı masa gibi küçük törenleri olmuyor şiirde.

Nicedir yaşanan kâğıt sıkıntısı Cemal Süreya'nın umurunda değil. Hiç kâğıt sıkıntısı çekmiyor: "Her yıl ödüllere katılanların yolladığı yapıtların arka sayfaları... Binlerce sayfa.. Üstelik çoğunca iyi kâğıt. Bunların arkalarına yazarım. Mektuplarımı da bunların arkalarına yazdığım olmuştur. Böylece mektubu alan, arka sayfada da bir şairin şiirini okumuş oluyor."

Eskilerde dolmakalem hastasıymış Cemal Süreya. "Tükenmez kalem çıktı, mertlik bozuldu. Yazım bozuldu" diyor. Ama şimdilerde yazı makinesi hastası ve bir "elektriklisi" olsun istiyor. Tükenmez kalemse çok ince uçlu olacak, "0.5 falan." Kâğıdın marj bölümü de yazarken desenlerle, çeşitli sözcüklerle doluyor. Cemal

* Yazının yalnız Cemal Süreya ile ilgili bölümü alınmıştır.

Süreya'ya bakılırsa, "elle yazmak başka tabii", ama makinenin de getirdiği şeyler var: "Elle yazdığım bir metin tape edilirken mutlaka yarısı kadar uzar. Değişir. Makinede ise çok başka bir metin çıkabilir ortaya. Demek ben yazma konusunda tam makineleşmemiş biriyim. Bu farklar ondan doğuyor belki de..."

Cumhuriyet, 13 Şubat 1989

*Kitap İmhası Üzerine**

Tuhaf rastlantı! Kitapları imha kararıyla ülkemiz Humeyni'nin Salman Rüşdü hakkındaki ölüm fermanını onaylamış gibi.

Cumhuriyet, 25 Şubat 1989

* Henry Miller'in *Oğlak Dönencesi* ve Ahmet Altan'ın *Sudaki İz* romanları için verilen "imha" kararlarının Yargıtay 5. Ceza Dairesi'nce onaylandığı yolundaki haber üzerine gazetenin soruşturmasına yanıt.

Peter Ackroyd

Chatterton
İngiliz Müziği

Adalet Ağaoğlu

Karşılaşmalar
Romantik - Bir Viyana Yazı
Yazsorusu
Ölmeye Yatmak
Bir Düşün Gecesi
Hayır
Geçerken
Toplu Oyunlar
Başka Karşılaşmalar
"Fikrimin İnce Güllü"
Üç Beş Kişi
Ruh Üşümesi
Göç Temizliği
Gece Hayatım
Toplu Öyküler I
Toplu Öyküler II

Cem Akas

Suç ve Ceza
İse, Ki Değil
Olgunluk Çağı Üçlemesi

Gülten Akin

Toplu Oyunlar

Sabahattin Kudret Aksal

Öyküler
Oyunlar
Denemeler, Konuşmalar

Ömer Asım Aksoy

Türkçe Bir Hayat

Hulki Aktunç

Bir Çağ Yangını
Son İki Eylül

Sabahattin Ali

Bütün Öyküler 1
Bütün Öyküler 2
Kürk Mantolu Madonna
İçimizdeki Şeytan
Markopaşa Yazıları ve Ötekiler
Kuyucaklı Yusuf
Çakıcı'nın İlk Kurşunu

Çetin Altan

Şeytanın Gör Dediği
Kalem Bahçelerinden Yedi Hayat
Kadın, Işık ve Ateş
Kavak Yelleri ve Kasırgalar

Selçuk Altun

"Yalnızlık Gittiğin Yoldan Gelir"

Melih Cevdet Anday

Difimiz Üstüne Konuşmalar

Nurullah Ataç

Günlerin Getirdiği - Sözden Söze
Karalama Defteri - Ararken
Diyelim - Söz Arasında
Okuruma Mektuplar - Prospero
Günce (2 cilt)
Söyleşiler
Dergilerde

Yusuf Ahlgan

Aylak Adam
Anayurt Otel
Canistan
Bütün Öyküleri

Ece Ayhan

Morötesi Requiem
Başıbozuk Günceler
Aynalı Denemeler
Dip yazılar
Sivil Denemeler Kara
Hay Hak! Söyleşiler

Semih Balçıoğlu

Önce Çizdim, Sonra Yazdım

Tuna Baltacıoğlu

Yeni Adam Günleri
Savaş İçinde Barış

Selçuk Baran

Güz Gelmeden

Roland Barthes

S/Z

Enis Batur

E/Babil Yazıları
Yazının Ucu
Bu Kalem Melûn®
Bu Kalem Bukalemun

Aciz Çağ - Faltaşları
 Issız Dönme Dolap
 Acı Bilgi
 Smokinli Berduş
 Kum Saatinden Harfler

Taner Baybars

Uzak Ülke: Bir Kıbrıs Çocukluğu

Walter Benjamin

Tek Yön

İlhan Berk

El Yazılarına Vuruyor Güneş
 Uzun Bir Adam
 İnferno
 Kanatlı At
 Logos
 Poetika

Niyazi Berkes

Asya Mektupları

Thomas Bernhard

Odun Kesmek
 Bitik Adam

Louis De Bemlères

Yüzbaşı Corelli'nin Mandolini

Alain de Botton

Aşk Üzerine

Aydın Boysan

Yüzler ve Yüreklr

Cihat Burak

Cardonlar
 Yakutiler

Michel Butor

Michel Butor Üstüne
 Doğaçlamalar

A.S. Byatt

Çeşm-i Bülbülün İçindeki Cin

Anton Çehov

Yeni Bulunmuş Hikâyeler

Asaf Hâlet Çelebi

Bütün Yazıları

Burçak Çerezciöğlu

Mavi Saçlı Kız

Osamu Dazai

Batan Güneş

Gilles Deleuze - Félix Guattari

Kafka-Minör Bir
 Edebiyat İçin

Oğuz Demiralp

Okuma Defteri
 Kutup Noktası
 Kör Okur

Mehmet H. Doğan

Şiir ve Eleştiri
 Tekrarın Tekrarı
 Şiir, Bugün

Ahmet Muhîp Dranas

Yazılar

Sazer Duru-Orhan Duru (haz.)

O Pera'daki Hayalet

Ferit Edgü

Doğu Öyküleri
 Yazmak Eylemi
 Seyir Sözcükleri
 Kimse
 O / Hakkari'de Bir Mevsim

Av

Çılgılık

Tüm Ders Nottarı

Bir Gemide

Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı

İşte Deniz, Maria

Leylâ Erbil

Eski Sevgili
 Tuhaf Bir Kadın
 Zihin Kuşları
 Gecede
 Mektup Aşkлары
 Hallaç
 Karanlığın Günü
 Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar
 Cüce

Moris Farhi

Yabanda Yolculuk

William Faulkner

Abşalom, Abşalom!

Max Frisch

Stilller

Beşir Fuad

Şiir ve Hakikat

Memet Fuat

Duyumsanmayan Karanlık

Fönuzan

Berlin'in Nar Çiçeği

Gül Mevsimidir

Parasız Yatılı

Balkan Yolcusu

Gecenin Öteki Yüzü

Kırkyedi'liler

Benim Sinemalarım

Kuşatma

Redife'ye Güzelleme

Yeni Konuklar

Ev Sahipleri

Sevda Dolu Bir Yaz

Akşit Göktürk

Çeviri: Dillerin Dili

Ada

Okuma Uğraşı

Sözün Ötesi

Eser Gürson

Edebiyattan Yana

Hermann Hesse

Narziss ve Goldmund

Boncuk Oyunu

Doğan Hızal

Saklı Su

Güncelin Çağırısı

Mavi Bereli

Şiir Çilingiri

Düzyazı Ayracı

Sâdık Hıdayet

Aylak Köpek

Diri Gömülen

Vejetaryenliğin Yararları

Hacı Aga

Üç Damla Kan

Kör Baykuş

Alacakaranlık

Kurt Hofmann

Thomas Bernhard'la Konuşmalar

Park Honan

Shakespeare: Bir Yaşam

Vecihl Hürkuş

Bir Tayyarecinin Anıları

küçük İskender

Cangüncem

Ermin Nedret İşil (haz.)

Şevket Rado'ya Mektuplar

Seyfi Karabaş

Dede Korkut'ta Renkler

Güneş Karabuda

İndim Zaman Bahçesine

Zaman Bahçesinden Portreler

Şadan Karadeniz

Ölümsüz Adagio'lar

Anna Kavan

Buz

Hamdi Koç

Melekler Erkek Olur

Uğur Kökten

Geçmişe Açılan Pencere

Düşlerin Günbatımı

Uzun Gecenin Tutsakları-

Barış Derneği Cezaevi

Günlüğü (1982)

Onat Kutlar

Gündemdeki Sanatçı

İşhak

D.H. Lawrence

Lady Chatterley'in Sevgilisi

Jean Leproux

Renée Vivien'den Kerime'ye

Mektuplar

Amin Maalouf

Ölümcül Kimlikler

Semerkant

Afrikalı Leo

Tanios Kayası

Yüzüncü Ad

Doğunun Limanları

Uzaktan Aşk

Nasuh Mahruki

Bir Hayalin Peşinde - Yedi Zirveler

Bir Dağcının Güncesi
Everest'te İlk Türk
Asya Yolları, Himalayalar ve Ötesi

Alberto Manguel

Okumanın Tarihi

Nezihe Meriç

Korsan Çıkamaz
Yandırma
Toplu Öyküler 1
Toplu Öyküler 2

Gustav Meyrink

Golem

Robert Musil

Yaşarken Açılan Miras

Behçet Necatigil

Ertuğrul Faciası
Bütün Radyo Oyunları
Serin Mavi
Düzyazılar 1-2
Mektuplar

Ahmet Oktay

Gece Defteri

Ahmet Oktay

Şairin Kanı / Yazınsal Eleştiriler 1
1954/2000
Anlatıların Aynası

Tezer Özül

Eski Bahçe Eski Sevgi
Yaşamın Ucuna Yolculuk
Çocukluğun Soğuk Geceleri
Kalanlar
Zaman Dışı Yaşam

Mahir Özteş

Ruh İkizini Arar
Soğuma
Korku Oyunu
Ay Gözetleme Komitesi

Georges Perec

Yaşam Kullanma Kılavuzu

Robert Pinget

Fantoin ile Agapa Arasında

Robert Pinget

Sorgulama

Jan Potocki

Hafız'ın Yolculuğu

Marcel Proust

Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde
Guarmantes Tarafı
Mahpus
Sodom ve Gomorra
Swann'ların Tarafı
Albertine Kayıp
Yakalanan Zaman

Alain Quella-Villegier

Pierre Loti: Gezegen Seyyahı

Oliver Sacks

Karısını Şapka Sanan Adam
Sesleri Görmek
Renkkörleri Adası

J.D. Salinger

Franny ve Zooey
Çavdar Tarlasında Çocuklar
Dokuz Öykü
Yükseltin Tavan Kirişini Ustalar...

Ayşe Sansayın

Çok Şey Yarım Hâlâ

Bruno Schulz

Tarçın Dükkanları

Philippe Sollers

Stüdyo

Luan Starova

Keçiler Dönemi
Babamın Kitapları

Mine Söğüt

Adalet Cimcoz - Bir Yaşamöyküsü
Denemesi

Cemal Süreya

Şapkam Dolu Çiçekle ve Şiir Üzerine Yazılar
Günler
"Güvercin Curnatası"
Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları
Onüç Günün Mektupları

Levent Şentürk

İşaretnâme ve İntermezzo

Viktor Şklovski

Zoo

Ölkd Tamer

Yaşamak Hatırlamaktır

Ahmet Hamdi Tanpınar

Mahur Beste

Beş Şehir

Huzur

Saatleri Ayarlama Enstitüsü

Yahya Kemal

Mücevherlerin Sırrı

Elçin Tapan

Ben Mutlu Bir Down Annesiyim

Devam Eden Hikâyemiz

Ali Teoman

Pervaneler

Semih Tezcan

Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine

Notlar

Meral Ataç Tölluğlu

Babam Nurullah Ataç

Mahmud Nedim bin Tosun

Aşçıbaşı

Vedat Nedim Tör

Yıllar Böyle Geçti

Ahmet Nedim Servet Tör

Nevhiz'in Günlüğü

İbn Tuleyl-İbn Sina

Hay Bin Yakzan

Bedrettin Tuncel

Seçme Yazılar

Ayfer Tunç

Aziz Bey Hadisesi

Mağara Arkadaşları

Bir Maniniz Yoksa Annemler

Size Gelecek

Göven Turan

Yazıyla Yaşamak

Düş Günler

Hesabali Turan

Bir Eğitimcinin Öyküsü

Cahit Uçuk

Bir İmparatorluk Çökerken... Anılar

Faruk Ulay

Amber

Mina Urgan

Virginia Woolf

D.H. Lawrence

Bir Dinozorun Anıları

Bir Dinozorun Gezileri

Tomris Uyar

İpek ve Bakır

Artun Önşal

Benim Lokantalarım

Kâmil ile Meryem'e Dair

Fikret Örgüp

Dosdoğru Günlük

Bern Witte

Walter Benjamin

Hüseyin Cahit Yalçın

Tanıdıklarım

Murat Yalçın

Aşkımumya

Hafif Metro Günleri

Mehmet Yaşın

Soydaşınız Balık Burcu

Şiir Erkök Yılmaz

Abdullah'ın Ablası

Enayi Bir Aşk

Tahsin Yücel

Yazın, Gene Yazın

Alıntılar

Tartışmalar

Söylemlerin İçinden

İnsanlık Güldürüsünde Yüzler ve

Bildiriler

Yazının Sınırları

Yapısalcılık

Salaklık Üstüne Bir Deneme

Binbir Gece Masalları (8 cilt)

Binyıl İçin Tahminler -

Salı Toplantıları 1998-1999

İnsanın Halleri - Salı Toplantıları 1998-1999

Sorum Soruda- Salı Toplantıları 1999-2000

“... Bence, sanatçılarla, yazarlarla yapılmış konuşmaları, hatta soruşturmaları, dergi ve gazete sayfalarında bırakmamalı. Bunların hepsini toplamalı. ... Niçin önem veriyorum buna? Şundan: Sanatçıyla yapılmış bir konuşma, ileriye doğru, onun üstüne yapılmış on eleştiriden daha aydınlatıcıdır.”

Bu kitap, Cemal Süreya'nın bu dileğini gerçekleştirmeyi amaçlayan bir derleme: Şiire, hayata, cinselliğe, edebiyata, politikaya, gündelik yaşama ilişkin her şey üzerine konuştuğu söyleşileri ve çeşitli soruşturmalara verdiği yanıtları içeriyor.

“*Güvercin Curnatası*”na bu baskıda yeni konuşmalar ve soruşturma yanıtları eklendi.

Kapak Fotoğrafı: Ara Güler

TEMA

TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-697-0

